Deres Excellence

Udenrigsminister Baron O Rosenörn-Leh

med udmærket Höjagtelse

Forfatteren.

Grundtræk

af

Danmarks Statsforfatning

og

Statsforvaltning,

med et Omrids af

Sveriges og Norges.

Ved

C. V. Nyholm.

Ny omarbejdet Udgave.

Første Del.

Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Kjøbenhavn.

I Kommission hos G. E. C. Gad.

1880.

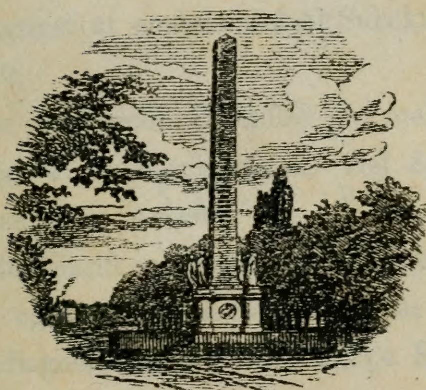
Grundtræk

af

Danmarks Statsforfatning og Statsforvaltning.

Ved

C. V. Nyholm.

Indhold: Indledning til de nordiske Rigers statsretlige Forhold.
Danmarks statsretlige Forhold.
Som Tillæg: Den gjældende Grundlov.

Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Kjøbenhavn.

I Kommission hos G. E. C. Gad.

1880.

Hoffensberg & Traps Etabl.

Det foreliggende Skrift er en ikke blot forøget, men ogsaa omarbejdet Udgave af Folkelæsning Nr. 24.

Da det, foruden i sin anden Del at meddele et kort Omrids af Sveriges og Norges statsretlige Forhold, indeholder et meget rigere Stof om Danmarks Statsforfatnings- og Statsforvaltningsforhold end den første Udgave, der længe har været udsolgt og maa anses som forældet, og da det ifølge Sagens Natur overalt giver mere tidssvarende Oplysninger, har Udvalget ment det rigtigst at omdele det til Subskribenterne som et nyt Skrift.

Vor nu gjældende Grundlov er medgivet som et gratis Tillæg til Subskribenterne, idet den ikke tælles med i det skyldige Arketal.

Da dette Skrift nærmest vil blive brugt dels som en Lærebog og dels som en Haandbog, har Udvalget ment som en Undtagelse fra den sædvanlige Regel at kunne opfylde Forfatterens Ønske om at trykke det med latinske Bogstaver.

Januar 1880.

Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

---

*) Denne anden meget mindre Del ventes at udkomme om nogle Maaneder.

Forfatterens Forord.

Nærværende Arbejde er at betragte som en forøget og væsentlig omarbejdet Udgave af mit af «Udvalget for Folkeoplysnings Fremme» i 1869 offentliggjorte Skrift: «Grundtræk af Danmarks Statsforfatning og Statsforvaltning». Foruden en udførligere og forhaabentlig tydeligere Fremstilling af de danske offentlige Samfundsforhold, hvorved en Del er blevet medtaget, som tidligere enten var aldeles forbigaaet eller kun løselig blevet berørt, hvilket bl. a. gjælder om Bilandene og flere Afsnit af Forvaltningen, er der i den foreliggende Udgave blevet optaget — dog som et selvstændigt Hele, der vil udkomme i en nær Fremtid, — et rigtig nok temmelig kortfattet Omrids af vore tvende nordiske Frændelandes Statsret, for derved forsøgsvis at yde et Bidrag til at fjærne den Uvidenhed, hvori Nordens Folk, trods det stadig voxende Samkvem, dog endnu stedse for en stor Del leve om hinanden paa dette Omraade.

Imidlertid maa jeg, ligesom ved første Udgave, fremhæve, at jeg ikke har skrevet for dem, som attraa et dybere Indblik i Forholdene — vore egne som vore Naboers —, men alene har haft den almindelige Læser for Øje og blot tilsigtet at give ham et Hjælpemiddel, hvor han med ringe Ulejlighed vil kunne finde Underretning, naar han støder paa et eller andet under Skriftets Stofkreds henhørende, som maatte være ham uklart, eller hvorom han maatte ønske nogen nærmere Oplysning.

At jeg har maattet begrænse mig til det vigtigste og videværdigste, følger bl. a. af den Plads, som har været til min Raadighed, og at jeg har tilstræbt fordomsfrit og uhildet at opfatte og fremstille Forholdene og at gjøre mine Angivelser saa nøjagtige, som Skriftets Hensigt udkræver det, haaber jeg skal fremgaa af Bogens Læsning — uden dette vilde et af dens Hovedøjemed være forfejlet. At der alligevel muligt vil være mangt at rette, forskjellige Fejlgreb især ved Behandlingen af de svenske og norske Tilstande, meget, som burde være udviklet baade skarpere og mere udtømmende, vil ingen være villigere til at indrømme end Forfatteren, som i saa Henseende maa henskyde sig under den samme velvillige Overbærelse, som blev den tidligere Udgave til Del.

Idet jeg sluttelig bringer min Tak til dem, som paa forskjellig Maade have ydet mig Bistand ved Arbejdets Udførelse og fornemmelig til d'Hrr. Gehejme-Etatsraad Krieger og Professor Goos, som have viist mig den særdeles Velvilje at gjennemgaa Korrekturen med mig og derunder meddele mig en Mængde Vink og Rettelser, der have været af indgribende Betydning for Skriftets Affattelse og Indhold, skal jeg endnu blot nævne, at jeg foruden statistiske Tabelværker og Meddelelser fra de 3de Lande især har benyttet Stangs, Aschehougs og Brocks Arbejder for Norges Vedkommende, og Naumanns, Rabenius', Thams, Forsells og Fåhræus' m. fl.'s Fremstillinger af Sveriges offentlige Retsforhold og Administration.

Kjøbenhavn i Januar 1880.

C. V. Nyholm.

Forklaring af Forkortelser.

Kr. V. D. L. eller **D. L.** betyder Kristjan 5tes Danskes Lov.
Grl. . . . . — den nu gjældende Grundlov.
Fr. eller **Frdgn.** . . . — Forordning.
Rglm. . . . . — Reglement.
o: . . . . — omtrent.
Td. Htk. . . . . — Tønde Hartkorn.

Nogle hyppig forekommende Maalforhold.

1 dansk Mil = o: $^{2}/_{3}$ norsk Mil = o: $^{5}/_{7}$ svensk Mil (= 7 $^{1}/_{2}$ Kilometer fransk Maal).

1 dansk □ Mil = o: $^{4}/_{9}$ norsk □ Mil = o: $^{1}/_{2}$ svensk □ Mil (= o: 57 □ Kilometer fransk Maal).

1 dansk Tønde Land = 5$^{5}/_{9}$ Maal norsk Jord = 1$^{1}/_{9}$ svensk Tønde Land (= $^{1}/_{2}$ Hektar fransk Maal).

Indhold.

Indledning til de nordiske Rigers statsretlige Forhold.

Danmarks statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Danmarks Statsforfatning.

Sjette Afsnit.

Forvaltningen af Kirke- og Undervisningsvæsenet.

Syvende Afsnit.

Nogle særlige Forvaltningsinstitutioner af blandet Beskaffenhed.

Side.

Tillæg til første og andet Hovedstykke.

Oplysninger om Statshusholdningen.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene.

a. Almindelig Oversigt.

b. Kommunalordningen i Kjøbenhavn.

c. Kjøbstad-Kommunerne.

d. Amts-Kommunerne.

e. Sogne-Kommunerne.

Fjerde Hovedstykke.

De Statsundergivnes almindelige Rettigheder og Pligter.

a. Forskjellige Slags Statsundergivne.

b. Udlændinges Retsstilling.

c. Undersaatternes eller Statsborgernes Retsstilling.

d. Indfødsretten.

Femte Hovedstykke.

Forvaltningsforholdene i Bilandene.

A. Island.

B. Færøerne.

C. Grønland.

D. De vestindiske Øer.

Tilføjelser og Rettelser bag i Bogen.

Indledning
til de nordiske Rigers statsretlige Forhold.

I. Historisk Tilbageblik.

1. De nordiske Rigers Samling og Vikingetiden.

Hen imod den historiske Tids Begyndelse finde vi i Norden — foruden enkelte mindre Folkestammer af finsk og lappisk Oprindelse — fire Hovedstammer bosatte: Normænd, Svear, Gøther (ikke at forvexle med de i Sydevropas tidligere Historie og især ved Romerrigets Undergang saa hyppig forekommende Gother) og Daner. Hver især af disse Stammer omfattede talrige Underafdelinger med større eller mindre indbyrdes Afvigelser, men alle tilsammen henhørte de til og udgjorde de den saakaldte skandinaviske eller nordgermaniske Folkeæt, talte de det samme Sprog — i de gamle Kildeskrifter kaldet »Dansk Tunge« eller »Norrøna Maal« — om end med Bygdeforskjelligheder, brugte de den samme Bogstavskrift — de yngre, nordiske Runer i Modsætning til de ældre saakaldte gothiske Runer, der menes at have været fælles for hele den germaniske Folkeslægt —, havde de den samme Gudetro, samme Sæder og Skikke, splittede snart i flere, snart i færre Smaastater og Samfund, som styredes af Drotter eller Konger, hvis vigtigste, om ikke

eneste Hverv var at føre Hæren i Krigen og at forestaa Byttets Deling og Ofringerne til Guderne.

Medens det vides, naar og hvorledes Harald Haarfager samlede de norske Fylker og dermed grundlagde Norges Rige, kjende vi lidet eller intet til, hvorledes Svear, Gøther og Daner ere blevne forenede og de efter dem opnævnte Stater ere blevne dannede, af hvilke Svea- og Gøthalandene atter efterhaanden voxede sammen til ét Rige; men det formodes at være sket ikke lidet før Harald Haarfagers Dage.

I det 8de Aarhundrede begyndte Vikingetogene, som med enkelte Afbrydelser strække sig gjennem de næstfølgende tvende Hundredaar. Frygtelige Sværme udbredte sig fra hele Norden over Mellem- og Sydevropa, følgende Nordsøens og Middelhavets Kyster og de store Floders Løb og udbredende Skræk og Ødelæggelse, hvor de kom frem; men Vikingetiden efterlod sig imidlertid ogsaa varigere Følger. Fra Svealand fornemmelig udgik Varægerne, som fik en saa stor Betydning for det russiske Riges Stiftelse; af Normændene opdagedes og byggedes Island, Grønland og Vinland (en Del af det nuværende Kanada), medens Færøerne, de skotske Øgrupper, Dele af Skotland samt Irland erobredes, og Danerne indtoge og underkastede sig England, jævnsides med at Skarer af begge de sidst nævnte Stammer undertvang og bosatte sig i Normandiet.

2. Kristendommen og den tidligere Middelalder.

Alt som den lidt efter lidt indtrængende Kristendom mildnede Nordboens Levevis, og Følgerne af Rigernes Samling kom til at virke, ophørte ogsaa Vikingetogene. De tre Stater, Norge, Sverige og Danmark, fremtræde som fuldstændig fæstnede Kongedømmer med selvstændige Tilværelsesbetingelser.

I Middelalderen, som nu kan regnes at afløse Oldtiden, omfattede Danmark foruden dets nuværende Landsdele med Slesvig eller Sønderjylland end videre Skaane, Halland og Bleking samt, som Følge af Valdemarernes Sejrvindinger, for en Tid en Del af Landene ved Østersøens sydlige og østlige Bredder. Under Sverige hørte de nuværende Gøtha- og Svealande (derunder Norrland), hvortil ved Birger Jarls Erobring føjedes Finland, og Norges Kongespir strakte sig ikke blot over det egentlige Norge, hvortil den Gang Jemteland, Herjedalen og Bohus Len henregnedes, men ogsaa over Finmarken, der svarede Skat, end videre over Island (siden 1262, da Fristaten forpligtede sig til at yde de norske Konger Skat), Grønland, Færøerne, Hebriderne og de øvrige Øgrupper ved Skotland. Saa vidtomfattende vare den Gang Nordens Grænser!

En over saa store og forskjelligartede Enemærker fordelt Befolkning maatte imidlertid, især efter at være bleven samlet i trende Stater, snart udfolde selvstændige Ejendommeligheder med indbyrdes fremtrædende Sondringer. Dette viste sig allerede meget tidlig paa Sprogets Omraade. De skriftlige Minder, som vi have igjen fra hine fjærne Tider, lære os, at den oprindelige fælles Tunge havde begyndt, — man regner sædvanligvis omtrent fra Aar 1000 — at spalte sig i tvende Hovedmaal: det nordvestlige eller oldnorske (og islandske), hvilket de navnkundige Eddasange, i alt Fald i den Form, hvori de ere komne til os, Snorre Sturlesøns Kongekrønnike og Sagaerne tilhøre, og det sydøstlige eller olddanske og oldsvenske, der kun har naaet til os gjennem de yngre Runestene, og vel vare disse to Maal ikke forskjelligere, end at man fuldkommen vel forstod hverandre indbyrdes, og at de for fremmede Øren endnu lød som ét og det samme Sprog; men der var dog alle-

rede saadanne Særkjender til Stede, at Sprogforskerne lettelig kunne paavise dem, og Spiren lagt til en fortsat videregaaende Udvikling i saa Henseende.

Af det fra først af lige berettigede og fri Folk — Trællene ansaas ikke for at høre til Folket —, der paa almindelige Forsamlinger (især de gamle Landsthing) hyldede Kongerne, fattede Beslutning om Krig og Fred, vedtog Lovene og bevilgede Skatter, medens det paa de mindre Møder (de gamle Herredsthing) især udøvede Dommermyndigheden, begynder allerede ved det 11te Aarhundredes Slutning Stænderne tydelig at udskille sig. Kristendommen, der bevirkede Trællenes Frigivelse og Overgang i Folkets Masse, skabte tillige Gejstligheden (Kirkeretterne); dels som Følge af større Ejendomsbesiddelse og deraf flydende Evne til at kunne udføre Krigstjeneste til Hest (Rostjenesten), dels paa Grund af Nedstammen fra Mænd, der havde vundet personlig Navnkundighed, dels af Hensyn til det personlige Forhold til Kongen, ved enten at være i hans Hird eller hans Ombud, opstaar Adelen, der lidt efter lidt, ogsaa under Paavirkning af Riddervæsenet, udviklede sig til en afsondret og arvelig Stand (Gaardsretterne); Borgerne skylde Stædernes Tilvæxt og stigende Betydning deres Oprindelse (Stadsretterne), og i Bondestanden forblive da alle, som ikke gaa over i en af de andre Stænder, hvorhos de frigivnes store Tal efterhaanden indlemmes i samme. I Stedet for de gamle Folkeforsamlinger træde nu med voxende Betydning Rigsdagene, hvor Gejstlighed og Adel faa stedse større Vægt fremfor de øvrige to Stænder, skjønt disse ikke helt fortrænges, og Folkets dømmende Myndighed indskrænkes dels derved, at hver af de udskilte Stænder for sig og deres undergivne faar sine særlige Domstole, dels derved, at den kongelige Ombudsmand, der oprindelig mødte for

at oppebære Kongens Bøder og føre Tilsyn med Rettens Pleje, og kongelige Landsdommere komme til at virke med ved selve Domsafsigelsen, dels derved, at det efterhaanden i videre Omfang tilstedes at skyde sig ind under Kongens Retterthing. Endelig begynde Kongerne at omgive sig med Raadgivere, i Førstningen valgte frit af dem blandt ansete Undersaatter; men i Slutningen af det 13de Aarhundrede har der heraf overalt i Rigerne udviklet sig faste Rigsraad, i hvilke kun Gejstlige og Adelsmænd kunne have Sæde, til hvis Medlemmer de højeste Rigsembedsmænd: Marsken, Drosten og Kantslerne, skulle henhøre, og hvis Betydning voxer paa Rigsdagens Bekostning.

I øvrigt slynger de tre Staters Historie sig paa mange Maader gjensidig ind i hinanden, og de traadte i hyppigt, snart fjendtligt, snart fredeligt Vexelforhold, indtil Kalmarunionen for en Tid syntes at skulle bane Vej for en Enhedsstat i Norden.

3. Kalmarunionen og dens Eftertid.

Den Tanke, som knytter sig til Dronning Margrethes Idræt, og i hvilken visselig end ikke Samtiden saae nogen Tilfældighed — at samle Rigerne med fuld Agtelse af deres Ejendommeligheder i indbyrdes Enighed og til Sammenhold mod ydre Fjendevold*) —, blev ikke

---

*) Den saakaldte Kalmarunionsakt (i øvrigt ikkun et foreløbigt Udkast) er udstedt paa Margrethes Dag (13de Juli) 1397 og indeholder, foruden Hovedsætningen, at »de tre Riger evindelig skulle én og samme Konning have, saa at de aldrig maa adskilles, om Gud vil det«, de til Udførelsen heraf sigtende Bestemmelser om Kongevalget, fremdeles om Fællesskab i Fred og Krig, om at hvert Rige skal styres efter sine særlige Love og om, at hvo, der vorder dømt fredløs (biltog) i det ene Rige, ogsaa skal være det i det andet.

grebet af hendes Efterfølgere paa Tronen, saa lidt som af Nordens Folk, og den store Dronnings Værk druknedes omsider i Stockholmer Blodbadet uden anden synlig Frugt end Udsæden til et hidtil aldeles ukjendt Stammehad mellem Svenske og Danske, som nedarvedes i mange Slægtled, og under hvilket meget ædelt Blod og mange gode Kræfter gik til Spilde. — Derimod sluttede Norge og Danmark, der allerede siden 1380 havde haft samme Hersker i Kong Hakons og Margrethes Søn, Olaf, sig nøjere til hinanden, og efter at det norske Rigsraad i Aaret 1536 var blevet ophævet, indtraadte der mellem dem en Slags Fællesstat, i hvilken det først nævnte Rige for et langt Aaremaal tabte en Del af sin Selvstændighed, ud ad til i det mindste.

Saa vel i den dansk-norske som i den svenske Stat, men ingen Steds som i Danmark, fik under og efter Kalmarunionen Adel og Gejstlighed fuldstændig Overtaget over Borger- og Bondestanden, der sank ned til at blive ufri eller ufrelse, som det hed, og hvis Indflydelse paa Statslivets og Samfundslivets Rørelse ikkun blev en Skygge af, hvad den fordum havde været, idet deres Møde paa Rigsdagen eller Herredagene (Rigsraadsmøder), naar de undtagelsesvis fik Adgang til disse, blev saa godt som en blot Form uden virkelig Deltagelse, og de fra Dommere paa Thinge indskrænkedes til at blive blotte Stokkemænd, medens ikke blot Kongens, men ogsaa Adelens og Gejstlighedens Fogder tiltoge sig Dommerhvervet. Reformationen, der blev gjennemført omtrent samtidig i Rigerne, knækkede vel Gejstlighedens politiske Magt, men svækkede i alt Fald ikke Adelsvælden, som i det ovenfor nævnte Rigsraad havde skabt sig et Virkeled, der til sidst endog ganske voxede selve sit Ophav over Hovedet og truede med at gjøre Kongemagten, som det bandt ved stedse strængere Haand-

fæstninger, til en tom Lyd. Men ligesom i Evropas øvrige Fastlandsstater blev denne dog efter mangfoldige Frem- og Tilbagesvingninger ogsaa i Norden den endelig sejrende, og medens Frederik 3. i Aaret 1660 fik fuldstændig Bugt med den dansk-norske Rigsraadsvælde, lykkedes det samme 20 Aar senere Karl 11. med den svenske. Normændene og de Danske bleve nu undergivne en al politisk Standsforskjel udjævnende og faderlig, men i høj Grad svækkende og søvndyssende kongelig Enevælde, under hvilken navnlig Bondestanden sank dybere og dybere og næsten nedværdigedes til Trællekaar, indtil Frdgn. 20. Juni 1788 ved at afskaffe Stavnsbaandet atter aabnede den lysere Udsigter; hvorimod Stænderne — og ikke blot Adelen, men ogsaa de øvrige tre — nu netop i Sverige tilbagevandt en stor Del af deres gamle Betydning.

Jævnsides med denne indre Udvikling præges Rigernes indbyrdes Forhold af næsten uafbrudte og haardnakkede Fejder. I disse bleve Danmark og Norge trods den uvisnelige Hæder, især deres Søkrigere tilkæmpede sig, de tabende, og de store svenske Konger, hvis Navne gjenlød fra Tysklands, Polens og Ruslands Valpladser, fravristede efterhaanden D a n m a r k alle Landsdelene østen for Sundet og N o r g e Jemteland, Herjedalen og Bohus Len, medens de skotske Øgrupper og de gamle danske og senere svenske Erobringer syd og øst om Østersøen gik tabt for Norden med Undtagelse af Pommern, som Sverige beholdt, og Holsten, som i sin Tid var blevet knyttet til Danmark gjennem Sønderjylland under Omstændigheder, der indeholdt Spiren til det senere slesvig-holstenske Røre. Slesvig stod nemlig oprindelig i selv samme Forbindelse med Riget som enhver som helst anden dansk Landsdel (t. Ex. Fyn eller Lolland); men Kong Valdemar Sejr gav det efter Datidens Skik i Forlening til sin Søn, den senere Kong

Abel, i hvis Æt det nedarvedes som et dansk, i alle Henseender af Tyskland uafhængigt Kronlen, og saaledes vedblev det, selv efter at det ved den gamle danske Hertugstammes Uddøen var blevet givet de med disse besvogrede holstenske Grever i Forlening. Da ogsaa disse uddøde, faldt Slesvig tilbage til Kronen; men da var det, at Kristjan den første i Stedet for at inddrage det — for at formaa Holstens Ridderskab til at kaare sig ogsaa til dette Lands Hersker — udstedte den senere saa berygtede Forsikringsakt af 1460, hvorved Slesvigs Stilling som dansk Len vel bevaredes, men som tillige bl. a. indeholdt et Tilsagn om hvert af de tvende Hertugdømmers indre Udelelighed, et Tilsagn, som af en sildigere Slægt med Urette fortolkedes som et Løfte om, at de til evig Tid skulde forblive i indbyrdes uadskillelig Forening. Trods det givne Tilsagn begyndte allerede under Kristjans Søn, Kong Hans, de bekjendte Delinger mellem Fyrstehusets forskjellige Linier og fortsattes i et Par Aarhundreder, indtil Frederik 4. ved Patentet af 22. Avgust 1721 bragte Slesvig i dets Helhed tilbage i dets umiddelbare Forhold til den danske Krone, dog med Bevarelsen af de Ejendommeligheder i Lovgivning og Styrelse, som i Tidernes Løb havde uddannet sig. Adskillige Indretninger, saasom den saakaldte ridderskabelige Forbindelse mellem Holstens og Slesvigs Adel og Kiels Universitet, vedblev imidlertid at være fælles for de tvende Hertugdømmer, ligesom Sproget ved Indvandring syd fra efterhaanden blev fortysket indtil lidt Nord for Slien og det gamle Dannevirke.

4. Den nyere Tidsudvikling.

Medens Slutningen af det 18de Aarhundrede i flere Retninger havde tilvejebragt en større Tilnærmelse mellem Nordens Statsstyrelser og Folk, end man i en rum

Tid havde været Vidne til, og endog set dets Orlogsflaader Side om Side hævde den væbnede Nevtralitets Grundsætninger i de nordiske Farvande under de Rystelser, som hjemsøgte Evropa kort forinden og under den franske Statsomvæltning, kom det desuagtet i Løbet af det nuværende Aarhundredes Begyndelse atter til Strid. — Efter at Sverige til Rusland ved Freden i Frederikshamn den 17. Septbr. 1809 havde maattet fratræde sit trofaste, ved saa mange Baand tæt knyttede Lydland, Finland, tvang dets sejrrige Hærfører og valgte Tronfølger, Karl Johan (Bernadotte), Kong Frederik 6. ved Kielerfreden den 14. Januar 1814 til at sønderbryde den mere end firehundredaarige Forbindelse mellem Danmark og Norge, idet han til Sverige afstod sidst nævnte Rige med Undtagelse af Færøerne, Island og Grønland, mod som Vederlag at faa svensk Pommern, som atter bortbyttedes til Prøjsen mod Hertugdømmet Lauenborg og en Sum Penge. Men Norge lod sig ikke modstandsløst hænde fra den ene Herre til den anden. Normændene rejste sig, gav sig paa Ejdsvoldsmødet en fri Forfatning, underskrevet den 17. Maj 1814 af den udvalgte Konge, Kristjan Frederik (senere Kristjan 8. i Danmark), og Karl Johan var statsklog nok til at bøje sig for Folkets Vilje og stadfæste Rigets Selvstændighed under en med Sverige fælles Konge.

Hvad i øvrigt Landenes indre Udvikling angaar, da lykkedes det vel for en Del Kongemagten i Sverige som Følge af Gustav 3.s Statsforandring af 1772 stærkt at trænge Stændernes Indflydelse til Side; men efter at Gustav 4. havde maattet frasige sig Tronen, førtes ved den saakaldte Regeringsform af 6. Juni 1809 i det væsentlige den tidligere i saa Henseende herskende Tilstand tilbage. Ved den af Kong Karl 15. den 22. Juni 1866 stadfæstede Rigsdagsordning, i Henhold til hvilken

den forældede Repræsentationsmaade efter Stænder er bleven opgivet, har Forfatningen modtaget en meget indgribende Omstøbning i Nutidens Aand.

I Norge er Udviklingen vedbleven at følge det ved Ejdsvoldsforfatningen indslaaede Spor i Retning af stedse større Selvstændighed og Frihed.

I Danmark endelig, hvor man allerede siden 1834 (Frdgn. 15. Maj) havde haft raadgivende Provinsialstænderforsamlinger — henholdsvis for Øerne, for Nørrejylland, for Slesvig og for Holsten —, kaldtes Folkefrihed og Selvstyrelse i vidt Omfang atter til Live ved den af Kong Frederik 7. den 5. Juni 1849 underskrevne Grundlov, som var bestemt til at omfatte Kongeriget og Slesvig (»Danmarks Rige«). Men under Paavirkning af Begivenhederne i Foraaret 1848 og den fra Højskolen i Kiel udbredte Vranglære om Hertugdømmernes Ret til »evig, udelt og uadskillelig Forbindelse og med en fra Kongeriget forskjellig, blot mandlig Arvegangsmaade«, var allerede da det slesvig-holstenske Oprør udbrudt. Dette blev vel fuldstændig kuet ved de heldige Felttog 1848—50, men det lod sig ikke gjennemføre at give Junigrundloven det tilsigtede Omraade, hvorimod der paa Grund af det fra den almindelige Reaktionsstemning i Evropa udgaaende Tryk i Henhold til Kundgjørelsen af 28. Januar 1852 blev gjort Forsøg paa at samle Danmarks Rige og de tvende tyske Hertugdømmer i en konstitutionel Helstatsforbindelse, som i Følge Loven af 2. Oktober 1855 i »Rigsraadet« skulde have sit Lovgivningsorgan for sine Fællesanliggender: Kongehus, Diplomati, Forsvarsvæsen og Finanser, medens Junigrundloven indskrænkedes til de for Danmark særlige Forhold, og Holsten og Slesvig ligeledes for deres særlige Forhold ved Lovene af 11. Juni og 15. Febr. 1854 fik ny Forfatninger. Ved den saakaldte Londontraktat af 8.

Maj 1852 (undertegnet af Stormagterne, Sverige-Norg og Danmark) med den sig dertil sluttende Tronfølgelov af 31. Juli 1853, hvorved der skulde tilsikres hele Monarkiet en fælles Arvefølge i Mandsstammen, troede man nu en Tidlang efterhaanden at have faaet Ro og Orden gjenoprettet. — Men da begyndte de bekjendte eller berygtede endeløse Forhandlinger mellem Danmark og det tyske Forbund, der stillede stedse stigende Krav for Holstens Vedkommende. Da man i Danmark vilde benytte den af Forbundet selv fremtvungne Udsondring af Holsten med Lauenborg fra Helstatsforbindelsen til at omdanne Forfatningen af 2. Oktbr. 1855 i en mere frisindet Retning for de tilbageblevne Deles Vedkommende, hvilket skete ved Loven af 18. Novbr. 1863, og da Kong Frederik 7., med hvem den gamle kongelige Mands-Linie udslukkedes, pludselig faa Dage forinden (15. Novbr.) døde paa Glyksborg Slot, gav dette Forbundet og dets Ordførere, Prøjsen og Østerrig, et kjærkomment Paaskud til at vælte sig ind over Landet, og trængt af den alt for store Overmagt maatte Danmark, som blev ladet ene i Striden, efter blodig Modstand bekvemme sig til ved Freden i Wien af 30. Oktober 1864 at afstaa ikke blot Holsten og Lauenborg, men ogsaa Slesvig — med Undtagelse af Ærø og nogle enkelte nordlige Sogne — til Sejrherrerne.

Med Tabet af sidst nævnte Landsdel ophørte selvfølgelig enhver Grund til at bevare Adskillelsen mellem fælles og særlige Anliggender saa vel som de tvende sig dertil sluttende Forfatningslove. Efter langvarige parlementariske Tvistemaal, der fornemmelig drejede sig om, hvor vidt Juni-Grundloven uforandret eller med Indskrænkninger fremtidig skulde være gjældende, blev Novemberloven omsider ophævet, og Juni-Grundloven omdannet til »Danmarks gjennemsete Grundlov af 5. Juni

1849«, hvilken fik kongelig Stadfæstelse den 28. Juli 1866 og vel i det væsentlige stemmer med det tidligere Indhold, men dog i Særdeleshed med Hensyn til Valgretten til Landsthinget fjærner sig fra samme.

Ved Opgivelsen af Sønderjylland*) har Norden mistet sin Formur fra Arilds Tid mod »det hellige romerske Rige«, og dets Grænseomfang er — baade mod Øst og Syd — nu mindre, end det nogen Sinde siden Oldtiden har været.

Men til Gjengjæld er det fra Kalmarunionen arvtagne Stammehad i Færd med at forsvinde, og Nordens Fyrster og Folk have begyndt — hvad Blodets Baand og Landenes Nabolag i lige Grad opfordre dem til — i Samdrægtighed at arbejde paa en Fællesløsning af de Opgaver, som Stats- og Samfundslivet stiller til Menneskene.

---

*) I Pragfreden af 23. Avgust 1866, som endte den kortvarige Krig mellem Østerrig og Prøjsen, til hvilken ogsaa Uenighed om det fra Danmark ranede Bytte bidrog, blev i § 5, paa Foranledning af Kejser Napoleon 3., optaget en Bestemmelse, saa lydende: »Kejseren af Østerrig aftræder til Kongen af Prøjsen alle de Rettigheder, som Freden i Wien have hjemlet ham til Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, dog med det Forbehold, at Befolkningen i Nordslesvigs Distrikter paa ny skal forenes med Danmark, saafremt den ved en fri Stemmegivning udtaler Ønsket derom.« — Vel er dette Tilsagn ved Traktaten af 14. Oktbr. 1878 blevet Prøjsen tilbagegivet fra østerrigsk Side, men der gives Krav, som ikke lade sig bortvejre ved diplomatiske Pennestrøg, og paa begge Sider af Kongeaaen lever endnu Fortrøstningen om, at den Afslutning, Danmarks og Tysklands Aarhundreder gamle Mellemværende ved Tidernes Ugunst har modtaget ved Freden i Wien, ikke skal blive den endelige.

II. De nordiske Rigers Størrelse, Befolkningsforhold m. v.

5. Beliggenhed, Størrelse og Hoveddele.

De nordiske Riger ere kun ved en forholdsvis smal Landstrimmel i Syd og en bredere i Nordost forbundne med det øvrige Evropas Fastland, men ellers omgivne af fiskerige Have med vidtomfattende Kyststrækninger og mange dybe Indskæringer og Fjorde. Norge danner den vestlige brattere og Sverige den østlige mere jævnt skraanende Side af den bjærgfulde og skovdækkede fra Norden udgaaende skandinaviske Halvø, medens det frugtbare Sletteland Danmark bestaar af den syd fra udløbende jydske Halvø og en talrig Mængde større og mindre Øer (omtrent 150) samlede i tre Grupper: den sjællandske Øgruppe med Bornholm, den fynske med Ærø og den lollandfalsterske.

Disse Dele udgjøre Hovedlandet af Danmark med et samlet Fladeindhold af o: 694 ☐ Mil, hvoraf 444 ☐ Mil falde paa Fastlandet og 250 ☐ Mil paa Øerne. Men desforuden henhøre under Danmark dels de saakaldte nordlige Bilande, bestaaende af Færøerne (24 ☐ Mil med 17 beboede Øer), Island omtrent 1860 ☐ Mil og Grønland, hvis Kyster strække sig fra Sydspidsen »Kap Farvel« i nordvestlig Retning til omtrent $82^1/_2{}^0$ n. Br., men hvis Størrelse ikke kan angives, dels de vestindiske Besiddelser, bestaaende af Øerne St. Thomas, St. Croix og St. Jan, tilsammen en 6 ☐ Mil.

Norge har en Størrelse af omtrent 5800 ☐ Mil og bestaar foruden af selve Fastlandet, der strækker sig over 13 Breddegrader mod Nord og naturligen deles

i det nordenfjældske og søndenfjældske, af et overordentlig stort Antal Øer, Holme og Skjær, der omgive Kysterne og danne saakaldte Skjærgaarde, og af hvilke omtrent 1160 med et samlet Fladeindhold af omtrent 400 □ Mil ere beboede.

Sverige har et Areal af noget over 8000 □ Mil og omfatter foruden Fastlandet, der fra gammel Tid deles i de göthiske Landskaber, hvortil nu Skaane, Halland og Bleking henregnes, de egentlige svenske og de norrlandske Landskaber samt Lapland, ligeledes en stor Mængde Øer og Holme, blandt hvilke Øland og Gulland ere de betydeligste.

(Bortset fra Grønland have saaledes de nordiske Riger tilsammen et Fladeindhold af omtrent 16,500 □ Mil.)

6. Indbyggertal. — Forholdet mellem Stad og Land, Kjønnene osv.

Ved Aaret 1880 vil Folkemængden i samtlige til Danmark henhørende Lande kunne sættes til omtrent 2,100,000 Mennesker, hvoraf i Kongeriget o: 1,970,000, paa Færøerne lidt over 11,000, paa Island 72,500, i Grønland 9,500 og i Vestindien 37,500. — Til samme Tidspunkt vil Folkemængden i Sverige kunne regnes paa det nærmeste at udgjøre 4,550,000 og i Norge omtrent 1,900,000 Mennesker.

Af denne Befolkning, der tiltager med omtrent 1 Procent i aarligt Gjennemsnit — i Norge maaske lidt stærkere end i de andre Riger —, lever i Danmark, med 67 egentlige Kjøbstæder og 6 Handelspladser, mellem $^1/_4$ og $^1/_5$ i Byerne; i Norge, med 58 Kjøbstæder og 3 Ladepladser, mellem $^1/_5$ og $^1/_6$, og i Sverige, med 90 Kjøbstæder og 20 Køpinger eller Flækker, mellem $^1/_6$ og $^1/_7$.

I alle tre Riger er Kvindekjønnet noget talrigere

end Mandkjønnet — mellem 102 og 103 Kvinder for hvert 100 Mænd —, og Familierne kunne gjennemsnitlig regnes at bestaa af omtrent 5 Personer.

(Folkemængden i de nordiske Riger vil altsaa ved Aaret 1880 kunne anslaas til omtrent 8,500,000 Indbyggere.)

7. Herkomst og Sprog.

Hovedmassen af de nordiske Rigers Beboere hører, som allerede tidligere berørt, til den gothisk-skandinaviske eller nordgermaniske Folkeæt, som — uvist naar og vist nok i forskjellige Gange — er indvandret i sin nuværende Hjemstavn fra Syd og Sydøst. Denne er atter en Gren af den store germaniske Folkeslægt, som med mangfoldige Stammer har udbredt sig over det nuværende Tyskland, Holland og Storbrittannien og stærkt blandet sig med Frankrigs, Spaniens og Italiens tidligere Beboere, og som formodes at være inddraget i Evropa fra sit ældgamle Hjem i Asien efter de keltiske, ugriske og latinsk-helleniske, men før de slaviske Folkefærd.

Af det gamle Tungemaal have i Tidernes Løb de trende endnu blomstrende Skriftsprog udviklet sig: nyere Islandsk, der staar Oldsproget nærmest, og til hvilket den færøske Mundart, som dog kun bruges i Tale, slutter sig; Svensk, der foruden i Sverige tillige endnu maa betragtes som Hoved-Skriftsproget i Finland, og Dansk-Norsk, der, omtrent fra Reformationstiden udviklet ved begge Rigers Forfattere, er blevet fælles Skriftsprog for Danmark med Nordslesvig og for Norge, uagtet det i dettes Landbygder brugelige Talesprog betydelig afviger derfra og i meget nærmer sig den gamle Tunge.

Paa de vestindiske Øer er baade Tale- og Skriftsproget Engelsk, og Indbyggerne dels af blandet evropæisk og dels farvet (afrikansk) Herkomst. I de nordligere Egne

af Sverige og Norge forekomme Finner og Kvæner, i begge Lande tilsammen mellem 22 og 23,000, og Lapper i et samlet Antal af noget over 22,000. Grønlands Beboere ere — de enkelte bosatte Danske (2 til 300) fraregnede — af eskimoisk Herkomst.

(Regnes de svensktalende Finners Tal til 300,000 og de dansktalende Nordslesvigere til omtrent 180,000, bliver Antallet af dem, der bruge et nordisk Sprog som Modersmaal, i alt omtrent 9 Millioner. Af disse tale omtrent 72,000 Islandsk, 4 Millioner Dansk-Norsk og de øvrige Svensk. Desuden er Svensk i større og mindre Grad endnu ved Siden af Finsk tillige Skriftsproget for Finlands Befolkning af finsk Oprindelse (omtrent 1,500,000 Mennesker).)

8. Religionsbekjendelse.

Saa godt som hele Nordens Befolkning bekjender sig til den evangelisk-lutherske Kirke, der omtrent samtidig i alle Rigerne afløste den romersk-katholske.

Af andre Trosbekjendere fandtes efter Opgivelser fra 1870 for Sverige og Danmark og af 1866 for Norge:

	Danmark.	Sverige.	Norge.	I alt.
af Reformerte	1,433	190	141	1,764
» den apostol. Frik.	423	1,012	1,114	2,549
» Baptister.	3,223	1,918	354	5,495
» Methodister*) . . .	260	58	987	1,305
» Kvækere	28		584	612
» Rom. Katholiker .	1,857	573	116	2,746
» Græske Katholiker	12	30	15	57
» Mormoner	2,128	297	1,038	3,463
» Mosaiter	4,290	1,836	25	6,151
» andre Trossamfund	193	526	531	1,250
Tilsammen	13,847	6,440	5,105	25,392

*) foruden de Methodister, der ikke havde udmeldt sig af Landskirkerne.

III. Rigernes ydre Selvstændighed.

9. Den folkeretlige Uafhængighed og Selvbestemmelsesret.

Efter Folkerettens Grundsætninger tilkommer der enhver Stat Uafhængighed og Selvbestemmelse ud ad til, hvorfor den erkjendes for beføjet til for sit Vedkommende at afgjøre Grænserne for sin egen Ret i Tvistigheder med andre Magter og at bruge Tvang for at sætte denne igjennem, naar mindelig Overenskomst ikke lader sig opnaa; thi der gives endnu i hvert Fald ingen Myndighed over samtlige Stater med Adkomst til at bestemme, hvad der skal agtes for billigt og gyldigt imellem dem.

En Følge af denne Statens »Suverænitet« er det, bl. a., at fremmede Love almindeligvis ikke kunne finde nogen umiddelbar Anvendelse inden for dens Grænser, lige saa lidet som Hensynet til fremmede Landes og deres Undersaatters Tarv i og for sig med Nødvendighed øver nogen Virkning, og at de i Riget sig opholdende Personer ere pligtige at rette sig efter dets Love og møde for dets Domstole.

10. Indskrænkninger i Statssuveræniteten.

Ligesom det imidlertid som Undtagelse i sidst anførte Retning alle Vegne anerkjendes, at de Sendebud (Ministre, Ambassadører, Gesandter), som Staterne holde ved hinandens Hoffer, ere fritagne for overhovedet at svare for Domstolene i det Land, i hvilket de ere ansatte, (ɔ: have »Exterritorialitetsret«), hvilken Ret ligeledes tilkommer de for Handelens Skyld udnævnte Konsuler, saa vidt deres Embedshverv vedkommer, saaledes gjøres der hyppig ved afsluttede folkeretlige Overenskomster,

(»Traktater«) med fremmede Magter flere eller færre Indskrænkninger i først nævnte Henseende.

Disse Traktater, som ikke blot indgaas mellem de evropæiske og de fleste amerikanske Stater indbyrdes, men i de senere Aar ogsaa med forskjellige asiatiske Stater saasom Persien, Kina og Japan, tilsigte som oftest at ordne Søfarts- og Handelssamkvemsforhold, at give Adgang til gjensidig Udlevering af Forbrydere o. desl.*), at afskaffe Afgifter, som i ældre Tider tyngede paa fremmede og Omsætningen med disse, og endelig at sikre Undersaatterne fuldt Retsværn og Bistand, naar de færdes i Udlandet.

Særlig Opmærksomhed fortjener det, at der i vore Dage er begyndt at sluttes varige Overenskomster, omfattende saa godt som alle civiliserede Stater indbyrdes til Fremme af visse, især dog Verdenssamfærdslen i det store vedrørende Formaal, saaledes: en almindelig Telegrafoverenskomst (Paris 17. Maj 1865, alt gjentagne Gange gjennemset), en lignende Postforening (Bern 9. Oktober 1874, ligeledes oftere gjennemset), en Overenskomst vedkommende Maal og Vægt (Meterkonventionen Paris 20. Maj 1875) og endelig Overenskomsten i Genf af 22. Avgust 1864, sigtende til Forbedring af de i Felten saarede Krigeres Behandlingskaar (»det røde Kors«).

---

*) Som almengyldig Grundsætning for Udleveringen af en anklaget eller sigtet gjælder det: 1) at de Forbrydelser, for hvilke Udleveringen skal finde Sted, udtrykkelig ere nævnte, og at politiske Forbrydere som oftest særlig undtages fra Udlevering; 2) at den, som fordres udleveret, ikke har Indfødsret eller endog blot Borgerret i den Stat, som skal udlevere; 3) at der er saa megen Mistanke godtgjort mod ham, at dette efter den udleverende Stats Love vilde kunne bevirke, at han stilledes for Retten, og 4) endelig, at Udleveringen forlanges og iværksættes gjennem Forhandling mellem de vedkommende Udenrigsministerier.

11. De nordiske Rigers mellemretlige Forhold.

I Forholdet mellem paa den ene Side Sverige og Norge — som ifølge Rigsakten (6. Avg. 1815) ere forenede i en Realunion, saaledes at de for stedse skulle forblive under én og samme Konge, hvorimod de i øvrigt ere uafhængige af hinanden og hver for sig kunne indgaa Overenskomster med fremmede Riger — og Danmark paa den anden Side har den historiske Udvikling og Folkeslægtskabet hidført adskillig nærmere Forbindelse end ellers sædvanlig mellem suveræne Stater.

De gjensidige Handels- og Søfartsforhold bleve saaledes ordnede ved Traktaten af 2. Novbr. 1826 paa den Maade, at de tre Stater i denne Henseende traadte hinanden saa meget som muligt i Møde, og de senere Tillæg og Forandringer, dette Grundlag jævnlig og lige ned til den allerseneste Tid har modtaget, have stadig været rettede paa at bortfjærne, hvad der af Hindring for en fuldstændig fri Samfærdsel endnu maatte staa tilbage. Til Fremme af Post- og Telegrafforbindelsen er der sluttet en Række Overenskomster, hvorved der paa dette Omaade er tilvejebragt en endnu nærmere Forbindelse end den, som ved de ovennævnte mere almindelige Traktater i Bern og Paris sammenknytte de øvrige Stater, og al Brevvexling mellem Rigernes Beboere foregaar efter en ensartet Taxt, som kun er en halv Gang højere end den inden for hvert af Rigernes Grænser gjældende. — Ved en Tillægsbestemmelse til Fredslutningen i Jønkøping den 10. Decbr. 1809 er der den Særegenhed for Forbryderes Udlevering i Forholdet mellem de tre Stater, at Udleveringen kan foregaa ifølge umiddelbar Brevvexling mellem Rigernes civile og militære Myndigheder, uden de vedkommende Ministeriers Mellemkomst. Den heri lig-

gende Spire til et vordende større Retsfællesskab er bleven videre udviklet ved en Overenskomst, kundgjort 13. Juni 1861, hvorefter »Domme og Kjendelser afsagte ved svenske Domstole eller af dertil berettigede Myndigheder, for saa vidt de fastsætte andet end Straf, kunne fuldbyrdes i Danmark ved Udlæg i Gods« (»utmätning«) og omvendt. Denne Overenskomst har Norge ikke tiltraadt, derimod har det ligesom de to andre Riger deltaget i Nedsættelsen af en Fælleskommission for at udarbejde en Vexellov, til hvilken der nu foreligger et samstemmende Udkast for Rigerne. — Ved Møntkonventionen af 18. Decbr. 1872 mellem Danmark og Sverige, tiltraadt af Norge under 16. Oktbr. 1875, er der blevet stiftet et paa Guldmøntfod hvilende fælles Møntomraade mellem de trende Riger, saaledes at der i hvert af disse ikkun udmøntes samme Slags Mønter, der uden Forskjel modtages i alle Rigernes offentlige Kasser, om end med særligt Præg og Mærke for hvert Land, nemlig i Guld: 20 og 10 Kronestykker; i Sølv: 2 og 1 Kronestykker og i Øre, hvoraf der gaar 100 paa 1 Krone, 50, 40, 25 og 10 Ørestykker; i Bronce: 5, 2 og 1 Ørestykker. — Medens endelig Tillægsloven af 23. Febr. 1866 til den danske Eftertrykslov af 29. Decbr 1857 (jvfr. Lov af 21. Febr. 1868) i sine §§ 7—9 havde aabnet Udsigt til en vis gjensidig Retsbeskyttelse mod Oversættelser fra Svensk til Dansk og omvendt, er der nu truffet den videre gaaende Regel i § 2 af Lov om Forfatterretten af 10. Avg. 1877 for Sverige og § 14 i Lov om samme Æmne af 8. Juni 1876 for Norge, at hvad der gjælder om Eftertryk, ogsaa skal gjælde om Overførelse i én af Landets Mundarter, og at Svensk, Norsk og Dansk skulle betragtes som Mundarter af det samme Sprog, og denne Bestemmelse er nu ved Loven 24. Maj 1879 § 1 ogsaa bleven Ret i Danmark. Ved

en den 27. Novbr. 1879 paa dette Grundlag afsluttet Konvention er der nu tilvejebragt fuldstændig Gjensidighed og Overensstemmelse paa dette Omraade mellem de nordiske Riger.

For Opførelse af dramatiske Værker eller for Theatret bestemte musikalske Arbejder samt for Oversættelser gjælder samme Beskyttelse som for almindelige boglige Frembringelser.

Af Udtalelser, faldne paa den danske Rigsdag i 1879 fremgaar det, at der er Udsigt til, at Gjensidigheden ogsaa vil blive udstrakt til den kunstneriske Ejendomsret.

12. Rigernes Vaaben, Flag o. desl.

Som udvortes Tegn paa Selvstændighed og Suverænitet pleje Staterne at føre deres særlige Vaaben og Flag.

Paa omstaaende Side ses de nordiske Rigers nuværende Vaabenskjolde.

Det nuværende danske Rigsvaabens Hovedskjold, som bæres af tvende Vildmænd, er ved et Kors delt i 4 Felter. Øverst til højre er det oprindelige danske Vaaben, der gaar tilbage til Valdemar Sejers Tid og fremstiller 3 blaa Løver i gyldent Felt, omgivne af 9 røde Hjærter (fra først af Søblomster) og øverst til venstre Sønderjyllands Mærke, 2 blaa Løver. Det nederste Felt til højre har i sin øverste Del 3 Guldkroner i blaat Felt — et Tegn paa de nordiske Rigers tidligere Forening, som overlevede Fredslutningerne i Stettin 1570 og Knærød 1613 — og i sin nederste Del Vaabenmærkerne for de nordlige Bilande, nemlig en Stokfisk for Island, en Vædder for Færøerne og en Isbjørn for Grønland. Det nederste Felt til venstre har i sin øverste Del en springende blaa Løve og i sin nederste den vendiske kronede Lindorm eller Drage — alt med

Hensyn til Kongens Titel som »de Venders og Gothers«. Mellemskjoldet indeholder Vaabenmærkerne for de tre Provinser, hvori Holsten fordum deltes (Holsten, Stormarn og Ditmarsken) samt et Hestehoved for Lauenborg, og Hjærteskjoldet endelig bærer det oldenborgsk-delmenhorstske, Kongeslægtens, Familievaaben, nemlig 2 røde

Danmarks Rigsvaaben.

Norges Rigsvaaben.

Sveriges Rigsvaaben.

Tværbjælker i gyldent Felt for Oldenborg og et Guldkors i blaat Felt for Delmenhorst.

Det nuværende norske Rigsvaaben, som tilforn ogsaa var optaget i det danske, indtil dette ved en

Overenskomst mellem de tvende Riger af 1. Septbr. 1819 blev forandret — fremstiller en mod højre fremskridende kronet, gylden Løve, holdende en gyldenskaftet Øxe (St. Olafs Bile) med Sølvblad i et udelt rødt Skjold.

Sveriges nuværende Rigsvaaben med tvende kronede Løver som Skjoldholdere er ved et Kors delt i 4 Felter, med et Hjærteskjold i Midten. Dette Skjold er tvedelt og skæres i Feltet til højre af en Sølvbjælke, dækket af en gylden Vase (Kornneg); den øverste Del af Feltet er blaa, den nederste rød (Vasaættens Vaaben). I Feltet til venstre ses en Sølvbro med 2 Taarne slaaet over en Strøm; over Broen svæver en Ravn og over denne atter lyser der 7 gyldne Stjærner (den nuværende Kongeslægts Vaaben). Den øverste Firkant til højre og nederste til venstre i Hovedskjoldet har 3 Guldkroner i blaat Felt — det gamle Sveariges Vaaben — og i de 2 andre Firkanter en gylden Løve, som sætter over trende Strømme — Götharigets Vaaben.

Flag er ligesom Rigsvaaben en Arv fra Middelalderen. Sagnet om det himmelfaldne Dannebrog er vidt bekjendt. Fra at være Rigsbanneret, som kun udfoldedes ved vigtigere Lejligheder, gik dette — rødt med hvidt Kors — efterhaanden over til at blive Nationalmærket, og dets Farver til at blive Nationalfarver. Under Foreningen blev Dannebrog ogsaa Norges Flag; men efter Rigernes Adskillelse fik Norge sit eget Flag, højrødt delt ved et mørkeblaat, med hvide Kanter indfattet Kors, til Koffardi-Brug. Sveriges Flag er blaat med et gult Kors; men til Orlogs fører hvert af Rigerne tillige et Unionsmærke i den øverste Firkant, nærmest Stangen, bestaaende af fra Midten straaleformig udgaaende Striber med Nationalfarverne.

Ejendommeligt for de nordiske Riger er det, at deres Orlogs- og Kongeflag til Forskjel fra Handelsflaget

er et Splitflag, Norges og Sveriges tillige med en udgaaende Tunge.

Nationalkokarden har i hvert af Rigerne Flagets Farver.

IV. De nordiske Rigers Kongehuse og Arvefølgeordning.

13. De tidligere Kongeslægter.

De ældste Kongeslægter, om hvilke Sagnene melde, vare i Danmark »Skjoldungerne«, som, medens »Ynglingeslægten« herskede over Svearne og Götherne i Upsala og senere fik Styret over forskjellige norske Fylker, havde deres Sæde i det navnkundige Lejre paa Sjælland. Den sikre Historie véd dog kun lidet om disse Fyrstestammer eller om Omfanget af deres Herredømme, trods det Ry, som knyttede sig til deres Navne, der endog blev til en Fællesbetegnelse for efterfølgende Herskere af andre Ætter.

I Løbet af den saakaldte yngre Jærnalder (regnet fra 750 til 1000 efter Kristus) finde vi i Norge Harald Haarfagers Slægt, der gjorde Krav paa at nedstamme fra de gamle Upsaladrotter, og i Danmark og Sverige, henholdsvis til 1042 og 1056, raadede Fyrsteætter, som hidledte deres fælles Herkomst fra de store, nærmest dog kun Sagnene tilhørende Erobrere: Ivar Vidfadme og Regner Lodbrog.

Efter at Norge og Danmark derpaa en kort Tid ifølge indgaaet Arveforening havde været styrede af Hellig Olafs Søn, Magnus den Gode, blev Svend, en Søn af Ulf Jarl og Knud den Stores Søster Estrid, Stamfader til en ny dansk Kongeslægt. — I Sverige afløstes den gamle Kongestamme af Stenkils Slægt og denne atter (1130) af Sverkers og Eriks Ætterne, vexlende

med hinanden, indtil Folkungaslægten med Birger Jarls Søn Valdemar Aar 1250 hævedes paa Tronen. I Norge uddøde Harald Haardraades (Hellig Olafs Broders) Afkom i lige Linie 1130, og der opstod nu langvarige Tronstridigheder, indtil det 1184 lykkedes Kong Sverre, en Ætling af den gamle Kongeslægt, at befæste sit Herredømme. Hans Efterkommere efterfulgte ham i flere Slægtled, men Mandslinien uddøde 1319 med Hakon 5., hvorefter Sveriges Konge Magnus Smek, en Søn af Hakons Datter Ingeborg og Hertug Erik, den fordrevne svenske Kong Birgers Broder, ligeledes arvede Norge — thi i dette Rige var Kongedømmet, i Modsætning til det i Danmark og Sverige gjældende, arveligt.

Svend Estridsøns Æt udslukkedes paa Sværdsiden med Kong Valdemar Atterdag 1375. Dennes Datter Margrethe havde imidlertid nogle Aar forinden ægtet Hakon 6., en Søn af den nys anførte norsk-svenske Magnus Smek — den sidste Ætling af Folkungarnes mægtige Familie —, og hende var det, som bekjendt, hvem det lykkedes for en Tidlang, efter at hendes Søn Olaf, som i sig forenede alt, hvad der endnu var tilbage af gammelt Kongeblod i Norden, var død, at knytte Kalmarunionen, der fortsattes indtil 1521, under de trende første Konger af det i 1448 af det danske Rigsraad indkaldte oldenborgske Hus.

I Sverige besteg efter Unionens Sprængning Vasaætten Tronen; dens mandlige Linie uddøde med Gustav Adolf 1632, men efterfulgtes, efter en kort Regering af hans Datter Kristine, af de fra hans Søster nedstammende Konger af det pfalziske Hus. Da ogsaa disses Sværdlinie udslukkedes med Karl 12. i Aaret 1718, tilfaldt Kronen dennes Søster Ulrikke Eleonora og hendes Mand, og ved dennes barnløse Død Adolf Frederik af det holstensk-gottorpske Hus, i hvilket den for-

blev, indtil ogsaa dette med Karl 13. uddøde 1818. — I Norge og Danmark derimod herskede den oldenborgske Stamme fremdeles. Efter at have faaet Enevoldsmagten udstedte Frederik 3. den saakaldte Kongelov af 14. Novbr. 1665, ifølge hvilken Tronfølgen skulde tilkomme samtlige hans Efterkommere, saa vel mandlige som kvindelige, dog at Mand af Mand havde Fortrin for Mand af Kvinde og Kvinde af Mand, og saaledes vedvarede Forholdet i Danmark, ogsaa efter at Norge ifølge Kielerfreden af 1814 havde faaet fælles Konger med Sverige, indtil Kong Frederik 7.s Død 15. Novbr. 1863.

14. De nuværende Kongehuse.

Frederik 7. var den sidste Mand af den gamle kongelige oldenborgske Stamme*), og i Henhold til den tidligere nævnte ny Arvefølgelov af 31. Juli 1853 tilfaldt Danmarks Krone den nuværende Konge af den sønderborgske Sidelinie.

Kong Kristjan 9. er født den 8. April 1818 og

---

*) Følgende ere Hovedforgreningerne af det oldenborgske Hus, som har haft en saa indgribende Betydning for Nordens Historie.

1) Den ældre kongelige danske Linie, udgaaet fra Kristjan 1. og paa Sværdsiden uddød med Frederik 7.

2) Den holsten-gottorpske, udgaaet fra Frederik 1. af Danmarks Søn Adolf, hvorfra der atter ere sprungne:
   a) den nuværende kejserlig russiske,
   b) den tidligere kongelig svenske, som med Adolf Frederik 1751 besteg Tronen og uddøde med Karl 13. og
   c) den nuværende, storhertugelig oldenborgske Linie.

3) Den sønderborgske, udgaaet fra Kristjan 3.s Søn, Hertug Hans, fra hvilken atter nedstamme den avgustenborgske og den nyere glyksborgske Linie, som nu er den herskende i Danmark.

ægtede den 26. Maj 1842 Dronning Luise, Prinsesse af Hessen, født den 7. Septbr. 1817, der, ved de nærmere arveberettigede Slægtninges Afkald, efter Kongeloven var bleven nærmest til at arve Tronen ved Mandsstammens Uddøen.

Foruden trende Døtre (Prinsesse Alexandra af Wales, Storfyrstinde Dagmar (Marie) af Rusland og Hertuginde Thyra af Cumberland) er der af dette Ægteskab tre Sønner: Kronprins Frederik, født den 3. Juni 1843, Kong Georg af Grækenland, født den 24. Decbr. 1845, og Prins Valdemar, født den 27. Oktbr. 1858. Kronprinsen formæledes den 28. Juli 1869 med Kronprinsesse Lovisa af Sverige og Norge, Kong Karl 15.s Datter, født 31. Oktbr. 1851, og har i dette Ægteskab Sønnerne Kristjan (Arveprins), født den 26. Septbr. 1870, Karl, født den 3. Avg. 1872, Harald, født den 8. Oktbr. 1876, og tvende Døtre Luise og Ingeborg.

I Sverige og Norge kaldtes ved Karl 13.s Død den ved den endnu gjældende Successionsordning af 26. Septbr. 1810 udnævnte Tronfølger, Bernadotte Prins af Pontecorvo, under Navnet Karl 14. Johan til Regeringen. Han efterfulgtes af sin Søn Kong Oskar 1. og denne atter af sin Søn Kong Karl 15. Ved dennes dødelige Afgang uden Sønner den 18. Septbr. 1872 kom Sveriges nuværende Konge Oskar 2., født den 21. Januar 1829 og den 6. Juni 1857 formælet med Dronning Sofia, Prinsesse af Nassau, født den 9. Juli 1836, paa de forenede Rigers Trone.

Af dette kongelige Ægteskab er der fire Sønner: Kronprins Gustaf, Hertug af Vermeland, født den 16. Juni 1858, Oskar, Hertug af Gothland, født den 15. Novbr. 1859; Karl, Hertug af Vest-Gothland, født den 27. Febr. 1861, og Eugen, Hertug af Nerike, født den 1. Avg. 1865.

15. De gjældende Arvefølgeordninger.

Ifølge de nys anførte tvende Arvelove — 31. Juli 1853 for Danmark og 26. Septbr. 1810 for Sverige-Norge — der i alle væsentlige Punkter stemme overens, ere Kvinder og de fra dem nedstigende Linier aldeles udelukkede, hvorimod Kronen nedarves efter Førstefødselsretten paa Mand af Mand og Mand efter Mand, nedstammende i Danmark fra Kong Kristjan d. 9. og Dronning Louise, og i de forenede Riger fra Kong Karl d. 14. Johan og Dronning Desideria og avlet i ret og lovligt Ægteskab, saa længe nogen er til. Den til enhver Tid regerende Konges ældste Søn og dennes ældste Sønner ned ad efter Alderen gaa forud for hans yngre Sønner og deres Afkom. Til de arveberettigede hører ogsaa det ved Faderens Død endnu ufødte Foster, som strax indtager sin vedbørlige Plads i Arverækken, naar det fødes levende til Verden.

Kong Georg af Grækenland er for sig og sine Efterkommere traadt tilbage i den danske Arvefølgeordens Række for Prins Valdemar og hans fremtidige Afkom.

16. Hvorledes der forholdes, hvis de nuværende Kongeætter skulde uddø.

Skulde det Tilfælde en Gang i Fremtiden indtræde, at der ikke længere fandtes berettigede Arvinger til den danske Krone i Henhold til de nys anførte Forskrifter, tilkommer det ifølge den danske Grundlovs § 8 den forenede Rigsdag — hvorom senere — ikke blot at vælge en ny Konge, men ogsaa frit at fastsætte, hvilken Arvefølgeordning da fremtidig skal være gjældende.

Tronfølgelovens Art. 3, som bestemte, at der skulde søges tilvejebragt evropæisk Anerkjendelse af det saaledes stedfundne ny Kongevalg overensstemmende med

Londontraktaten af 8. Maj 1852 — nemlig den Gang for at bevare Forbindelsen mellem Danmark, Slesvig og Holsten-Lauenborg —, maa anses for bortfaldet, efter at den Forudsætning om det daværende danske Monarkis Bestaaen, hvortil hin Artikel var knyttet, nu ved Freden i Wien er bristet.

For Sverige og Norge derimod tilkommer det vel, saafremt den arveberettigede Kongeslægt skulde uddø, Rigernes lovgivende Forsamlinger frit at vælge en ny Konge, men for denne og hans Æt skal da atter den tidligere Arvegangsorden træde i Kraft.

Ifølge Rigsakten af 6. Avg. 1815 stemmer ved nyt Kongevalg — vi meddele dette her for Sammenhængens Skyld — enhver af de forenede Rigers Repræsentationer for sig paa én af dem, som mindst 12 Dage forud for Valgdagen ere bragte i Forslag. Vælges den samme i hver af Forsamlingerne, er han Rigernes Tronfølger. Sker dette ikke, træder en Fælleskomité, bestaaende af 36 Repræsentanter for hvert Rige, sammen i Karlstad. Valget i Komitéen foregaar for lukkede Døre og kan ikkun falde paa den af Norges Storthing eller Sveriges Rigsdag valgte. For at sikre Tilvejebringelsen af et Flertal for en af disse, udtages og forsegles en af Stemmesedlerne, forinden disses Optælling begynder. Denne tilintetgjøres uden at aabnes, saafremt der herefter bliver et simpelt Flertal for nogen, men skulde der paa Grund af, at Stemmesedler erklæredes ugyldige, ikke blive Flertal for nogen, men lige Stemmer staa mod hinanden, brydes Seglet, og Stemmesedlens Navn bliver da afgjørende.

Danmarks statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Danmarks Statsforfatning.

---

1. Hovedforfatningslovene.

De nu gjældende Hovedlove for Forfatningen ere Tronfølgeloven af 31. Juli 1853 og Grundloven af 28. Juli 1866, hvis fulde Titel, som allerede anført, er »Danmarks gjennemsete Grundlov af 5. Juni 1849«. Denne Lov indeholder 95 §§ i 9 Hovedafsnit, af hvilke det første (§§ 1—3) omfatter de almindelige Bestemmelser om Rigets Forfatning og de højeste Statsmagters indbyrdes Forhold; det andet (§§ 4—10): Reglerne om Betingelserne for Kongemagtens Udøvelse og om Kongens mere personlige Forhold; det tredje (§§ 11—28): de forskjellige Kongen tillagte Myndigheder; det fjerde (§§ 29—40): Forskrifterne om Valgene til Rigsdagens tvende Thing; det femte (§§ 41—67): Bestemmelserne om Rigsdagens Forhandlingsmaade, Rettigheder osv; det sjette (§§ 68—74): Domstolenes, og det syvende (§§ 75—79): Kirkens og de forskjellige Trossamfunds forfatningsmæssige Stilling; det ottende (§§ 80—94): Borgernes forfatningsmæssige Rettigheder lige overfor Statsmagten, og det niende (§ 95) endelig, hvorledes der skal forholdes, naar der opstaar Spørgsmaal om at gjøre Forandringer i eller Tillæg til Grundloven.

Loven er, foruden med Kongens Underskrift, tillige forsynet med Underskrift ikke blot af Konseilspræsidenten (Grev Juel-Vind-Frijs), men tillige af samtlige det daværende Ministeriums Medlemmer.

2. Almindelige Bestemmelser om Regeringsformen og Statsmagternes Forhold.

Regeringsformen i vort Fædreland er, som det lyder i Grundlovens §§ 1 og 2, indskrænket monarkisk. Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene.

Første Afsnit.

Kongemagten.

3. Betingelserne for at erhverve og udøve Kongemagten.

Til at bestige Danmarks Trone udfordres efter den gjældende Ret, at den vedkommende:

1) hører til Kong Kristjan den niendes og Dronning Luises mandlige og gjennem Mænd nedstammende Afkom i ret og lovligt Ægteskab (jvfr. Indl. Nr. 15);

2) at han bekjender sig til den evangelisk-lutherske Kirke;

3) at han ikke er Hersker i andre Lande, med mindre Rigsdagen dertil giver sit Samtykke.

Til at kunne udøve Kongemagten personlig kræves endvidere:

4) at han har naaet Myndighedsalderen, hvilken for ham og de kongelige Prinser allerede indtræder med det fyldte 18de Aar (Grlvs § 6);

5) at Kongen i Statsraadet har afgivet den skrift-

lige, edelige Forsikring »ubrødelig at ville holde Rigets Grundlov« (Grlvs § 7);

6) at sjælelig eller legemlig Sygdom eller Fraværelse ingen Hindring lægger i Vejen.

4. Tilfælde, i hvilke Udøvelsen af Kongemyndigheden ophører eller fortabes.

Den én Gang gyldig erhvervede Ret til Kronen og Regeringens Førelse vil i Reglen først ophøre ved Kongens Død. — Undtagelsesvis vil Retten til selve Kongeværdigheden kunne ophøre eller fortabes:

1) Naar en Konge giver Afkald paa den, enten udtrykkelig eller forudsætningsvis ved Handlinger, hvoraf saadant utvetydig vil kunne sluttes, saasom naar han drager bort for ikke mere at vende tilbage o. dsl.;

2) naar Kongen antager en anden Trosbekjendelse end den evangelisk-lutherske;

3) naar Kongen overtager Regeringen i et andet Rige uden at kunne opnaa Rigsdagens Samtykke hertil.

Retten til selv at udøve Regeringsmagten vil derimod kunne standses ved saadanne sjælelige eller legemlige Sygdomme, som ville berede Vanskeligheder herfor, eller ved midlertidig Bortrejse.

5. Kongens Stilling i Almindelighed.

Kongen er Landets Suveræn, d. e. han er et Udtryk for Statens Højhed og Folkets Uafhængighed, hvilke han repræsenterer indadtil lige overfor de enkelte Borgere og udadtil i Forhold til de fremmede Magter. I Overensstemmelse med Regeringsformens indskrænkede monarkiske Natur hedder det i Grlvs § 11, at

»Kongen har den højeste Myndighed over alle Rigets Anliggender, med de i Grundloven fastsatte Indskrænkninger, hvilken Myndighed han dog kun kan udøve gjennem sine Ministre«.

Kongen selv er efter Grlvs § 12 »ansvarsfri og hans Person hellig og ukrænkelig«. Kongens Ansvarsfrihed medfører, at Sag ikke kan anlægges mod ham for Domstolene, hans Ukrænkelighed, at Fornærmelser mod eller Forgribelser paa hans Person straffes med meget strængere Straffe end tilsvarende Overgreb mod andre. (Straffelovens 10de Kapitel § 85 og 11te Kapitel: efter Omstændighederne Livsstraf, Straffearbejde eller Fængsel).

6. De enkelte kongelige Myndigheder.

De vigtigste enkelte kgl. Myndigheder og Rettigheder ere følgende:

I. I Henseende til den udøvende Magt.

1) Kongen erklærer Krig og slutter Fred samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater. Han kan dog ikke uden Rigsdagens Samtykke afstaa nogen Del af Riget eller indgaa nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretlige Forhold (Grlvs § 18).

2) Han udnævner og afskediger Ministrene, bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem (Grlvs § 13).

3) Landets Embeder (gejstlige, verdslige, militære) besætter han, for saa vidt saadant ikke ved særlig Hjemmel er overladt andre (Grlvs § 17). Han kan i Reglen forflytte, dog uden Tab i deres Embedsindtægter, og afskedige de af ham indsatte Embedsmænd med Iagttagelse af Bestemmelserne i Pensionsloven.

4) Han kan uddele Rang og Titler til Undersaatterne og fremmede og optage dem i Adelsstanden og i de danske Ridderordner, hvis Ordensherre han er. Til at bære fremmede Ordener behøve Undersaatterne Kongens Tilladelse.

Af danske Ridderordener haves tvende: Elefantordenen, en af de anseligste i Evropa, og Dannebrogsordenen med dens Grader: Storkommandør, Storkors, Kommandør af 1ste og 2den Klasse og Ridder. Desuden haves som Hæderstegn: Dannebrogsmændenes Sølvkors; Fortjenstmedaillen i Guld og Sølv; Medaillen for Redning af Personer i Livsfare og Hæderstegnene for 16 og 8 Aars tro Tjeneste i Land- og Søværnet. Titler, med Undtagelse af egentlige Hoftitler, kunne ifølge Lov 26. Marts 1870 ikke længere tildeles Embeds- eller Bestillingsmænd, saa længe de staa i Statens Tjeneste. — I Henseende til Rangen deles de dermed benaadede i 9 Klasser, som til Dels have faaet en ny Ordning ved Kundgjørelse af 20. Maj 1874.

5) Han drager Omsorg for Lovenes og Anordningernes Fuldbyrdelse (derfor Tilføjelsen i alle Loves Slutning: »Hvorefter alle vedkommende sig have at rette«) og paabyder Lovenes Kundgjørelse (Grlvs § 24), hvilken nu i Henhold til Loven af 25de Juni 1870 ikke længer foregaar ved Læsning til Thinge, men ved Optagelse i den ved Regeringens Foranstaltning udgivne Lovtidende, saaledes at Lovbudet træder i Kraft, naar ej anderledes udtrykkelig er fastsat, Ugedagen efter sin Meddelelse i Tidenden.

6) Han kan udstede Anordninger, Forordninger og andre Bestemmelser sigtende til at bringe Enkelthederne af de ved Lovgivningen fastsatte Grundsætninger til Anvendelse og nærmere ordne Forhold, som det efter vedkommende Loves Bydende eller ifølge Sagens Natur uaihængigt af alt positivt Lovbud ligger inden for Regeringens Omraade at afgjøre.

7) Han kan meddele saadanne Bevillinger og Undtagelser fra Lovenes Bydende (Privilegier, Eneretsbevillinger, Patenter o. desl.), som vare i Brug før Grlv. af 5. Juni 1849 eller udtrykkelig hjemles ved en siden den Tid udkommen Lov (Grlvs § 27).

8) Han lader slaa Mønt i Henhold til Loven (Grlvs § 28), hvorfor ogsaa Mønten bærer Kongens Brystbillede, jvfr. i øvrigt hvad under Indl. Nr. 11 er anført om det for de nordiske Riger fælles Møntsystem.

II. I Henseende til den lovgivende Magt.

9) Kongen sammenkalder Rigsdagen og bestemmer dens Varighed. Den ordentlige (ɔ: den regelret hvert Aar sammentrædende og finanslovbevilgende) Rigsdag har dog Ret til at være samlet i 2 Maaneder. Kongen kan fremdeles udsætte Rigsdagens Møder — den ordentliges dog uden dens Indvilligelse ikke længere end paa 2 Maaneder og blot én Gang — og opløse den i dens Helhed eller hvert Thing for sig (Grlvs §§ 19—22). Opløses det ene Thing, udsættes det andets Møder, indtil hele Rigsdagen atter samles. Dette skal ske inden 2 Maaneder efter Opløsningen.

10) Han kan for Rigsdagen lade fremsætte Forslag til Love og andre Beslutninger (Grlvs § 23).

11) Ingen Beslutning af Rigsdagen kan faa Lovskraft uden Kongens Samtykke (ɔ: det kongelige Veto, Grlvs § 24). Har Kongen ikke stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdagssamling, anses det for bortfaldet.

12) Kongen kan i særdeles paatrængende Tilfælde, naar Rigsdagen ej er samlet, udstede foreløbige Love, som dog ikke maa stride mod Grund-

loven og skulle forelægges den nærmest følgende Rigsdag (Grlvs § 25).

Det er et statsretlig omtvisteligt Spørgsmaal, om der ogsaa kan udstedes foreløbige Finanslove. — Som bekjendt har Regeringen imidlertid anset sig berettiget hertil og udstedt en foreløbig Finanslov for Aaret $18^{77}/_{78}$, (jfr. ogsaa foreløbig Lov af 12. Maj 1853 om Forlængelse af den foreløbige Indtægts- og Udgiftbevilling i Henhold til Lov af 28. Marts 1853.)

III. I Henseende til den dømmende Magt.

13) Ligesom det er Kongen, der udnævner samtlige Landets Dommere, saaledes kan han til visse Sagers (i Almindelighed større, over flere Retskredse forgrenede Forbrydelsessagers) Undersøgelse og Paakjendelse anordne overordentlige Domstole (Kommissioner).

14) Kongen kan benaade, ɔ: nedsætte eller eftergive de idømte Straffe — Ministrene dog kun med Folkethingets Samtykke for de dem af Rigsretten tilkjendte Straffe — og give Amnesti, ɔ: frafalde Tiltale, især hvor et større Antal Personer samtidig skulle anklages for ensartet Brøde (Grlvs § 26).

Efter den ældre Ret førte Kongen ligesom endnu i Sverige Forsædet i Højesteret; men dette ophørte ved Kundgjørelsen af 21. Febr. 1850.

7. Kongens Æresrettigheder.

I vor som i alle monarkiske Stater er der tillagt Kongen i hans Egenskab af Suveræn særlige Æresrettigheder m. v. Kongen fører saaledes Rigets Vaaben (jvfr. Indl. Nr. 12) og Titlen »Konge til Danmark, de Venders (paa Grund af Danmarks tidligere Herredømme over Østersøens Sydkyst) og Gothers (efter Gullands Erobring under Valdemar Atterdag), Her-

tug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg«. — Naar Kongen skriftlig lader noget kundgjøre, sættes »Vi« foran og »af Guds Naade« umiddelbart efter Navnet, som for alle Konger af den ældre oldenborgske Stamme paa en enkelt Undtagelse nær vexlende har været »Kristjan« eller »Frederik« med Tilføjelsen af det Tal, som angiver Nummerfølgen i Rækken af Konger med samme Navn. Kongen — saa vel som Dronningen og Enkedronningen — tiltales stedse »Deres Majestæt«; men i skriftlige Henvendelser til Kongen bruges dog blot Overskriften »Til Kongen«, medens man underskriver sig »allerunderdanigst«. Ligesom Kongen nyder særlige militære Æresbevisninger, saaledes bedes der for ham overalt ved Gudstjenesten i Landets Kirker, og ved hans Død anlægges Landesorg.

Kongen er omgiven af en Hofstat, bestaaende af et større Antal over- og underordnede Hofembeds- og Bestillingsmænd, deriblandt ogsaa Adjudanter for Sø- og Landværnet, og giver til visse forud bestemte Tider offentlig Foretræde til dem, som have noget at henvende sig til ham om. Til Kongens Underholdning for Livstid er der bestemt ham den saakaldte Civilliste; men desuden er der forbeholdt Kongen forskjellige Slotte med deres Parker og Haver (for Tiden er Amalienborg Kongens Vinter-, Bernstorf og Fredensborg hans Sommerresidens), samt Udøvelsen af Jagtretten i Statens Skove.

Efter Kongeloven, som for saa vidt endnu staar ved Magt, er Kongen tillige Kongehusets Overhoved. Til dette henhøre, foruden Dronningen og Enkedronningen, Tronfølgeren med sin Gemalinde, Kongens Døtre, de arveberettigede Prinser med deres Hustruer og samtlige disses i ret og lovligt Ægteskab avlede Sønner og sig her opholdende Døtre. Ligesom der almindeligvis ved

særlig Lov ogsaa kan blive bestemt Apanager for disse, saaledes ere de Gjenstand for forskjellige offentlige Æresbevisninger, føre Titel af »kongelig Højhed« og nyde fortrinlig Beskyttelse mod Fornærmelser i Ord og Gjerning (Strfflvs §§ 91—94). De paagjældende skulle derhos ikke svare for Landets almindelige Domstole; men deres eneste Dommer skal efter Kongelovens Art. 25, jvfr. D: L: 1—2—1, være Kongen, eller hvem han dertil forordner. Deres personlige Bidrag til Statsfornødenhederne (Indkonstskat) fastsættes af Kongen. Vor Lovgivning har ikke saaledes, som t. Ex. den svensk-norske, under Fortabelse af Arveretten til Tronen forbudt Prinserne af Kongehuset at indgaa Ægteskab med privat Mands Datter, hvorimod Kongens Samtykke udfordres til deres Formæling, selv om de med deres fyldte 18de Aar have opnaaet Myndighedsalderen. I øvrigt ere Kongehusets Medlemmer stillede under samme Vilkaar som de andre Statsborgere.

8. Den kongelige Myndigheds Udøvelse ved andre.

1) Tronfølgeren.

Ifølge den i Henhold til Grlvs § 8 udkomne Lov af 11. Februar 1871 er Tronfølgeren, naar han er nærværende og i Besiddelse af de Egenskaber, som udfordres til Førelsen af Regeringen (jvfr. Nr. 3), nærmest til at overtage denne, ifald Kongen paa Grund af Sygdom eller Fraværelse er hindret i selv at regere og derfor enten af egen Drift tager Bestemmelse desangaaende, eller, saafremt han har undladt saadant, den af Statsraadet ufortøvet sammenkaldte Rigsdag i en forenet Samling har anerkjendt Nødvendigheden deraf.

2) Rigsforstanderen.

Er Tronfølgeren imidlertid i de nævnte Tilfælde selv ikke regeringsfør, eller er der i Kongens levende Live Grund til at frygte, at Tronfølgeren ved Kongens

Død ikke vil være i Stand til at overtage Regeringen, og under denne Forudsætning enten Kongen selv har anset det for rigtigst eller, hvis ved Kongens Død intet er ordnet, Rigsdagen i forenet Samling har skjønnet det fornødent, bliver en **Rigsforstander** at beskikke. Er det Kongen, som er hindret i Regeringens Førelse, indsætter han selv, hvis han er i Stand dertil, en Rigsforstander. Er det Hensyn til Tronfølgeren, som bevæger Kongen til at søge slig Ordning, træffes den af ham med Rigsdagens Samtykke. I de Tilfælde, hvor den forenede Rigsdag maa tage sig af Sagen, vælges Rigsforstanderen af denne.

Til Rigsforstander skal enten tages en myndig arveberettiget Prins eller en fuldmyndig Mand, som har dansk Indfødsret. Rigsforstanderen maa tilhøre den evangelisk-lutherske Kirke og skal saafremt han vælges af den forenede Rigsdag, have opnaaet over Halvdelen af de afgivne Stemmer, hvilket, naar det ikke er sket ved det første Valg og et frit Omvalg, sikres ved et nyt bundet Omvalg mellem de tvende, som ved første Omvalg havde de fleste Stemmer. Rigsforstanderen, ligesom Tronfølgeren, maa, forinden han tiltræder Regeringen, afgive samme edelige Forsikring som Kongen og udøver da i Kongens Navn alle de denne tilkommende Myndigheder med samme Uansvarlighed og Ukrænkelighed som denne. — Rigsforstanderens Hverv ophører, foruden i de samme Tilfælde, hvor Kongemagtens Ophør eller Standsning indtræder (jvfr. Nr. 4), tillige naar de Grunde, som særlig have bevirket hans Indsættelse, ikke længer ere til Stede.

3) Statsraadet.

Endelig føres Regeringen **midlertidig** af **Statsraadet** i alle Tilfælde, hvor Tronfølgeren eller Rigs-

forstanderen ikke umiddelbart kan overtage den eller senere træder tilbage, uden at nogen anden Regeringsberettiget er tilstede.

Det samme gjælder ligeledes, indtil Kongen har afgivet den tidligere ommeldte edelige Forsikring, saa vel som i det i Slutningen af Grlvs § 8 forudsatte Tilfælde, at der ved Tronledighed overhovedet ikke længere findes nogen Tronarving.

Til Varetagelsen af den umyndige Konges eller Tronarvings Opdragelse og hele privatretlige Forhold vil der selvfølgelig blive indsat Formyndere eller Værger, i hvilken Henseende den sidst afdøde Konges derom trufne Bestemmelser ville blive af særdeles Betydning.

Andet Afsnit.

Statsraadet.

9. Statsraadets Ordning. — Ministerraadet.

Paa Grund af Kongens forfatningsmæssige Ansvarsfrihed og til Bistand for ham ved Udøvelsen af den ham tilkommende Myndighed er Statsraadet især indstiftet. Dette dannes af de af Kongen udnævnte Ministre i Forening, ligesom ogsaa Tronfølgeren, naar han er myndig, indtræder i samme. Forsædet fører Kongen. Naar Kongen i enkelte Tilfælde ikke selv kan overvære Statsraadet, kan han lade Sagerne forhandle i et Ministerraad, hvori samtlige Ministre deltage og skulle afgive deres Stemmer, og hvor den af Kongen til Konseilspræsident (Førsteminister) udnævnte Minister indtager Forsædet og senere forelægger Kongen de med Stemmeflerhed fattede Indstillinger og den over Forhandlingerne førte Protokol (Grlvs § 16).

Protokollen ved Stats- og Ministerraadets Møder føres af den af Kongen udnævnte Statssekretær, som ikke vexler med Ministerierne.

10. Statsraadets Virksomhedsomraade.

Det er allerede i det foregaaende blevet berørt, dels at det er til Statsraadet, at Kongen afgiver sin edelige Forsikring om at ville holde Rigets Forfatning, dels at Statsraadet i visse Tilfælde kan komme til midlertidig at føre selve Regeringen. Statsraadets væsentligste Betydning er dog den, at det er i dette, at Kongen, efter at have hørt sine ansvarlige Raadgivere, fatter sine Beslutninger om Rigets Anliggender (Grlvs § 11). Det hedder i saa Henseende i § 16 af vor Grlv., der om dette Æmne er langt mere kortfattet end baade den svenske og den norske, at »alle Love og vigtige Regeringsforanstaltninger forhandles i Statsraadet.« Hvad der skal forstaas ved »vigtige Regeringsforanstaltninger«, maa afgjøres efter Sagens Natur og tidligere gjældende Sædvane; Udnævnelse og Afskedigelse af Embedsmænd i Almindelighed henregnes ikke herunder; men paa den anden Side ere ikke, saaledes som i vore Nabolande, uden Hensyn til Vigtigheden, visse Arter af Sager (Kommandosager og diplomatiske Anliggender) unddragne Statsraadet.

11. Ministrenes Ansvarlighed.

Til Værn især for de forfatningsmæssig Folket hjemlede Rettigheder have alle nyere Statslovgivninger optaget Ministeransvarligheden. Hos os indeholdes Forskrifterne herom i Grlvs § 12: »Ministrene ere ansvarlige for Regeringens Førelse; deres Ansvar-

lighed bestemmes nærmere ved Lov*)«; § 13: »Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af én eller flere Ministres Underskrift (Kontrasignaturen); enhver Minister, som har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen«; og endelig § 14, som bestemmer, at Ministrene af Kongen eller Folkethinget kunne tiltales for deres Embedsførelse ved Rigsretten.

Ministeransvarligheden er efter sit Væsen af dobbelt Beskaffenhed: dels den parlementariske, ɔ: den, som gjøres gjældende under Forhandlingerne paa Rigsdagen gjennem Medlemmernes Udtalelser, Interpellationer, Henvendelser osv., og som finder sin Afgjørelse i Thingenes Afstemninger og Beslutninger, dels den juridiske, til hvilken Bestemmelserne ovenfor i § 14 nærmest sigte. Ifølge Udtrykkene »for deres Embedsførelse« vedrører denne sidst nævnte Ansvarlighed hos os ikke de af Ministrene som blotte Privatmænd i det borgerlige Liv begaaede Lovovertrædelser; men paa den anden Side omfatter den ikke blot alle af dem i Egenskab af Ministre forøvede Krænkelser af Forfatningen og Brud paa Lovene, hvad enten de maatte bestaa i foretagne eller efterladte Handlinger, men ogsaa Misregering og Vanrøgt af Statens Interesser. Ansvarligheden er begrænset til selve Ministrene, hvad enten de have Ministerium

---

*) Uagtet der alt trende Gange har været anlagt Rigsretssag mod Ministre (den første paadømt i 1856 og de to sidste i 1877), og skjønt der gjentagende af private i Folkethinget har været indbragt dertil sigtende Lovforslag, er den bebudede Lov endnu ikke udkommet. Saadanne Love har man derimod længe haft baade i Sverige (»Ansvarighetslag« af 10. Febr. 1810) og Norge (Lov af 7. Juli 1828).

at styre eller ere Ministre uden Portefeuille, som det hedder — og rammer saaledes ikke Tronfølgeren, om han end har Sæde i Statsraadet —, men Ansvaret ophører ikke, om det end først bringes paa Bane længe efter Ministrenes Afgang fra deres Stillinger. Ansvaret maa antages at gjælde saa vel de Beslutninger, Ministrene have givet deres Underskrift, og de Handlinger, de paa egen Haand have foretaget, som de Beslutninger, i hvis Iværksættelse de have taget Del, om de end i Statsraadet have modsat sig, at de bleve fattede, eller som de have medvirket til at tage, for saa vidt de falde inden for deres Ministeriums Omraade. — Straffen maa, saa længe særlig Lov mangler, bestemmes i Henhold til Straffeloven.

Tredje Afsnit.

Rigsdagen.

I. Rigsdagens Dannelse og Sammensætning.

12. Rigsdagens Sammensætning.

Rigsdagen, som efter vor Forfatning med Kongen deler den lovgivende Magt, bestaar af Folkethinget og Landsthinget.

Folkethinget har 102 Medlemmer (ɔ: 1 Medlem for omtrent hver 19,000 Indbyggere; efter Grlvs § 32 skulde Forholdet være 1 for omtrent 16,000), valgte for et Tidsrum af 3 Aar.

Landsthinget har 66 Medlemmer (Grlvs § 34), valgte for 8 Aar, med Undtagelse af dem, som Kongen udnævner, da deres Valg gjælder for Livstid.

13. Valgbarhed til Rigsdagens 2de Afdelinger.

Om Valgbarhed til Rigsdagen og dens Afdelinger gjælde følgende Bestemmelser:

Valgbar til Folkethinget er efter Grlvs § 31 enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret og fyldt sit 25 Aar, med mindre han

a) uden at have egen Husstand staar i privat Tjenesteforhold, ɔ: mod Vederlag har stillet sine personlige Kræfter saaledes til en andens Raadighed for et længere Tidsrum, at han ikke til enhver Tid frit kan forlade denne;
b) nyder eller har nydt Understøttelse af det almindelige Fattigvæsen, som ikke enten er blevet tilbagebetalt eller eftergivet;
c) er ude af Raadigheden over sit Bo.

Valgbar til Landsthinget er enhver, som er valgbar til Folkethinget, naar han det sidste Aar har haft Bopæl i Valgkredsen (Grlvs § 38).

For de Mænd, som udnævnes af Kongen, udfordres særlig, at de ere eller have været valgte Medlemmer af Kongerigets tidligere eller nuværende lovgivende Forsamlinger (Grlvs § 39).

14. Valgret til Folkethinget.

Til Folkethinget har enhver Valgret, som er valgbar, naar han har fyldt sit 30te Aar og i ét Aar har haft fast Bopæl i den Valgkreds (for de kjøbenhavnske Valgkredses Vedkommende — 9 i Tallet — i Kjøbenhavn), hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar (Grlvs § 30).

Valgene foregaa i 102 Valgkredse (af hvilke Færøerne udgjøre den ene) efter forud sket Kundgjørelse i Bladene paa en af Regeringen bestemt Dag under Ledelse af den for hver Kreds dannede Valgbestyrelse — offentlig og umiddelbart ved Haandsoprækning (Kaaring) — blandt dem, som senest Aftenen forud inden Kl. 10 have til Valgbestyrelsens Formand an-

meldt at ville stille sig til Valg og ere blevne anbefalede af mindst én (Stilleren) af Kredsens Vælgere. Saafremt det, inden et Kvarter efter at Kaaringens Udfald er blevet offentliggjort, forlanges af en af de Kandidater, som ikke have faaet Flertal ved Kaaring (i hans Fraværelse af en af hans Stillere) eller, hvor kun én Kandidat har stillet sig, af 50 tilstedeværende Vælgere, skal der efter Kaaringen finde »navnlig« Afstemning Sted, dog kun mellem dem af de stillede, som udtrykkelig forlange saadant, og den valgte, ved hvilken da Kaaringens Udfald kan blive omstødt. Saa vel ved Kaaring som skriftlig Afstemning gjør simpelt Flertal Udslaget (jfr. Grlvs § 32 og Valgloven af 12. Juli 1867).

Antallet af Folkethingsvælgere vil med Begyndelsen af Aaret 1880 kunne sættes til omtrent 300,000 eller 15 % af Befolkningen.

15. Landsthingets Valgmaade og Dannelse.

Til Landsthinget udnævnes 12 Medlemmer af Kongen, som oven berørt paa Livstid, hvilket sidste forudsættes at give dem større Uafhængighed lige overfor de vexlende Ministerier; 1 Medlem vælges af Færøernes Lagthing; de øvrige 53 Medlemmer ved middelbare Valg gjennem Valgmænd (Grlvs § 34) saaledes:

I Kjøbenhavn — som udgjør en Valgkreds for sig selv — vælge samtlige til Folkethinget valgberettigede 1 Valgmand for hver 120 Vælgere, og et lige saa stort Antal vælges af dem, som i det sidste Aar have været satte til en Skatteindtægt af mindst 4000 Kr. Disse Valgmænd i Forening vælge 7 Landsthingsmænd. (Grlvs §§ 34 og 36).

Uden for Kjøbenhavn, hvor der i 10 større

Valgkredse, omfattende Land og By, vælges 46 Landsthingsmænd, vælges der

a) af samtlige til Folkethinget valgberettigede i hver Sogneraadskreds 1 Valgmand og
b) af samtlige Kjøbstæder, hvortil i dette Tilfælde Frederiksberg, Frederiksværk, Marstal, Silkeborg, Løgstør og Nørre-Sundby henregnes, tilsammen efter en af Regeringen ved hvert forestaaende Valg truffet Fordeling halvt saa mange Valgmænd, som der er Sogneraadskredse. — Af disse Kjøbstadsvalgmænd vælges den ene Halvdel af alle Byens Folkethingsvælgere, den anden Halvdel af dem blandt disse, som i det sidste Aar have været satte til en Skatteindtægt af mindst 2000 Kr. eller have svaret i direkte Skat til Stat og Kommune mindst 150 Kr.
c) Med alle Valgmændene inden for hver Landsthingskreds sammentræde da til Valget af dennes Landsthingsmænd saa mange af de Vælgere paa Landet, der i det sidste Aar have ydet det højeste Bidrag til Stat og Amtsraadskommune, som der er Sogneraad i Kredsen.

Valgene af Landsthingsmændene inden for hver af af de nævnte 11 Valgkredse — dog med Undtagelse af Bornholm, som kun vælger 1 Medlem — foregaa efter den saakaldte Forholdstalsvalgmaade offentlig under Ledelse af Valgbestyrelsens Formand derved, at Vælgerne (ɔ: baade Valgmændene og de umiddelbare Vælgere), som ere pligtige til at møde, naar de ej have lovligt Forfald, indfinde sig paa det af Kongen bestemte Valgsted og afgive en skriftlig Stemmeseddel indeholdende Rubrikker til saa mange Navne, som vedkommende Kreds skal have Landsthingsmænd. Med dette sidste Tal deles de afgivne Stemmesedler, og den eller

de, som ved Oplæsningen af det første Navn paa Stemmesedlerne opnaa det ved Delingen fremkomne Tal af Stemmer, er valgt. Opnaas intet Valg ad denne Vej, eller dog ikke det hele Antal, som skal haves for Kredsen, undersøges det, hvem der efter de valgte har faaet de fleste Stemmer, og efter den saaledes fundne Stemmeflerhed afgjøres de tilbagestaaende Valg, dog at ingen erkjendes for valgt, som ej har opnaaet over Halvdelen af det nys anførte Forholdstal. Ved lige Stemmetal gjør Lodtrækning Udslaget. Opnaas end ikke herved fuldstændige Valg, foretages en fornyet Oplæsning af samtlige afgivne Stemmesedler, saaledes at der af de paa hver af disse øverst anførte Mænd, som ikke alt ere blevne valgte, medtages saa mange, som der staa Valg tilbage. — Valget bestemmes da ved simpel Flerhed af de saaledes afgivne Stemmer; Lodtrækning gjør ogsaa her Udslaget i Tilfælde af lige Stemmer.

Paa Bornholm og Færøerne, samt naar der ellers i en Kreds kun skal foregaa ét Valg, udkræves over Halvdelen af de afgivne Stemmer til Valg; opnaas ej dette, om fornødent efter gjentagen Stemmegivning, stemmes 3dje Gang mellem de Mænd, som ved 2den Afstemning havde flest Stemmer. Lodtrækning er ogsaa her afgjørende i Tilfælde af Stemmelighed, jfr. Grlvs §§ 37 og 40 og Valglovens §§ 82—85.

Da der efter Kundgj. af 5te Januar 1879 for Tiden er 1065 Sogneraad i Riget, vil der til Landsthingsvalg uden for Kjøbenhavn udkræves 1065 Sogneraadsvalgmænd, 533 Kjøbstadsvalgmænd og 1065 umiddelbare Vælgere blandt de højstbeskattede paa Landet, i alt 2663 Vælgere. I Kjøbenhavn er det samlede Tal for Tiden 480.

16. Fælles Bestemmelser for Valgrettens Udøvelse m. m. til begge Thing.

En Betingelse for overhovedet at deltage i Udøvelse af Valgretten, hvad enten det gjælder Folke- eller Landsthinget, er det at være opført paa vedkommende Valgliste eller Fortegnelsen over Vælgerne. Valglisterne, som ere affattede for hver Kommune, gjennemses og rettes aarlig, hvorefter de fremlægges til offentligt Eftersyn. Besværinger, som i den Anledning rejses — t. Ex. fra en formentlig valgberettiget over at være forbigaaet —, og som ikke tages til Følge af paagjældende Myndighed, kunne bringes for Domstolene.

Valgene, saa vel de almindelige som de enkeltvis stedfindende, udskrives stedse ved en Kundgjørelse — fra Kongen ved almindelige Valg, ellers fra Indenrigsministeren —, hvori Valgdagen fastsættes, og som offentliggjøres i Bladene med et Varsel af mindst 8 Dage.

Det er Valgbestyrelsens Formand, hvem det tilkommer at lede Forhandlingerne ved selve Valget, at afgjøre opstaaede Tvivlsmaal og at haandhæve Ro og Orden; men Valgbrevet, hvormed den valgte bliver at forsyne, udstedes af den samlede Bestyrelse med Bevidnelse af, at Valget er foregaaet paa lovlig Maade.

II. Rigsdagens Virkemaade og Omraade.

17. Rigsdagens Forhandlingsmaade.

De vigtigste Regler for Rigsdagens formelle og ydre Forhandlingsmaade ere følgende:

1) Den første Mandag i Oktober Maaned sammentræder aarlig en ordentlig Rigsdag paa det Sted, hvor Regeringen har sit Sæde, altsaa i Kjøbenhavn; men Kongen kan indkalde den til at møde forinden og i

overordentlige Tilfælde paa et andet Sted (Grlvs §§ 41 og 42).

2) Enhver af Rigsdagens tvende Afdelinger forhandler, saaledes som ogsaa Tokammersystemets Begreb udfordrer det, for sig (Grlvs § 67).

3) Hvert af Thingene afgjør Gyldigheden af sine Medlemmers Valg, vælger sin Formand, sine Næstformænd og Sekretærer og vedtager sin Forretningsorden (Grlvs §§ 54, 60 og 66).

4) Ministrene have i Embeds Medfør Adgang til Thingenes Møder og kunne under Iagttagelse af Forretningsordenen forlange Ordet, saa ofte de ville; stemme kunne de kun, naar de tillige ere Rigsdagsmænd (Grlvs § 59).

5) Thingenes Møder ere offentlige, med mindre vedkommende Thing maatte bestemme anderledes med Hensyn til enkelte Møder (Grlvs § 65).

6) For at der kan fattes en gyldig Beslutning, maa i hvert Thing over Halvdelen af dets Medlemmer være til Stede og deltage i Afstemningen. Simpelt Flertal blandt de afstemmende gjør almindeligvis Udslaget (Grlvs § 61).

7) Hvert af Thingene kan nedsætte saa vel staaende eller for hele Sessionen vedvarende Udvalg, til hvilke Sager af et vist Slags blive at henvise, som Udvalg for enkelte Sager, paa ethvert som helst Trin af disses Behandling.

Folkethinget har efter sin Forretningsorden af 6te Marts 1874 tre staaende Udvalg, som nedsættes i hver Rigsdagssamling strax, naar denne er sat, nemlig et Udvalg for Forretningsordenen, et Udvalg for Andragender og et Udvalg for Prøvelse af Valgbreve, som først komme til Stede efter den almindelige Prøvelse, eller for tvivlsomme Valg. — I hvert af Thingene nedsættes derhos

under hver ordentlig Rigsdagssamling et Udvalg til Drøftelse af Statsrevisionens Betænkning.

8) Intet Lovforslag kan endelig vedtages, forinden det har været behandlet 3 Gange i hvert Thing, som er fuldt berettiget til at ændre det efter sit Tykke (Grlvs § 52). Andre Forslags Behandling afgjøres i Reglen af Thingene efter Forslag af vedkommende Formand.

9) Opnaas ej Enighed mellem de tvende Thing om et Lovforslag, gaar dette efter paa ny at have været til den saakaldte eneste Behandling i hvert af Thingene, saafremt ej Overenskomst tilvejebringes paa dette Trin, og hvis Forlangende derom fremsættes af ét af Thingene, til et Fællesudvalg af lige mange Medlemmer af begge Thing, efter hvis Indstilling da endelig Afgjørelse finder Sted i ethvert Thing for sig. Opnaas ikke herved Enighed, bortfalder Lovforslaget, som dog atter paa ny kan indbringes i samme Samling (Grlvs § 53).

10) Naar der bliver Spørgsmaal om Forslag til Forandring i eller Tillæg til selve Grundloven, bestemmer Grlvs § 95, at disse kunne fremsættes paa en ordentlig eller overordentlig Rigsdag. De fremmes da paa sædvanlig Maade ved tre Behandlinger m. m. i hvert Thing. Vedtages derefter Forslaget ens i begge Thing, og Regeringen vil fremme Sagen, opløses Rigsdagen, og almindelige Valg foregaa saa vel til Folke- som Landsthinget. Vedtages nu Beslutningen paa den nyvalgte Rigsdag i ordentlig eller overordentlig Samling i uforandret Skikkelse (ligeledes paa sædvanlig Maade ved tre Behandlinger m. v. i hvert Thing), og stadfæstes den af Kongen, er den Grundlov.

Ved Rigsdagens Kontor eller Bureau, som det

kaldes, ere ansatte en Chef, en Sekretær og de fornødne Assistenter samt Budpersonale.

Naar en Rigsdagssamling er sluttet eller Thingene opløste, varetage de sidst valgte Formænd hver for sit Things Vedkommende Rigsdagens Anliggender, indtil denne atter træder sammen.

18. Thingenes retlige Beskyttelse og fælles Myndighedsomraade.

For at sikre Rigsdagen fuld Frihed og Uafhængighed under Udøvelsen af de den forfatningsmæssig overdragne Hverv, hedder det i Grlvs § 43, at »Rigsdagen er ukrænkelig«, og at »hvo der antaster dens Sikkerhed og Frihed, eller hvo, der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gjør sig skyldig i Højforræderi«, hvilken sidste Forbrydelse efter Straffelovens § 95 straffes med offentligt Arbejde eller Statsfængsel eller under visse Betingelser endog med Livsstraf.

I øvrigt har Rigsdagen følgende Myndigheder:

1) Rigsdagens Samtykke — i Form af en Rigsdagsbeslutning — udfordres for, at Kongen skal kunne afstaa nogen Del af Landet, overtage Regeringen i noget fremmed Land eller indgaa nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretlige Forhold (Grlvs § 4 og § 18).

2) Rigsdagen har Del i den lovgivende Magt. Intet Regeringsforslag kan faa endelig Lovskraft uden at være i én og samme Skikkelse vedtaget af hvert af Thingene. — Ligeledes kan i Reglen enhver af Rigsdagens tvende Afdelinger foreslaa og for sit Vedkommende vedtage Love (ɔ: det saakaldte Initiativ, Grlvs § 44).

Foruden i de Tilfælde, hvor saadant efter Sagens

Natur og almindelige Retsgrundsætninger er nødvendig, kræves der efter vor Forfatnings udtrykkelige Forskrifter endvidere Lov i efternævnte Tilfælde:

a) til Bestemmelse af Kongens Civilliste og Kongehusets Apanager (jvfr. forrige Afsnit),
b) til Paalæg, Forandring eller Ophævelse af Skatterne (Grlvs § 47),
c) til Optagelse af Statslaan eller Afhændelse af Statens Godser (Domænerne) (Grlvs § 47),
d) til Udskrivning af Mandskab til Hær og Flaade (Grlvs § 47), og
e) til Meddelelse af Indfødsret til Udlændinge (Grlvs § 51),

hvorhos endelig Statshusholdningen ordnes ved en aarlig Finanslov.

»Paa hver ordentlig Rigsdag, strax efter at den er sat, hedder det nemlig i Grlvs § 48, fremlægges Forslag til Finansloven for det følgende Finansaar (hvilket regnes fra 1ste April til 31te Marts) indeholdende Overslag over Statens Indtægter og Udgifter. — Forslag til Finansloven og Tillægsbevillingslovene behandles først i Folkethinget«.

Bevillingsmyndigheden udøves altsaa efter vor Statsret ganske i den almindelige Lovgivnings Form, og Finansoverslaget gjennemløber de selvsamme Trin som enhver anden Lov, saaledes at der ikke haves andre Midler til at tilvejebringe Enighed mellem de tvende Thing i saa Henseende end Behandling i Fællesudvalg (jvfr. Nr. 17 under 9), og det uagtet Grlvs § 49 tilføjer den betydningsfulde Forskrift, at »forinden Finansloven er vedtaget, maa Skatterne ej opkræves«, og »ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finansloven eller i en Tillægsbevilligslov.«

Om Finansoverslagets Indhold henvises til Tillæget til Hovedstykke I og II; i øvrigt anføres de forlangte Bevillingsbeløb i nøjagtig specialiserede Summer, og deres Nødvendighed begrundes i de Overslaget ledsagende Anmærkninger, sædvanligvis med megen Udførlighed, under Henvisning til de om de vedkommende Forhold gjældende Love.

3) I umiddelbar Forbindelse med Bevillingsmyndigheden staar Rigsdagens Tilsyns- og Afgjørelsesmyndighed med Hensyn til Statsregnskaberne.

Ethvert Thing udnævner nemlig aarlig to lønnede Revisorer til i Forening at gjennemgaa Statsregnskabet eller den i Finansministeriet i Henhold til Finansloven og Tillægsbevillingslovene forfattede Opgjørelse af Statens Udgifter og Indtægter for det tilbagelagte Finansaar. Over dette Regnskab — som forinden dets Offentliggjørelse har været forelagt Kongen i Statsraadet — med Revisorernes sig dertil sluttende Bemærkninger og Indstillinger, ofte ledsagede af omfangsrige Bilag, tage Thingene derefter, hvert for sig — og efter at deres Udvalg have afgivet hvert sin Betænkning — Beslutning, som, naar dertil findes Anledning, kan gaa ud paa at gjøre Ansvar gjældende mod Ministrene enkeltvis eller i Forening (Grlvs § 50).

4) Ethvert af Thingene kan indgive Adresser, ɔ: henvende Udtalelser om Landets Forhold til Kongen, hvilket undertiden sker enten som Svar paa Trontalen ɔ: den kongelige Hilsen og Tiltale, hvormed Rigsdagen hyppig aabnes, eller ogsaa for ad denne Vej at foranledige en eller anden Regeringsforanstaltning eller henlede Opmærksomheden paa et enkelt, bestemt Anliggende (Grlvs § 45).

5) Ethvert af Thingene kan henvise de til det

indkomne Andragender, hvorom det ej selv vil fatte Beslutning, til vedkommende Minister (Grlvs § 64).

6) Ethvert af Thingene kan udtale sine Anskuelser eller Forventninger om et eller andet Forhold enten ved en Beslutning eller ved en motiveret Dagsorden, ɔ: en med Grunde ledsaget Erklæring om at gaa over til den næste Sag paa Dagsordenen, hvilken skal være Thingets Formand forud skriftlig meddelt.

7) Ethvert af Thingene kan til almenvigtige Gjenstandes Undersøgelse nedsætte Kommissioner af sine egne Medlemmer, de saakaldte parlementariske Kommissioner (i Modsætning til de sædvanlige, som nedsættes af Regeringen). Disse ere berettigede til at fordre Oplysninger saa vel af private Borgere som de offentlige Myndigheder (Grlvs § 46); det er omtvistet, hvor vidt de kunne vedblive at øve deres Hverv, ogsaa efter at Samlingen er sluttet.

Af slige parlementariske Kommissioner har hidindtil ikkun en eneste været nedsat i Aaret 1871 af Folkethinget for at undersøge Vallø adelige Stifts og Vemmetofte adelige Jomfruklosters Forhold.

19. Hvert af Thingenes særlige Myndighedsomraade.

Skjønt Tokammersystemet med lige Berettigelse for begge Rigsdagens Afdelinger saaledes er søgt meget skarpt gjennemført efter vor Forfatning, og langt skarpere end baade i Norge og Sverige, gjøres der dog ogsaa hos os Undtagelse herfra og det i en dobbelt Retning, idet der dels gives visse Myndigheder, som blot tilkomme det ene af Thingene, hvilke her skulle nævnes, dels nogle, som alene kunne udøves af Rigsdagen som en Enhed, ɔ: af den forenede Rigsdag, hvorom under næste Nr.

Det er alt nævnt, at Finansloven og Tillægsbevillingslovene først skulle til Forhandling i Folkethinget, hvilket, om det end ikke medfører noget retligt Fortrin for dette Thing, dog bevirker, at dette faktisk kommer til at øve en overvejende Indflydelse paa disse Loves Indhold og Form. — Ligeledes tilkommer det alene Folkethinget at sætte Ministrene under Tiltale ved Rigsretten for deres Embedsførelse (selvfølgelig uden Indgreb i Kongens tilsvarende Magt) og at beskikke en offentlig Anklager.

Derimod er det en Særrettighed for Landsthinget ved Valg af sin Midte at besætte det halve Antal Dommerpladser i Rigsretten, hvorom nærmere i det følgende.

20. Den forenede Rigsdag og de den forbeholdte Myndigheder.

Rigsdagens Tvedeling i to Kamre ophører, og den optræder som den saakaldte »forenede Rigsdag«, der efter Grlvs § 67 er beslutningsdygtig, naar over Halvdelen af hvert af Thingenes Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen, og som selv vælger sin Formand og fastsætter sin Forretningsorden, i følgende Tilfælde:

a) naar der uden Kongens Medvirkning skal træffes Foranstaltning til Regeringens Førelse i Kongens Sted. Jvfr. Lov af 11. Febr. 1871 og ovenfor Nr. 8;

b) naar der i saa Fald skal udnævnes en Rigsforstander;

c) naar der ikke længer er noget tronberettiget Afkom i Kongehuset, og der skal træffes Valg af en ny Konge. Jvfr. Indledningen IV.

Den forenede Rigsdag har hidtil kun en eneste Gang været i Virksomhed, nemlig i 1853, da det nuværende Kongehus kaldtes til Tronen, og den ældre Arvefølge forandredes.

21. Den enkelte Rigsdagsmands Pligter og Rettigheder.

For at sætte den enkelte Rigsdagsmand i Stand til saa samvittighedsfuldt og upaavirket som muligt at røgte sit betydningsfulde Kald, saa vel lige overfor Regeringen som Landets Vælgere, har Lovgivningen anset det fornødent at omgjærde ham med visse Bestemmelser og navnlig at tillægge ham visse Rettigheder. Som de vigtigste blandt disse mærkes:

1) Ethvert nyt Medlem aflægger ifølge Grlvs § 55, saa snart Gyldigheden af hans Valg er anerkjendt, Ed paa Grundloven, hvilket sker ved, at han underskriver en trykt Edsformular.

2) Rigsdagsmændene ere ene bundne ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift fra deres Vælgere. Embedsmænd behøve ikke Regeringens Samtykke til at modtage Valg til Rigsdagen (Grlvs § 56), men maa naturligvis selv sørge for deres Embeders Bestridelse under deres Fraværelse.

3) Enhver Rigsdagsmand er berettiget som forpligtet til at møde i det Thing, hvortil han hører, og deltage i Afstemningen; han kan fordre Ordet af Formanden under Iagttagelse af Forretningsordenens Bestemmelser og stille Ændringsforslag til de forelagte Lovforslag, samt selv indbringe Forslag til Love, Beslutninger og motiverede Dagsordener (Grlvs § 44).

4) Enhver Rigsdagsmand kan paa samme Maade i det Thing, hvortil han hører og med dettes Samtykke, bringe offentlige Anliggender under Forhand-

ling og, som det hedder i Grlvs § 62, derom æske Ministrenes Forklaring (ɔ: stille Interpellationer til disse).

5) Kun ved de enkelte Rigsdagsmænd kunne Andragender til hvert især af de to Thing indbringes (Grlvs § 63).

6) Uden Thingets Samtykke kan intet Medlem drages til Ansvar for sine Ytringer paa Rigsdagen uden for samme (Grlvs § 57); derimod kan Formanden kalde til Orden for utilbørlige Udtalelser og efter Omstændighederne fratage den vedkommende Ordet.

7) Medens Rigsdagen er samlet, behøves Thingets Samtykke til, at et Medlem skal kunne hæftes for Gjæld eller fængsles eller tiltales, med mindre han er grebet paa fersk Gjerning (Grlvs § 57).

8) Rigsdagsmændene oppebære, foruden Rejsegodtgjørelse til og fra Rigsdagen, et dagligt Vederlag (Grlvs §§ 33 og 39), hvilket i Henhold til Valglovens Bestemmelser ingen er berettiget til at vægre sig ved at modtage, og som er fastsat til 6 Kr.

Fjerde Afsnit.

Domstolenes forfatningsmæssige Stilling.

22. Domstolenes Stilling efter Grundloven.

Det er Domstolenes Kald at bringe den af den lovgivende og udøvende Magts Indehavere i Lovene og Anordningerne udtalte Samfundsvilje til Anvendelse paa de omtvistede Tilfælde, som forelægges dem til Prøvelse, og medens de derfor vel ikke kunne sidestilles den lovgivende og udøvende Myndighed som den tredje Statsmagt, ere de dog en forfatningsmæssig Institution, og ligesom Grundloven derfor i sin § 2 udtaler, at »den dømmende Magt er hos Domstolene«, saaledes inde-

holder den tillige adskillige Bestemmelser, sigtende til at hævde deres Selvstændighed og Uafhængighed mod Paavirkninger saa vel oven- som nedenfra.

1) »Den dømmende Magts Udøvelse«, hedder det saaledes i § 70, »kan kun ordnes ved Lov«. Heri ligger ikke alene, at ingen kan drages fra sit lovlige Værnething, men ogsaa at al saakaldet Kabinetsjustits eller vilkaarlig Retsbehandling efter Befaling fra Regeringen er udelukket, idet enhver Indretning eller Omdannelse af Landets Domstole kræver Lovgivningsmagtens Mellemkomst. Dog er herved, som paa sit Sted berørt, ikke udelukket Regeringens Ret til i visse Tilfælde, hvor det hidtil har været i Brug, navnlig til Undersøgelse og Paadømmelse i første Instans af større Forbrydelser, at nedsætte Kommissioner.

2) Domstolene ere efter § 72 berettigede til at paakjende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser. Den, der vil rejse et saadant Spørgsmaal, kan dog ikke ved at bringe Sagen for Domstolene unddrage sig foreløbig at efterkomme Øvrighedens Befaling.

I de ikke sjældne Tilfælde, hvor det er tvivlsomt, om en Sag hører under Domstolenes eller Regeringens Afgjørelse, ere Domstolene altsaa berettigede til at løse Tvivlen og efter Omstændighederne tilkjende den Undersaat Erstatning, der maatte være bleven forurettet ved Overskridelse af Øvrighedsmyndighedens lovlige Grænser. Hvor Øvrighedsmyndigheden paa den anden Side har holdt sig inden for sit rette Omraade og Begrænsning, kan Spørgsmaalet, om den har anvendt sin Magt rigtig og med fornøden Skjønsomhed, derimod ikke bringes for Domstolene.

3) »Dommerne have i deres Kald alene at rette sig efter Løven« (Grlvs § 73), hvorved ikke blot sig-

tes til den skrevne Lov, men til hele Indbegrebet af den gjældende Ret (bl. a. ogsaa Sædvaner, Privilegier, Resolutioner osv.); hvad der udtales ved hin Bestemmelse, er altsaa, at Domstolene ere uafhængige af ulovhjemlede Regeringsbefalinger og Lovfortolkninger, som ikke findes at stemme med Lovens sande Mening.

4) Dommerne ansættes vel ligesom andre Embedsmænd af Kongen; men for saa vidt muligt desuagtet at opretholde deres Uafhængighed lige overfor Regeringen — noget, som i alle konstitutionelle Stater med Føje anses for et Bolværk for den borgerlige Frihed —, fastsættes det i Grlvs § 73, at de ikke kunne afsættes uden ved Dom eller forflyttes mod deres Ønske uden for de Tilfælde, hvor en Omordning af Domstolene finder Sted. Den Dommer, som har fyldt sit 65de Aar, kan imidlertid afskediges, men uden Tab i Embedsindtægter.

De her anførte Regler om Uafsættelighed gjælde dog ikke om de Dommere, som tillige have administrative Forretninger, ɔ: alle Underdommere uden for Kjøbenhavn.

Femte Afsnit.

Kirkens forfatningsmæssige Stilling.

23. Den ældre Tilstand.

Siden Rigsdagsbeslutningen af 30te Oktober 1536 og efter Kong Kristjan den femtes Danske Lov var den evangelisk-lutherske Kirke Rigets Statskirke. Som Statskirke nød den paa den ene Side Statens mægtige Værn og Forsorg. Det er saa at sige den eneste Indskrænkning, som efter Kongeloven lægges paa Eneherskeren, »at han skal dyrke Gud efter den Form og Maade, som er bleven foresat og fremstillet udi

den ausburgske Konfession Aar 1530, og ved samme uforfalskede Tro holde Landsens Indbyggere og den vældeligen haandhæve og beskjærme i disse Lande og Riger mod alle Kjættere, Sværmere og Gudsbespottere«, og alle andre Religionssamfund, der efterhaanden havde faaet Adgang til offentlig Gudsdyrkelse (Jøder, Katholiker og Reformerte), vare egentlig kun at anse som taalte. Men paa den anden Side havde ogsaa Kongen eller Statsmagten paa det givne Grundlag en saa godt som uindskrænket Myndighed over Kirkens indre og ydre Anliggender, over »alle dens Tjenere fra den højeste til den laveste«, som det hedder i samme Kongelovs Art. VI, »med Magt til at anordne og beskikke al Gudstjeneste og Kirketjeneste og at byde og forbyde Møder, Forsamlinger og Sammenkomster om Religionssager, naar han det raadeligt eragter«.

24. Den nuværende Folkekirke.

Ifølge Grlvs § 3 er den evangelisk-lutherske Kirke nu ikke længere den danske Statskirke, men den »danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten«; hvorfor da ogsaa Forskriften om, at Kongen skal henhøre til den, som tidligere ommeldt, er vedbleven. Den nys nævnte Understøttelse er i Anvendelsen blevet opfattet som sigtende ikke blot til Understøttelse med Hensyn til Gejstlighedens Lønninger o. desl., men navnlig ogsaa til en Understøttelse gjennem de offentlige Indretninger og Anordninger. Det er saaledes bl. a. kun den evangelisk-lutherske Troslære, som læres ved offentlig Foranstaltning i Statens og Kommunens Skoler, og andre Religionsbekjendere maa agte Folkekirkens Helligdage osv.

Det bestemmes dernæst i § 75, at »Folkekirkens

Forfatning ordnes ved Lov«. Kirkens forandrede Stilling til Staten udkræver, at saa vel dens ydre Forhold som Formerne og Grænserne for den Medvirkning, som Kirkesamfundet og dets Medlemmer selv bør have ved Styrelsen af dens Anliggender og Afgjørelsen af de særlig kirkelige Sager, nærmere fastsættes ved lovbundne Regler.

I øvrigt er der ved Grundloven gjennemført fuldstændig Religionsfrihed, og ethvert Trossamfund har i alle Maader fri Religionsøvelse, dog at intet læres eller foretages, som strider mod Sædeligheden eller den offentlige Orden (Grlvs § 76). I Forbindelse hermed, samt med hvad der er bestemt om Folkekirken, udtaler § 78, at de fra Folkekirken afvigende Trossamfunds Forhold nærmere blive at ordne ved Lov.

Til at forberede Lovordningen af Landets kirkelige Forhold blev der først i 1854 og senere i Aaret 1868 nedsat en Kommission, bestaaende dels af Præster og andre gejstlige Embedsmænd, dels af Medlemmer fra begge Rigsdagens Afdelinger; men en almindelig Omordning af vore kirkelige Forhold har hidtil endnu ikke fundet Sted.

Sjette Afsnit.

Bilandenes statsretlige Stilling.

25. Island.

Af alle Bilandene indtager Island den vigtigste Plads baade efter sin Størrelse og Folkemængde og den Betydning, det har haft for Nordens Historie gjennem sine rige Sagaskatte.

Efter at Island i Løbet af det 9de og 10de Aarhundrede var blevet opdaget og befolket af Nordmænd af de fornemste Slægter, som hidledte deres Byrd fra hele Nordens berømteste Fyrste- og Høvdingeætter,

forblev det i lange Tider en uafhængig aristokratisk Republik. Først i Aaret 1262 lykkedes det Norge at vinde Overherredømmet, og gjennem Norges og Danmarks senere Sammenslutning kom ogsaa Island under de danske Konger. — Statsforandringen af 1660 gjorde ogsaa disse til Enevoldsherskere paa Island, hvis statsretlige Stilling til Danmark opretholdtes fremdeles efter Freden i Kiel 1814. — Ved Frdgn. 8de Marts 1843 fik Island, som hidtil havde hørt under Stænderforsamlingen i Roeskilde, sin særegne raadgivende Stænderforsamling med det gamle historiske Navn »Althinget« i Reykjavik. Ved Grundloven af 5te Juni 1849 tilsigtedes det at give Islænderne Adgang til Deltagelse i Rigets almindelige Repræsentation; men dette stødte paa Modstand hos disse, og efter langvarige, stundum temmelig skarpe Forhandlinger fremkom omsider den Ordning af de statsretlige Forhold lige overfor det øvrige Rige, der har fundet sit Udtryk i Loven af 2den Januar 1871.

Ifølge denne Lovs § 1 er Island en »uadskillelig Del af den danske Stat med særlige Landsrettigheder«, og medens det, i Henhold til § 2, »saa længe det ikke er repræsenteret i Rigsdagen — noget, som kun kan afgjøres ved en baade af Rigets almindelige og Islands særlige Lovgivningsmyndighed vedtagen Lov, — ikke udøver nogen Del i Lovgivningen med Hensyn til Rigets almindelige Anliggender, vil der ej heller saa længe blive stillet noget Krav til det om Bidrag til Rigets almindelige Fornødenheder«. Efter § 3 ere følgende Anliggender særlige: a) den borgerlige Ret, Strafferetten og Retsplejen, dog at Højesteret vedbliver at være øverste Domsinstans for Island, indtil en Omordning foretages med Samtykke af Rigets almindelige Lovgivningsmagt; b) Politivæsen; c) Kirke- og Under-

visningsvæsen; d) Læge- og Sundhedsvæsen; e) Kommunal- og Fattigvæsen; f) Vejvæsen og det stedlige Postvæsen; g) Landvæsen, Fiskeri, Handel, Søfart og Næringsvæsen; h) det direkte og indirekte Skattevæsen; i) offentlige Ejendomme, Stiftelser og Fonds. Alle de hertil medgaaede Udgifter betragtes som særlige for Island, til hvis Bestridelse den almindelige Statskasse imidlertid yder et aarligt Tilskud af 60,000 Kr., og i de første 10 Aar efter Loven endvidere 40,000 Kr., som derefter i de følgende 20 Aar nedsættes med 2000 Kr. aarlig, indtil de helt ophøre. Udgifterne til Ledelsen af Islands Anliggender i Kjøbenhavn og til Postforbindelsen mellem Island og Danmark afholdes ligeledes af Statskassen.

For sine særlige Anliggender har Island dernæst ved Lov af 5te Januar 1874 faaet en Forfatning, som i mangfoldige Retninger er bygget paa de selvsamme Grundsætninger som den danske.

Den udøvende Magt tilkommer ifølge denne Kongen, som regerer ved en ansvarlig Minister for Island i Kjøbenhavn (f. T. Justitsministeren), medens den øverste stedlige Myndighed under Ministerens Ansvar er overdraget en Landshøvding, som skal have Bopæl paa Island.

Den lovgivende Magt tilkommer Kongen og Althinget.

Dette samles ordentligvis hvert andet Aar den første Søgnedag i Juli Maaned i Reykjavik og tæller 36 Medlemmer: 6 udnævnte af Kongen og 30 folkekaarne, alle for et Tidsrum af 6 Aar.

Valgret tilkommer alle uberygtede, 25aarige og vederhæftige, mindst ét Aar i vedkommende Valgkreds bosatte Mænd, der enten som Jordbrugere paa Landet svare Skat til Stat og Kommune, eller som

Kjøbstadborgere til Kommunen skatte mindst 8 Kr., eller som Tomthusmænd mindst 12 Kr. aarlig, eller ere Embedsmænd eller have underkastet sig en akademisk Prøve eller en Afgangsprøve ved visse Dannelsesanstalter i Reykjavik, saafremt de ikke staa i privat Tjenesteforhold (jvfr. Valgloven af 14. Septbr. 1877).

Valgbar er enhver, som har Valgret, naar han har fyldt sit 30te Aar, ikke staar i noget undersaatligt eller tjenstligt Forhold til fremmede Stater og i de sidste 5 Aar har haft stadigt Ophold i den danske Stats evropæiske Lande.

Althinget bestaar af 2 særskilte Afdelinger, den øverste med 12 Medlemmer, hvoraf de 6 ere de kongevalgte og de andre 6 udvalgte af det samlede Althing, og den nederste, i hvilken de øvrige 24 have Sæde. Althinget, hvis Forretningsorden er fastsat ved Lov af 7. April 1876, udøver sin Lovgivningsvirksomhed omtrent med samme Friheder og Myndigheder og under samme Former som den danske Rigsdag og er ligesom denne (§§ 23—26) i Besiddelse af Finansbevillingsmyndigheden. Naar Uenighed mellem de 2 Afdelinger ikke er bragt til Ophør, efter at vedkommende Anliggende har været til Behandling 2de Gange i hver Afdeling, træde disse sammen til et samlet Althing; til den endelige Afgjørelse udkræves da ²/₃ Del af de afgivne Stemmer, undtagen ved Finans- og Tillægsbevillingslove. Landshøvdingen har samme Adgang til Althingets Møder som Ministrene til Rigsdagens.

Mod Ministeren for Island gjør Althinget for sit Vedkommende Ansvar gjældende efter Regler, som nærmere ville være at fastsætte ved Lov. Anker Althinget over den Maade, hvorpaa Landshøvdingen udøver sin Myndighed, bestemmer Kongen, efter derom

i hvert enkelt Tilfælde indgivet Andragende, om og hvorledes Ansvaret skal gjøres gjældende mod ham.

Den dømmende Magt er hos Islands Domstole i Forbindelse med Højesteret i Kjøbenhavn.

Den evangelisk-lutherske Kirke er Islands Folkekirke, der som saadan understøttes og beskyttes af det offentlige (§ 45.)

26. De øvrige Bilande.

For disses Vedkommende henvises til det femte Hovedstykke, idet de, om end med nogen indbyrdes Forskjellighed, ere undergivne den danske Statshøjhed og Statsret paa samme Maade som selve Hovedlandet, medens deres Forvaltningsforhold paa Grund af Naturforhold og Beliggenhed have krævet forskjellige og indbyrdes temmelig afvigende Ordninger.

Andet Hovedstykke.

Danmarks Statsforvaltning.

Første Afsnit.

Centralforvaltningen.

27. Ministerierne.

Hoved- eller Centralforvaltningen, ɔ: den øverste Ledelse af alle Rigets Statsforvaltningsanliggender, foregaar i Ministerierne, der styres af de hertil af Kongen udnævnte Ministre eller, som de med et hjemligt, i det øvrige Nordens Statsret

brugt Navn kunne kaldes, Statsraader. Ministrene ere saaledes, foruden som Medlemmer af Statsraadet Kronens ansvarlige Raadgivere, tillige Rigets højeste Embedsmænd og maa, ligesom alle andre Statens Embedsmænd, gejstlige, verdslige og militære, aflægge Ed paa Grundloven (Grlvs § 17).

Af Ministerier, hvis Antal og Omfang, som tidligere anført, fastsættes af Kongen, altsaa uden at dertil kræves Lovgivningsmyndighedens umiddelbare Mellemkomst, gives der for Tiden 8, nemlig: Udenrigsministeriet, Finansministeriet, Krigsministeriet, Marineministeriet, Indenrigsministeriet, Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, Justitsministeriet og Ministeriet for Island.

28. De enkelte Ministeriers Omraade.

Under Udenrigsministeriet henhører Varetagelsen af Statens og dens Undersaatters Forhold til Udlandet og i Udlandet, saa vel i Almindelighed som særlig, for saa vidt de opstaa af Handels- og Søfartssamkvem under dansk Flag, samt Afslutning af Handels- og andre Traktater.

Under Krigsministeriet indgaar alt, hvad der vedkommer Fæstningerne og Hæren, dog med Undtagelse af Udskrivningsvæsenet, og under Marineministeriet paa samme Maade alt, hvad der vedkommer Flaaden, samt endvidere Lods- og Fyr- og Vagervæsenet, altsaa Omsorgen for Fyrtaarnenes, Fyrskibenes og Sømærkernes tilbørlige Vedligeholdelse og tidssvarende Forbedring og Forøgelse.

Finansministeriet omfatter alt, hvad der angaar Landets Pengevæsen, Statsgjælden og Bogholderiet, Skatter og Afgifter, Livrentevæsenet, Pensionering og Invalideforsørgelsen, den hele admini-

strative Revision samt det statistiske Bureau, hvis Hverv det er at indsamle og ordne alle de Stats- og Samfundsforholdene vedkommende Oplysninger, som ere af Interesse og give Udbytte for Statsstyrelsen eller Almenheden, for saa vidt de lade sig udtrykke ved Tal og Beregning.

Indenrigsministeriet forestaar alle indre Anliggender, som ej ere henlagte under andre Ministerier, deriblandt alle Landvæsenssager (ogsaa Landbohøjskolen) i videste Forstand, Kommunal- og Fattigsager, Post-, Telegraf-, Vej- og Jærnbanesager, offentlige Arbejder, Sager om Indfødsret, Sager vedkommende Bevillinger paa Nærings-, Handels-, Industri- og Fabriksdriftsomraadet, Indkvarteringsvæsenet, Fiskeri- og Stutterivæsenet og endelig de grønlandske og vestindiske Anliggender.

Under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet (eller, som det ogsaa kaldes, Kultusministeriet) henligger alt, hvad der angaar Landets kirkelige og gejstlige Anliggender, derunder Missionsvæsenet og Tienderne, fremdeles hvad der angaar det højere og lavere Skolevæsen, samt visse til Fremme af Videnskab, Kunst og Oplysning sigtende Indstiftelser: Universitetet, polyteknisk Læreanstalt, Skolelærerseminarierne, Kunstakademiet, Bibliothekerne, Kunstsamlingerne og Musæerne, endvidere det kongelige Theater, endelig Døvstumme-, Blinde- og Idiotanstalterne.

Under Justitsministeriet behandles alt, hvad der vedkommer den borgerlige og Strafferetten samt Rettens Pleje (derunder Skiftevæsenet og den øverste Overformynderi- og Værgemaalsmyndighed) med det sig dertil sluttende Bevillingsvæsen (Benaadning, Ægteskabs- og Skilsmissetilladelser osv.), Fængselsvæsenet,

Politi- og Strandingsvæsenet, fremdeles Sundhedsvæsenet (Sindssygeanstalterne), endvidere Brandvæsenet, hele Udskrivningsvæsenet til Hær og Flaade, Tilsynet med Len, Stamhuse og Fideikommisgodser samt offentlige Stiftelser og endelig de færøiske Anliggender.

Ministeriet for Island, oprettet ved Kundgjørelse af 16de Juli 1874, har at varetage alle de særlige islandske Anliggender.

29. Ministeriernes indre Ordning.

Paa Grund af Forretningernes Mængde og Forskjellighed er der under Ministerierne flere eller færre Departementer eller større Afdelinger, hvorunder saa vidt muligt ensartede Anliggender samles. Disse forestaas af en Departementschef eller, som han ogsaa, navnlig naar han, som stundum er Tilfældet, under sig har flere Departementer forenede, kaldes, Departementsdirektør, som umiddelbart foredrager Sagerne for den vedkommende Minister, der da atter enten selv afgjør dem eller indstiller dem til Kongen, hvis Beslutning, saafremt Sagerne hører til de vigtigere (jvfr. oven for under Nr. 10), fattes i Statsraadet. I mangfoldige Tilfælde er Departementschefen imidlertid bemyndiget til selv at træffe Afgjørelsen paa Ministerens Vegne.

Departementerne omfatte atter sædvanligvis flere Kontorer, hvert især under en Kontorchef, der staar i lignende Forhold til Departementschefen som denne til Ministeren. I hvert Kontor er der ansat én eller flere Fuldmægtige samt Medhjælpere (Assistenter), Skrivere, Bud o. desl. — Undertiden er der hos Ministeren ansat en Sekretær, og under Finansministeriet fører et Kontor særlig Navn af Sekretariat.

Ikkun Fuldmægtigerne og de disse overordnede Embedsmænd have i Henhold til Lønningsloven for Ministerierne af 2den Juli 1870 og Lov 26de Marts s. A., indeholdende almindelige Bestemmelser om Embeds- og Bestillingsmænds Lønningsforhold m. m., kongelig Udnævnelse og Pensionsret. De øvrige ansatte eller Bestillingsmændene antages af vedkommende Minister og bidrage selv med en Afkortning af 5 Procent i deres aarlige Lønning til deres egen og deres Enkers Alderdomsforsørgelse (ɔ: den saakaldte Selvpensionering). Ifølge Gjennemsnitsberegning medgaar der aarlig til samtlige Ministerier i Embedsløn, Medhjælpssummer, Kontorudgifter og Understøttelsesbeløb omtrent 850,000 Kr. foruden de paa Statsraadets Konto opførte ca. 95,000 Kr. samt midlertidigt overordentligt Dyrtidstillæg.

30. Forvaltningens Hovedforgreninger.

For Overskuelighedens Skyld kan Statsforvaltningen uden for og under Ministerierne henføres til 5 større Grupper, af hvilke den første omfatter Forvaltningen af de udenrigske Anliggender; den anden den almindelige Civilforfatning eller de almindelige, borgerlige Forvaltningsanliggender; den tredje de judicielle Anliggender, ɔ: Domstolene, Retsplejen og Retsforfølgningen m. v.; den fjerde Forsvarsvæsenets Ordning til Lands og til Vands, ɔ: Militærforvaltningen, og den femte de Indretninger og Embedsmyndigheder, som henhøre under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, ɔ: Forvaltningen af de Anliggender, der vedkomme det aandelige Liv.

I en sjette Gruppe skal omhandles nogle Institutioner, som indtage en særlig, mere eller mindre selvstændig Plads i vort Forvaltningshele.

Andet Afsnit.

Udenrigssagernes Forvaltning.

31. De almindelige diplomatiske Sager. — Statssendebud.

De almindelige diplomatiske Anliggender varetages under Udenrigsministeriet af Missionscheferne (Statssendebud eller Gesandter) og Legationssekretærer. — Foruden hos de fem Stormagter (Frankrig, England, Østerrig, Rusland og Preussen) har Danmark Sendebud i Nordamerika, Italien og i Stockholm, og til disse kunne derfor danske Undersaatter, som færdes i disse Lande, henvende sig om Raad og Bistand i paakommende Tilfælde.

32. Konsulatsvæsenet i fremmede Lande.

Særlig for Handels- og Søfartsforholds Skyld i Udlandet er derimod Konsulatsvæsenet oprettet, idet Regeringen rundt omkring i de fem Verdensdeles betydeligere Handelspladser har beskikket der bosatte danskfødte eller fremmede Kjøbmænd til Konsuler. — For de saaledes ansatte Konsuler, af hvilke de fornemste føre Titel af Generalkonsuler, og som paa fjærnere Pladser ofte optræde udrustede med diplomatisk Myndighed, er der, Tid efter anden, udfærdiget almindelig gjældende Embedsvejledninger (Instruktioner), af hvilke den seneste er af 24de Marts 1868.

Ifølge denne paahviler det Konsulerne at indberette til Udenrigsministeriet, hvad der i deres Embedskreds maatte forefalde af økonomisk eller politisk Interesse, at gjøre Meddelelse om Handelens Gang, Varemarkedets Tilstand, Høstens Udfald, Sundheds-

forholdene og indtraadte Forandringer i Sø- og Handelslovgivningen, Fyrvæsenet osv. — I Tyrkiet og de uden for Evropa liggende Stater, hvor der traktatmæssig er tillagt Konsulerne særegen Jurisdiktion eller Myndighed til at paakjende Sager mellem og mod det Lands Undersaatter, for hvilket de ere ansatte, have Konsulerne at følge de i Traktaterne og de for disse Tilfælde givne særlige Vejledninger indeholdte Bestemmelser. I øvrigt paaligger det Konsulerne i paakommende Fald at paategne Overenskomster og Testamenter, ved Dødsfald at optage Fortegnelse over og saa vidt muligt sikre Tilstedeblivelsen af den afdødes Efterladenskaber og om Dødsfaldet foretage Indmelding til Udenrigsministeriet samt at udfærdige Rejsepas.

Særlig med Hensyn til Skibsfarten er det Konsulens Sag at vaage over, at de det danske Flag traktatmæssig tilsikrede Begunstigelser ikke blive dette forholdte, og paa den anden Side, at Flaget ej misbruges eller uberettiget føres, hvorfor det bl. a. er paalagt enhver Skipper under betydelig Bøde inden 24 Timer efter sin Ankomst og lige saa længe før sin Afrejse at melde sig hos Konsulen. — I Tilfælde af Søulykke eller af Rømning af Søfolk skal Konsulen af yderste Evne bistaa Rederne og Skipperen, ligesom der endelig er tillagt ham en foreløbig Myndighed til at afgjøre alle mellem handlende, Søfolk og Skippere indbyrdes opstaaede Retstvistigheder og til i Tilfælde af begaaet Forbrydelse at skride ind og foranledige den skyldiges Hjemsendelse.

Ifølge det sidste Statsregnskab beløb samtlige Udgifter ved vor diplomatiske Repræsentation i Udlandet i Finansaaret $18^{78}/_{79}$ sig til lidt over 265,000 Kr., medens Konsulatsudgifterne udgjorde omtrent 25,000

Kr.; herved maa dog bemærkes, at Konsulerne for enkelte af de dem overdragne Hverv ere berettigede til af vedkommende at oppebære Sportler, som dog forholdsvis ikke ere synderlig høje. — Antallet af vore Diplomater (Missionschefer og Legationssekretærer) er for Tiden 15, og af vore Konsuler (Generalkonsuler, Konsuler og Vicekonsuler) over 500, fordelte i 150 Konsulatsdistrikter.

Tredje Afsnit.

De almindelige borgerlige Forvaltningssager.

Der vil her atter være Anledning til at skjelne mellem Skatte- og Afgiftsoppebørslen, Omsorgen for de forskjellige Næringsbrug, Samfærdselsvæsenet, Sundhedsplejen og den øvrige Civilforvaltning.

A. Skatte- og Afgiftsoppebørslen.

33. Direkte og indirekte Skatter. Generalskattedirektoratet. Finanshovedkassen.

Skatterne deles efter den Maade, hvorpaa de af vedkommende Ydere udredes til Statskassen, i direkte eller umiddelbart ydede, hvortil efter Finanslovens Sprogbrug henhøre: Gammelskat, Land- og Ligningsskat, Bygningsafgift og Rangskat, og indirekte, som enten ikkun ydes paa anden Haand, saa som Told-, Brænderi- og Skibsafgifter, eller i visse særegne Anledninger, saa som Stempelpapirsafgifter, Afgifter af Arv og ved Overdragelse af faste Ejendomme, Rets- og Departementssportler, saa vel som Betaling for Posternes og Telegrafernes Benyttelse, Spillepræmier i Klasselotteriet o. desl.

I Spidsen for hele det samlede Skatte- og Afgiftsvæsen, som en Hovedafdeling under Finans-

ministeriet og med Besværingsret til dette, staar Generalskattedirektoren. — Samtlige Skatter og Afgifter indgaa i Finanshovedkassen i Kjøbenhavn gjennem de nedenfor anførte forskjellige stedlige Myndigheder, ligesom Statskassens Udbetalinger til vedkommende private Borgere i Reglen ske ad samme Vej.

34. Oppebørslen af de direkte Skatter. — Amtsforvalterne og Forstetaten.

Til Oppebørslen af de direkte Skatter haves uden for Kjøbenhavn, hvor dette Hverv besørges af Magistraten ved dens Rodemestre, for Tiden 25 Amtstuer, medens det dog er Tanken i Loven af 2den Juli 1870 efterhaanden at indskrænke Tallet til én for hver af Landets Amtsraadskredse. Hver Amtstue forestaas af en kgl. udnævnt Amtsforvalter, som foruden fast Lønning erholder Kontorhold m. v., og hvem det, naar ikke undtagelsesvis Opkrævningen af Skatter m. v. og Udbetalinger til det offentlige eller til private ere henlagte til andre Myndigheder (som t. Ex. paa Ærø Toldoppebørselsembedsmanden), paahviler paa forud kundgjorte Dage i Skatteterminerne at indfinde sig i Kjøbstæderne og paa andre bekvemme Steder i Kredsen, for at modtage Beboernes Skatter.

Foruden i Henhold til Hartkornsfordelingen, hvis Regulering sker gjennem Indenrigsministeriets Matrikelkontor, at beregne og opkræve de kgl. Skatter, hvorom Hovedbestemmelserne ere givne i Frdgn. 8de Juli 1840, have Amtsforvalterne endvidere at modtage Bankhæftelsesrenter, Brandpenge og største Delen af Amtsrepartitionsfondens og Amtsfattigkassens Indtægter, samt at udføre enkelte Forretninger med Hensyn til Dokumenters Stempling, Bevillingers Ud-

levering o. desl. Ved Siden heraf anvendes Amtsforvalterne ogsaa hyppig ved Domæne- og Statsskovforvaltningen, idet de jævnlig dels tillige ere kgl. Godsinspektører ved Domænerne, dels Skov- eller Forstkasserere med særlig Godtgjørelse for disse Hverv.

Hovedomsorgen for Statsskovene, hvis Areal kan sættes til omtrent 78,000 Tdr. Land, paahviler imidlertid det kgl. Skov- og Jagtvæsen. I saa Henseende ere Skovene underlagte tre Overførsterinspektioner: 1ste for Nordsjællands Skove, hvorunder hen ved 26,000 Tdr. Land, i 8 Skovriderdistrikter; 2den for det øvrige Sjælland, Bornholm og Lolland-Falster, omfattende lidt over 23,000 Tdr. Land, ligeledes med 8 Skovriderdistrikter, og 3dje for Jylland med noget over 29,000 Tdr. Land i 7 Skovriderdistrikter. I hvert af disse Distrikter er der en Skovrider med et større eller mindre Antal Skovfogder og Opsynsmænd under sig. Antallet af Embeds- og Bestillingsmænd ved Forstvæsenet udgjør f. T. i alt 94.

Foruden Forvaltningen af Statsskovene føre Forstembedsmændene tillige efter særlig Beskikkelse Tilsyn med de private Skoves forstmæssige Benyttelse, hvilke i denne Henseende ere delte i 10 Distrikter.

I Finansaaret $18^{78}/_{79}$ medgik til Generalskattedirektoratet i Lønninger, Honorarer og Kontorhold ca. 54,000 Kr.; til Finanshovedkassen i Lønninger og Kontorhold m. v. ca. 36,000 Kr.; til Matrikelkontoret 30,000 Kr.; til Lønninger ved Forstetaten ca. 125,000 Kr. og til Amtsforvalterne i Lønninger og Dagpenge ca. 127,000 Kr., i Kontorhold ca. 77,000 Kr.

35. Oppebørslen af de indirekte Afgifter m. v. Toldvæsenet.

Oppebørslen af de indirekte Skatter, der i de senere Aar have indbragt Statskassen over Halv-

delen af dens regelmæssige aarlige Indtægter, besørges især af Toldvæsenet.

I Henseende til Told- og Brænderioppebørselstjenesten er Riget delt i 3 Overtoldinspektorater under Generalskattedirektoratet. Af disse omfatter det 1ste Staden Kjøbenhavn, som alene indbringer omtrent $^3/_5$ Del af Landets Toldindtægter, og hvor derfor også et meget betydeligt over- og underordnet Toldpersonale er ansat; det 2det samtlige 3 Østifter med 42 Toldsteder foruden en Del saakaldte Udposter, og det 3dje Nørrejylland med 30 Hovedtoldsteder og et større Antal Udposter, samt Toldsteder ved Landgrænsen mod Slesvig.

Ved de større Toldsteder uden for Kjøbenhavn er der ansat en Inspektør, som har den egentlige, praktiske Toldtjeneste under sig, og en Kasserer, som har at modtage og aflægge Regnskab for de indbetalte Told- og Brænderiafgifter; ved de almindelige Toldsteder ere begge Arter af Forretninger samlede hos en eneste Embedsmand, som da kaldes Toldforvalter, og ved de ganske smaa Toldsteder hos en Oppebørselskontrollør. I øvrigt er der ved hvert Toldsted efter Tjenestens Behov Kontrollører og Assistenter, af hvilke ikkun et begrænset Tal (efter 10 Aars Tjeneste) have kgl. Udnævnelse, Pakhuskarle, Rorbetjente osv. i større eller mindre Tal. For Tiden udgjør det samlede Antal af almindelige Toldembeds- og Bestillingsmænd 485.

En særegen Art Toldtjeneste udfører Krydstoldvæsenet, som skal hindre Smuglerier fra Søsiden og er undergivet en Krydstoldinspektør med en Næstkommanderende (Søofficerer) og 29 Assistenter, og Grænse-Toldbevogtningen, som har det Hverv at vogte Landtoldgrænsen mellem Jylland og

Slesvig, bestaaende dels af i alt 24 civile Embeds- og Bestillingsmænd, dels af et militært ordnet Grænsevogtnings- (Gensdarmeri-) korps med en Chef og en Næstkommanderende samt 126 Underofficerer og Menige.

Udgifterne til det samlede Toldvæsen, derunder Lønninger i videste Forstand, Dagpenge, Kontorhold, Bygninger, Hestehold osv., beløb sig i $18^{78}/_{79}$ til o: 1,900,000 Kr.

Paa en vis Maade ere ogsaa Klasselotterikollektørerne, som under en kgl. ansat Inspektør og Kontrollør forhandle Klasselotteriets Lodder, og Stempelpapirsforhandlerne, som under Stempelpapirsforvalteren i Kjøbenhavn, hvem Forsendelsen og Bogføringen med alt herhen hørende paahviler, forhandle det stemplede Papir (Hovedloven af 19de Febr. 1861), at anse som Oppebørselsbetjente. Det samme gjælder ligeledes om Retsbetjentene og Ministeriernes Kontorembedsmænd i Henseende til Rets- og Departementssportler, samt om Post-, Jærnbane- og Telegrafbetjente, hvorom nærmere nedenfor.

B. Omsorgen for Næringsbrugene.

36. Omsorg for Haandværks- og Fabrikdrift m. v.

Statens herhen hørende Virksomhed udøves i det væsentlige ved Indenrigsministeriet og dettes forskjellige Virkeled.

Den tidligere Adskillelse, som paa Haandværks- og Fabrikdriftens Omraade bestod mellem Land og By, idet saa godt som al den her omhandlede Næringsdrift var knyttet til Kjøbstæderne, er i alt væsentligt hævet ved Hovedloven af 29de Decbr. 1857. Ved samme Lov afskaffedes de forhen bestaaende Lav

og Lavsprøver, og Adgangen til haandværksmæssig Næring blev fremtidig i Reglen alene betinget af Borgerskab eller Næringsbevis, hvilke meddeles af Øvrigheden, naar de i Loven foreskrevne faktiske Forudsætninger ere til Stede.

I disse Forhold indgriber Staten umiddelbart bl. a. ved at tilstaa Eneret for visse Aar med Hensyn til nyttige Opfindelser (ɔ: give Patenter), at beskytte Vare- og Fabrikmærker og lovlig for Øvrigheden anmeldte Firmanavne mod andres Benyttelse, at paabyde Indskrænkninger med Hensyn til visse farlige Fabrikationer, at give Forskrifter for Bygningers Opførelse og Indretning m. v. og navnlig ved, som i Henhold til Loven 23de Maj 1873, at sætte visse Begrænsninger i Henseende til Anvendelsen af Børn og unge Mennesker under 18 Aar i saadanne Værksteder, hvor Arbejdet drives paa fabrikmæssig Maade. Det offentlige over her, for at forebygge saa vel fysisk som moralsk Misbrug af de paagjældende, Tilsyn dels ved Politiet dels ved tvende lønnede Arbejdsinspektører, som under Indenrigsministeriets Overledelse have at berejse Landet og forvisse sig om, at Lovens Forskrifter nøje overholdes.

Ved Udgangen af 1878 vare 620 Arbejdssteder undergivne Arbejdstilsynet. Ved disse Arbejdssteder sysselsattes 2300 Børn mellem 10 og 14 Aar, 1880 unge Mennesker mellem 14 og 18 Aar og 14,400 voxne Arbejdere. Udgifterne i Anledning af Tilsynet udgjorde i $18^{78}/_{79}$ ɔ: 9000 Kr.

I øvrigt virker Staten middelbart, ved paa de aarlige Finanslove at tilstaa Rejseunderstøttelser, give Bidrag til Afholdelse af og Deltagelse i Industriudstillinger i Indland og Udland, ved Tilskud til de forskjellige tekniske Skoler, som i de senere

Aar ved private Bestræbelser ere blevne stiftede, o. s. fr. (for Aaret $18^{78}/_{79}$ anvendtes i disse Øjemed ɔ: 50,000 Kr.).

Til at undersøge og gjøre Forslag om Arbejderforholdene har der været nedsat en Kommission, der i 1878 har afgivet en offentliggjort Betænkning.

Efter Folketællingen af 1870 udgjorde Antallet af Haandværkere og Fabrikanter med Familier og Medhjælpere i alt 373,000 Personer; i Kjøbenhavn henhørte af hvert 1000 Mennesker: 146, i Kjøbstæderne: 150 og paa Landet: 56 til denne Samfundsklasse.

37. Omsorg for Handel, Søfart og Fiskeri.

Ogsaa Adgangen til Handelsnæring (en gros og en detail) blev ved den fornævnte Lov af 29. Decbr. 1857 frigivet og fremtidig blot betinget af Borgerskab eller Næringsbevis, jvfr. Nr. 36.

At ernære sig ved Søfart (som Rheder, ɔ: Udruster af Skib, eller som Sømand) er ligeledes en fri Næring, dog fordrer Lovgivningen til at blive Styrmand, at paagjældende er 20 Aar gammel og har gjort visse længere Farter samt underkastet sig Styrmandsprøve (ved en af Navigationsskolerne), og til at blive Skipper, at han har faret 2 Aar som Styrmand og erhvervet Borgerskab som Skipper. — Til at blive Maskinmester paa et Dampskib udfordres Maskinistprøve.

Det er allerede ovenfor under Udenrigsforvaltningen blevet fremhævet, hvorledes Staten ved Ansættelse af Konsuler fortrinsvis har haft Handelens og Søfartens Tarv for Øje. Det samme tilsigtes ogsaa ved Lodsvæsenet og Fyr- og Vagervæsenet. Af Hensyn til Sejladsens Vanskelighed i de danske Farvande er der under 2de fastlønnede Overlodser, den ene for Sjælland med omliggende

Øer, den anden for Nørrejylland og Fyn med Langeland og Ærø, oprettet 13 Lodserier, hvert med sin Tilsynshavende — Lodsinspektør, Lodsoldermand eller Lodsformand — og det nødvendige Lodspersonale og Tilbehør af Fartøjer osv. (aarlig Statsudgift o: 30,000 Kr.). I Spidsen for Fyrvæsenet staar under Marineministeriet en kgl. udnævnt Fyrinspektør og en Fyringeniør. I de senere Aar er der gjort særdeles meget for at udvikle vort Fyrvæsen dels ved at forøge Fyrenes Antal, dels ved at forstærke deres Lysvidde. Af faste Fyrstationer, af hvilke flere ere forsynede med 2de Fyr, i Nordsøen, Østersøen, Kattegat og Bælter og Sunde haves — foruden Islands Fyr — for Tiden 58, der ved de vigtigere Fyr vogtes af Fyrmestre, og af Fyrskibe 10. — Paa dertil egnede Punkter er der i seneste Tid oprettet Taagesignalstationer, fra hvilke der med korte Mellemrum fra dertil særlig indrettede Maskiner (Sirener) udsendes stærke Lydstød til Advarsel om Kystens Nærhed.

Der medgik i forrige Finansaar til Fyr- og Vagervæsenet over 850,000 Kr., hvoraf største Delen til Nybygninger.

Ligeledes nærmest i Søfartens Interesse er den for faa Aar siden skete Oprettelse af det meteorologiske Institut i Kjøbenhavn under en Bestyrer og Underbestyrer med de samme underlagte Vejriagttagelsesstationer saa vel i selve Danmark som i Bilandene. Ved denne Indretning, (til hvilken for Tiden medgaar omtrent 16,000 Kr. aarlig, og fra hvilken der daglig meddeles en af Kort ledsaget Oversigt over Vind- og Vejrforholdene i Nordevropa), vil der efterhaanden tilvejebringes Materiale til nøjere Kundskab om de for disse gjældende Naturlove, og Almenheden sættes i Stand til med nogenlunde Sikkerhed forud fra Dag til

Dag at kunne indrette sig i saa Henseende. Ogsaa Søkortarkivet, hvorfra der paa Bestilling leveres Kort over de danske Farvande i Henhold til forudgaaende, aarlig fortsatte Opmaalinger og Undersøgelser, og de faste Signalstationer, til Oplysning om de forbisejlende Skibes Navn og Nationalitet samt om Strøm-, Is-, og Vindforhold, paa Hammershus, Hirtshals, Hanstholm, Helsingør og Skagen, vidne om Statens Omsorg for Søfarten. Om Vedligeholdelsen af Kristiansø som en Nødhavn og af Statshavnene ved Frederikshavn og Helsingør, samt i de seneste Aar Bygningen af Esbjerg Havn, om de jævnlige Opmudringer af forskjellige Kanaler og Strømløb og Oprettelsen af et særligt Kontor for Vandbygningsvæsen under en Direktør med fornødent Kontorhold og 3de Ingeniører til Medhjælp, gjælder det samme.

Fremdeles yder Statskassen Tilskud til de forskjellige rundt omkring i Landet ved private Kræfter oprettede Søfarts- og Navigationsskoler (navnlig Kjøbenhavn, Bogø, Svendborg, Aalborg og Fanø) og til dem, som forberede sig ved disse (i sidste Finansaar omtrent 25,000 Kr.), ligesom den for en væsentlig Del afholder Udgifterne ved Styrmands- og Maskinistexaminerne, der afholdes paa forskjellige Steder i Riget efter Marineministerens Bestemmelse (jvf. Lov af 6te Marts 1869 og Lov af 10de April 1874), medens der ved de 2de Love henholdsvis af 23de Febr. 1866 om Disciplinen i Handelsskibe med det sig dertil sluttende Forplejningsreglement af 30te Januar 1867 og af 12te Maj 1871 om Forhyringsbøger m. v. tilsigtes at betrygge Sømandsstandens Velvære og Retsstilling i Overensstemmelse med Menneskelighedens Krav.

Ligesom der af Staten allerede udøves Kontrol med

Dampskibe, navnlig for saa vidt de benyttes til Rejsendes Befordring (bl. a. ved Bestemmelser om det Antal Personer, de maa føre, ved Forbud mod at medtage let tændbare Stoffer osv.), saaledes er et Lovforslag, der gaar ud paa Tilsyn fra det offentlige med Handelsskibenes Sødygtighed, blevet forelagt Rigsdagen i Samlingen $18^{79}/_{80}$.

Den 1ste Januar 1879 fór under dansk Flag 3113 Sejlskibe af over 4 Register Tons med en Drægtighed af 210,871 Reg. T.*) og 190 Dampskibe med en Drægtighed af 46,651 Reg. T., foruden over 10,000 mindre Fartøjer og Baade under 4 Reg. T.

Endelig skal endnu nævnes, at der for Sø- og Handelssager i Kjøbenhavn er indrettet en særlig Domstol og Rettergangsmaade, hvorom i næstfølgende Afsnit, samt at der i Henhold til Frdgn. af 23de April 1817 er paalagt Grosserersocietetets Komité i Kjøbenhavn, bestaaende af en Formand og 12 Bisiddere, at afgive »de Betænkninger, Erklæringer og Responsa, som Øvrigheden eller Domstolene maatte fordre, eller som private maatte forlange med Hensyn til dem vedkommende Sø- og Handelsretssager.

Værdien af Danmarks samlede Vareomsætning med andre Stater udgjorde i 1878:

Udførsel:	Indførsel:	Tilsammen:
o: 153,000,000 Kr.	o: 190,000,000 Kr.	343,000,000 Kr.,

deraf o: 43 Millioner Kr. nogenlunde ligelig fordelte paa Udførsel og Indførsel med Sverige, og med Norge omtrent 16 Millioner Kr., hvoraf de $10^1/_2$ Millioner paa Udførsel og noget over 5 Millioner paa Indførsel. — I Danmarks Omsætning med England udgjorde Indførslen omtrent $41^1/_2$ Mill. Kr. og Udførslen dertil 63

*) Register Tons er det over største Delen af den handlende Verden brugte Skibsmaal til Angivelse af, hvormeget der kan stuves eller lastes i Skibet. En Ton er i øvrigt et engelsk Maal, svarende omtrent til noget over 2000 danske ℔ i Vægt og i Rumfang til o: $91^1/_2$ Kubikfod jvfr. Lov 13. Marts 1867 § 6.

Mill. Kr., medens der fra og over Tyskland indførtes for 76 Mill. og udførtes for omtrent 40 Mill. Kr. Fra Rusland beløb Indførslen sig til omtrent 7 Mill. Kr. og Udførslen dertil noget over $^{3}/_{4}$ Mill. Kr.; et lignende Forhold gjælder for Danmarks og Hollands Vareudvexling. Fra Belgien indførte Danmark for omtrent 3 Mill., fra Frankrig for 3 Mill. og fra Amerika for omtrent 9 Mill. Kr., medens den samlede Udførsel til disse Lande ikke naaede op til synderlig over $2^{1}/_{2}$ Mill. Kr.

Antallet af Søfarende udgjorde i 1870 i alt 26 (Hoved- og Bipersoner) og af Handlende 54 af hvert 1000 Mennesker.

Til Fiskeriets Fremme er der i de senere Aar bevilget en vis Sum ($18^{76}/_{77}$ 12,000 Kr., $18^{78}/_{79}$ 8000 Kr.) paa de aarlige Finanslove, ligesom ogsaa af og til Tilskud til Baadehavne paa passende Steder samt Bidrag til Fiskeriudstillinger o. desl. Et særligt Tilsyn øver Staten fra gammel Tid med Fiskeriet i Limfjorden ved en fast ansat Kontrollør med den fornødne Medhjælp. I øvrigt er der under Indenrigsministeriet ansat en teknisk Konsulent for Fiskerisager, hvis Betænkning indhentes over de herhen hørende Anliggender.

Et Lovforslag, sigtende til at frede om Fiskerierne ved Kysterne, er for et Par Aar siden blevet forelagt Rigsdagen.

38. Omsorg for Agerdyrkning og Kvægavl.

Størst og kraftigst er imidlertid, som naturligt i en Stat som Danmark, den Understøttelse og Forsorg, der ydes Agerdyrkning og Kvægavl.

Forinden vi gaa over til Fremstillingen af de fra Statens Side trufne Foranstaltninger til Landbrugets Fremme, skulle vi paa Grund af dettes særlig indgribende Samfundsbetydning give nogle udførligere Oplysninger om de vedkommende Tilstande.

a. Antallet af sysselsatte.

Det absolute Antal af de ved Agerdyrkningen sysselsatte Hovedpersoner med deres Familier udgjorde efter Folketællingen af 1870 765,642 (deraf til Gaardmænd og store Grundbesiddere 469,892, til Husmænd 246,626, til Indsiddere og Aftægtsmænd 49,124); og da ogsaa største Delen af Daglejerne leve ved Jordbruget, ses det, at denne ene Næringsvej omfatter ikke lidet over Halvdelen af Landets Indbyggere (lidt over 600 af hvert 1000 Mennesker).

b. Hartkornet og dets Fordeling paa de enkelte Brug efter Størrelsen.

Bornholm ladet ude af Betragtning, udgjorde Kongerigets samlede Hartkorn i 1873 376,211 Td.*), hvoraf 6879 Td. falder paa Kjøbstæderne og 369,332 Td. paa Landet; af Landhartkornet falder 201,414 Td. paa Øerne og 167,918 Td. paa Jylland.

Landhartkornet var atter fordelt:

1) paa 1856 større Jordbrug (ɔ: paa over 12 Td. Htk.) med 52,241 Td.
2) paa 70,959 Bondergaarde (ɔ: mellem 12 og 1 Td. Htk.) med 273,790 Td.
3) paa 65,672 Steder med fra 1 til ¼ Td. Htk. med 33,376 Td.
4) paa 65,490 Huse (under ¼ Td. Htk.) med 5,434 Td. Htk.
5) 31,253 Huse vare ganske uden Hartkorn; og paa ikke bebyggede Lodder faldt 4,491 Td.

c. Besiddelsesmaaden.

Af de større Jordbrug og Gaardene vare ved samme Tid:

*) Gjennemsnitsprisen for 1 Td. Htk. har i det sidste Femaar været 7—8000 Kr., saaledes at Øerne staa betydelig over, Jylland derimod under Gjennemsnittet. — Paa Øerne gaar der gjennemsnitlig 11 Td. Land og i Jylland lidt over 26 paa en Td. Htk.

63,984 med 282,418 Td. Htk. Selveje eller Arvefæste med Ret til at sælge og pantsætte;

8,831 med 43,613 Td. Htk. Fæste og Arvefæste uden Salgs- og Pantsætningsret:

Af Husene med Jord vare:

106,477 med 31,482 Td. Htk. i Selveje eller frit Arvefæste;

24,685 med 7,328 Td. i Leje.

Af de jordløse Huse vare:

19,688 i Selveje eller Arvefæste og

11,615 i Leje*).

d. Len, Stamhuse og Fideikommisgodser.

En særegen Stilling iblandt Jordbrugene indtage Lenene og Stamhusene, de første oprettede ved Privilegierne af 25. Maj 1671, de sidst nævnte i Henhold til DL's 5—2—65 eller særlig kgl. Bevilling; begges fremtidige Oprettelse forbydes i Grlvs § 93, hvis øvrige Bestemmelser om, at det nærmere skal ordnes ved Lov, »hvorledes de nu bestaaende kunne overgaa til fri Ejendom«, det hidtil trods flere Forsøg ikke er lykkedes at faa gjennemførte. Fælles for baade Len og Stamhuse er det, at de — saa vel Hovedgaardene som Bøndergodset, hvilket sidste dog med kgl. Tilladelse kan afhændes til fri Ejendom, mod at Kjøbesummen træder i Godsets Sted, jvfr. Lov 12. April 1851 — ere unddragne Handel og Vandel og nedarves i visse ved Stiftelsen udpegede Slægter samlede efter Førstefødselsrettens Grundsætninger, i Reglen saaledes, at Mand af Mand

*) Ved Udgangen af Aaret 1878 udgjorde Resten af Bøndergaarde, som vare Fæstetvang undergivne, 5,113 med 28,745 Td. Htk.

Det Naturalarbejde, som forhen paahvilede Gaardene (Hoveri) og Husene (Pligtarbejde) til Godsherskaberne, er under den nyere Lovgivnings Paavirkning næsten forsvundet. Den 1ste April 1879 udførtes der endnu kun Hoveri af 684½ Gaarde med i alt 4083 Td. Htk.

foretrækkes. Men medens Lenene, naar den arveberettigede Slægt er uddød, hjemfalde til Kronen som den egentlige Overejer, hvem der derfor ved Besidderskifte svares visse Ydelser (saa som en opsadlet Hest, en Pengesum o. dsl.), ere Stamhusene af aldeles privatretlig Natur og tilfalde, saafremt ej anderledes udtrykkelig er foreskrevet, ved den arveberettigede Slægts Ophør den sidste Indehaver og hans Arveafkom til fri Raadighed.

Af Len gives der for Øjeblikket 19 Grevskaber med samlet Hartkorn (Hovedgaarde og Bøndergods) 24,487½ Td., og 15 Friherskaber eller Baronier med 10,158 Td.; af Stamhuse 37 egentlig saakaldte Stamhuse med 15.887½ Td. og 9 Fideikommisgodser med 3,650 Td.; i alt er saaledes 54,183 Td. af Landets Hartkorn unddraget den fri Ejendomsraadighed.

e. De bornholmske Landboforhold.

Bornholm har en ejendommelig Skyldsætningsmaade, hvorefter dets Hartkorn den 1ste April 1873 udgjorde 8,780 Td*). — Af dette henhørte til Kjøbstæderne 455 Td., til 106 Gaarde (paa over 12 Td. Htk.) i alt 1,633 Td., til 1,235 mindre Gaarde tilsammen 5,962 Td. og til 1,476 Huse 521 Td.; af Huse uden Jord fandtes 1,373, og 209 Td. Htk. hørte under ikke bebyggede Lodder. — Fæsteforholdet finder ikke længere Sted paa Bornholm, og af Husene vare kun 2 med tilsammen 1 Td. Htk. og 23 uden Jord ikke i Selveje eller frit Arvefæste.

f. Jordens Benyttelse og Dyrkning.

I Sommeren 1876 var af Danmarks 694 □ Mil besaaet og beplantet o: 220 □ Mil, anvendt til Græsning, Brak og Eng over 270 □ Mil og bevoxet med Skov o: 32 □ Mil. Under Dyrkning var saaledes i alt over 520 □ Mil eller omtrent 75% af det hele Fladeindhold, medens den øvrige Del c. 25%, eller 174 □ Mil, enten henlaa

*) En Td. bornholmsk Htk. er noget mindre end i det øvrige Rige. De ovenommeldte 8780 Td. Htk. svare til 6049 Td. almindeligt Htk.

udyrket som Hede (omtrent 90 □ Mil i Jylland), Mose, Kjær, Sandflugts- og Klitstrækninger eller var optaget af Søer og Vandløb eller brugtes til Veje, Gader, Byggegrunde o. dsl. — I det sidste Tiaar er det tildyrkede Fladerum tiltaget med omtrent 40 □ Mil, altsaa med 10 □ Mil mere end hele den lolland-falsterske Øgruppe tilsammen udgjør.

Af de tilsaaede 220 □ Mil eller 2,202,000 Td. Land (deraf Øerne 1,041,000 og Jylland 1,161,000 Td.) brugtes til Hvede 112,280 Td.; til Rug 459,873 Td.; til Byg 559,157 Td.; til Havre 691,403 Td.; til Boghvede 39,700 Td.; til Ærter 65,780 Td.; til Blandingssæd til Modenhed 88,452 Td.; til Grøntfoder 43,620 Td.; til Kartofler 76,618 Td.; til andre Rodfrugter 17,025 Td.; til andre Handelsplanter 10,301 Td.; til Have 37,152 Td.; med Kløver var af Græsningsarealet udlagt 492,000 Td. Land. Endnu skal tilføjes, at medens der 10 Aar tilbage ikkun var afsivet 176,000 Td. Land, var der ved Slutningen af 1876 afsivet omtrent fire Gange saa meget, og man regner, at der for Øjeblikket for hver 10,000 Td. Land er afsivet paa Øerne 2213 Td. Land og i Jylland 715 Td. med en Bekostning af omtrent 50 Mill. Kr. — Vedblives i samme Forhold som hidtil, vil Landets Afsivning (Dræning) være tilendebragt om en Snes Aar.

g. Kvægstanden.

Ifølge Tællingen af 17de Juli 1876 fandtes:

352,272 Heste og Føl;
1,348,321 Hornkvæg og Kalve;
1,719,249 Faar og Lam;
505,567 Svin og Grise;
og i 1871 af Bistader: 119,989.

Paa 1000 Mennesker kom der i Aaret 1871 687 Stkr. Hornkvæg; i Evropa staar i denne Henseende ikkun Irland over Danmark, medens Nordamerika 1874 kun naar op til 651 Stkr.

a) Veterinær- og Landbohøjskolen.

Denne er, som Navnet ogsaa antyder, oprettet saavel i Agerdyrkningens som Kvægavlens Interesse, og der er ved denne ved Lov 8. Marts 1856 stiftede Højskole aabnet Adgang til Erhvervelse af grundig Indsigt og Kundskab paa dette Omraade. Ved Skolen, i hvis Spidse staar en kgl. Direktør med 6 Tilsynsmænd, virke for Tiden 10 kgl. udnævnte Lektorer og Docenter, 10 andre Docenter og Teknikere og 11 Assistenter. Det er dens Hovedopgave at uddanne og prøve vordende Dyrlæger, Landinspektører og Forstmænd eller Skovbrugere, samt at give unge Mennesker Lejlighed til dybere Indblik i Landbrug og Havedyrkning og de hertil fornødne Hjælpevidenskaber. Land- og Havebrugselever kunne, for saa vidt de ønske det, underkaste sig offentlig Prøve ved Skolen.

Gjennemsnitsantallet af studerende har i de senere Aar været omtrent 230 aarlig. Af de 279 studerende i Undervisningsaaret $18^{78}/_{79}$ vare 114 Dyrlæger, 89 Landbrugere, 12 Landinspektører, 14 Havebrugere, 39 Skovbrugere og 11 studerende uden noget særligt Fag. Statens Bidrag til Skolen udgjorde i $18^{78}/_{79}$ ca. 98,000 Kr. foruden 30,000 Kr. fra Sorø Akademis Midler.

b) Agerdyrkningen.

Hvad dernæst Omsorgen for Agerdyrkning særlig angaar, da kan paa en vis Maade hertil henføres de betydelige Summer, Staten udgiver, dels til Anlæg af Diger ved Lolland-Falsters Kyster, dels til overordentlige Beskyttelsesforetagender (de saakaldte »Høfder«) paa Jyllands Vestkyst, alt under Tilsyn af Vandbygningsdirektøren, og hvortil i Finansaaret $18^{78}/_{79}$ medgik over 300,000 Kr., saa vel som de Foranstaltninger, der aarlig under Ledelse af en

Klitinspektør og 4 Overklitfogder foretages til Dæmpning af Sandflugt og til Træplantning i de fire vestjydske Amter, til hvilke Statskassen i $18^{78}/_{79}$ har bidraget hen ved 80,000 Kr. Hertil henhøre endvidere, foruden den Opmuntring til at opdyrke hidtil øde Land, som ydes ved at tilstaa længere Tids Skattefrihed, og til at inddæmme Land og udtørre Søer ved forskjellige mindre Begunstigelser ifølge særlig Bevilling, de paa Finansloven forekommende aarlige Understøttelser til Landvæsenets Fremme i Almindelighed, Præmier for ypperlig Dyrkning af Huslodder, Bidrag til Fremme af Skovplantning og Overrisling af Enge samt til det af Hedernes begyndende Opdyrkning saa højt fortjente jydske Hedeselskabs Virksomhed og Understøttelser dels til de i vore Dage overalt i Landet fremstaaede økonomiske Landboforeninger, dels til det kgl. Landhusholdningsselskab. Til alle disse Øjemed anvendtes i $18^{78}/_{79}$ hen ved 60,000 Kr.

Det kgl. Landhusholdningsselskab indtager en betydningsfuld Plads i vor landøkonomiske Udvikling. Det stiftedes i Aaret 1769 af private Mænd, men fik allerede tidlig Understøttelse af Statskassen. Det tilstræber at fremme Landbrugets Udvikling dels ved Udgivelsen af gode Bøger (og et Tidsskrift), dels ved at lade unge Karle oplære til dygtige Agerbrugere og unge Piger til Mejersker, dels ved at meddele Rejseunderstøttelser til Ind- og Udland og befordre Anskaffelsen af forbedrede Agerbrugsredskaber, dels ved at uddele Belønninger til særlig fortjente Jordbrugere, dels overhovedet ved at optræde ledende, hvor det gjælder Fremskridt paa det landøkonomiske Omraade. Det ejer en Kapital af omtrent 300,000 Kr. og tæller 800 Medlemmer.

Medens den øverste afgjørende Myndighed i alle Landvæsenssager, der naturligvis ere mangfoldige og forskjelligartede, efterdi Staten paa dette Omraade har

anset det for rigtigt at indskride saa gjennemgribende og umiddelbart, tilkommer Indenrigsministeriet med Benyttelse af Amtmænd og Underøvrighed som Mellemled, er der til den stedlige Udførelse af en stor Del af de i Landbrugets Interesse fornødne Foranstaltninger oprettet særlige Virkeled. — Til Afløsning af det endnu paa ganske enkelte Godser tilbagestaaende Hoveri og Pligtarbejde samt af Jagtretten er der saaledes anordnet Kommissioner, bestaaende af en kgl. udnævnt Formand og to af Parterne valgte Medlemmer; til Udførelse af Jordboniteringer ved Udskiftninger og Udstykninger er der faste Taxationsmænd distriktsvis over hele Landet; faste Vandsynsmænd og Hegnsynsmænd træde i Virksomhed, naar der bliver Spørgsmaal om Vand-Afledning eller Rejsning af Hegn og Gjærder o. s. v. o. s. v.; men størst Betydning have dog Landinspektørerne og Landvæsenskommissærerne.

Landinspektører beskikkes af Kongen, efter at de have underkastet sig den anordnede Prøve ved Landbohøjskolen. Deres Hovedhverv angaar Magelæg og Omdeling af Fæste- og andet Gods, Udførelse af Udstykningsforretninger, Nivelleringer for at ordne Vandløbs Retning og Dybde m. v. samt Ledelsen af Taxationsforretninger i Anledning af Jords Afstaaelse til offentligt Brug, Jærnbaner, Veje o. desl. — Deres Tal udgjør for Tiden ca. 140, bosatte omkring i Landet.

Landvæsenskommissærer udnævnes i Henhold til Loven af 30te Decbr. 1858 af Indenrigsministeriet for et Tidsrum af 6 Aar ad Gangen i et efter Forhandling med vedkommende Amtsraad bestemt Antal for hver Amtsraadskreds. Deres Antal er for Øjeblikket hen ved 290; men de oppebære lige saa

lidt som Landinspektørerne nogen fast Løn af det offentlige. — Deres Kald er det, efter Beskikkelse af Amtmanden for hver enkelt Sag, at være Bisiddere i Landvæsenskommissionerne under Forsæde af en af Retsbetjentene i Amtsraadskredsen. Deres Virksomhed udøves i det væsentlige under Rettergangsformer, og deres Kjendelser kunne med en enkelt Undtagelse indankes for Overlandvæsenskommissionen, bestaaende af vedkommende Amtmand som Formand og fire af Indenrigsministeriet for hvert enkelt Tilfælde udmeldte Landvæsenskommissærer. Overlandvæsenskommissionens Afgjørelser ere endelige; kun Spørgsmaalet om Myndighedsoverskridelser kan indbringes til Prøvelse ved Højesteret.

De vigtigste Tilfælde, som udfordre Landvæsenskommissioners Medvirkning, ere: Sager om skadeligt Vands Afledning, Oprensning og Benyttelse (ɔ: navnlig Prøvelse af Vandsynsmændenes Skjøn), Udskiftningsspørgsmaal, Digeanlæg, Borttagelse af Sten og Ler fra Forstranden, Spørgsmaal om Bevarelse af private Veje, Vedligeholdelse af Hegn o. desl.; der maa foreligge udtrykkelig Lovhjemmel, for at en Sag kan fordres afgjort ved Landvæsenskommissionskjendelse.

c) Kvægavlen.

Særlig af Hensyn til Kvægavlens Tarv er ved kgl. Resolution af 8de Juni 1851 som øverste Myndighed under Indenrigsministeriet oprettet et veterinært Sundhedsraad, bestaaende af en Formand og 6 Medlemmer, med det Hverv »at meddele Regeringen Betænkninger og Forslag angaaende de Foranstaltninger, der saa vel i Almindelighed som i enkelte Tilfælde maatte være at træffe for at sikre

Husdyrenes Sundhed og Liv«, og med Ret til at indhente Oplysninger fra de stedlige Myndigheder og vejlede Dyrlægerne. — Dyrlæger, som ere blevne prøvede ved Landbohøjskolen, findes nu i et Antal af over 350, med Ret til at praktisere i Landets forskjellige Byer og Herreder, og der gives aarlig paa Finansloven et (nu kun ubetydeligt) Tilskud til Lønning af Dyrlæger til de Egne, som dertil endnu maatte være trængende, mod at Amtsrepartitionsfondene yde et lignende Bidrag, ligesom der under overordentlige Forhold af Staten udsendes særlig kyndige Dyrlæger.

De tidligere for Statens Regning drevne Stutterier, til Hesteavlens Fremme, ere nu ophævede, og Omsorgen saa vel herfor som overhovedet for en god Husdyravl overladt Borgerne selv, navnlig de talrige Landboforeninger. Ifølge Lov af 23. Januar 1862 uddeles der imidlertid aarlig 22,000 Kr. til Præmier ved Hingsteskuer, med Hensyn til hvis Afholdelse Landet er delt i 12 Kredse, og 13,200 Kr. til Præmier for andre Husdyr; men ved et i Samlingen 18⁷⁹/₈₀ af Regeringen forelagt Lovforslag tilsigtes det at forhøje disse Summer. — I Tilfælde af farlige Sygdomme, Kvægpest, Hundegalskab o. desl. er Regeringen bemyndiget til at udstede Indførselsforbud, Afspærringspaabud, anordne Nedslagtning o. s. fr.

C. Samfærdselsvæsenet.

39. Overstyrelsen af Samfærdselsvæsenet.

Under Samfærdselsmidlerne, som i vore Dage spille en ganske anden Rolle end blot for en Menneskealder siden, henhøre Post-, Vej- og Jærnbanevæsenet samt Telegrafvæsenet, hvis øverste Styrelse samlet er lagt i Hænderne paa en Generaldirektør under Indenrigsministeriet, som tillige er Departementschef, med de fornødne Kontorer under sig.

40. Postvæsenet.

Postvæsenet, som grundlagdes her i Landet under Kristjan IV. (Frdgn. 24de Decbr. 1624) og siden 1710 har været behandlet som et Statsanliggende — dets seneste Ordning ved Lov af 7. Januar 1871 —, har til Opgave at fremføre Breve, Pakker, Pengemidler og Blade fra Sted til Sted i Indland og til Udlandet samt rejsende, hvor Jærnbaner fattes, inden for Rigets Grænser. Den øverste Ledelse af og Tilsyn med Postvæsenet under Centralstyrelsen har i Hovedstaden Overpostmesteren og for det øvrige Land 2de Postinspektører, den ene for Østifterne, den anden for Jylland. Uden for Kjøbenhavn, hvor Postbesørgelsen foregaar gjennem 8 Afdelinger, findes der 42 Postkontorer (med kgl. udnævnte Postmestre); 39 kongelige, 41 mindre, regnskabsførende og 28 ikke regnskabsførende Postexpeditioner; 330 Brevsamlingssteder og 5 bevægelige Postkontorer (ɔ: som følge Postskibene og Posttogene).

Postbrevkassernes Antal udgjør for Tiden 1477, og Brevudvexlingsstederne ere i Løbet af 1878 bragte op til 7024; der findes saaledes nu for hele Riget hen ved 9000 (8987) Steder, hvor Postforsendelser kunne indleveres. Postpersonalet tæller 507 Embedsmænd og offentlig ansatte Betjente, 455 privat antagne Betjente, samt af Brevsamlere og Landpostbude 1124 foruden 18 Postdampskibsexpeditører, 8 Postskibsførere og 4 Isfartsopsynsmænd; blandt Personalet var 57 Kvinder.

Den store Fremgang, som har fundet Sted paa dette Omraade, springer i Øjnene.

I Aarene	$18^{60}/_{61}$	$^{70}/_{71}$	$^{77}/_{78}$
var Brevenes Antal	7,145,000	12,612,000	26,822,000
Pengebrevenes do.	219,000	478,000	635,000
Postanvisningernes do.	67,000	91,000	525,000
til et Beløb af Kr.	1,604,000	4,260,000	18,000,000
Postopkrævninger	25,000	99,000	214,000
til et Beløb af Kr.	348,000	1,373,800	2,800,000
Blade og Tidsskrifternes Antal	$5^1/_2$ Mill.	$9^1/_2$ Mill.	$24^1/_2$ Mill.

Ikkun for de rejsendes Vedkommende — som en naturlig Følge af de tiltagende Jærnbaneanlæg og Dampskibsfartens stadige Udvidelse — viser der sig en jævn Tilbagegang.

I Finansaaret $18^{77}/_{78}$ beløb samtlige Postvæsenets Indtægter sig til hen ved 3,750,000 Kr. og dets Udgifter sig til hen ved 3,360,000 Kr., derunder dog ikke Udgifterne til den øverste Styrelse og Dyrtidstillægene, og i $18^{78}/_{79}$ vare Udgifterne 3,800,000 og Indtægterne ikkun o: 3,745,000 Kr., saa der altsaa har været et Underskud.

Medens Postvæsenet tidligere for en væsentlig Del ogsaa besørgede Dampskibsfarten, er denne efterhaanden mere og mere gaaet over i private Hænder (det forenede Dampskibsselskab i Kjøbenhavn).

41. Vejene og Jærnbanevæsenet.

Da ogsaa Hovedlandevejene nu efter Lov af 21 Juni 1867 ere blevne undergivne den kommunale Styrelse, dog under Statens Tilsyn, er det kun *Jærnbanerne* — af hvilke den første, den kjøbenhavn-roskildske, paabegyndtes i Kristjan 8.'s Regeringstid —, hvormed vi her skulle sysselsætte os.

Til Jærnbaneanlæg udkræves almindeligvis en *Lov*, der hjemler dem, og i Henhold til hvilken den nødvendige Jordafstaaelse (Expropriation) foregaar, samt, for saa vidt de foretages af private Borgere, *en særlig af Regeringen meddelt Bevilling* (Koncession).

De for Tiden fuldførte Jærnbaner have en Længde af 206 Mil.

Af disse drives atter de 108 Mil (i Fyn og Jylland) af Staten*) som Entreprenør, omfattende følgende Strækninger: 1) fra Nyborg til Strib; 2) fra den sles-

*) Der føres f. T. Forhandling om Overdragelsen af de det sjællandske Jærnbaneselskab tilhørende Baner (6 a—e) til Staten.

vigske Grænse ved Farris over Limfjordsbroen ved Aalborg til Frederikshavn; 3) fra Langaa til Struer; 4) fra Struer til Esbjerg; 5) fra Esbjerg til Lunderskov; 6) fra Skanderborg til Silkeborg og 7) fra Bramminge til Ribe. — De øvrige Baner, der drives af private Selskaber, omfatte Banerne: 1) Silkeborg—Herning; 2) Randers—Grenaa; 3) Aarhus—Ryom; 4) Odense—Svendborg; 5) Lolland—Falster med Bro over Guldborgsund, og 6) de sjællandske Baner (omtrent 57 Mil), som atter bestaa af a) den vestsjællandske fra Kjøbenhavn til Korsør; b) den nordsjællandske fra Kjøbenhavn til Helsingør, med Sidebane til Klampenborg; c) den sydsjællandske fra Roskilde til Masnedsund (Lolland-Falster); d) Nordvestbanen fra Roskilde til Kallundborg; e) Frederikssundbanen fra Frederiksberg til Frederikssund; f) Banen fra Kjøge til Faxe med et Sidespor til Storeheddinge og g) Gribskovsbanen fra Hillerød til Græsted.

Statsbanerne forestaas af en kgl. Direktør, medens der i Spidsen for de private, paa Aktier dannede Baneselskaber er stillet Direktioner, hvis Medlemmer vælges dels af Aktionærerne, dels af Regeringen, med Repræsentantskaber (eller Kontrolkomiteer) ved Siden og med Ansvar lige overfor Generalforsamlingerne. For øvrigt er der til Varetagelse af Statens og det almenes Tarv lige overfor Jærnbanerne beskikket 3 kgl. Kommissarier.

Jærnbaneanlæggene, med Hensyn til hvilke Danmark allerede har hævdet en forholdsvis betydelig Plads blandt de evropæiske Lande, forøges stedse, og der er for Øjeblikket flere Baner, dels bevilgede, dels endog paabegyndte. Antallet af de ved Jærnbanerne som Direktører, Driftsstyrere, Kontorembedsmænd, Teknikere, Stationsinspektører og Forvaltere samt Stationsmestre ansatte Funktionærer naar op til omtrent 300 foruden det meget talrige mere underordnede Personale.

I Driftsaaret $18^{76}/_{77}$ udgjorde Statsbanernes Nettooverskud hen ved 1,550,000 Kr. (Anlægskapitalen regnet til ca. 66,700,000 Kr.), men i $18^{78}/_{79}$ sank det ned

til 827,000 Kr.; det sjællandske Selskabs Overskud beløb sig i 1876 til omtrent 2,285,000 Kr. Netto (Anlægskapitalen noget over 40 Mill. Kr.).

42. Telegrafvæsenet.

Telegrafvæsenets Udvikling tilhører ligesom Jærnbanevæsenets ganske Nutiden (Lov af 17. Marts 1852), og Flertallet af den nulevende Slægt vil kunne mindes den Tid, da der kun havdes nogle faa optiske Telegrafer ved Sundet og Bælterne, hvorimod nu baade Landet og vore Farvande gjennemkrydses af elektromagnetiske Ledninger, der sætte os i Stand til umiddelbart at udvexle Meddelelser med hele den civiliserede Verden.

Ved Udgangen af Aaret 1879 udgjorde Telegraflinierne næsten 458 Mil og Ledningerne lidt over 1212 Mil, medens Antallet af de til offentlig Benyttelse aabnede Telegrafstationer beløb sig til 261, hvoraf dog de 137 nærmest ere Jærnbanestationstelegrafer foruden 2 private. En kgl. udnævnt Telegrafdirektør har med 2 Telegrafingeniører, den ene for Øerne, den anden for Jylland, den øverste Ledelse; Tallet paa de ham underordnede Funktionærer (Kontrollører, Overtelegrafister og Telegrafister m. v.) naar op til hen ved 400, hvoriblandt ikke faa Kvinder, ligesom ogsaa hyppig Personer, der tillige have anden Livsstilling, anvendes.

Følgende afrundede Talangivelser give en Forestilling om Telegrafvæsenets stigende Udvikling.

	Indenlandske T.	Mellemrigske T.	Gjennemrigske T.
1865	88,600	78,300	26,900
1870	218,800	186,700	108,000
1878	308,000	270,000	266,000

I Finansaaret 18⁷⁸/₇₉ var den samlede Indtægt af Telegrammer af alle 3 Slags lidt over 612,000 Kr. og

Udgifterne omtrent 675,000 Kr., hvoraf til Lønninger alene 515,000 Kr.

Skjønt af ren privat Natur fortjener dog her at nævnes det store, i Kjøbenhavn hjemmehørende, nordiske Telegrafselskab, som er Indehaver af følgende vigtige Forbindelseslinier, nemlig: Danmark paa den ene Side og England, Frankrig og Rusland p. d. a. S., — Danmark og Norge, — Danmark og Sverige, — Norge og Skotland, — Sverige og Rusland, samt endelig Rusland og Østasien (Kina og Japan).

D. Sundhedsplejen.

43. Lægeordningen.

a. Sundhedskollegiet.

Den øverste Myndighed i alle Spørgsmaal vedkommende den offentlige Sundhedspleje tilkommer Justitsministeriet, til hvis Bistand det i Aarhundredets Begyndelse oprettede kgl. Sundhedskollegium, bestaaende af 12 Medlemmer, tjener i de herhen hørende Anliggender. Det ikke blot høres angaaende alle af Regeringen i denne Retning paatænkte Foranstaltninger og har Forslagsret med Hensyn til de offentlige Lægeembeders Besættelse, men dets Betænkning indhentes ogsaa i de mangfoldige vigtigere Retssager, hvor der opstaar Spørgsmaal, som ikke uden Indsigt i Lægekunsten kunne besvares (Forgiftelser, Drab og Vold, Barnefødsel i Dølgsmaal, Tilregnelighed).

b. Offentlig ansatte Læger.

Bortset fra Kjøbenhavn, hvor der er ansat en Stadslæge som øverste stedlige Læge og i hvert af de 12 Fattigdistrikter, hvori Byen er delt, 2de fast lønnede Kommunelæger, er Landet delt i 11 Fysikatskredse (nemlig Sjælland og Bornholm i 3;

Fyn og Lolland-Falster hver i 1 og Jylland i 6), hvorunder atter i alt 94 Lægedistrikter. — De først nævnte forestaas af en lønnet kgl. udnævnt Stifts- eller Landfysikus, der fører Overtilsynet med Lægedistrikterne og Apothekerne og deltager i Udførelsen af de mediko-legale (ɔ: Retsforhold vedkommende) Læge-Forretninger (saasom Undersøgelser af dræbte o. desl.); de sidst nævnte af Distriktslæger, der oppebære en ringe aarlig Lønning og besørge det foreskrevne Lægetilsyn og Lægevirksomhed blandt Beboerne. For begge Klasser af Læger er der udarbejdet Forskrifter, hvorefter de i deres Virksomhed have at rette sig (Instr. af 22de Oktober 1877). — Under hvert Lægedistrikt henhøre atter flere Jordemoderdistrikter, i hvert af hvilke af Amtmanden er beskikket en paa Fødselsstiftelsen i Kjøbenhavn oplært og af den forordnede Examenskommission prøvet Jordemoder. Ogsaa for Jordemødrene gjælde særlige Forskrifter.

Lønninger til de offentlige Læger beløb sig i $18^{78}/_{79}$ til i alt ca. 140,000 Kr. og andre Udgifter til Medicinalvæsenet til omtrent 20,000 Kr. foruden de betydelige Udgifter i Anledning af Sindssygeanstalterne.

c. Praktiserende Læger.

Foruden de offentlig ansatte gives der en stor Mængde af Staten anerkjendte, privat praktiserende Læger rundt omkring i Landet, saaledes at Tallet af samtlige private og offentlig ansatte Læger nu udgjør omtrent 800. Betingelserne for at kunne nedsætte sig som Læge er, at den vedkommende har underkastet sig den fuldstændige Lægeprøve ved Kjøbenhavns Universitet og som Følge deraf faaet Tilladelse til at praktisere (jus practicandi). Til at behandle visse bestemt angivne Sygdomstilfælde kan Ret er-

hverves ved særlig Bevilling. Praktiseres uden lovlig Adkomst, hjemfalder den paagjældende Straf for Kvaksalveri (Frdgn. 5te Septbr. 1794).

Ifølge Lov af 2den Januar 1871 paahviler det Lægerne at udføre Ligsyn, uden hvilket ingen maa begraves, i alle Byer og paa Landet inden for ¼ Mils Afstand fra deres Bopæl, samt i mistænkelige Tilfælde; ellers udføres Ligsynet af 2de dertil egnede, af Politimesteren udnævnte Mænd.

44. Apothekernæringen.

Lige saa lidt som Lægevirksomheden er Apothekernæringen fri, og ingen kan blive Apotheker, som ikke har underkastet sig en farmaceutisk Prøve og derhos ved Kjøb eller anden Adkomst erhvervet et af de bestaaende Apotheker og Bevilling til sammes Drift. — Af Apotheker findes der for Tiden 18 i Kjøbenhavn og 112 med 8 Hjælpeapotheker i det øvrige Land; dog kunne nye Apotheker oprettes, hvor Sundhedskollegiet finder det fornødent.

45. Andre Foranstaltninger til Sundhedens Fremme.

Foruden paa foranførte Maade har det offentlige (ɔ: saa vel Staten som Kommunen), dels optrædende selvstændig, dels blot understøttende de privates Bestræbelser, sørget paa en endnu mere umiddelbar Maade for Borgernes Sundhed, idet det har oprettet Hospitaler og Sygehuse (Amtssygehusene) rundt omkring i Riget, blandt hvilke navnlig mærkes de 4 store, kjøbenhavnske Hospitaler: Frederiks Hospital, Almindeligt Hospital, Kommune-Hospitalet og Epidemihospitalet, til Optagelse af syge i Almindelighed, dels har oprettet eller understøttet Anstalter for visse sygelige eller mangelfulde Sjæls- og Legemstilstande.

— Af saadanne Indretninger skal her nævnes de 4 Sindssygeanstalter (Bidstrup ved Kbhvn. og Oringe ved Vordingborg for Øerne; Aarhus og Viborg for Jylland, der tilsammen kunne modtage omtrent 1800 Patienter), Idiotanstalter og Asyler for aandssvage Børn, Børnehospitalet, Døvstumme- og Blindeinstitutet, Fødsels- og Plejestiftelsen, alle i Kjøbenhavn, og Kysthospitalet ved Refsnæs for kjertelsvage Børn osv.

Efter Folketællingen 1870 udgjorde Antallet af

døvstumme	1098
døve	508
blinde	1249
sindssyge (derunder ogsaa Idioter)	3884

Til at forebygge Udbredelse af visse smitsomme Farsoter tjene Karantæneforanstaltninger med Hensyn til Skibe (Øresundshospitalet ved Kjøbenhavn), Bestemmelserne om den tvungne Kokoppeindpodning (Vaccinationen) og de med venerisk Syge befængte. Ifølge Lov 12. Januar 1863 (28. Marts 1868) skal der derhos for Landets Kjøbstæder og de Landsogne, hvor vedkommende Amtmand finder det fornødent, søges tilvejebragt Sundhedsvedtægter, hvortil Udkast udarbejdes af Justitsministeriet og derpaa efter at have været behandlede i paagjældende Kommunes Bestyrelse under Deltagelse af Distriktslægen, stadfæstes af dette.

Medens det derhos er en almindelig Borgerpligt — hvis Tilsidesættelse kan medføre Straffeansvar — at gjøre sit yderste for at frelse Medmennesker fra Livsfare, er der særlig for at redde Skibe og Mandskab af Havsnød oprettet et stort Antal Redningsstationer, forsynede med Mandskab, Baade, Redskaber osv. dels paa Jyllands Kyster langs Vesterhavet og

Kattegat, samlede under én Bestyrelse, dels paa Bornholm, ligeledes under en særlig Bestyrer.

Efter Gjennemsnittet af de sidste 7 Aar er der aarlig paa denne Maade blevet reddet 135 Mennesker. — I $18^{76}/_{77}$ forliste der i alt 161 Skibe paa Kongerigets Kyster, og i $18^{78}/_{79}$ 96. I sidst nævnte Aar udgjorde Udgifterne til Redningsvæsenet o: 60,000 Kr.

E. Den almindelige Civilforvaltning.

46. Civilforvaltningens almindelige Virkeled.

Medens de i det foregaaende af nærværende Afsnit, omhandlede Myndigheder og Indretninger ikkun have med enkelte Sider af den Ministerierne undergivne Civilforvaltning at gjøre, danne Overøvrighederne Mellemleddet mellem Ministerierne og de lavere, rent stedlige Embeds- og Bestillingsmænd og have Magt eller i alt Fald Deltagelse i denne i Henseende til den almindelige borgerlige Styrelse overalt, hvor den ikke udtrykkelig eller udelukkende er lagt i andre Myndigheders Haand.

47. Overøvrighedskredsene.

Kjøbenhavn danner en Overøvrighedskreds for sig selv, i Spidsen for hvilken staar Overpræsidenten.

Det øvrige Rige er delt i følgende 18 Overøvrighedskredse eller, som de sædvanlig kaldes, Amter, der i Reglen falde sammen med Amtsraadskredsene.*)

Sjællands Stift { Kjøbenhavns Amt med 2 Amtsraadskredse: Kjøbenhavn og Roskilde A.
Frederiksborg — }

*) For Overskuelighedens Skyld tilføjes strax Stiftsinddelingen, som dog nærmest kun har gejstlig Betydning.

Stift	Amt	
Sjællands Stift	Holbæk Amt	(Samsø hører i gejstlig Henseende til Aarhus Stift).
	Sorø —	
	Præstø —	(Bogø hører i gejstlig Henseende til Loll.-Falsters Stift).
	Bornholms —	
Loll.-Falsters —	Maribo —	
Fyns —	Odense —	med 2 Amtsraadskredse: Odense og Assens.
	Svendborg —	
Aalborg —	Hjørring —	
	Thisted —	
Viborg —	Aalborg —	(Kjær Herred og Aalborg By høre i gejstlig Henseende til Aalborg Stift).
	Viborg —	(Lysgaards, Hids og Houlberg Herreder høre i gejstlig Henseende til Aarhus Stift).
Aarhus —	Randers —	
	Aarhus —	med 2 Amtsraadskredse: Aarhus og Skanderborg.
Ribe —	Vejle —	(Hatting og Bjerge Herreder høre i gejstlig Henseende til Aarhus Stift).
	Ringkjøbing —	
	Ribe —	

Hver af disse Overøvrighedskredse forestaas af en af Kongen udnævnt Amtmand.

48. Overøvrighedernes Forretningsomraade.

Det vilde her føre for vidt at angive alle de enkelte Amtmændene paahvilende Embedshverv; som de vigtigste skal fremhæves:

1) de have den overordnede Styrelse af alle i deres Amt forefaldende civile Anliggender, som i sidste Instants høre ind under Ministerierne (jvfr. Kceliskr. af 7. Marts 1829), med mindre de som t. Ex. Samfærdselssager særlig ere undtagne herfra;

2) at de ere Underøvrighedernes og Politimestrenes Foresatte:

3) at det paahviler dem af og til at undersøge Oppebørselsembedsmændenes Kassebeholdninger;

4) at de ere Amtsraadenes Formænd og saaledes Organer for Statens Tilsyn med de landkommunale Anliggender (i Kjøbstadkommunerne have Borgmestrene et lignende Hverv);

5) at de have en betydelig Indflydelse paa Retsplejen dels derved, at det i Straffesager tilkommer dem at bestemme, om og hvorfor der skal rejses Tiltale mod nogen bestemt Person (Aktions- eller Anklagemyndighed), og om de afsagte Domme skulle indankes for højere Ret, dels ved den dem indrømmede Bevillingsmyndighed (til at tilstaa Parter fri Proces, Konstitution for Dommerne, Anordning af Sættedommer), dels derved, at de skulle gyldiggjøre (avtorisere) og jævnlig efterse Retsprotokollerne og særlig have Tilsyn med Skiftevæsenet og Omsorgen for de umyndige;

6) at de have en ikke ringe Bevillingsmyndighed ogsaa uden for den egentlige Retspleje, saasom til

foreløbig Separation fra Bord og Seng mellem Ægtefolk (efter først tillige med Præsten at have forsøgt Mægling), til endelig Skilsmisse efter 3 Aars Forløb, til at udstede Myndighedsbevillinger, til at give visse Næringsbevillinger, ihvorvel den almindelige Afgjørelse paa Næringsomraadet nu tilkommer i Byerne Magistraten og paa Landet Politimesteren, osv.;

7) at de kunne bemyndige til visse Tvangsforholdsreglers Iværksættelse, saasom meddele Personer af forskjelligt Kjøn, der føre et forargeligt Samliv, Tilhold om at flytte fra hinanden, fastsætte Underholdningsbidrag dels til uægte Børn, efter at Domstolene have tilpligtet Barnefaderen overhovedet at betale, dels til forladte og fraskilte Hustruer o. s. fr.;

8) at de have Overtilsynet med Strandingsvæsenet, Brandvæsenet og Politiforholdene i videste Forstand*);

9) at de navnlig paa mangfoldig Maade medvirke ved de Landvæsenet vedkommende Forhold og Foranstaltninger (saasom i Henseende til Opsigten med Iagttagelsen af Fæstelovgivningen fra Godsejernes Side, i Henseende til Landvæsenskommissioner, Skovlovgivningens Overholdelse, Sandflugts- og Klitvæsenet osv.)

Til Amtmændenes Lønning, samt Husleje og Kontorholdsgodtgjørelse medgik i 18⁷⁸/₇₉ o: 210,000 Kr.

Overpræsidenten i Kjøbenhavn har vel i det væsentlige samme Myndighed som Amtmændene, dog med adskillige Indskrænkninger; navnlig ere de den

---

*) Egentlig burde Fremstillingen af Politiforvaltningen følge i dette Afsnit; men af Hensyn til den under de nuværende Forhold stedfindende (i Virkeligheden rent udvortes) Forbindelse mellem Underdommerens og Politimesterens Stilling er den først optagen i næste Afsnit.

kriminelle Retspleje og Politiet vedkommende Hverv overdragne Politidirektøren.

Fjerde Afsnit.

Rets- og Politiforvaltningen.

49. Underretterne uden for Kjøbenhavn.

a. Dommerne og de overordnede Embedsmænd.

Lades Kjøbenhavn ude af Betragtning, er Kongeriget delt i 125 Underretskredse, af hvilke de 68 findes paa Øerne og de 57 i Jylland, og i hver af hvilke der er ansat en af Kongen udnævnt Dommer med de til denne Stilling efterhaanden knyttede, saare forskjelligartede Forretninger. — Foruden at fælde Dom i alle Sager, civile som kriminelle, og afholde Forhør i Anledning af begaaede Forbrydelser omfatter nemlig Dommernes Embede Thinglæsning af Dokumenter, Behandling af Skifter efter afdøde og i Tilfælde af Fallit eller Konkurs, samt i Egenskab af Skifteforvaltere Afgivelse af Umyndighedsdekreter, Beskikkelse af Værger og Kuratorer og Meddelelse af Bemyndigelse til at sidde i uskiftet Bo; end videre Afholdelse af offentlige Avktioner over faste Ejendomme og Løsøre samt Foretagelse af de saakaldte Notarialforretninger (saasom Vexelprotester, Bekræftelser af Testamenter, offentlige Bevidnelser og Fogedforretninger osv.). Under de forskjelligste Navne, saasom Byfoged, Herredsfoged, Birkedommer o. s. fr. er Underdommeren tillige Politimester med de mange herunder hørende Hverv (bl. a. Lægdsvæsen, Strandingsvæsen o. dsl.), Underøvrighed og i Reglen ogsaa Retsskriver, i hvilken Egenskab han tillige er Bestyrer af Skjøde- og Pantevæsenet.

Underdommeren er indtil videre i Følge særlig kgl. Udnævnelse tillige Borgmester eller Statstilsynsmand med Kjøbstædernes Byraad; dog er der i 5 Byer (Helsingør, Odense, Aalborg, Randers og Aarhus) særskilte kgl. Borgmestre, som da tillige ere Avktionsdirektører, og i 6 Byer særskilte Retsskrivere.

Medens Underdommerne tidligere lønnedes med Sportler, blive de nu, efterhaanden som disse i Henhold til Loven af 19de Febr. 1861 ved Embedsledighed indgaa i Statskassen, lønnede med fast aarligt Vederlag og Kontorholdsgodtgjørelse. Af sportellønnede Dommere er endnu omtrent 20 tilbage; Lønninger og Kontorhold til de øvrige udgjorde $18^{78}/_{79}$ lidt over 810,000 Kr. foruden til Borgmestrene i de 5 Byer i Forbindelse med deres Embedsjorder osv. 30,000 Kr.

b. Overformynderiet.

Til Underdommernes Forretningskreds hørte tidligere Forvaltningen af umyndiges Midler; men efter Lov af 26. Maj 1868 indflyde nu samtlige disse Midler i Overformynderiet i Kjøbenhavn under en kgl. udnævnt Overformynder med 2de Afdelinger, den ene for de fra Kjøbenhavn og den anden for de fra det øvrige Rige indkommende Midler, hvis behørige Indsendelse varetages af vedkommende Skifteforvaltere. Bevilgelsen af Udlaan af Midlerne bestemmes i Forening med Overformynderen af en i hver Amtsraadskreds oprettet Laanebestyrelse, bestaaende af en af Justitsministeren beskikket Formand og to Mænd, valgte den ene af Amtsraadet, den anden af Byraadene inden for Amtsraadskredsen.

Den 31. Marts 1877 henstod i Overformynderiets kjøbenhavnske Afdeling i alt over 65 Millioner Kr. og i den udenbyske over 22 Millioner Kr., tilsammen var der saaledes over 87 Millioner Kr. under Overformynderiforvaltning (dels som Masseforvaltning, dels under enkelt Værgemaal).

c. Sagførerne.

Fordelte over By og Land fungere for Tiden omtrent 400 Underretssagførere, af hvilke halvandet Hundrede endnu høre til de ældre af Kongen udnævnte, medens de øvrige efter at have opfyldt visse Betingelser ere anerkjendte som saadanne og beskikkede i Henhold til Lov 26. Maj 1868 »om Sagførervirksomheden« af Justitsministeriet. Adskillige af dem have tillige andet Hverv (Landvæsenskommissærer, Hospitalsforstandere, private Godsforvaltere osv.). Sagførerne, der skulle have bestaaet Prøve i Lovkyndighed ved Universitetet, nyde ingen Løn, men have Ret til Betaling saa vel af de private, der henvende sig til dem, som i de Sager, de udføre i det offentliges Tjeneste, enten som Aktorer (Anklagere) eller som Defensorer (Forsvarere) i kriminelle Sager eller som beskikkede Raadgivere (Retskonsulenter) i de saakaldte beneficerede Sager (ɔ: Sager, hvor en af Parterne har opnaaet Bevilling til fri Proces). Ikkun Sagførere (personlig eller ved deres Fuldmægtig) kunne gaa i Rette for Landets Borgere, for saa vidt disse ikke ville møde selv eller ved deres Værge, Frænde eller Tjener.

En Lov, hvorved Adgangen til Udøvelse af Sagførervirksomhed bliver noget snævrere end nu for Tiden, er blevet forelagt Rigsdagen $18^{79}/_{80}$.

d. Underordnede Bestillingsmænd.

Foruden de nævnte overordnede Personer lægger Rets- og Polititjenesten ved Underretterne Beslag paa en talrig Mængde mere underordnede Bestillingsmænd, saasom Arrestforvarere ved Landets Arresthuse eller Fængsler (i alt hen ved 100), Politibetjente, hvoraf i den senere Tid adskillige forsynes med Heste,

Raadstutjenere og Vægtere, Retsvidner, som efter Frdgn. 9de Juni 1847, mod en vis aarlig Løn, antages til at overvære Retsforhandlingerne til Betryggelse mod Misbrug og Vilkaarlighed, Sognefogder, der i de enkelte Sogne øve Polititilsyn og som nyde Løn, og Stævningsmænd.

50. Overretterne og Retterne samt Politiet i Kjøbenhavn.

a. Overretterne og de kjøbenhavnske Domstole.

Over Underretterne som Appelinstants i alle Sager, der ikke ere aldeles ubetydelige, staar der tvende Overretter, den ene i Kjøbenhavn for Østifterne, hvilken tillige er Underret i borgerlige Sager for Hovedstaden, hvorfor den fra gammel Tid tillige kaldes Hof- og Stadsret, den anden i Viborg for Nørrejylland.

Ved Landsoverretten i Kjøbenhavn — som her for Oversigtens Skyld betragtes i sin Helhed, ihvorvel de fleste af dens Kontorer i Virkeligheden kun ere forbundne med den i dens Egenskab af stedlig Underret — er der ansat en Formand (Justitiarius) og 16 Dommere (Assesorer); desuden en Retsskriver (Justitssekretær), 5 Kontorchefer, hvoraf 1 er Avktionsdirektør, 1 Kongens Foged, 1 Skifteskriver og 2 Bestyrere af Skjøde- og Panteprotokolvæsenet; end videre et stort Antal Protokolførere og Fuldmægtige og foruden disse Embedsmænd, som alle have kgl. Udnævnelse, flere Assistenter, Skrivere, endelig Bud, som tillige ere Stævningsmænd. Særegne Afdelinger af Retten danne den saakaldte Gjældskommission, med en Dommer, Retsskriver og den fornødne Medhjælp til Afgjørelse af alle kjøbenhavnske

Gjældssager, som angaa mindre Beløb end 200 Kr. og den ved Lov 23. Januar 1862 anordnede Skiftekommission, bestaaende af 3 af Overrettens Medlemmer, som vexle hvert 4de Aar, samt de 2de Vidnekammere, ved hvilke Thingsvidnesager optages, og Gjæsteretten.

Til Lønninger og Medhjæp m. m. medgik ved Retten i $18^{78}/_{79}$ hen ved 190,000 Kr.

Ved Landsoverretten i Viborg, som alene er Overret, er der ansat en Formand og 7 Dommere foruden en Retsskriver med den fornødne Medhjælp.

Omkostningerne ved Retten beløb sig for samme Tidsrum til ubetydeligt over 48,000.

Ved Siden af den nys nævnte Hof- og Stadsret som borgerlig Underret bestaar der i Kjøbenhavn en Kriminal- og Politiret til Undersøgelse og Paakjendelse af de med dens Navn betegnede Sager, som fordeles mellem 5 Kriminalkamre, 2 Afdelinger for private og 2 for de offentlige Politisager. Den tæller en Formand, 10 Dommere, 1 Retsskriver, 10 Protokolførere og adskillige underordnede Bestillingsmænd (deriblandt 8 Retsvidner).

Udgifter til Lønninger, Medhjælp m. v., vare $18^{78}/_{79}$ omtrent 90,000 Kr.

Til Behandling og Paakjendelse af Sager, der rejse sig af Sø- og Handelsforhold, har Hovedstaden tillige en Sø- og Handelsret, bestaaende af en Formand, en Viceformand, en Retsskriver og 35 sø- og handelskyndige Medlemmer, som vælges af en Valgforsamling, bestaaende af Repræsentanter for Handel, Søfart og Kjøbenhavns Kommune paa 4 Aar ad Gangen og efter Omgang fungere som Bisiddere og Meddomsmænd i Retten, samt nogle underordnede Bestillingsmænd.

Samtlige Udgifter til Retten udgjorde i det foranførte Tidsrum ca. 25,000 Kr.

Fra de nævnte tvende Domstole gaar Appellen umiddelbart til Højesteret — en Ejendommelighed, som ogsaa gjælder for Justitssager fra Bornholm — og med Hensyn hertil henregnes de begge, ligesom Overretterne, til Landets overordnede Domstole.

Ved samtlige disse Retter fungere for Øjeblikket 45 Overretsprokuratorer, som ere udnævnte af Kongen og ere eneberettigede til al Sagførelse i offentlige Sager og omtrent 120 af Justitsministeren i Henhold til ovenanførte Lov 26. Maj 1868 beskikkede Overretssagførere, hvis Vilkaar i det hele ere som Underretssagførernes, og som tillige ere berettigede til at optræde ved Underretterne.

b. Politiet i Kjøbenhavn.

Hovedstadens ved Loven af 11te Febr. 1863 omordnede Politi har foruden en kgl. udnævnt Politidirektør som øverste Chef og en ligeledes kgl. udnævnt Vicepolitidirektør, hvis væsentligste Hverv er Aktions- eller Saggivelsesmyndighedens Udøvelse i kriminelle Sager, 3 Inspektører, henholdsvis for Opdagelses-, Ordens- og Sundheds- samt Sædeligheds-politiet, 6 Assistenter, d. e. 1 for hver af de 6 Politikredse, hvori Kjøbenhavn er delt, 27 Overpolitibetjente og 295 Betjente tillige med nogle Kontorembeds- og Bestillingsmænd.

Udgifterne til Politiet bæres af Kjøbenhavns Kommune, dog med et aarligt Tilskud af 76,000 Kr. fra Statskassen, der ogsaa udreder Lønningerne til Politi- og Vicepolitidirektør, og have i de senere Aar udgjort mellem halvsjette og sex Hundrede Tusind Kr. aarlig.

51. Højesteret.

Fra Overretterne sker Indankningen til Højesteret, som danner tredje og sidste Trin i Retsfølgen (Instants) og er øverste Domstol for hele Riget. Den bestaar af en Formand og 12 Dommere (foruden et Antal ulønnede, saakaldte overordentlige, der indtræde, naar de ordentlige have Forfald og Retten ellers ikke kan sættes med det befalede Antal af mindst 9 Dommere i hver Sag), en Retsskriver og 2 Protokolsekretærer samt nogle underordnede Bestillingsmænd.

Udgifterne til Højesteret, Lønninger, Medhjælp o. s. v. udgjorde $18^{78}/_{79}$ paa det nærmeste 115,000 Kr.

Ved Retten er der for Tiden 9 Advokater og 5 Sagførere, hvilke samtlige tillige have Ret til at føre Sager ved de underordnede Domstole, men i øvrigt lige saa lidt som andre Sagførere oppebære nogen Løn. Om deres Beskikkelse saa vel som om Overretssagførernes, gjælde i det væsentlige efter Loven 26. Maj 1868 de samme Betingelser som for Underretssagførerne, kun at Fordringen til vedkommendes akademiske og faglige Fordannelse er strængere.

52. Nogle særlige Retter.

a. Gejstlige Retter.

Af særlige Domstole for enkelte Stænder og Samfundsklasser eller særlige Arter af Sager, og som derfor ikke som de andre Domstole ere faste og til Stadighed virksomme, skal her anføres de gejstlige Retter til Behandling og Paakjendelse af de af Præster og andre gejstlige Personer begaaede Embedsforbrydelser, i 1ste Instants Provsteret, bestaaende af Herredsfoged og Provsten, og i 2den In-

stants Landemodet, som Domstol bestaaende af Stiftamtmand og Biskop; 3dje Instants er som ellers Højesteret.

b. Militære Retter.

Fremdeles skal nævnes de militære Retter for Hæren eller Krigsretterne, under hvilke alle tjenestegjørende Landmilitære henhøre ikke blot i Sager deres Tjeneste vedkommende, men i Henseende til alle Forbrydelser overhovedet, ja uden for Kjøbenhavn endog i alle Sager, baade borgerlige og kriminelle. Disse Retter sættes i Reglen med en Oberst som Præses eller Formand og 12 Militære, fordelte i 6 Klasser, der, hvis Tiltalte høre til Underklasserne, bestaa af 2 Kaptajner, 2 Premier- og 2 Sekondtløjtnanter, 2 Sergeanter, 2 Korporaler og 2 Menige, men ellers af Officerer af samme eller højere Grad end Tiltalte. — Avditøren, som har ledet Forundersøgelsen, udvikler Sagen efter at have oplæst Akterne og foreslaar en Afgjørelse som Dom, hvorover der stemmes klassevis fra neden af. I betydelige Sager skal Dommen indsendes til Generalavditøren og med dennes Betænkning forelægges Kongen til Stadfæstelse eller Formildelse. — For Søværnet tilkommer den krigsretslige Jurisdiktion hovedsagelig den saakaldte kombinerede Ret, bestaaende af en Kommandør som Præses, 2 Kaptajner, 2 Premier- og 1 Sekondløjtnant samt Avditøren. En ganske ejendommelig Domstol er her end videre Overadmiralitetsretten, bestaaende af Marineministeriets Departementsdirektører, Generalavditøren og to Højesteretsassessorer samt en Justitssekretær, til hvilken visse Søvæsenet vedkommende Sager, især Lodssager, og den kombinerede Rets Domme i borgerlige Sager kunne indankes.

c. Rigsretten.

Idet endnu bemærkes, at ogsaa de tidligere omhandlede Landvæsenskommissioner og andre lignende Myndigheder kunne betragtes som en Slags særlige Retter, til hvilke ogsaa til Dels maa henregnes Sessionerne, hvorom i det følgende Afsnit, skulle vi kortelig dvæle ved den allerede forhen lejlighedsvis nævnte Rigsret, hvis nærmere Ordning indeholdes i Loven af 3dje Marts 1852. — Denne Ret, om hvis Kompetence vi henvise til, hvad paa sit Sted er blevet anført, sammensættes af samtlige Højesterets ordentlige (13) Medlemmer og et lige saa stort Antal Landsthingsmænd, hvilke Landsthinget vælger paa 4 Aar blandt sine egne Medlemmer. Retten vælger selv sin Formand og Viceformand af sin egen Midte. I øvrigt gives der Bestemmelser om Forhandlingsmaaden, der i mange Retninger afviger fra den sædvanlig i Straffesager brugelige, bl. a. derved, at Forhandlingen i et vidt Omfang er offentlig, fremdeles derved, at Dommerne ikke ere bundne ved de almindelige Regler om Bevis, men afsige Dommen efter deres paa den forudgaaede Retsforhandling støttede samvittighedsfulde, men fri Overbevisning, endelig derved at Dommen, selv om den ikke tilfinder de anklagede Straffeansvar, dog kan paalægge dem at udrede Erstatning. — Fra Rigsrettens Domme kan ingen Appel finde Sted, ligesom Kongens Benaadningsret, saa vidt Ministre angaar, som forhen berørt, er begrænset.

53. Den sædvanlige danske Rettergangsmaade.

Rettergangsmaaden saa vel ved Under- som ved Overretterne er som Regel helt igjennem skriftlig og foregaar ordentligvis ved Indlæg, som

vexles mellem Parterne eller deres Sagførere. I Civilprocessen indledes den enkelte Sag sædvanlig med, at der prøves Forlig for de anordnede Forligelseskommissioner (oprettede ved Frdgn. 10de Juli 1795, jvfr. Lov 4de Marts 1857), og der tilkommer i Almindelighed ikke Domstolene nogen selvstændig Virksomhed til Sandhedens Oplysning, men Dommene støttes alene til det ved Parternes og deres Sagføreres gjensidige Erklæringer og Bevisførelse tilvejebragte Grundlag (»Forhandlingsgrundsætningen«). — I Kriminalprocessen hersker derimod Modsætningen hertil, det saakaldte Undersøgelses- eller Inkvisitionsprincip, ifølge hvilket Dommeren ved alle lovlige Midler har at virke for Sandhedens Fremme, og den mistænkte undergives et udførligt og hemmeligt Forhør, under hvilket han, naar Straffen kan blive højere end Bøder eller simpelt Fængsel, ofte for at forebygge Undvigelse eller hindre ham fra Samkvem med andre til Skade for Sagens Oplysning, hensidder i Varetægtsfængsel. Naar nogen ved Underretten tiltales paa Livet, skal Dommeren medtage 4 Meddomsmænd blandt Jurisdiktionens Beboere, som med ham skulle dømme til og fra, som det hedder i Loven, en Bestemmelse, der endnu staar som Levning fra Folkets tidligere Deltagelse i Retsplejens Haandhævelse.

Ved Højesteret er Rettergangen i Almindelighed i Formen mundtlig, idet Advokaterne (eller Parterne) offentlig foredrage og udvikle Sagen, og Dommerne derefter i Henhold hertil paadømme den.

Ved Sø- og Handelsretten i Kjøbenhavn er Forhandlingsmaaden ligeledes mundtlig, og det samme gjælder om den ved Lov af 11te Febr. 1863 under Kjøbenhavns Kriminal- og Politiret oprettede Afdeling for offentlige Politisager. Ogsaa ved Krigsret-

terne er Forhandlingsformen mundtlig. — Om Rigsretten er ovenfor talt.

I Femaaret 18⁷¹/₇₅ var Gjennemsnitstallet af de fuldt afgjorte borgerlige Sager ved Underretterne aarlig 13,150, af hvilke 1358 behandledes i de ordinære og 11,792 i de extraordinære Procesformer. — Af de sidst nævnte vare atter 5089 mindre Gjældssager (ɔ: under 200 Kr., medens 783 vare over denne Værdi) og 5920 private Politisager (ɔ: Sager mellem Herskab og Tyende, Mestre og Svende og angaaende mundtlige Fornærmelser og mindre personlig Overlast, Slagsmaal o. desl.). — Af offentlige Avktioner var Gjennemsnitstallet 8790; af Fogedforretninger af alle Slags 19,213 (deraf Udpantninger alene 13,390), af Syns- og Skjønsforretninger 2096; af Thingsvidnesager 1247; af Edsaflæggelsessager 261, af Notarialforretninger 10,496 og af Søforklaringer endelig 265 aarlig. Af Konkursboer behandledes 170 og af Dødsboer 5,379. — Gjennemsnitstallet af de ved Forligelseskommissionerne foretagne Sager var 23,290.

I samme Tidsrum var Gjennemsnitstallet af domfældte for Forbrydelser 3025 og af domfældte for offentlige Politiforseelser 9494.

Af de først nævnte dømtes for:

1) Forbrydelse mod den offentlige Orden 105, 2) Embedsforbrydelser m. v. 6, 3) Mened og falsk Forklaring 58, 4) Sædelighedsforbrydelse 192, 5) forsætligt Manddrab 7, 6) Fostermord, Fosterfordrivelse, Barnefødsel i Dølgsmaal 24, 7) Drab af Uagtsomhed 9, 8) Vold paa Person 134, 9) Røveri og Pengeafpresning ved Trusler 15, 10) Tyveri 1635 (deraf 1ste Gang begaaet 1333), 11) Hæleri og ulovlig Omgang med Hittegods 205, 12) Bedrageri 352, 13) smaat Tyveri og Bedrageri (Strfl. § 236 osv.) 63, 14) Falskmøntneri 5, 15) anden Falsk 85, 16) andre Forbrydelser 92.

Af de sidst nævnte (offentl. Politifs.) dømtes for:

1) Løsgængeri og Betleri 776, 2) Overtrædelser, som straffes med højere Straf end Bøder, 66, 3) Overtrædelser, som straffes med Bøder ifølge Dom eller an-

taget Tilbud, og som, hvis Betalingen ej erlægges, afsones med simpelt Fængsel, 8,652.

Af de for Forbrydelser domfældte vare gjennemsnitlig 2183 Mandfolk og 842 Kvinder; 1462 (deraf 828 i Kjøbenhavn) dømtes under Kjøbstads- og 1563 under Landjurisdiktionerne.

Ved Hæren udgjorde Gjennemsnitsantallet af Retssager 169 og ved Flaaden 14 aarlig.

Selvmordernes Antal udgjorde i Tidsrummet $18^{65}/_{74}$ gjennemsnitlig om Aaret 465, hvoraf 107 vare Kvinder.

54. Straffene og Statens Straffeanstalter.

Uagtet Straffeloven af 10de Febr. 1866 betydelig har formildet de tidligere temmelig strænge dels i Kristjan 5tes Danske Lov dels i forskjellige senere Forordninger indeholdte Straffebestemmelser, bliver dog endnu stedse et ikke ringe Antal Forbrydere aarlig hendømt til offentligt Arbejde. Denne Straf forekommer hos os under tvende Former: Forbedringshusarbejde, som kan idømmes fra 8 Maaneder til 6 Aar, og Tugthusarbejde, der i Reglen anvendes paa forhen oftere straffede Forbrydere og kan ikjendes fra 2 Aar indtil Livstid.

Forbedringshusarbejde udstaas almindeligvis i Enkeltcelle, hvormed dog følger forholdsvist Afslag i den idømte Straffetid, ligesom visse Personer (nemlig svagelige og over 60 Aar samt saadanne Personer over 30 Aar, som tidligere have været straffede med offentligt Arbejde) med Justitsministerens Billigelse kunne undergives en noget anden Behandling og derfor afleveres til en for dem oprettet særlig Afdeling i Tugthuset, hvorimod Tugthusarbejde ikke er forbundet med Afsondring om Dagen.

Af Straffeanstalter haves for Tiden 3, nemlig Straffeanstalten paa Kristianshavn alene for

Kvinder med 2 adskilte Hovedafdelinger, af hvilke Forbedringshusstraffen udholdes i den ene og Tugthusstraffen i den anden; Forbedringshuset for Mandsfanger i Vridsløselille ved Kjøbenhavn og Tugthuset for Mandsfanger i Horsens, til hvilket i en særlig Afdeling tillige afgives de Mandsfanger, der, som nys berørt, ikke underkastes Enkeltcellefængslet.

De øvrige efter vor Lovgivning brugelige Fængselsstraffe (navnlig den hyppige Vand- og Brødstraf) udholdes i de stedlige Jurisdiktionsfængsler, der tillige benyttes til Varetægtsfangerne. — For Løsgængere og Betlere er der i flere Retskredse oprettet særlige Tvangsarbejdsanstalter (deriblandt for Kjøbenhavn Ladegaardens Tvangsarbejdsanstalt).

I Spidsen for Fængselsvæsenet staar under Justitsministeriet Fængselskontorets Styrer, som i øvrigt for Tiden tillige er Inspektør ved en af Straffeanstalterne, med den fornødne Medhjælp. Hver af Straffeanstalterne forestaas under Fængselskontoret af en Inspektør, desuden er der ansat Præst og Læge, Lærere og Lærerinder, Økonomiforvaltning, Vagtmandskab osv.

Gjennemsnitsantallet af Fanger i Straffeanstalterne var i $18^{78}/_{79}$ 906. Samtlige Udgifter til Bestyrelse, Fangernes Underhold m. v. udgjorde ca. 412,000 Kr. og Indtægten af Fangernes Arbejde ca. 100,000 Kr., saa at altsaa Nettoudgiften har udgjort omtrent 345 Kr. for hver Fange.

Foruden de anførte Straffearter kjender vor Lovgivning endnu: Livsstraf, hvis Anvendelse dog nu kun er meget begrænset, og som fuldbyrdes med den saakaldte Faldøxe i et indesluttet Rum i Nærværelse af nogle faa særlig tilkaldte; Bødestraffe — saaledes at der, hvis Bøden ej betales, i Steden for træder

Straf af simpelt Fængsel; Straf af Rottingslag for unge Mandfolk mellem 15 og 18 Aar; og endelig for Børn Ris.

55. De i Grundloven bebudede Retsplejereformer.

Ifølge Grundlovens Bydende skulle følgende Reformer gjennemføres i Retsplejen:

1) Retsplejen skal ved Lov adskilles fra Forvaltningen (§ 71), saa at altsaa de samme Personer ikke paa én Gang kunne være Dommere og Forvaltningsembedsmænd (ɔ: Politimestre, Borgmestre, Underøvrighed osv.);

2) Offentlighed og Mundtlighed skal saa snart og saa vidt mulig gjennemføres ved hele Retsplejen (§ 74, 1ste Led);

3) I Misgjerningssager og i Sager, der rejse sig af politiske Lovovertrædelser, skulle Nævninger indføres (§ 74, 2det Led).

Fri Adgang for Almenheden til at overvære Retsmøderne og umiddelbar Forhandling mellem Parterne i civile Sager og mellem den offentlige Anklager og den anklagede i kriminelle Sager for Dommeren skulle altsaa afløse det nuværende, især siden Midten af forrige Aarhundrede hos os udviklede System med Forhør for lukkede Døre, Skriftudvexling og vidtgaaende Appel. — Ved Edsvorne eller med en gammel dansk Benævnelse Nævninger forstaas saadanne Lægmænd, som i hvert enkelt Tilfælde, sædvanlig i et Antal af 12, tilkaldes til Retten efter visse forud bestemte Regler og edfæstes for, efter at have paahørt Retsforhandlingerne i Sagen, at afgjøre Spørgsmaalet om en anklagets Skyld eller Uskyld efter deres samvittighedsfuldeste Overbevisning i Overensstemmelse med Loven. Har Nævnet (ɔ: de 12 Ed-

svorne) erklæret anklagede skyldig, fastsættes Straffen af den eller de retslærde Dommere. Nævningeretter-gangen er en oprindelig nordisk Institution, som fornemmelig i England har modtaget en rig Udvikling og nu atter har vundet Indgang saa godt som over hele den civiliserede Verden, med Undtagelse af netop de nordiske Riger. Gjennem den kaldes Folket til Deltagelse i Udøvelse af den dømmende Magt ligesom gjennem Rigsdagen i den lovgivende.

Til at fremkomme med Forslag til de nys anførte, særdeles indgribende Reformer blev der af Regeringen i Aaret 1868 nedsat en Kommission, bestaaende af 10 sagkyndige Medlemmer; den har i Efteraaret 1877 sluttet sine Forhandlinger og til Justitsministeriet afgivet meget udførlige og omfattende Forslag med Motiver.

Femte Afsnit.

Den militære Forvaltning

omfatter det samlede Forsvarsvæsen med dets tvende Hovedafdelinger: Hæren eller Landværnet og Flaaden eller Søværnet, tillige med de disse vedkommende Myndigheder og Indretninger.

A. Landværnet.

56. Hærens Organisation.

For Hærens Vedkommende er Riget ifølge den ny Hærordningslov af 6te Juli 1867 delt i to Generalkommandokredse, den ene omfattende Landsdelene øst for Storebælt, den anden Landsdelene vest for dette, med hver sine Troppeafdelinger.

Under den østlige Kommandokreds er der 2 Brigadekredse: 1ste sjællandske, bestaaende af Hovedstaden, Kjøbenhavns og Frederiksborg Amter

samt det halve Bornholm, og 2den sjællandske, bestaaende af Holbæks, Sorø, Præstø og Maribo Amter samt den anden Halvdel af Bornholm. — Under den vestlige er der 3 Brigadekredse, af hvilke den fynske omfatter Svendborg, Odense og en Del af Vejle Amter, den 1ste jydske Aarhus, Ribe, Randers og den øvrige Del af Vejle Amter, og den 2den jydske endelig Viborg, Ringkjøbing, Thisted, Aalborg og Hjørring Amter. — Brigadekredsene deles atter i Halvbrigadekredse.

Hver Brigadekreds afgiver Mandskab til en Brigade Fodfolk, ɔ: 4 Linie-, 2 Reserve- og 2 Forstærkningsbatailloner (foruden en Depotafdeling), hver Bataillon paa 4 Kompagnier, og til et Rytterregiment, bestaaende af 2 Linie- og 1 Reserveeskadron foruden 1 Skoleeskadron. Af de 2 østlige Brigadekredse tilsammen udskrives dernæst Mandskab til et Regiment Feltartilleri paa 6 Linie- og 2 Reservebatterier samt en Bataillon Fæstningsartilleri paa 4 Linie- og 2 Forstærkningskompagnier; af de 3 vestlige Brigadekredse tilsammen Mandskab til et Feltartilleriregiment paa 3 Linie- og 1 Reservebatteri og en Fæstningsbataillon med 2 Linie- og 1 Forstærkningskompagni.

Artilleriet har desuden en Tøjhus- og en Laboratorieafdeling, hvortil Mandskab udtages fra alle Brigadekredse, hvilket ligeledes gjælder om det Mandskab, som behøves til Fodgarden, Læge- og Dyrlægekorpset, til Dels til Forplejningskorpset, til Militærarbejdere og til Ingeniørkorpset, hvilket sidste, foruden sine tekniske Afdelinger, bestaar af en Linie- og en Reservebataillon paa 4 Kompagnier, dog at Liniebataillonen i Krigstid udvikler 9 Kompagnier. — Desuden haves ved Hæren et Avditørkorps til Retstjenestens Besørgelse og en Generalstab.

Hæren falder efter sin Brugbarhed i tre store Hovedafdelinger: Linien, omfattende de 5 første Aargange af Mandskabet, og Reserven, omfattende de 3 næste, begge gjennem alle Vaabenarter, samt Forstærkningen, hvortil Mandskabet fra det 9de Tjenesteaar gaar over. — Forstærkningen er nærmest bestemt til det lokale Forsvar og har kun Fodfolket og Fæstningsartilleriet organiseret, det først nævnte i 10 Batailloner, foruden 1 Livgardebataillon, som kunne indkaldes til 15 Dages Tjeneste hvert andet Aar, dog kun med Halvdelen (den yngste Del) af Mandskabet, det sidst nævnte i de ovenfor omtalte Kompagnier. Men hertil kommer endnu tvende særlige Afdelinger: Kjøbenhavns Væbning, ordnet ved Lov 28de Maj 1870 og sammensat under en Chef med den fornødne Stab af alle ved Hæren uddannede og i Hovedstaden bosatte Forstærkningsmandskaber med en aarlig Øvelsestid af 15 Dage, saaledes at de af disse, som have været Konstabler, indordnes under Væbningens Artilleri, bestaaende af 2 Kompagnier, og alle de andre under dens Fodfolk, formeret i 2 Batailloner; og Bornholms Væbning under en Oberst af Forstærkningen, som tillige er Øens Kommandant. Til Væbningen overføres alt paa Bornholm hjemmehørende og bosat Mandskab fra Slutningen af det 2det Tjenesteaar; den er formeret i 2 Kompagnier Fæstnings- og Feltartilleri, 1 Ryttereskadron og 1 Bataillon Fodfolk paa 4 Kompagnier.

En Bataillon Fodfolk — uden Hensyn til om Linie, Reserve eller Forstærkning — bestaar af 800 Mand Underkorporaler og Menige; en Ryttereskadron paa samme Maade af 120 Mand; et Batteri af 20 Underkorporaler, 72 Konstabler og 75 Trænkonstabler; et

Kompagni Fæstningsartilleri af 400 og en Ingeniørbataillon af 500 Underkorporaler og Menige.

57. Hærens Befalingsmænd.

Officererne af Linien, der kommandere saa vel Linien som Reserven, og af Forstærkningen deles i 4 Klasser: Generaler, Oberster, Kaptajner (i Rytteriet Ritmestre) og Løjtnanter, hvoraf der atter i Linien og Reserven haves 2 Grader: Premier- og Sekondløjtnanter.

Underofficererne i Linien og Reserven deles i 2 Klasser: Sergeantklassen med 3 Grader: Stabssergeant, Oversergeant og Sergeant, og Korporalsklassen. I Forstærkningen benævnes alle Underbefalingsmænd over Underkorporal Underofficer.

De tvende Generalkommandodistrikter forestaas hver af en kommanderende General; ligeledes kommanderes hver af de 5 Brigader Fodfolk af en General; endelig ere ogsaa de tvende Generalinspektorer henholdsvis for Rytteriet og Fodfolket og Cheferne for Artilleriet, Ingeniørkorpset, Generalstaben og Kjøbenhavns Væbning Generaler. — Hver Bataillon og hvert Regiment kommanderes af en Oberst, uden Hensyn til, om det er i Linien, Reserven eller Forstærkningen, og hvert Kompagni, Batteri eller Eskadron af en Kaptajn (Ritmester), under hvem de øvrige faste eller midlertidige Befalingsmænd ere ansatte. Desuden er der ansat Officerer af forskjellige Grader til Tjeneste ved Generalstaben med dens tvende Afdelinger, henholdsvis for Taktik og Topografi, og ved de forskjellige Kommandostabe og tekniske Institutioner og Undervisningsanstalter, dels som Adjudanter, dels som Lærere, dels som tilsynshavende og dsl.

Antallet af Generaler i Hæren var i 1879 16, af

Oberster 66, af Kaptajner og Ritmestre 224, af Premierløjtnanter 262 og af Sekondløjtnanter 170; af faste Underbefalingsmænd var Antallet 1070. — I Finansaaret $18^{78}/_{79}$ udgjorde Lønningerne til Officererne tilsammen hen ved 1,500,000 Kr.; til Underofficerer hen ved 860,000 Kr., til Haandværkere og Spillemænd ca. 170,000 Kr. og til Underkorporaler og Menige noget over 1,500,000 Kr. foruden omtrent 500,000 Kr. til Natural- og Sygeforplejning samt til Beklædning og Indkvartering, Dyrtidstillæg, Orlovspenge, Honorarer osv. ca. 1 Million Kr.

58. Hærens civile Embeds- og Bestillingsmænd.

Foruden paa Befalingsmændene lægger Hærens Tarv Beslag paa en Del civile Embeds- og Bestillingsmænd, som fornemmelig henhøre under et af de efternævnte 4 Korpser.

Avditørkorpset bestaar af Generalavditøren, og 8 omkring i Landet fordelte Avditører, alle udnævnte af Kongen blandt Mænd, som have underkastet sig den fuldstændige juridiske Prøve. Korpset er fælles for Hær og Flaade, og henvises om dets Virksomhed til, hvad ovenfor under 52 b er blevet anført.

Forplejningskorpset, hvis Hverv det er at sørge for Tilvejebringelsen af Hærens og dens Tilbehørs legemlige Fornødenheder, bestaar ifølge Lov 26. Maj 1868 af en Generalintendant som Chef og 3 Stabsintendanter, 12 Overintendanter, 30 Intendanter, 6 Stabssergeanter, 12 Oversergeanter og 30 Sergeanter samt det fornødne Antal Reserveintendanter, Korporaler, Underkorporaler og Menige.

Lægekorpset — ligesom Avditørkorpset fælles for Hær og Flaade — tæller under Stabslægen som Chef 11 Overlæger og 24 Korpslæger, alle kgl. udnævnte, desuden efter Behov Reserve- og Underlæger,

hvilke udtages blandt de udskrevne, som have aflagt Lægeprøve eller mindst i 2 Aar stadig gjort Tjeneste ved Hovedstadens større Hospitaler. I Forbindelse hermed maa mærkes de saakaldte Sundhedstropper, der som Sygebærere og Sygepassere gaa Lægerne til Haande.

Dyrlægekorpset bestaar af Stabsdyrlægen som Chef, 5 Overdyrlæger og 4 Korpsdyrlæger, alle kgl. udnævnte, samt af det nødvendige Antal Reserve- og Underdyrlæger, udtagne blandt de aarlig udskrevne, som have underkastet sig Prøve ved Landbohøjskolen.

Idet bemærkes, at de fleste Pladser i Krigsministeriet ere besatte enten med Officerer, som, medens Ansættelsen varer, staa uden for Nummer og Lønning i Hæren, eller med afskedigede Militære, og at der i alle større Garnisonsbyer foruden Kaserner til Ophold især for de menige findes særlige militære Sygehuse, hvoriblandt det store Garnisonshospital i Kjøbenhavn, skal af militære Institutioner endnu blot nævnes Remontekommissionen, bestaaende af en Oberst, 2 Ritmestre og en Dyrlæge, hvis Hverv det er navnlig at undersøge og bedømme de til Hærens Forsyning fornødne Heste (Lovene 26. Maj 1868 og 16. Juni 1876), den militære Hallekommission — med 2 militære og 2 teknisk kyndige civile Medlemmer —, som vrager og prøver det til Militæretaten leverede Klæde og Linned m. v., det store militære Varedepot i Kjøbenhavn, Tøjhuset eller Arsenalet sammesteds, Usserød Klædefabrik, Krudtmøllerne i Frederiksværk og den ny Geværfabrik i Kjøbenhavn. — Hestepasningen besørges af dertil særlig udskrevne Militærarbejdere. Endelig haves ved Hæren et Antal særlige Officianter, et særligt Haandværkskorps, delt i en Underofficers- og en Menigs-Klasse, samt det fornødne Antal Spillemænd (over 300) ved Afdelingerne.

Fælles for Hær og Flaade, men under Finansministeriets Overbestyrelse, er Fonden for de militære

Underklassers Pensionering og Invalideforsørgelse, der bestyres af en administrerende Direktør og 2de Medlemmer med det fornødne Kontorhold. Fonden ejer over 4,200,000 Kr. og faar desuden et betydeligt aarligt Tilskud af Statskassen.

Lønningerne til Hærens civile Embedsmænd og Officianter udgjorde i $18^{78}/_{79}$ ca. 275,000 Kr.

59. Hærens almindelige Uddannelse.

Alt det Mandskab, som paa de aarlige Sessioner er fundet dygtigt til egentlig Krigstjeneste, indkaldes ved Fodfolket til den 25. April, ved Rytteriet til den 15. Januar og ved de øvrige Vaabenarter i Løbet af Maj Maaned, alt til en Dag, som nærmere bestemmes af Krigsministeren.

Der gives det saaledes mødte Mandskab en samlet Uddannelse som Menige: ved Fodfolket i 6 Maaneder, ved Rytteriet i $9^1/_2$ Maaned, ved Feltartilleriet og Ingeniørkorpset i 5 Maaneder og ved Artilleriets øvrige Afdelinger i 4 Maaneder. Ved Slutningen af de nævnte Uddannelsestider udtages, for saa vidt ej et tilstrækkeligt Antal dertil egnede Frivillige melde sig, det fornødne Behov af Underkorporaler, som derefter forblive inde til videre Uddannelse ved de Underkorporalsskoler, som findes ved hver Afdeling, saa længe som de menige, der ikke hjemsendes efter hin første Uddannelse, maa forblive til Tjeneste. Til fortsat Tjeneste (9 Maaneder indtil 1 Aar alt efter Vaabnets Beskaffenhed) forblive nemlig inde et i Loven for hver Vaabenart nærmere fastsat Antal Menige, hvortil forlods udtages de, som skjønnes ikke at have opnaaet tilstrækkelig Dygtighed, medens der, hvis det lovbestemte Tal ej herved tilvejebringes, kastes Lod. Bytning mellem dem, som have trukket Lod, er tilladt. Det hjemsendte Mandskab indkaldes

derefter til fortsat Øvelse i de paafølgende Aar, medens det staar i Linien (og Reserven) i Henhold til Hærlovens derom givne særlige Forskrifter, og gaar derpaa over i Forstærkningen, som forhen ommeldt.

For 10 Liniefodfolksbatailloner, 1 Rytterregiment, 2 Batterier og 1 Ingeniørkompagni foretages aarlig i et Tidsrum af 45 Dage (i 1879 30 Dage) efter vexlende Omgang større Øvelser i en Sommerlejr (i Reglen ved Hald i Jylland), umiddelbart forinden det foregaaende Aars Mandskab skal hjemsendes. Omflytnings- og Lejrudgifterne beløb sig i $18^{78}/_{79}$ til hen ved 240,000 Kr.

60. Hærens Undervisningsanstalter.

Af Undervisningsanstalter haves til Uddannelse af Underofficerer: Elevskolen i Kjøbenhavn for hele Hæren, i hvilken unge Mennesker fra 14—16 Aar gamle kunne optages i et Antal af 120, fordelte i 3 etaarige Klasser, og hvorfra de efter at have bestaaet en Afgangsprøve, afgaa til Rekrut- og senere til Korporalskolen ved vedkommende Afdeling af den Vaabenart, de have valgt; Korporalskolerne, af hvilke der ved Fodfolket er 1 for hver Halvbrigade og for Garden, ved Rytteriet 1 eller 2 og for Artilleriet saa vel som Ingeniørkorpset 1 for hvert; og Sergeantskolerne, af hvilke der er lige saa mange, som der er Korporalskoler, og som gjennemgaas af de Korporaler, der attraa Ansættelse som faste Underofficerer i Hæren. — Af samtlige disse Skoler er Korporalskolen', til hvilken som ommeldt Elever fra Elevskolen og dertil egnede Underkorporaler, der have et saadant Maal af Kundskaber, som kan antages opnaaet af en flink Lærling ved i 2 Vinterhalvaar at have nydt Undervisning paa en af Landets bedste Folkehøjskoler, have Adgang, den vigtigste, og

den, hvorfra, efter bestaaet Afgangsprøve, Adkomst erhverves til Indtrædelse i Officersskolen og derigjennem til videre Forfremmelse, saafremt ikke den paagjældende enten, som nys berørt, maatte foretrække at gaa ind i Sergeantskolen eller at forblive staaende som Korporal.

Til Officerernes Uddannelse ved hele Hæren er der paa Frederiksberg Slot oprettet en Officersskole. Denne har 4 Klasser eller Afdelinger:

Yngste, hvis Undervisning varer i 7 Maaneder, for Underofficerer, som have bestaaet Afgangsprøven ved Korporalskolen. De, som udholde Klassens Afgangsprøve og derpaa, efter at have udført Tjeneste ved de vedkommende Afdelinger i Hæren, opnaa disses Anbefaling, udnævnes til Sekondløjtnanter.

Næstyngste Klasses Undervisning varer omtrent i ét Aar og afsluttes med en Prøve. Den tilsigter at give de Sekondløjtnanter, som mangle saadant, Lejlighed til at erhverve de Kundskaber, der udfordres som Grundlag for Undervisningen i næstældste Klasse. Ogsaa andre end de, som have gjennemgaaet Klasseundervisningen, kunne underkaste sig Prøven, for hvilken Krigsministeren desuden i det hele eller delvis kan fritage dem, som ved andre af Landets Undervisningsanstalter have godtgjort deres Kundskaber i de paagjældende Fag.

Næstældste Klasse (jfr. dog Lov 31. Marts 1874, som for Toaaret 1ste Mai 1874 til 30te April 1876 har modificeret de herhen hørende Bestemmelser) er toaarig og har til Formaal at give de Sekondløjtnanter, som have fyldestgjort de foranførte Betingelser, den videre Uddannelse, som maa fordres af Hærens faste Officerer. De Sekondløjtnanter, som have bestaaet Klassens Afgangsprøve og derefter an-

befales af de Afdelinger, til hvilke de afgaa til praktisk Tjeneste, ere de eneste, som i Fredstid kunne forfremmes til Premierløjtnanter og de højere Poster.

Ældste Klasse, almindeligvis étaarig, for de Officerer, som ønske at uddanne sig videre. Adgangen til denne have de Officerer, som have bestaaet Afgangsprøven fra næstældste Klasse ved Hæren eller Afgangsprøven ved Søofficersskolen.

Skolens Chef er en Oberst, under hvem 3 Kaptajner (henholdsvis af Fodfolket, Rytteriet og Artilleriet), 11 Officerer af forskjellige Grader og Vaaben, 1 Stabssergeant og 4 Sergeanter, hvilke samtlige ere faste Lærere; desuden er der f. T. 15 andre dels civile, dels militære Lærere.

Fælles Undervisningsanstalter for Officerer og Underofficerer endelig ere: Ride- og Beslagskolen, Skydeskolen og Gymnastikskolen, hvis Bestemmelse noksom fremgaar af deres Navne.

Udgifterne til de militære Undervisningsanstalter have i Finansaaret $18^{78}/_{79}$ tilsammen udgjort lidt over 140,000 Kr.

61. Udnævnelse, Forfremmelse og Afgang i Hæren.

I Henseende til Udnævnelser og Afskedigelser i Hæren maa skjelnes mellem Linien og Reserven paa den ene Side og Forstærkningen paa den anden Side.

Hvad angaar Linie og Reserve, maa der atter sondres mellem de blot værnepligtopfyldende Befalingsmænd: Korporaler og Sekondløjtnanter, og de faste, hvortil alle andre Befalingsmænd henregnes.

Af de først anførte udnævnes Korporalerne efter at have gjennemgaaet den ovenommeldte Korporalskole eller i Mangel af tilstrækkelig Tilgang efter at

være uddannede fuldt ud som Underkorporaler, af vedkommende Afdelingschef, og naar de derpaa have tjent hæderlig mindst ét Aar, kunne de hjemsendes med Adgang til visse mindre offentlige Bestillinger og Orlovspenge. Sekondløjtnanterne udnævnes derimod, efter at have bestaaet Afgangsprøven ved Officersskolens yngste Afdeling, af Krigsministeren og erholde ligeledes efter mindst ét Aars god Tjeneste lignende Befordringsadgang som Korporalerne og Orlovspenge.

Af de faste Befalingsmænd udnævnes Sergeanterne af vedkommende Afdelingschef blandt Korporaler, som endnu ikke have naaet det 32te Aar, fortrinsvis blandt dem, som have gjennemgaaet Korporalskolen; der skal aarlig over hele Hæren finde mindst 19 Sergeantudnævnelser Sted. — Betingelsen for at stige til Over- og derfra til Stabssergeant, til hvilke Poster Brigadechefen udnævner, er 2 Aars god Tjeneste i den forudgaaende Grad. — Premierløjtnanter udnævnes ligesom alle de dem overordnede Befalingsmænd af Kongen. Til Premierløjtnant skal der over hele Hæren forfremmes mindst 17 hvert Toaar; Betingelsen for denne Forfremmelse er at have bestaaet Officerskolens næstældste Klasses Afgangsprøve og ej at være 32 Aar. Til Kaptajner forfremmes dertil egnede Premierløjtnanter, som have staaet mindst 4 Aar i denne Klasse og ej ere 42 Aar; hver 3dje Gang sker Forfremmelsen ved Valg blandt de dygtigste, ellers efter Tjenestealder.

Til Oberst sker Forfremmelsen stedse ved Valg blandt dertil egnede Kaptajner, som have tjent 4 Aar i Klassen og ej ere 52 Aar gamle, og til General paa samme Maade ved frit Valg blandt alle Hærens Oberster, som ej ere 65 Aar gamle.

Naar en Underofficer af Sergeantklassen har fyldt sit 60de, en Premierløjtnant sit 45de, en Kaptajn sit 55de, en Oberst sit 65de og en General sit 70de Aar, blive de at afskedige med Pension efter Pensionsloven. Derhos kunne Officerer, naar de have naaet den Aldersgrænse, hvorefter de ej mere kunne forfremmes, fordre sig afskedigede med den dem efter Loven tilkommende Pension. Sergeanter, som have fyldt 55 Aar, have samme Ret.

Med Hensyn til Forstærkningen, da gaar enhver i Linien oplært hjemsendt Befalingsmand, naar hans Tjeneste i Linie og Reserve med det 8de Aar er udløbet, over i Forstærkningen i den Egenskab, hvori han sidst har tjent i Linien (og Reserven). — Forfremmelser fra Underkorporal til Underofficer kunne inden for Forstærkningens Ramme foretages af vedkommende Brigadechef; fra Underofficer til Løjtnant af Krigsministeren og fra Løjtnant til Kaptajn og derfra til Oberst o. s. fr. af Kongen; desuden kunne veltjente Officerer, som afskediges fra Linien, ansættes i Forstærkningen, og da i Regelen endog i den paafølgende højere Grad.

De for Fredstid gjældende Bestemmelser om Forfremmelser og Afgang bortfalde i Krigstid.

Paa Rigsdagen 18⁷⁹/₈₀ er af Regeringen blevet forelagt et Lovforslag, hvorved den bestaaende Hærordning i flere Henseender vil forandres. Der foreslaas især et større Antal faste Befalingsmænd og indgribende Omdannelse af Officersskolen.

B. Søværnet.

62. Flaadens eller Søværnets Organisation.

Flaaden eller Søværnet har faaet sin ny Ordning ved Lov af 24. April 1868. Ifølge denne har Flaadens Personale følgende Afdelinger:

1) Officerskorpset, bestaaende af en Admiral som Chef, 15 Kommandører, 34 Kaptajner, 47 Premierløjtnanter — alle udnævnte af Kongen — og et ubestemt Antal Sekondløjtnanter, hvoraf 20 kunne være til Tjeneste i Fredstid, og Reserveløjtnanter (f. T. 110), foruden nogle enkelte Officerer uden for Nummer.

2) Artillerikorpset, bestaaende af en Tøjmester og en Undertøjmester (til denne Tjeneste kommanderede Officerer af Hæren eller Flaaden), 2 Tøjhusløjtnanter, 103 Underofficerer af 1ste Klasse, svarende til Hærens Sergeanter og ligesom disse med 3 Grader, samt et ubestemt Antal Underofficerer af 2den Klasse, svarende til Korporalerne, hvoraf 30 til stadig Tjeneste.

3) Matroskorpset, bestaaende af en Ekvipagemester (af Flaadens Officerskorps), 2 Skippere, 75 Underofficerer af 1ste Klasse og et ubestemt Antal af 2den Klasse, hvoraf 24 til stadig Tjeneste.

4) Værftsafdelingen under en Chef (af Flaadens Officerer), der tillige er højstbefalende over Artilleri- og Matroskorpserne, har 4 Underafdelinger: Haandværkskorpset, bestaaende af Direktøren for Skibsbyggeriet, Maskin- og Bygningsvæsenet med 2 Underdirektører, 37 Mestre og Mestersvende, 25 Kvartermænd, 35 Formænd og 440 menige Haandværkere, Værftskorpset, bestaaende af en Brandmester, en Justitssergeant, 8 Underofficerer og indtil 120 Værftsarbejdsmænd, og Politikorpset, bestaaende af en Assistent og 20 Betjente, samt et Kontorpersonale.

Under Chefen for Orlogsværftet er desuden det i vore Dage saa vigtige Sominevæsen henlagt. — Det har en særlig Chef, i Reglen Søofficer med 2 Underafdelinger, den ene for det egentlige Sominevæsen (de

aktive Miner), den anden for Ingeniørvæsnet (de passive Miner).

5) Forplejningskorpset med samme Bestemmelse som Hærens, ved hvilket er ansat 1 Overintendant og 2 Intendanter udnævnte af Kongen, samt 25 Reserve- og Underintendanter, af hvilke 3 Reserve- og 3 Underintendanter skulle være til Tjeneste i Fredstid, men Resten kan være hjemsendt.

Om Avditørkorpset og Lægekorpset samt Retsvæsenet og øvrige for Hær og Flaade fælles Indretninger er handlet ovenfor under 52 b og 58. Søværnet har desuden et særligt Hospital i Kjøbenhavn og danner her en særegen Menighed (Holmens).

6) Det til Flaadens Bemanding og den øvrige Tjeneste fornødne Antal af Menige, som tilvejebringes ved Udskrivning blandt Lægdsrullemandskabet og de saakaldte Befarne (o: Søværnepligtige, som alt til Koffardis have udført større Farter).

I 18^{78}/$_{79}$ beløb Udgifterne til Officererne og de civile Embedsmænds Lønning i Flaaden sig til noget over 290,000 Kr., foruden i Tillæg omtrent 20,000 Kr.; til Artillerikorpset hen ved 100,000 Kr.; til Matroskorpset 80,000 Kr. og til Værftsafdelingen o: 540,000 Kr., foruden til Brød, Beklædning, Sygepenge og Indkvartering hen ved 180,000 Kr. — Til private Haandværkere udbetaltes omtrent 580,000 Kr. i Lønning.

63. Flaademandskabets Indkaldelse og Uddannelse.

Af det ikke befarne krigstjenestedygtige Mandskab fra samtlige Brigadekredse indkaldes aarlig 700 Mand til Uddannelse ved Søværnet, ligesom der indkaldes omtrent 100 Mand af Militærarbejderklassen. — Indkaldelsen sker i et eller flere Hold i Begyndelsen af April og Oktober. — Den første Uddannelse finder Sted i Land i omtrent 2 Maaneder.

hvornæst Mandskabet efter dets Brugbarhed fordeles til Tjeneste, saaledes at der i hver Afdeling saa vidt mulig forholdsvis findes lige mange, som kunne hjemsendes. Til fortsat Tjeneste forblive nu 1) 450 Mand, som uddannes videre i 6 Maaneder eller paa et Søtogt, og af disse kan atter efter 3 Maaneders Øvelse til Søs hver 15de udtages for i den tilbagestaaende Tid at uddannes videre til at tjene som Underofficer under senere Indkaldelser sammen med deres Aargang (de svare altsaa til Hærens Underkorporaler); 2) 4 Elever til Forplejningskorpset, som ligeledes uddannes i 6 Maaneder eller paa et Søtogt; 3) 70 Haandværkere, som gjøre Tjeneste i indtil 12 Maaneder eller paa et Søtogt.

Af det befarne Mandskab indkaldes sædvanligvis inden 1ste Febr. ved Kundgjørelse i de offentlige Tidender saa mange, som behøves til Bemandingen af de Skibe, der aarlig skulle udrustes; og den aarlige Udrustning er beregnet paa en Udgift, som svarer til Skibsbesætninger af omtrent i alt 1200 Mand i 6 Maaneder.

Ved senere Opbud indkaldes stedse de yngre Aargange med samme Uddannelse fremfor de ældre, og af samme Aargang Mandskabet med kortere Uddannelse først. Mandskabet vedbliver at henhøre til Søværnet, ogsaa efter at være overgaaet til Forstærkningen. Denne indkaldes stedse efter Linien og med de yngre Aargange fremfor de ældre.

Til Øvelsestogter og Transporter udgaves i $18^{78}/_{79}$ omtrent 650,000 Kr. og til Opmaalinger omtrent 15.000 Kr.

64. Flaadens Undervisningsanstalter.

Af Undervisningsanstalter tæller Flaaden følgende: en Underofficersskole, en Officersskole, en Vaabenøvelsesskole og en Skibsbygningsskole.

Underofficersskolen har 2 Afdelinger, hver paa 3 Aar. Yngste Afdeling har 24, ældste, i hvilken foruden dem, som have gjennemgaaet yngste Afdeling, ogsaa Søværnepligtige med ét Orlogstogt kunne optages, 36 Elever. Eleverne have frit Ophold, Beklædning og Underhold ved Skolen og lønnes tillige i ældste Afdeling. Skolen har en Chef og 7 Lærere.

Officersskolen bestaar af 2 toaarige Klasser. I yngste Klasse, der kan have 20 Elever, optages efter at have bestaaet en Adgangsprøve (med noget lavere Fordringer end til den almindelige Forberedelsesexamens højere Grad) unge Mennesker med den Søfart, som udfordres til Halvbefarenheds Grad, eller der have tjent som Lærlinge om Bord efter det fyldte 14de Aar, som Menige eller Underofficerer til Orlogs mindst 9 Maaneder og derfra medbringe gode Anbefalinger. Undervisningen slutter med en Afgangsprøve, som tillige er Adgangsprøve til ældste Klasse, hvis Elevantal i Reglen skal være 10, hvilket Tal dog bl. a. ved Lov 26de Novbr. 1876 midlertidig er blevet udvidet til 14. Kun de, som bestaa denne Klasses Afgangsprøve, kunne i Fredstid blive Sekondløjtnanter. Foruden Chefen er ved Skolen 2 Inspektionsofficerer, 1 Inspektør og 15 Lærere.

Begge Skolers Elever øves og gjøre Tjeneste i de aarlig udsendte Krigsskibe.

Ved Vaabenøvelses- eller Reserveløjtnantsskolen øves Skippere og Styrmænd, især de, som tidligere maatte have gjennemgaaet Officersskolens yngste eller Underofficersskolens ældste Afdeling eller gjort et Orlogstogt, i Vaaben og Kommando, hvorpaa de af Ministeren kunne udnævnes til Reserveløjtnanter. Elevernes Antal maa ikke overskride 20, og ingen an-

tages, som er over 28 Aar. Eleverne lønnes som Underofficerer.

Skibsbygningsskolen under en Chef og 7 Lærere endelig har det Formaal at uddanne unge Mennesker til duelige Marineskibsbyggere. Den har 2 Afdelinger med 10 Lærlinge i hver.

Udgifterne til Flaadens Undervisningsanstalter udgjorde i 18⁷⁸/₇₉ hen ved 70,000 Kr.

65. Udnævnelser, Forfremmelser og Afgang i Flaaden.

Medens Underofficerer, af hvilke der er 2 Klasser med forskjellige Grader, i Reglen udnævnes, forfremmes og afskediges af Chefen for Orlogsværftet — dog at Skibschefer paa Orlogstogter kunne forfremme Menige til Underofficerer af 2den Klasse —, ansættes Sekondløjtnanter og Reserveløjtnanter, som alt berørt, af Marineministeren blandt dem, som have bestaaet de ovenfor ommeldte henholdsvise Prøver. Fra Premierløjtnant opad udnævnes alle højere Officerer og overordnede civile Embedsmænd af Kongen, og gjælde i øvrigt om Forfremmelse, Afskedigelse og Aldersgrænser omtrent de selvsamme Bestemmelser som for Landværnet, til hvilket derfor henvises, blot med den Bemærkning, at en Kommandør i Flaaden i alt væsentligt indtager samme Stilling som en Oberst i Hæren. Der er derhos oprettet et Forfremmelsesraad, bestaaende for Flaadens Officerskorps af dettes Chef som Formand og 4 højere Officerer og for Underofficerskorpset af vedkommende Korpschef, 1 Skipper, Tøjhusløjtnant eller Mester og 1 Underofficer. Dette Raad indstiller ved Valgforfremmelser i Henhold til de af det affattede Lister hver Gang 3, blandt hvilke da Valget

træffes, saafremt de i øvrigt opfylde Betingelserne for Forfremmelse.

I Rigsdagssamlingen $18^{79}/_{80}$ er af Regeringen forelagt et Lovforslag, hvorved ogsaa Søværnets Ordning vil undergaa adskillige Forandringer.

C. Udskrivningen til Hær og Flaade.

66. De ved Udskrivningen virkende Myndigheder.

Enhver Brigadekreds danner tillige en Udskrivningskreds, som under Justitsministeriets Overtilsyn forestaas af en Udskrivningschef, der er ansat ved kgl. Konstitution (ↄ: ikke fast ansat, hvorfor der altid maa særlig Lov til, hvis han skal pensioneres); Bornholm danner imidlertid en selvstændig Udskrivningskreds med Kommandanten som Udskrivningschef og Lægdsforstander. Udskrivningskredsene deles atter i Lægdsforstanderkredse, som uden for Kjøbenhavn og Bornholm styres af Politimestrene, og disse Kredse atter i Lægder, i hver af hvilke der er ansat en Lægdsmand. — Desuden er der i Kjøbenhavn til de Søfarendes Ud- og Afmønstring en Mønstringsbestyrer (som tillige udfører de Koffardiforhyringen vedkommende Forretninger); i det øvrige Rige, dog med Undtagelse af Korsør, Rønne, Svendborg, Aarhus og Aalborg, hvor saadant paahviler Udskrivningscheferne, er det overdraget de Embedsmænd, som besørge Toldklareringen, at varetage Mønstringsforretningen.

67. Udskrivningens Foretagelse.

Med det fyldte 17de Aar skal, efter den gjældende Hovedlov af 6te Marts 1869, enhver Mandsperson melde sig hos Lægdsmanden i sit Lægd til Optagelse i Lægdsrullen. — Med det fyldte 22de Aar

— saafremt vedkommende maatte ønske det og er tilstrækkelig udviklet, imidlertid allerede med det 18de, ligesom omvendt Udsættelse i Fredstid kan finde Sted til det 25de Aar — udskrives alle de i Lægdsrullen optagne unge Mænd, saafremt de ikke undtagelsesvis, saasom fordi de høre hjemme i et af Bilandene eller hverken have Indfødsret eller have erhvervet fast Hjem i Riget, ere fritagne, og for saa vidt de efter deres Legemsførlighed og Højde findes egnede til virkelig Krigstjeneste i Hær eller Flaade eller til Militærarbejdere. Udskrivningen foretages paa de aarlige, sædvanligvis om Efteraaret afholdte Sessioner, som ledes af Udskrivningscheferne i Forbindelse med dertil beskikkede Kommunalafsendinge og Officerer af begge Værn, hvorhos mindst 2de Læger ere til Stede for at vejlede ved Tjenestedygtighedens og Legemsførlighedens Bedømmelse i Henhold til de derom givne Forskrifter. Sessionen afsiger sine Kjendelser med Stemmeflerhed; i de Tilfælde, hvor Appel er tilladt, sker Indankningen umiddelbart til Højesteret.

Stilling er aldeles afskaffet, men Nummerbytning tilstedes mellem værnepligtige, som i samme Udskrivningskreds ere udskrevne for samme Aar, og som efter de dem paa Sessionen givne Vedtegninger ere brugbare for samme Vaaben eller Korps, for saa vidt ingen af dem ved Dom er fundet skyldig i en i den offentlige Mening vanærende Handling. Værnepligten er saaledes nu i Ordets egentligste Forstand almindelig for alle Landets Borgere, medens der paa den anden Side er aabnet disse Adgang til ved Flid og Dygtighed ogsaa i Fredstid fra de Meniges Rækker at tjene sig op til de højeste Befalingsmandsposter.

Fra Tjenestetiden i Linien, der, som alt nævnt, Reserven iberegnet, varer 8 Aar, gaar den værne-

pligtige med den i Linien opnaaede tjenstlige Stilling over i Forstærkningen, hvor han da almindeligvis forbliver, indtil den hele Tjenestetid — gjennemsnitlig 16 Aar — er tilbagelagt. Herfra undtages dog de, som ere blevne Premierløjtnanter eller Sergeanter eller have faaet anden fast Ansættelse ved Hær og Flaade, idet de forblive i Linien og deltage i Forfremmelsen der, indtil de paa Grund af Alder eller af anden Aarsag afskediges, og de værnepligtige, som have modtaget Præstevielse i Folkekirken, idet disses Tjenestepligt i Fredstid ophører med det femte tilbagelagte Tjenesteaar, og de aldeles ere fritagne for Tjeneste i Forstærkningen. Regeringen er bemyndiget til at tilstaa de af Staten anerkjendte Trossamfunds Gejstlige en lignende Stilling.

For de Befarne er der endelig givet nogle særlige Bestemmelser. De optages ikke i den almindelige Lægdsrulle, men i den saakaldte Sørulle; ej heller møde de ved de almindelige Sessioner, men betragtes paa den anden Side, saa snart de staa i Sørullen, som forlods udskrevne og staa til Indkaldelse, saaledes at de, som have de færreste Togter i hver af de to Befarenhedsklasser (Helbefarne og Halvbefarne), indkaldes først uden Hensyn til Alderen. For saa vidt de udmønstres eller forlade Landet for at fare med fremmede Nationers Skibe, forsynes de med en Søfartsbog, hvori indføres deres Navn, Alder og Værnepligtsforhold.

Antallet af de aarlig udskrevne, til Krigstjeneste egnede værnepligtige kan for Tiden anslaas til hen ved 10,000, men er i stadig Stigen.

Udgifter til Udskrivninger og Sessionsvæsenet (derunder Udskrivningsschefernes Lønninger) udgjorde i 18$^{78}/_{79}$ omtrent 200,000 Kr.

D. Vort Forsvarsvæsens Størrelse og Styrke.

68. Hærens Størrelse.

Hærens Størrelse er givet ved Hærordningsloven og udgjør:

Linie og Reserve:

2 Batailloner Ingeniørtropper,
2 Regimenter Feltartilleri,
2 Batailloner Fæstningsartilleri,
5 Rytterregimenter,
30 Batailloner Fodfolk,
1 Bataillon Livgarde.

Forstærkning:

3 Kompagnier Fæstningsartilleri,
10 Batailloner Fodfolk,
1 Bataillon Livgarde,
Kjøbenhavns Væbning,
Bornholms Væbning.

I Krigstilfælde, naar Afdelingerne ere bragte op til deres fulde Styrke, vil Hæren, iberegnet Befalingsmænd, Stabene og de civil-militære Funktionærer, kunne anslaas til noget over 40,000 Mand. Hæren er forsynet med 50,000 Remington-Skydevaaben (Bagladevaaben af Model 1867) for Fodfolket og fortrinligt Feltskyts, foruden Belejringsskyts og Kystskyts paa Kjøbenhavns Søforter.

De frivillige Skytteforeninger fortjene at nævnes. De tilstræbe at udbrede og vedligeholde Færdighed i Riffelskydning, Legemsøvelser og til Dels Exercits blandt unge Mænd af alle Samfundsklasser, for derved »dels at danne en Forskole for Hæren, dels overhovedet at udvikle Evnen og styrke Viljen til at forsvare Fædrelandet«. En »Centralkomité« eller Overbestyrelse i Kjøbenhavn, bestaaende af 9 for 2 Aar ad Gangen valgte Medlemmer, hvoraf de 2 skulle være tjenstgjørende Officerer i Hæren, er det Virkeled, hvorigjennem Staten ved at

tilstaa aarlige Bidrag til Præmier og til Anskaffelse af Vaaben og Ammunition, træder i Forhold til de enkelte Kredse, som ere udbredte over den største Del af Landet. I Reglen er der 1 Skytteforening for hvert Amt med Undtagelse af de Steder, hvor Forholdene have modsat sig en Indordning under Amterne, t. Ex. i Kjøbenhavns Amt. Der findes for Øjeblikket i alt 26 Skytteforeninger, der atter omfatte flere eller færre Skyttekredse, tilsammen o: 350. Hver Skytteforening har sin egen stedlige Styrelse, som har den indre Forvaltning og Ledelse. En Repræsentant fra hver Forening sammentræder aarlig med Overbestyrelsen til en Generalforsamling, som vedtager Programmet for Foreningernes samlede Virksomhed. Det samlede Antal Skytter beløber sig f. T. til o: 11,000 inddelte i 2 Klasser: de ældre og de yngre, til hvilke sidste alt Mandskab under 36 Aar og hjemsendte Soldater af Linien henhøre; desuden er der o: 6000 blot bidragydende Medlemmer.

69. Flaadens Skibsantal og Kanoner.

For Flaadens fremtidige Størrelse og Beskaffenhed er der endnu ikke lagt nogen fast af Lovgivningsmagten billiget Plan; men Udviklingen kan her som i andre Lande antages at ville gaa i Retning af at tilvejebringe saa mange og saa kraftige Panserskibe med langtrækkende Skyts, som vore Evner tillade, samtidig med at Kystforsvaret styrkes ved Anbringelsen af Torpedoer og Sominer. For Øjeblikket tæller Flaaden:

af Panserskibe:

2 Fregatter tilsammen med .	44	Kanoner,
5 flydende Batterier med i alt	32	—
1 Torpedoskib med	8	—

upansrede Skibe:

2 Fregatter med Skrue	54	—
2 Korvetter	30	—
overføres	168	Kanoner,

	overført 168 Kanoner,
6 Skonnerter	20 —
12 Kanonbaade	27 —
30 Fartøjer	215 Kanoner.

Desuden 1 ældre Hjuldampskib med 12 Kanoner, 2 Sejlkuttere, 8 Stkr. Rokanonjoller, 21 Jærntransportfartøjer, samt som Logisskib en ældre Fregat. Ved Finansloven 18$^{78}/_{79}$ er end videre bevilget 2 Dampschalupper med Torpedoapparater og 1 Hjuldampskib til Brug for Kongen.

Sjette Afsnit.

Forvaltningen af Kirke- og Undervisningsvæsenet

omfatter dels Kirken og Gejstligheden, dels det offentlige Undervisnings- og Oplysningsvæsen.

A. Kirken.

70. Landets kirkelige Inddeling.

Som ovenfor anført er Riget fra gammel Tid i kirkelig Henseende delt i Stifter. Under disse, hvis Tal for Tiden er 7, findes atter: i Sjællands Stift 18 Provstier, hvoraf de 2 i Kjøbenhavn, i Fyns Stift 11, i Lolland-Falsters Stift 4, i Aalborg Stift 10, i Viborg Stift 8, i Aarhus Stift 13 og i Ribe Stift 8, i alt 72 Provstier, og under hvert Provsti igjen et større eller mindre Antal Sognekald eller Pastorater, for Øjeblikket i alt hen ved 900, hvert især omfattende ét, hyppig 2 eller undertiden endog flere Sogne.

Sognet danner saaledes det nederste (og f. T. eneste) Led i Menighedslivets Organisation

under Folkekirken. — Mellem Menighedernes Medlemmer og Sognepræsten bestaar det saa kaldte Sognebaand, der bl. a. viser sin Virksomhed derved, at det er denne, hvem det baade som Ret og Pligt tilkommer at udføre de forefaldende kirkelige Forretninger. — Ved Lov af 4. April 1855 er der imidlertid aabnet Menighedsmedlemmerne Adgang til at løse Sognebaandet og slutte sig til en anden Præst end Sognets, naar de derom gjøre Anmeldelse til vedkommende Provst, og i øvrigt sørge for at meddele rette vedkommende alle de til Kirkebøgernes behørige Førelse fornødne Oplysninger.

71. Folkekirkens Embedsmænd.

I ethvert af Stifterne er der ansat en Biskop, som under Kirkeministeren, dels alene, dels i visse Tilfælde, bl. a. hvor Landemodet skal dømme, i Forening med Stiftamtmanden, ɔ: den Amtmand, i hvis Amt Bispesædet eller Stiftsbyen befinder sig, udgjør den højeste gejstlige Øvrighed, Stiftsøvrigheden. — Hvert af Provstierne forestaas af en Provst, som selv tillige er Sognepræst og fører det nærmeste Tilsyn med Provstiets Præster og gejstlige Personer, hvorhos han i Forbindelse med vedkommende Amtmand — samt, saa snart Skoleraadet ønsker det, et tredje, af dette i eller uden for dets egen Midte valgt Medlem — danner den saakaldte Skoledirektion, der har Overtilsynet med Provstiets Almue- og Borgerskoler. — Desuden er der i hver Stiftsby en Stiftsprovst, der i Biskoppens Forfald træder i dennes Sted og tillige i Reglen styrer et almindeligt Provsti. — I ethvert Præstekald endelig er der ansat en Sognepræst (i store Sogne stundum tillige residerende Kapellaner, Kapellaner pro loco eller Hjælpepræster).

Sognepræsternes Hovedhverv er Prædiken og Sjælesorg for Menighedens Medlemmer og Udførelsen af de det religiøse og kirkelige Liv vedkommende Handlinger. De anvendes imidlertid tillige af Statsmagten til forskjellige verdslige Forretningers Bestridelse og have endnu efter de ny Kommunalloves Vedtagelse paa Landet i Forbindelse med tvende for 3 Aar ad Gangen af Sogneraadet valgte, og i Kjøbstæderne i Forbindelse med dobbelt saa mange, som der er Sognepræster, ligeledes for 3 Aar ad Gangen af Byraadet valgte Mænd Tilsyn med Almueskolerne og disses Lærere (Skolekommissionen). I en stor Del Kjøbstæder er der foruden Sognepræsten ansat en ordineret Kateket, som nærmest er Lærer ved de offentlige Skoler, men tillige deltager i Prædikeembedets Besørgelse.

Alle gejstlige Embedsmænd, endog blot personelle Kapellaner, udnævnes af Kongen og ordineres af vedkommende Biskop. Som Betingelse for gejstlig Udnævnelse udkræves almindeligvis aflagt Prøve (theologisk Attestats) ved Universitetet.

Antallet af højere og lavere Gejstlige i Folkekirken beløber sig til mellem 11 og 1200.

Biskoppernes Lønning, der efterhaanden som Bispetienden afløses, udredes af Statskassen, har 18⁷⁸/₇₉ udgjort o: 50,000 Kr. Ellers lønnes Gejstligheden dels ved Tiender, dels ved Embedsjord, dels ved Ydelser af de private for udførte Forretninger (Accidentser) eller ved Højtiderne (Offer); men en ny Lønningslov med faste Pengevederlag har alt længe staaet paa Dagsordenen. I de senere Aar har Kultusministeriet paalagt forskjellige større Sognekald af deres Indtægter at indbetale visse aarlige Beløb, som bestyres sammen med de saakaldte Stiftsmidler, og hvoraf Regeringen ved Finansloven 18⁷⁶/₇₇ er blevet bemyndiget til at anvende indtil 25,000 Kr. (Beløbet vexlende efter hvert Aars Tarv) som Tillæg til

lønnede Embeder, dog at intet Embedes Løn derved bringes op over 2400 Kr.

72. Valgmenigheder. Filialer af Folkekirken i Udlandet.

Ved Lov af 15de Maj 1868 er der aabnet Adgang til Dannelsen af Valgmenigheder inden for og som Led af Folkekirken under Betingelse af, at et Antal af mindst 20 Familiefædre, Enker eller andre Personer med selvstændig Husstand, som have løst Sognebaand i Henhold til nys nævnte Lov 4de April 1855 for Ministeriet godtgjøre, at de have forskaffet sig en Kirke eller et Bedehus inden 1 Mils Afstand fra deres Hjem med det nødvendige til den almindelige Gudstjeneste og de øvrige kirkelige Afholdelse, at de overtage alle med Menighedens særegne Stilling forbundne Udgifter, og at de endelig i Forening med en tjenesteledig ordineret Mand af Folkekirken have søgt og erholdt kongelig Stadfæstelse paa dennes Valg til Præst for Menigheden. Valgmenigheden og dens Gejstlige ere undergivne Folkekirkens almindelige Love og Tilsyn af Stedets Provst og Biskop, og naar Menigheden en Gang er dannet, er det tilladt ogsaa andre at løse Sognebaandet til dens Præst uden Hensyn til Afstanden. — I Henhold til denne Lov bestod der i Begyndelsen af 1880 i alt 8 Valgmenigheder: 2 paa Sjælland, 3 i Fyn og 3 i Jylland.

Dels paa forskjellige større Handelspladser i Evropa, dels i Amerika have de skandinaviske Nationer dannet Menigheder. For Øjeblikket er der ved 8 af disse ansat ordinerede danske Præster, som ere underlagte Sjællands Biskop. I Paris er der

én dansk-norsk Menighed, hvis Præst understøttes af begge Landes Statskasse.

Statskassen har i $18^{78}/_{79}$ til enkelte af disse Menigheder ydet et Tilskud af i alt 4000 Kr.; i øvrigt holdes de oppe ved Bidrag af private.

73. De af Staten anerkjendte Trossamfund.

Samtlige anerkjendte Trossamfund høre i rent ydre og verdslig Henseende under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet som øverste Myndighed.

Den reformerte Kirke tæller 3 Menigheder, hver med en Præst; den biskoppelig methodistiske har en Superintendent og en Præst; den katholske har 4 Præster i Kjøbenhavn og den mosaiske Trosbekjendelse har en Præst og en Kateket i Kjøbenhavn samt 3de Præster henholdsvis i Faaborg, Aalborg og Randers.

B. Undervisningsvæsenet.

74. Universitetet og forskjellige højere Undervisningsanstalter.

Kjøbenhavns Universitet regner sin Stiftelse fra Aaret 1478, da det under 4de Oktober af Kong Kristjan I. erholdt sin første Fundats; det indviedes imidlertid først den 1ste Juni 1479, som saaledes bliver den egentlige Stiftelsesdag. — Universitetet har ikke blot den Opgave videnskabelig at uddanne og i Forbindelse med de ved den nyere Lovgivning indførte faste Censorer at prøve Statens vordende Embedsmænd, men overhovedet at virke for sand Videnskabeligheds, Oplysnings og almennyttige Kundskabers Udbredelse. I Forbindelse med Universitetet er der som naturligt

sat flere kostbare videnskabelige Indretninger, saasom en betydelig Bogsamling (over 260,000 Bind og 4000 Haandskrifter), en stor botanisk Have, et Stjærne-observatorium, et kemisk Laboratorium, et zoologisk Musæum, naturhistoriske Samlinger o. fl.

Universitetet tæller nu i alt 56 Lærere (Professorer og extraordinære Docenter) fordelte i 5 Fakulteter: det theologiske, det rets- og statsvidenskabelige, det lægevidenskabelige, det filosofiske og det mathematisk-naturvidenskabelige. Dets indre Anliggender varetages under Kirke- og Undervisningsministeriet af Konsistorium, bestaaende af 16 Professorer under Forsæde af den for ét Aar ad Gangen valgte Universitets-Rektor (rector magnificus), og dets almindelige Anliggender drøftes i Møder af alle fast ansatte Lærere. Universitetets økonomiske Anliggenders Forvaltning er henlagt under Kvæsturen, som forestaas af Kvæstor under Medvirkning af tvende dertil valgte Professorer.

Antallet af studerende regnes ved Begyndelsen af 1879 til hen ved 1000 (foruden Polyteknikere og Farmaceuter).

Til Universitetet have nu ogsaa Kvinder Adgang, saa vel til Forelæsningerne som til Prøverne.

Til Understøttelse for værdige trængende studerende har Universitetet en betydelig Mængde rent private Legater, som jævnlig forøges, og flere meget betydelige særlige Stiftelser, saasom Kommunitetet, stiftet af Frederik 2., som aarlig uddeler 130 Portioner, hver paa 384 Kr., Regentsen, stiftet af Kristjan 4., som giver 100 Studenter Husly, Brændsel og 8 Kr. maanedlig, Ehlers, Borchs og Walkendorfs Kollegier osv.

Universitetets Jordebogsindtægter udgjorde 18$^{78}/_{79}$ ɔ: 250,000 Kr. og dets Kapitalformue omtrent 1,630,000 Kr. De med Universitetet forbundne private Fonds og Legater naa op til over 2,500,000 Kr. Universitetets

Indtægter, som i $18^{78}/_{79}$ gik op til over 425,000 Kr., derunder dog et Tilskud af Statskassen paa 50,000 Kr., ere imidlertid ikke tilstrækkelige til at dække dets betydelige Udgifter, som i samme Tidsrum udgjorde omtrent 517,000 Kr. Dets Underskud er i de sidste Aar blevet dækket ved, at der optages af dets Kapital, som saaledes i Modsætning til tidligere Dages Tankegang efterhaanden formindskes, medens Nødvendigheden i Fremtiden af umiddelbare Tilskud af Statskassen i samme Forhold vil voxe. — Kommunitetet derimod, som af Jordskyld ydende Gods besidder omtrent 950 Tdr. Hartkorn og af Kapital over 3,675,000 Kr., gav for $18^{78}/_{79}$, efter Fradrag af alle de samme paahvilende betydelige Udgifter (ca. 145,000 Kr.), et Overskud af over 220,000 Kr.

Paa Rigsdagen $18^{79}/_{80}$ er der af Regeringen blevet forelagt et Lovforslag, sigtende til at tilvejebringe den fornødne Ligevægt i Universitetets Formue, derved at der af Staten og Kommunitetet tillægges det dels en samlet Kapital af 2 Mill. Kr., dels et fast aarligt Tilskud af 80,000 Kr., og at disse overtage Dækningen af mulige fremtidige Overskud.

I nøje Forhold til Universitetet staar den af Frederik 6. 1829 stiftede *polytekniske Læreanstalt* med en Direktør og 18 for en stor Del med Universitetet fælles Lærere, som foruden en omfattende Undervisning i de mathematiske og naturvidenskabelige Fag bibringer sine Lærlinge Indsigt i Maskinlære, Naturkræfternes Benyttelse i tekniske Øjemed (Fabriksdrift), Vand- og Vejbygningsfagene osv. Ved Siden af denne Hovedvirksomhed benyttes Læreanstalten i stedse stigende Omfang til at afgive Betænkning og Skjøn over tvivlsomme tekniske Spørgsmaal, som forelægges den, baade efter Henvendelse fra private og fra det offentlige.

Den polytekniske Læreanstalts Regnskab for $18^{78}/_{79}$ viser en Indtægt af omtrent 28,000 Kr. og en Udgift

af omtrent 59,000 Kr.; Underskuddet 31,000 Kr. dækkes ved Optagelse af dens Kapital, som nu ikkun udgjør paa det nærmeste 148,000 Kr.

Blandt de mere omfattende Statsundervisningsanstalter skal endnu nævnes de 4 Skolelærerseminarier, henholdsvis i Jonstrup (Sjælland), Skaarup (Fyn), Ranum (Viborg Stift) og Jellinge (Ribe Stift). Disse, hvis Bestemmelse er at uddanne de vordende Lærere i Almueskolerne, henhøre samtlige under en Direktion, bestaaende af vedkommende Stiftamtmand og Biskop, og have hver især en Forstander og 5 til 6 Lærere. — Om Landbohøjskolen er tidligere talt.

Seminarierne havde i $18^{78}/_{79}$ en Indtægt af omtrent 15,000 Kr. og en Udgift af over 100,000 Kr.; Underskuddet dækkes dels ved Tilskud fra Sorø Akademi, dels ved Kapitalforbrug; Seminariefondens Kapital er nu efterhaanden sunken ned til lidt over 37,000 Kr. — I de senere Aar er der enkelte Steder oprettet Seminarier af private.

75. De lærde Skoler og de højere Realskoler.

Tilgangen til Universitetet sker fortrinsvis, skjønt langt fra udelukkende, fra de lærde Skoler. Af disse findes der i alt 11, nemlig 3 i Sjælland, 1 i Fyn, 1 i Lolland-Falsters Stift, og 6 i Nørrejylland foruden Realskolen i Rønne paa Bornholm, der til Dels kan betragtes som en lærd Skole, hvortil kommer Sorø Akademis og Herlufsholms Skoler og Opdragelsesanstalter. Enhver af disse Skoler forestaas af en Rektor, under hvem der er ansat fra 2 til 4 Overlærere og et større Antal Adjunkter, hvilke i Reglen alle have kgl. Udnævnelse. Overopsynet føres under Kirke- og Undervisningsministeriet af en Undervisningsinspektion, bestaaende af en Formand og to Medlemmer.

Skolerne have efter den nu gjældende Lov af 1ste April 1871 6 etaarige Klasser, saaledes, at til Optagelse sædvanlig kræves en Alder af 12 Aar. Fra 5te Klasse, til Dels allerede fra 3dje, deles Undervisningen, eftersom Disciplen vælger Udvikling i sproglig-historisk eller i mathematisk-naturvidenskabelig Retning.

Det lærde Skolevæsens Kapitalformue udgjorde den 31te Marts 1877 noget over 2,150,000 Kr. Dets samlede Indtægter vare i 18⁷⁸/₇₉ omtrent 528,000 Kr. og dets Udgifter (derunder foruden Lærerlønninger Tilskud til forskjellige private Skoler) omtrent 530,000 Kr.

Den 1ste Oktbr. 1879 udgjorde Antallet af Lærlinge i de lærde Skoler 1240, foruden 148 i Sorø Akademis Skole.

Sorø Skole hører ind under Akademiet, hvorom mere nedenfor, og Herlufsholm er en privat, af Herluf Trolle og hans Hustru Birgitte Gjø oprettet Anstalt, som ikke føres paa Statsbudgettet.

Saa vel i Kjøbenhavn som i enkelte større Byer er der efterhaanden af private Mænd oprettet dels lærde Skoler dels Realskoler med udvidet Undervisning. Der er tilstaaet flere af disse Ret til at afholde Afgangsprøver med samme Virkning som Statsskolerne.

76. Borger- og Almueskolerne.

Da der i Danmark i Henhold til Frdgn. af 29de Juli 1814, som endnu uden for Hovedstaden danner Grundlaget for Almueskolevæsenet i dets Helhed, hersker Undervisningstvang, saaledes at alle Børn i Alderen fra det 7de til det 14de Aar ere pligtige til i visse Timer at indfinde sig i Almueskolen, naar det ikke godtgjøres, at de paa anden Maade nyde forsvarlig Undervisning, og saaledes at Forældrene, hvis deres Barn udebliver uden lovlig Forfaldsgrund, kunne straffes med en Bøde, der i Mangel af Betaling bliver at afsone,

følger heraf, at der i vidt Omfang er blevet sørget for Oprettelsen af Almueskoler i dette Ords videste Forstand, omfattende Betalingsskoler og Friskoler i Kjøbenhavn, almindelige Real-, Borger- og Friskoler i Byerne og de sædvanlige Sogneskoler paa Landet, og at Staten, hvorvel det lavere Skolevæsen væsentlig af den betragtes som en Kommunalsag, dog øver et Tilsyn, som alt berørt dels gjennem vedkommende Skoledirektion, dels gjennem Skolekommissionen, og viser en Deltagelse lige overfor samme, som strækker sig en Del videre end ved almindelige kommunale Anliggender.

I Kjøbenhavn tilkommer den øverste Myndighed i Skolesager og Retten til at udnævne offentlig ansatte Lærere en særlig Skoledirektion, bestaaende af Overpræsidenten som Formand, en af Byens Provster efter Ministeriets Beskikkelse, en af Borgmestrene og Skoledirektøren, der fører det egentlige Overtilsyn med Skolerne. Under Direktionen er der for hvert Sogn oprettet Skolekommissioner, bestaaende af Sognepræsten og 2de Medlemmer, valgte den ene af Borgerrepræsentationen, den anden af Skoledirektionen. Der er for Tiden 12 kommunale Betalings- og Friskoler, som hver især forestaas af en Skoleinspektør med det fornødne Antal Lærere og Lærerinder; men desforuden henhører Tilsynet med alle de talrige bestaaende Privatskoler, som ikke kunne henregnes til de lærde Skoler, under Direktionen. Privatskolernes Tal udgjør for Øjeblikket 125.

Det samlede Antal af skolesøgende, under Direktionen henhørende Børn i Hovedstaden udgjorde ved Midten af 1879 25,374; desuden var der 3,529 Børn over 7 Aar, som enten undervistes privat i Hjemmet eller endnu ikke nød nogen Undervisning. Nettoudgif-

terne til Kommunens Skolevæsen udgjorde hen ved 480,000 Kr.

Uden for Kjøbenhavn tilkommer det, naar et Skolelærerembede bliver ledigt, henholdsvis By- eller Sogneraadet til Skoledirektionen eller Biskoppen, hvor Kaldsretten tilhører denne (de gamle Degneembeder), at indstille tre af Ansøgerne, hvoriblandt da Valget træffes, med mindre Skoledirektionen eller Biskoppen ikke maatte finde nogen af dem værdig til Embedet. Fastholder Raadet i saa Fald sin Indstilling, tilfalder Afgjørelsen Ministeriet. Kongen beskikker Førstelærerne i Kjøbstæderne.

Foruden Skolekommissionen, som fører det nærmeste stedlige Tilsyn med Undervisningen og Lærernes Embedsførelse, og Skoledirektionen — jvfr. ovenfor under Nr. 71 — maa endnu som overordnede, Skolen vedkommende Myndigheder mærkes de ved Loven 8de Marts 1856 indførte Amtsskoledirektioner, ɔ: samtlige Amtsraadskredsens Skoledirektioner i Forening, og Skoleraad, ɔ: vedkommende Amtsraadsmedlemmer i Forbindelse med nogle af de i Kredsen liggende Byers Raad for 6 Aar valgte Medlemmer. Der tilkommer væsentlig disse 2de Myndigheder Indflydelse paa Skolernes og Lærernes økonomiske Forhold. Endnu maa nævnes Biskopperne, hvem det under deres Visitatser er paalagt ogsaa at undersøge Skolernes Tilstand og at foretage Overhøringer af Skolebørnene.

Antallet af Borger- og Almueskoler i Kjøbstad og paa Landet naar op til over 2500 med mere end 3200 Lærere og (i Henhold til Lov 29de Marts 1867) Lærerinder foruden Timelærere; men ved Siden af de offentlige Skoler gives der imidlertid, selvfølgelig især i Byerne, en Mængde Privatskoler, jvfr. ogsaa de forhen nævnte tekniske Skoler.

Ifølge de sidst offentliggjorte Beretninger udgjorde den 31te Decbr 1867 Antallet af skolepligtige Børn i By og Land tilsammen hen ved 235,000, hvoraf omtrent 207,500 undervistes i Borger- og Almueskolerne og ca. 24,500 undervistes paa anden Maade, medens de øvrige 3000 endnu ikke vare indmeldte til Undervisning, skjønt de havde naaet den foreskrevne Alder.

En særegen Stilling indtage de i de senere Aar væsentlig ved private Midler opstaaede, men jævnlig ved Statstilskud understøttede saakaldte Folkehøjskoler, i hvilke unge Mennesker af Landbostanden modtage en ejendommelig friere og fyldigere Undervisning. Antallet af Folkehøjskoler udgjør for Øjeblikket 60—70; de besøges aarlig af 3—4000 Lærlinge af begge Kjøn.

Af Sorø Akademis Midler er for $18^{79}/_{80}$ bevilget 50,000 Kr. til Folkehøjskoler, 100,000 Kr. til fattige Lærlinge ved disse, og 40,000 Kr. til Skolelæreres og Folkehøjskolelæreres videre Uddannelse.

For samtlige Landets Skoler — baade lærde og Almueskoler — er der ansat saa vel en Sanginspektør som en Gymnastikinspektør, til hvis Hverv det hører af og til ved Rejser personlig at undersøge henholdsvis Sangens og Gymnastikkens Standpunkt.

I 1876 meddeltes der Gymnastikundervisning i 40 kjøbenhavnske Skoler med over 8700 Lærlinge, 106 Kjøbstadsskoler med hen ved 12,000 Drenge og 2512 Landsbyskoler med næsten 110,000 Drenge. Fremgangen betegnes i de fleste Skoler som god eller antagelig.

C. Andre Indretninger og Foranstaltninger til Oplysnings Fremme.

77. Institutioner og Foranstaltninger til Fremme af Videnskab og Kunst m. m.

Det er imidlertid ikke blot gjennem Skolen i dens forskjellige Trin, at Staten virker for Sædeligheds

og Dannelses Fremme blandt sine Borgere; men den stræber ogsaa hertil ved at grundlægge eller understøtte Indretninger og Anstalter af meget forskjellig Art; adskillige af de vigtigste skulle her nævnes:

1) Bibliotheker eller større Bogsamlinger, der under visse Reglers Iagttagelse ere tilgængelige for Almenheden.

Af saadanne haves i Hovedstaden foruden Universitetsbiblioteket, hvorom ovenfor er talt, det store kongelige Bibliothek, stiftet af Frederik 3. 1665, som tæller over 500,000 Bind, hvoriblandt 20,000 Haandskrifter, og stadig forøges, og Gehejmearkivet, i hvilket de Rigets ældre Historie og Statsforhold vedkommende Dokumenter m. v. opbevares. Desuden findes der i alle Stiftsbyer og ved Roskilde Domkirke større eller mindre offentlige Bogsamlinger.

I en længere Aarrække er der ved private Kræfter virket for Dannelsen af gode Sognebibliotheker rundt omkring i Landet.

2) Musæer eller videnskabelig ordnede Samlinger af Natur- eller Kunstgjenstande.

Foruden det vidt berømte Musæum, hvori Thorvaldsens Frembringelser i Marmor og Gips, skjænkede Kjøbenhavn af Mesteren selv, opbevares, og de til Universitetet knyttede Musæer, maa her nævnes det oldnordiske Musæum, som med det tilsvarende i Stockholm deler Æren af at høre til de rigeste og skjønneste i sit Slags, og hvis Bestemmelse fremgaar af dets Navn, det ethnografiske (indeholdende Gjenstande til Oplysning om de forskjellige Folkeslags Sæder og Skikke), Mønt- og Medaillesamlingerne, Kobberstik- og Malerisamlingen paa Kristjansborg Slot, og de danske Kongers efter Tidsfølgen ordnede Samlinger paa Rosenborg Slot, samt det, væsentlig ved en Privatmands

Gavmildhed, nylig stiftede historiske Musæum paa Frederiksborg Slot.

3) Det kongelige Akademi for de skjønne Kunster paa Charlottenborg, der under en Direktør og med 8 Professorer samt flere Docenter og Lærere meddeler Undervisning ikke blot for dem, som agte at uddanne sig til virkelige Kunstnere i Maler-, Billedhugger- eller Bygmesterfagene, men ogsaa gjennem dets Elementarskoler for Haandværkere, som ønske at benytte Kunsten til Forædling af deres Arbejder. Det foranstalter derhos aarlige offentlige Udstillinger af Kunstværker.

4) Det kongelige Theater og Kapel, under en kgl. udnævnt Theaterchef, med et Skuespil-, et Musik- og et Balletpersonale, hvis Betydning saa vel i æsthetisk som national Henseende er vel bekjendt.

I de senere Aar er der af og til givet Forestillinger paa Theatret, til hvilke ubemidlede have haft fri Adgang, ligesom der med Kultusministeriets Understøttelse er gjort Forsøg med at afholde Kirkekoncerter til meget nedsat Adgangspris.

5) Sorø Akademi har sin nuværende Rigdom i Arv dels efter det i Middelalderen saa berømte, til Skjalm Hvides Æt og Biskop Absalon knyttede Sorø Kloster, dels efter den nyere dansk-norske Literaturs Grundlægger Ludvig Holberg. Akademiet ejer for Tiden 2 Hovedgaarde, 16 Kirker med over 4000 Tdr. tiendeydende Hartkorn; Bøndergods (bortarvefæstet) over 1200 Tdr. Htk.; Skove paa mere end 6000 Tdr. Land i 2de særlige Skovriderdistrikter; 6 Gaarde i Sorø By og en Kapitalformue, som den 31te Marts 1879 udgjorde o: 8,980,000 Kr. Ved disse rige Midler underholdes ikke blot i det væsentlige den ovenom-

handlede Skole og Opdragelsesanstalt, men der ydes under Rigsdagens Bevillingsmyndighed betydelige Tilskud dels til Kirker, dels til forskjellige højere Realskoler, dels til Seminarierne, dels til Folkeoplysningens Fremme saa vel i Almindelighed som, efter hvad nys er berørt, til Folkehøjskolerne, dels til Lærerinder og Fagskoler for Kvinder, dels til Landbohøjskolen, og dels endelig til Videnskab og Kunst i Almindelighed Men uagtet samtlige disse Udgifter i Finansaaret $18^{78}/_{79}$ naaede op tilsammen til over 530,000 Kr., havde Akademiet desuagtet til Oplægning et Overskud af over 95,000 Kr.

6) Endelig virker Staten for Oplysning og Fremgang i nyttige Kundskaber og Indsigter ved at tilstaa umiddelbare Pengeunderstøttelser dels til Indretninger og Foreninger, der sætte sig et almennyttigt Formaal, dels undtagelsesvis til Enkeltmand, som har godtgjort særlig Dygtighed til og tiltrænger Bistand til en for det offentlige gavnlig Virksomhed. I sidst nævnte Henseende navnlig bevilges der aarlig (af Sorø Akademis Midler) til Videnskabsmænd og Kunstnere a) livsvarige Hædersgaver (i $18^{78}/_{79}$ over 8000 Kr.); b) faste Understøttelser (over 9000 Kr.); c) midlertidige Understøttelser (o: 21,000 Kr.) og d) Rejseunderstøttelser (o: 7000 Kr.).

I Tidernes Løb har der hertillands som anden Steds dannet sig en Mængde Selskaber og Samfund med videnskabelige eller kunstneriske Formaal, af hvilke adskillige føre Titel af kongelige af Hensyn til, at Kongen har overtaget Forsædet eller Protektoratet over dem. — Her skal blot anføres det højt fortjente nordiske Oldskriftselskab, der stiftedes 1825 og tæller Medlemmer over hele Norden, Videnskabernes Selskab, stiftet 1742, Selskabet for Fædrelandets Historie og Sprog, det danske Literatursamfund, den historiske Forening, den danske Lægefor-

ening, Haveselskabet, Kunstforeningen, det danske geografiske Selskab o. s. v. o. s. v. — Men ogsaa private Grundlæggere have oprettet forskjellige Stiftelser med Fremme af Videnskabelighed og Oplysning enten som Hoved- eller Biøjemed. Til slige Stiftelser henhøre bl. a. den Rejersenske Fond (Etatsraad Rejersen 1795) med en Kapital af over 870,000 Kr., som især virker for Naturvidenskab og tekniske Færdigheders Fremme; det Classenske Fideikommis (1789 Generalmajor Classen) med meget betydelige Jordejendomme (bl. a. 2 store Godser, 4 Gaarde i Kjøbenhavn og noget over 3000 Tdr. Land Skov) og en Kapital af hen ved 2,500,000 Kr., der især tilsigter at uddanne gode Borgere og befordre Vindskibelighed og Arbejdsomhed samt modarbejde Fattigdom; den grevelige Hjelmstjerne-Rosenkroneske Stiftelse (1809 Grev Markus Rosenkrone og Hustru) med en Jordskyldsindtægt af 245 Tdr. Byg aarlig og en Kapitalformue af hen ved 1,600,000 Kr., som foruden adskillige Understøttelser til trængende tillige yder Bidrag til at fremme Videnskab især Historie saa vel i Danmark som i Norge; den Raben-Levetzauske Fond (1871 Gehejmeraad Raben-Levetzau og Hustru) med en Kapital af 850,000 Kr., af hvis Renter en Fjerdedel anvendes til Bedste for Videnskab og Kunst; og Karlsberg Fonden (stiftet 1876 af Kaptajn og Brygger J. C. Jakobsen) med en Kapital af 1,000,000 Kr. til Fremme dels af teknisk-videnskabelige Undersøgelser ved de ved Bryggeriet Karlsberg oprettede Laboratorier, dels af Naturvidenskaberne i Almindelighed, Mathematik, Filosofi, Historie og Sprogvidenskab. — Endelig kan her endnu nævnes den paa det af Svenskeren Generalkonsul Jakob Letterstedt i 1861 oprettede Testamente grundlagte Letterstedtske Forening, hvis Formaal er at fremme Fællesskab i Videnskab, Industri og Kunst i de 3 nordiske Riger. Foreningen har 3 Afdelinger, en for hvert Rige med sin Lokalstyrelse, og en Hovedstyrelse, som har sit Sæde i Stockholm. Foreningen udgiver et nordisk Tidsskrift med en svensk Hovedredaktør i Upsala og 2de Underredaktører, henholdsvis i Kristiania og Kjøbenhavn.

Foreningens Formue udgjorde ved Slutningen af 1876 over 470,000 Kr.; af det aarlige Overskud, efter at de almindelige Udgifter ved Tidsskriftets Udgivelse ere blevne afholdte, er der aarlig blevet anvist særlig til Norge og Danmark 3000 Kr. til hvert Land.

Syvende Afsnit.

Nogle særlige Forvaltningsinstitutioner af blandet Beskaffenhed.

I denne Afdeling skal omhandles nogle for Samfundslivet vigtige Institutioner, af hvilke adskillige imidlertid ikke skylde Staten, men derimod private Stiftere deres Tilværelse.

a.

78. Nationalbanken.

Nationalbanken i Kjøbenhavn danner som et offentligt, men uden for Statsmagtens umiddelbare Indblanding staaende Institut Grundlaget for hele Landets Penge- og Omsætningsvæsen. — I Henhold til dens Grundlov eller Oktroj af 4de Juli 1818, som gjælder for 90 Aar, bestaar dens Styrelse af 15 Repræsentanter, af hvilke de 3 ældste aarlig afgaa, hvorefter deres Plads besættes ved Valg af de tilbageblivende blandt Mænd, der ere Ejere af mindst 5 Bankaktier og bosatte paa Sjælland, og 5 Direktører, hvoraf de fire vælges af Repræsentanterne og den femte af Kongen for 5 Aar ad Gangen, men med Ret til umiddelbart Gjenvalg blandt Mænd, der ligeledes eje mindst 5 Bankaktier, og som ere bosatte i Kjøbenhavn. Ved Siden af Styrelsen staar en kgl. Bankkommissær, hvis Hverv altid skal være forenet med Justits-

ministerens Embede. Banken har en Filial saa vel i Aarhus som i Flensborg.

Nationalbanken, som traadte i Stedet for den ved Frdgn. 5. Januar 1813 oprettede Rigsbank, der grundedes derved, at der lagdes en indløselig Prioritet, den saakaldte Bankhæftelse, paa alle Landets faste Ejendomme, er eneberettiget til at udstede Pengerepræsentativer eller Sedler (for Øjeblikket lydende paa 10, 50, 100 og 500 Kr.), som paa Forlangende omvexles med tilsvarende Guldmønt.

Det er Bankens Bestemmelse, som udtalt i Oktrojen, dels »ved Udlaan og Diskontering at fremme Pengeomløbet til Lettelse for Produktion, Handel og Omsætninger«, dels »ved Foliers Aabning og Modtagelse af Deposita at holde betroede Midler i sikker Gjemme og Tilsvar«, ved hvilket sidste sigtes til, at Banken kan benyttes saa vel til i samme at indsætte rede Penge som til i dens Gjemmer at lade opbevare Kostbarheder og andre Værdisager. — Banken er endog et særlig anbefalet Opbevaringssted for Midler, som Retsbetjentene og andre have i midlertidigt Værge i Embeds Medfør.

Der har med den tiltagende Velstand dannet sig mangfoldige private Instituter og Foreninger med beslægtede til Omsætningens og Kreditens Fremme sigtende Formaal, af hvilke flere, efter at deres Statuter ere blevne prøvede af Statsmagten, have faaet større eller mindre Begunstigelser bl. a. i Henseende til Brugen af Stempelpapir. Her skal nævnes blandt de vigtigste: Privatbanken, Handelsbanken, Landmandsbanken med fl. i Kjøbenhavn, de forskjellige Kreditforeningsanstalter for Øerne og Jylland, flere Diskontokasser i Provinsbyerne (den største i Odense).

Paa en vis Maade høre herhen ogsaa Sparekasserne, af hvilke der ved Begyndelsen af 1877 fandtes omtrent 400 — hvoraf mange rigtig nok kun smaa og omfattende

blot enkelte Sogne — med en indskudt Kapital af hen ved 223 Millioner Kr. —

I de sidste Rigsdagssamlinger har der gjentagende af Regeringen været forelagt et Lovforslag sigtende til at tilvejebringe et nøjere Tilsyn med Sparekassernes Styrelse og de i disses Varetægt givne Midler.

b.

79. Mønten i Kjøbenhavn.

Prægningen af Mønter (Bronce, Sølv og Guld) foretages ved Mønten i Kjøbenhavn stiftet 1749 af Frederik 5., men ombygget og omordnet 1873. Ved denne er ansat en Møntmester, en Guardein og en Medaillør med det fornødne underordnede Personale.

Møntens Virksomhed er meget vexlende. Ved den Tid, den ny Mønt blev indført, arbejdedes der med overordentlig Kraft for saa hurtig som muligt at faa Landets betydelige Behov af ny Mønt i Omløb og de gamle Mønter inddragne, og det lykkedes ogsaa i forholdsvis kort Tid at komme til Ende hermed. Følgende Angivelse viser denne Virksomheds Omfang og tillige Størrelsen af det i Omløb værende Møntforraad: af Guld blev udmøntet i 10 og 20 Kroner for o: 20,750,000 Kr. (foruden for 6 Mill. Kr. til Norge); af Sølv for o: 18,150,000 Kr., deraf i 2 Krone- og Kronestykker for o: 15 Mill. Kr. og Resten i 25 Øre- og 10 Ørestykker; af Bronce udmøntedes for o: 480,000 Kr., deraf hen ved 3 Mill. 5 Ørestykker, hen ved 12 Mill. 2 Ørestykker og næsten $9^1/_2$ Mill. 1 Ørestykker. — Den hele Udmøntning naar saaledes op til over 39 Mill. Kr. foruden de til Norge udmøntede 6 Mill. Kr.

Under sædvanlige Forhold er Virksomheden selvfølgelig langt mindre og væsentlig indskrænket til at erstatte den ved ældre Mønts Forringelse eller Tilintetgjørelse flydende Afgang. I $18^{78}/_{79}$ udmøntedes saaledes kun for omtrent 10,000 Kr. i Ørestykker og inddroges

for omtrent 17,000 Kr. ældre Mønt; Udgifterne til Mønten (Lønninger osv.) udgjorde lidt over 20,000 Kr.

c.

80. Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871.

Efter at der tidligere under Statens Tilsyn og Ansvar havde bestaaet forskjellige Enke- og Forsørgelseskasser, der imidlertid viste sig at være grundede paa mere eller mindre fejlagtige Forudsætninger, oprettedes der i 1842 en Livrente- og Forsørgelsesanstalt i Kjøbenhavn, hvilken atter ved Lov 18. Juni 1870 omdannedes til Livsforsikrings- og Forsørgelsesanstalten af 1871 under en Styrelse, bestaaende af 5 Direktører, af hvilke den ene tillige er Forretningsfører, med en særlig Læge og det fornødne Kontorpersonale samt Agenter omkring i Landet for at lette Almenhedens Indtrædelse i Anstalten. — I denne kan enhver, som kan opnaa antagelige Lægevidnesbyrd om sin Helbredstilstand, sikre sig selv eller sine efterlevende en aarlig Livrente eller Forsørgelse eller ved sin Død et bestemt Pengebeløbs Udbetaling til sine Arvinger eller til Ihændehaveren af Policen (Anstaltens Optagelsesbrev), alt imod at indskyde en efter billige Taxter beregnet Pengesum, som enten betales paa én Gang eller i visse tidsbestemte Afdrag (Præmier).

Efter Statsregnskabet $18^{78}/_{79}$ udgjorde Anstaltens Formue den 1ste Januar 1879 et samlet Beløb af over 35,600,000 Kr. Af denne Formue, der efter Loven ikke maa sammenblandes med Statsformuen, har Anstalten at opfylde de den paahvilende Forpligtelser.

Statens Embedsmænd ere forpligtede til at forsikre deres Enker en aarlig Enkepension i Anstalten, som staar i et vist Forhold til deres Lønnings

Størrelse, og indeholdes i denne, jvfr. Loven 3. Januar 1851 og 24. Febr. 1858. Ogsaa Bestillingsmændene er det, som ovenfor anført, paalagt at gjøre Indskud i denne Anstalt.

Foruden Statens Forsikringsanstalt er der oprettet en stor Mængde private Selskaber med lignende Formaal; Bikuben i Kjøbenhavn er bl. a. et saadant, for saa vidt det i Forbindelse med sin Sparekasse har en Alderdoms- og Børneforsørgelsesafdeling. Ogsaa de hyppig forekommende Begravelseskasser, Sygeforeninger osv. ere af beslægtet Natur.

d.

81. Forsikringsvæsenet mod Brand- og Søfare m. v.

For at fremme en for Almenvellet saa overordentlig gavnlig Institution som Forsikringsvæsenet og gjøre dettes Benyttelse saa almindelig som muligt, har Staten i en tidligere Tidsalder, da Samfundsudviklingen var mindre fremskredet end nu om Stunder, troet at burde tage samme i sin Haand og derfor oprettet forskjellige, mere eller mindre begunstigede Forsikringsselskaber fornemmelig mod Brandfare. — Blandt disse skal navnlig fremhæves de danske Kjøbstæders og Landbygningers Brandforsikringer, der ved den nyere Lovgivning ere blevne omordnede og, efter tidligere at have været en Slags Kontorer under Justitsministeriet, vel fremdeles styres under dette, men med betydelig Selvstændighed som 2de Afdelinger, Kjøbstæderne for sig (Lov 14 Maj 1870; Vedtægt 18 Juli 1874) med en Risiko af 257 Mill. Kr., og Landet for sig (Lov 23 April 1870; Vedtægt 10 Juni 1871) med en Risiko af 1070 Mill. Kr., hver især med et for 8 Aar ad Gangen valgt Repræsentantskab, der aarlig samles i Kjøbenhavn, et Bestyrelses- (Kontrol-) raad og admini-

strerende Direktører. — Hver Stad danner for sig et Branddirektorat, og Landet er for Øjeblikket delt i 74 Branddirektorater, men Ministeriet kan efter Behov omdele og forøge disse. — End videre skal nævnes det kjøbenhavnske Brandforsikringssocietet med en Risiko af ca. 206 Mill. Kr. for faste Ejendomme i Hovedstaden, de 2de oktrojerede Brandassurancekompagnier for Varer og Effekter, det kgl. oktrojerede Søassurancekompagni, hvis Oktroj eller Grundordning allerede skriver sig fra 1. Juli 1746 (omdannet 2. April 1850) og m. fl.

I vore Dage mangfoldiggjøre Forsikringsselskaberne sig mere og mere ved Borgernes private Foretagelsesaand, og der tegnes nu Forsikringer ikke blot mod Brand- og Søfare, men mod alle Slags Naturbegivenheder overhovedet, saasom Hagelskade, Stormskade, Kvægskade osv.

e.

82. Klostre og offentlige Stiftelser.

Et med Livsforsikringen i flere Retninger ensartet Formaal have de mangfoldige Klostre eller Stiftelser for ugifte Kvinder og Enker, der findes saa vel paa Øerne som i Jylland, og som vel i Reglen ere oprettede ved Gaver fra private, men dog saa godt som alle staa under Statens (Justitsministerens) særlige Tilsyn og nyde dens fortrinlige Beskyttelse. Ikke sjælden er Adgangen til disse Stiftelser, som dels yde de vedkommende Bopæl, Brændsel og Ophold, dels en undertiden endog betydelig aarlig Pengeunderstøttelse, knyttet til Betalingen af en vis Indskrivningssum og til Adel eller Rang — dette gjælder saaledes om de tre store adelige Frøkenklostre Vallø, Vemmetofte og Gisselfelt, samt om Roskilde, Odense, Estvadgaard, Støvringgaard Klostre og fl. —, men til

flere af dem staar Adgangen aaben for alle Landets Døtre uden Indskrivningspenge og uden Hensyn til Stand (Slagelse, Nykjøbing paa Falster, Kristjansdal, Duebrødrekloster osv.); ja til den af Grevinde Danner grundlagte store Stiftelse paa Jægerspris have endog Pigebørn, der skulle uddannes til at være Tjenestepiger, udelukkende Optagelsesret. Ved Siden af Klostrene gives der navnlig i de fleste Stiftsbyer under Stiftsøvrigheden og især i Hovedstaden (Vartov, det kgl. Opfostringshus og Stiftelsen for forældreløse Børn m. m.) talrige andre milde Stiftelser under Navn af Hospitaler, Alderdomsboliger o. desl., hvortil ogsaa Drengebørn og Mandfolk have Adgang.

Af Danmarks Klostre have især Vallø og Vemmetofte, hvis Forhold, som berørt, i sin Tid vare gjorte til Gjenstand for en parlementarisk Kommission, tiltrukket sig Opmærksomheden. Vallø, under en Protektrice eller Abbedisse af det kgl. Hus, en Decanesse og en Kurator, ejer 2710 Td. Hartkorn (Skovene have et Areal af over 5000 Td. Land) af alle Slags, hvoraf mellem 12 og 1300 Td. er bortarvefæstet, og i Kapital hen ved 9 Millioner Kr. Det understøtter i alt 175 Stiftsdamer med Hævning og 288 Enker og ugifte Piger af Embedsstand og andre. Vemmetofte, under en Priorinde og 2de Kuratorer, ejer 1475 Td. Hartkorn af alle Slags (Skovenes Areal er omtrent 2500 Td. Land), hvoraf over 800 Td. er bortarvefæstet, og i Kapital over 5,500,000 Kr. Det understøtter med Hævning 450 Stiftsdamer samt med en aarlig Pengehjælp fra 32 til 80 Kr. 330 fattige Børn dels paa, dels uden for Godset. — Frederik den Syvendes Stiftelse paa Jægerspris, under en Bestyrelse af 3 Medlemmer, som selv fornye sig ved Eftervalg, ejer Jægerspris Slot med underliggende Gaarde og Skove m. v., vurderet til 2,400,000 Kr. og en Kapitalformue af hen ved 4,500,000 Kr. For Tiden er der optaget 233 Børn i 12 Afdelinger foruden 25 Børn, som midlertidig ere anbragte i 4 kjøbenhavnske Børnehjem; men naar samtlige Byggeforetagender ere tilendebragte,

vil Stiftelsen kunne optage et betydelig større Tal. Ved Stiftelsen er ansat en Forstander 12 Plejemødre, 1 Overlærer og 7 Lærerinder foruden det underordnede Personale. Efter Planen modtages Børnene i en Alder af 2 til 4 Aar og opdrages og undervises paa Stiftelsen til det 16de Aar; Hensigten er, som alt nævnt, at uddanne dem til dygtige Tjenestepiger.

Tillæg til I. og II. Hovedstykke.

Oplysninger om Statshusholdningen.

83. Statsindtægterne og Skatterne.

For at give en Forestilling om Statsindtægterne skulle her de vigtigste, aarlig tilbagevendende og nogenlunde faststaaende blive anførte tillige med de Beløb, ubetydelig afrundede, hvormed de findes opgivne i Finansregnskabet for 1878—79. Herved vil tillige de væsentligste Statsskatter og Afgifter være betegnede.

		Kr.
1) Overskud af Domæneindtægterne . . .		1,270,000
2) Renter af Statsaktiverne		3,657,000
deraf bl. a.	Kr.	
a) Renter af Reservefonden	1,793,000	
b) Overskud af den grønlandske Handel	168,000	
c) Driftsoverskud af Statsjærnbanerne	827,000 *)	

*) Dette er betydelig mindre end i de nærmest foregaaende Aar, i hvilke det gjennemsnitlig har udgjort over 1.250.000 Kr.

3) Direkte Skatter		9,056,000
nemlig:	Kr.	
a) Gammelskat	5,002,000	
b) Landskat	1,717,000	
c) Ligningsskat	215,000	
d) Bygningsafgift	2,067,000	
e) Rangskat	55,000	
4) Indirekte Skatter		27,916,000
nemlig:		
a) Stempelpapirsindtægter	2,216,000	
b) Arveafgifter	898,000	
c) Afgifter ved Overdragelsen af faste Ejendomme,	560,000	
d) Retssportler og Departementssportler, tils. . .	1,858,000	
e) Told-, Skibs- og Brænderiafgift	22,384,000	
5) I Stedet for Overskud af Post- og Telegrafvæsen et Underskud paa i alt	140,000 Kr.	÷ 140,000*)
6) Overskud af Klasselotteriet		888,000
7) Indtægt af Færøerne		47,000
8) Indtægt af de vestindiske Øer		25,000
9) Renter af Kassebeholdningen		744,000
10) Bispetiendernes Overskud		110,000
11) Andre tilbagevendende Indtægter . . .		140,000

Foruden disse regelmæssigere Indtægter, af hvilke dog navnlig den vigtigste, Toldafgifterne, er underkastet ikke liden Forandring især efter Høstens Udfald, gives der adskillige af en mere forbigaaende Natur.

---

*) I Tidsrummet 18⁷⁷/₇₈ var der et Gjennemsnitsoverskud af over 375,000 Kr.; Nedgangen skriver sig især fra Udgifter til Landpostnettets Udvidelse.

Herhen høre bl. a. de et Par Gange paalagte Indkomstskatter (senest ved Lov af 2. Juli 1870). — For øvrigt er man af og til ogsaa tyet til at bruge af Statsaktivernes Kapital for at dække forskjellige til Udredelsen af de kontraktmæssige Afdrag paa den udenlandske Statsgjæld og til enkelte Jærnbaneanlæg o. s. v. medgaaende Udgifter.

84. Andre offentlige Afgifter og Byrder.

Ved Siden af de ovenfor under Nr. 3 og 4 nævnte Indtægter, som udgjøre de Undersaatterne dels umiddelbart, dels middelbart paahvilende Skatter og Afgifter til selve Staten, forekommer der adskillige andre offentlige Udredelser og Tynger, som dog langt fra alle gaa ind i Statskassen, og af hvilke enkelte bestaa i Ydelsen af personligt Arbejde, af hvilke her skal fremhæves:

1) Tiender af Jorder og Jordindtægter m. m., der som bekjendt indførtes allerede i Begyndelsen af Middelalderen og deles i: Præstetienden, som tilfalder Landets Gejstlighed og almindeligvis udgjør Præstekaldenes Hovedindtægt; Kirketienden, hvis væsentligste Bestemmelse er Kirkernes Vedligeholdelse og Istandsættelse m. v. (om den end hyppig ejes af private, er det dog kun med denne Forpligtelse); og Kongetienden (den tidligere Bispetiende), der i Tidernes Løb saa godt som ganske er gaaet over i privat Eje. Værdien af den samlede aarlige Tiendeydelse, for hvilken imidlertid en ikke ganske ringe Del af Landets Jordejendomme (det saakaldte tiendefri Hartkorn) ere fritagne, vil kunne sættes til et Beløb af hen ved 6 Millioner Kroner.

2) Forskjellige Naturalydelser, saasom Udredning af Heste til Hæren, Ægtkjørsler o. dsl.

3) Værnepligten, hvorom ovenfor i andet Hovedstykke.

85. Statsudgifterne.

Af Statsudgifterne skulle her, ligesom ovenfor ved Statsindtægterne, de vigtigste nævnes, paa samme Maade med de i Statsregnskabet 1878—79 opførte Beløb.

	Kr.
1) Kongens Civilliste	1,000,000
2) Kongehusets Apanager	422,000
3) Rigsdagen	209,000
4) Statsraadet	97,000
5) Statsgjældens Forrentning:	
a) den indenlandske	6,695,000
b) den udenlandske	622,000
6) Pensionsvæsnet:	
a) egentlige Pensioner	2,719,000
b) de militære Underklasser	344,000
og c) Invalideforsørgelsen	322,000
7) Udenrigsministeriet	354,000
8) Indenrigsministeriet	1,534,000
9) Justitsministeriet	2,281,000
10) Kirke- og Undervisningsministeriet (foruden Udgifterne vedkommende de herunder hørende Institutioner med særlige Fonds).	1,010,000
11) Krigsministeriet	8,548,000
12) Marineministeriet	4,700,000
13) Finansministeriet	2,872,000
14) Island	110,000

Disse de sædvanlige Udgifter ere imidlertid ikke de eneste. Der medgik saaledes end videre bl. a.

til Afdrag paa Statsgjælden omtrent 100,000 Kr.,
til saakaldte overordentlige Statsud-

gifter, saasom Jærnbanevæsen og forskjellige offentlige Arbejder, Forskud, overordentlige Anskaffelser til Hær og Flaade o. s. v. . . . 3,100,000 Kr., og de aarlige Budgetter villle i saa Henseende efter de Krav, Tiden eller Forholdene stille, vise en ikke ringe Forskjellighed.

86. Statens Formuestatus.

Endnu skal med et Par Ord berøres Statens Formuestatus den 1ste April 1879.

Passiverne ɔ: Gjælden udgjorde:

1) Indenlandsk Statsgjæld . . . . 159,382,000 Kr.
   deraf uopsigelig fra Kreditors Side 156,500,000 Kr.
   opsigelig eller paa Afdrag 802,800 Kr.
   og Resten Gjæld, hvoraf Livrente svares.
2) Udenlandsk Statsgjæld . . . . 15,377,000 -*)

Tilsammen 174,759,000 Kr.

Aktiverne ɔ: Formuen udgjorde:

1) Statens Jærnveje have kostet omtrent 69 Millioner Kr.; regnede til det halve af, hvad de have kostet, giver dette . . . . 34,500,000 Kr.

at overføre 34,500,000 Kr.

---

*) I Aaret 1865, altsaa umiddelbart efter sidste Krig, udgjorde den samlede Statsgjæld over 270 Mill. Kr. og deraf den udenlandske Statsgjæld over 95 Mill. Kr., og den er saaledes i den forløbne Mellemtid bleven nedbragt med et meget betydeligt Beløb.

overført	34,500,000 Kr.
2) Usserød Klædefabrik, Frederiksværk og den grønlandske Handel ere førte til Bogs tilsammen med	1,000,000 -
3) Reservefondens Aktiver	38,365,000 -
4) Andre Aktiver	24,720,000 -
5) Udestaaende Laan og Lønningsforskud	400,000 -
6) Kassebeholdningen 31te Marts 1879	30,400,000 -
	129,385,000 Kr.

Desuden ejer Staten anselige Land- og Skovdomæner, hvis Overskud, som af det foregaaende vil ses, ere meget betydelige, og som — Renten regnet til 4 pCt. — repræsentere en Kapital af mellem 30 og 40 Millioner Kr., samt en stor Del Slotte, Kaserner, Skoler, Musæer osv. af forholdsvis stor Værdi.

Nationalformuen i Danmark, det vil sige Jorder, Bygninger, Kreaturer, Skibe, Redskaber, Møbler, Penge, Pengeeffekter m. v., er for Tiden beregnet at udgjøre en Værdi af o: 5000 Mill. Kr., og Nationalindtægten, ɔ: Summen af alle her levende Individers Netto-Indtægt, i et almindeligt Aar til en Værdi af 500 Mill. Kr. — Sammenholdes hermed Beløbet af de opkrævede Skatter, vise disse sig at udgjøre o: $1^1/_{10}$ pCt. af Nationalformuen og 11 pCt. af Nationalindtægten; den enkelte Borger udreder i saa Fald gjennemsnitlig til Stat og Kommune aarlig $1^1/_{10}$ pCt. af sin Formue og 11 pCt. af sin Indtægt; deraf de $3^3/_{10}$ pCt. til Kommunen og de $7^7/_{10}$ pCt. til Staten (jvfr. Prof. Falbe-Hansens Meddelelser i »Nationaløkonomisk Tidsskrift«).

Om de kommunale Afgifter og Indtægter vil blive handlet i næste Hovedstykke.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene.

---

a. Almindelig Oversigt.

87. Hvad der forstaas ved Kommunalanliggender.

Efter den hos os stedfundne Udvikling kunne følgende Anliggender betegnes som kommunale:

1) Fattig- og Forsørgelsesvæsenet jvfr. Planen af 1. Juli 1799 for Kjøbenhavn og de tvende Reglementer af 5. Juli 1803 for Byerne og Landet med mangfoldige senere Lovbud, navnlig Forordn. af 24. Januar 1844. Enhver Kommune — Kjøbstad eller Sogneraadskreds — udgjør i Reglen en selvstændig Forsørgelseskreds, og kun i visse særlig bestemte Tilfælde træder Amtskommunen til.

I de senere Aar er det blevet mere og mere almindeligt, at to eller flere Sognekommuner have forenet sig om Anskaffelse af en Fattiggaard med Jordtilliggende, ved hvis Dyrkning de trængende sysselsættes — en Understøttelsesform, som efter andre Landes Erfaring har været gavnlig baade for de fattige og Kommunerne.

Ved Loven af 8. Marts 1856 om Oprettelsen af »de Fattiges Kasse« er der gjort Skridt til at organisere en friere Forsørgelse af trængende ved Siden af den almindelige kommunale Fattighjælp, uden at der med sammes Modtagelse er forbundet de af den sidst nævnte flydende borgerlige Virkninger (bl. a. Tabet af Valgretten); men Midlerne, hvorover denne Kasse kan raade, ere de fleste Steder temmelig indskrænkede.

2) Vejvæsenet i dets Helhed, efter at nu ogsaa de tidligere Hovedlandeveje ere henlagte under Amts-

kommunen ved Loven af 21. Juni 1867. Ifølge denne deles de offentlige Veje af Indenrigsministeren, efter at have hørt de vedkommende Amtsraad, i 2 Klasser: Landevejene, derunder tillige i det væsentlige de saakaldte Landevejsgader, og de offentlige Biveje. Indenrigsministeren bestemmer efter Forslag af vedkommende Amtsraad, hvilke Veje der skulle henregnes til Landevejene. Om offentlige Biveje tager Amtsraadet eller Amtmanden Bestemmelse efter Indstilling af Sogne- eller Byraadene. Medens Amtsraadene — hvad Landevejsgaderne angaar dog efter Forhandling med Byraadene — have den egentlige Bestyrelse og umiddelbare Vedligeholdelse af Landevejene, have Sogne- og Byraadene Bestyrelsen af de offentlige Biveje, dog henholdsvis under Amtsraadets og Amtmandens Kontrol. Alle Klager over og Tvistigheder mellem kommunale Myndigheder om Vejene finde deres sidste Afgjørelse hos Indenrigsministeren, under hvem der er ansat en Overvejinspektør med en Assistent. For hver Amtsraadskreds er der af Amtsraadet antaget en Vejinspektør.

Ved Udgangen af 1878 udgjorde samtlige Landevejes Længde paa det allernærmeste 880 Mil; de offentlige Biveje havde i 1865 en Længde af 3673 Mil.

3) Det lavere Skolevæsen.

4) Politi- og Næringsvæsenet.

5) en Del Landboanliggender saasom Klitplantning, Hegn og Fred, Vands Afløb og Regulering osv.

6) Havnevæsenet med Undtagelse af Helsingør, Esbjerg, Kristjansø og Frederikshavn.

7) Omsorg for de rent stedlige Indretninger og Forhold, t. Ex. Gadernes Brolægning og Belysning, Vandforsyning, Kloakledninger, Snekastning, Sundhedsvæsen og Renlighed, god Orden o. s. fr.

8) Tilvejebringelsen af Midlerne til de kommunale Øjemeds og Byrders Bestridelse.

Undtagelsesvis tilvejebringes ogsaa egentlige Statsskatter f. Ex. Ligningsskatten i Byerne ved Kommunens Hjælp. For Kjøbenhavns Vedkommende sker al direkte Skatteoppebørsel overhovedet som berørt ved Kommunen, idet Staden ved sine Rodemestre lader samtlige kongelige og kommunale Skatter og Afgifter opkræve.

Medens nogle af disse Anliggender maa betragtes som rent kommunale, ere dog de fleste af dem af en noget blandet Natur, idet Staten har særlig Interesse i deres Udførelse, og derfor i større eller mindre Grad griber ind. Dette gjælder især Skole- og Fattigvæsenet saa vel som Politi- og Næringsvæsenet og Havnevæsenet og, om end i mindre Grad, Vejvæsenet, samt forskjellige af Landboanliggenderne. I øvrigt maa det erindres selv for de rent kommunale Sagers Vedkommende, at Grundlovens § 91 ikkun giver Kommunerne Ret til »selvstændig at styre deres Anliggender under Statens Tilsyn«.

88. Inddeling af Kommunerne og disses Antal.

Ifølge Lovgivningen skjelnes der mellem Kjøbstad- og Landkommunerne.

Hvad Kjøbstadkommunerne angaar, kan atter sondres mellem Kjøbenhavn og de øvrige 67 Kjøbstæder.

For Landkommunernes Vedkommende skjelnes derimod mellem Amtskommunerne, hvoraf der for Øjeblikket gives 21, og Sognekommunerne, hvoraf der for Tiden gives 1065, hvortil kommer de 6 Handelspladser, som i Henseende til Landsthingsvalgene dog, som tidligere bemærket, regnes for Kjøbstæder og i øvrigt ere noget særlig stillede.

Det var i Junigrundloven (§ 44) antydet, at der muligen kunde blive oprettet større kommunale (Amts- eller Provins-) Raad, omfattende paa én Gang By og Land; men denne Tanke maa efter den Bane, hvorpaa man i de nyere Kommunallove er slaaet ind, i det mindste for en nærmere Fremtid betragtes som opgivet. Mellem Land og By er der saaledes i kommunal Henseende ingen umiddelbar Forbindelse.

b. Kommunalordningen i Kjøbenhavn.

89. Kjøbenhavns Magistrat.

I Hovedstaden, hvis Kommunalordning i nyere Skikkelse skriver sig fra Forordn. 1. Januar 1840 og senere videre er udviklet ved Loven af 4. Marts 1857 i Forbindelse med Vedtægten af 30. Decbr. 1857, staar en af Kongen udnævnt Overpræsident og 4 af Borgerrepræsentanterne med kgl. Stadfæstelse valgte Borgmestre og lige saa mange ulønnede, af Repræsentanterne uden Stadfæstelse valgte Raadmænd i Spidsen for Kommunen og danne i Forening den saakaldte Magistrat. Denne har Forvaltningen af samtlige Kommunens vidt omfattende Anliggender under sig. Overpræsidenten er Statsmagtens Repræsentant, og ham tilkommer, uden for de kriminelle Retssager, som tidligere nævnt, den samme Myndighed som Amtmanden. Han har fremdeles Overtilsynet med samtlige Kommunens Embedsmænd, hvem han foreløbig kan suspendere, og hvis Embedsbøger han kan lade sig forelægge. Finder han, at en Beslutning taget enten af Magistraten eller Borgerrepræsentantskabet eller begge i Forening strider mod Lovgivningen eller vil virke fordærvelig for Kommunen eller gaar ud paa at nægte Opfyldelsen af en Kommunen paahvilende Pligt, skal han, hvis hans

Advarsel desangaaende ikke frugter, sætte Beslutningen ud af Kraft og gjøre Indberetning til Indenrigsministeriet.

Kjøbenhavns Kommunalanliggender behandles under 4 Afdelinger, der hver for sig forestaas af en af Borgmestrene som Chef med en Raadmand som tilforordnet, og er der desuden ved hver af dem ansat en Del Embeds- og Bestillingsmænd.

Den besluttende Myndighed deler Magistraten med Borgerrepræsentantskabet. Uenighed mellem Magistrat og Borgerrepræsentantskab kan af sidst nævnte bringes til Indenrigsministeriets Afgjørelse.

90. Kjøbenhavns Borgerrepræsentanter.

Repræsentantskabet bestaar af 36, for 6 Aar ad Gangen valgte Mænd, der atter af deres egen Midte vælge en Formand og de forskjellige kommunale Udvalg, og af hvilke efter Tur 6 aarlig fratræde, men kunne gjenvælges. Bestemmelserne om Valgret og Valgbarhed indeholdes i Loven af 23. Decbr. 1865, hvorefter Valgret tilkommer alle dem af Hovedstadens Beboere, som ere valgbare til Folkethinget, naar de ved sidste Ansættelse til Indkomstskat ere satte i Skat for en Indtægt af mindst 400 Kr. Valgbar er enhver, som har Valgret, dog kunne Magistratens Medlemmer og Politi- og Vicepolitidirektøren ikke vælges.

Under Magistratens 1ste Afdeling henhøre alle Underøvrighedsforretninger, Næringsvæsenet, Kirke- og Skolevæsen, Legater og almindelige Stiftelser; under 2den Afd. Kommunens almindelige økonomiske Anliggender, Skattevæsenet i videste Omfang og Bestyrelsen af Bidstrup Gods samt de kommunale Hospitaler; under 3dje Afd. Fattigvæsenet, Arbejdsanstalterne og Ladegaarden; under 4de,

Afd. samtlige tekniske Anliggender, saasom Gas- og Vandvæsenet, Brolægnings- og Vejvæsenet, Bygningsvæsenet, Brandvæsenet, Sundhedsplejen og Justérvæsenet.

Med Hensyn til Fattigforsørgelsen og Sygepleje er Kjøbenhavn delt i 12 Distrikter, hvert især med en Forstander og tvende lønnede Læger under Stadslægen, hvilken sidste i Forbindelse med Politidirektøren, en Borgmester og en af Kommunelægerne udgjør Byens Sundhedskommission. Med Hensyn til Skatteopkrævningen er Byen delt i 20 Rodemesterkredse, med Hensyn til Politivæsenet i 6 Politikredse og med Hensyn til Bygningsvæsenet under Stadsbygmesteren i 4 Bygningsinspektorater. Af andre vigtigere Embedsmænd under Kommunen skal nævnes den tidligere ommeldte Skoledirektør, Stadsingeniøren, Brandinspektøren og Stadskonduktøren foruden Bestyrerne af de større tekniske Foretagender (bl. a. Gas- og Vandværket). Havnevæsenet er underlagt et Havneraad, hvis Forretningsfører er Havnekaptajnen.

I Tiaaret 1867—76 har den samlede Udgift gjennemsnitlig udgjort 4,375,000 Kr. hvoraf noget over Femtedelen er blevet udredet ved Optagelse af Laan. Til Forrentning og Afbetaling af Gjælden er medgaaet mellem 5 og 600,000 Kr.*), til Administrationsudgifter hen ved 325,000 Kr. til Skolevæsenet over 350,000 Kr., til Politivæsenet over 400,000 Kr. og til Fattigvæsenet — Udgifter til syge og afsindige ikke medregnede — omtrent 700,000 Kr. aarlig.

Efter en Opgjørelse for Aaret 1876 for Hovedstaden havde

de kjøbenhavnske Legater en Formue af	24,000,000	Kr.
Kirker, Hospitaler og Arbejdsanstalter .	3,800,000	—
Milde Stiftelser	9,700,000	—
Velgjørende Foreninger	5,070,000	—
Syge- og Begravelsesselskaber	0,820,000	—

Ved offentlig Subskription til Fordel for trængende indkom i nævnte Aar omtrent 315,000 Kr.

*) Den 31. Marts 1880 vil Hovedstadens Gjæld kunne anslaas til o: 24 Mill. Kr., til hvis Forrentning og Afdrag vil medgaa o: 1 Mill. Kr. aarlig.

Hovedreglerne for Kjøbenhavns kommunale Skatter indeholdes i Lov 19. Febr. 1861, hvorefter de Udgifter, som ikke kunne udredes ved Hjælp af Areal-, Grund- og Brolægningsskatterne eller Byens øvrige Indtægter, bl. a. dens Lejeindtægter af dens faste Ejendomme og Renter af dens Kapitaler, skulle dækkes af en Indkomstskat, der paalignes samtlige Stadens Indvaanere, saaledes at det ved det aarlige Budgets Forhandling bestemmes, hvor stor en Procent der skal opkræves for det kommende Aar.

c. Kjøbstad-Kommunerne.

91. Borgmesteren og Byraadets Organisation.

Ved Enevoldsmagtens Indførelse mistede Kjøbstæderne deres gamle Selvstændighed, og først ved Frdgn. 24. Oktober 1837 skabtes et virkeligt kommunalt Liv atter i disse. Dette udvikledes videre ved senere Lovbud og har ved den ny Hovedlov af 26. Maj 1868 modtaget sin seneste Ordning.

Ifølge denne styres Kommunens Anliggender af et Byraad med 7—19 af Borgerne valgte Medlemmer og, indtil en Omordning af Rets- og Forvaltningsforholdene har fundet Sted, med en af Kongen beskikket Borgmester (almindeligvis Byfogden) som Formand.

Med Hensyn til Valget til Byraadet deles dettes Medlemmer i to Afdelinger, af hvilke den ene tæller et Medlem mere end den anden. Den større Del vælges af de Kjøbstadindvaanere, som ere valgbare til Folkethinget og i det Valget forudgaaende Kalenderaar have boet i og svaret direkte Skat til Kommunen, uden Hensyn til Skattens Størrelse, medens den mindre Del vælges af den Femtedel af de valgberettigede Indvaanere, som i det sidste Aar have svaret det største direkte Skattebeløb, for saa vidt

dette tilsammen udgjør i det mindste Totredjedelen af Kommunens Skatter; i modsat Fald medtages saa mange af de efter dem højst beskattede, at dette Beløb naas. Valgbar er enhver, som har Valgret til den større Del af Byraadet; dog maa lige saa lidt her som i nogen af de øvrige kommunale Forsamlinger beslægtede i op- og nedstigende Linie paa samme Tid have Sæde i Raadet.

Valgene gjælde for 6 Aar, og hvert 3dje Aar afgaar vexelvis den større eller mindre Del af Raadet. Enhver, som ikke er 60 Aar gammel, er almindeligvis pligtig at modtage Valg. Raadets Forhandlinger ere offentlige og ledes af Borgmesteren. Til at fatte en gyldig Beslutning udfordres, at foruden Borgmesteren mindst Halvdelen af Raadets Medlemmer ere til Stede. Beslutningen fattes med Stemmeflerhed.

92. Borgmesterens og Byraadets Myndighed.

Borgmesteren har den udøvende Myndighed; men det kan ved den Vedtægt, som for hver Kjøbstad skal udarbejdes og forelægges Indenrigsministeren til Stadfæstelse, være overdraget staaende Udvalg, i Reglen sammensatte af Byraadets egne Medlemmer, at forvalte enkelte Grene af de kommunale Anliggender.

Den besluttende Myndighed i samtlige Kommunens Anliggender ligger derimod hos Byraadet, men Borgmesteren kan, naar han finder den tagne Beslutning lovstridig eller fordærvelig for Kommunen eller uforenelig med en denne paahvilende Forpligtelse, ved sin Erklæring desangaaende midlertidig sætte den ud af Kraft, imod strax at gjøre Indberetning til Indenrigsministeren, som da afgjør Sagen.

Byraadet gjør Forslag til Ansættelsen af Lærerne og Lærerinderne ved Kommunens Skoler og udnævner de kommunale Embeds- og Bestillingsmænd, blandt hvilke mærkes Kæmneren, i hvis Kasse Byens Indtægter indbetales, og som efter Ordre besørger Kommunens Udbetalinger. Politimesteren har imidlertid Forslagsret med Hensyn til de Tjenestemænd, som nærmest vedkomme Rets- og Politivæsenet. Byraadet behandler endelig og vedtager efter tvende Behandlinger Kommunens Finansoverslag (Budget) for det kommende Kalenderaar, som er baade By- og Sogne-Kommunernes Finansaar. Imidlertid udfordres dog Indenrigsministerens Samtykke:

hvis der skal udskrives et højere samlet Skattebeløb, end Gjennemsnittet af de 3 sidste Aars Kommunalskatter have udgjort med Tillæg af en Femtedel;

hvis der skal forbruges af Kommunens Kapitalformue, afhændes eller pantsættes nogen af dens faste Ejendomme eller erhverves nye saadanne eller rejses enten større Laan eller Laan paa længere Tid, end at det kan tilbagebetales af det følgende Aars Indtægter;

hvis der skal stiftes nyt Fællesskab mellem tvende Kjøbstæder eller Kjøbstad og Amtsraadskreds i Henseende til Benyttelse af Thing- og Arresthuse, Tvangsarbejdsanstalter, Sygehuse og lignende Indretninger.

Samtlige Kjøbstadkommuners Udgifter udgjorde i 1875 o: 4,900,000 Kr. og i 1876 o: 5,900,000 Kr.; af disse Beløb medgik henholdsvis o: 750,000 og 760,000 Kr. til Fattigvæsenet og o: 850,000 og 940,000 Kr. til Skolevæsenet.

I Henhold til Lov af 11. Febr. 1863, jvfr. Kommunallovens § 21 og følgende §§, skulle Kjøbstædernes Udgifter, for saa vidt de ikke kunne dækkes af disses Indtægter (af Jorder, Huse, Tiender, Kapitaler o. s. v.), tilvejebringes ved Ligning paa Borgerne, dels paa disses

faste Ejendomme, saa vel efter Hartkorn som efter Assuranceværdi, dels efter Formue og Lejlighed.

d. Amts-Kommunerne.

93. Amtmanden og Amtsraadets Organisation.

Ogsaa for Landets, saa vel Amts- som Sognekommunernes Vedkommende, er den ældre Kommunalordning efter Forordn. 13. August 1841 væsentlig bleven omformet i den nyere Tid, senest ved Hovedloven af 6. Juli 1867.

Bestyrelsen af Amtskommunens Anliggender forbliver ifølge denne som hidtil hos Amtsraadet, bestaaende af vedkommende Amtmand som Formand og fra 7 til 13 valgte Medlemmer. Ligesom ved Byraadene vælges Amtsraadets Medlemmer i 2 Afdelinger, af hvilke den ene har et Medlem mere end den anden. Den større Del vælges middelbart af samtlige Amtsraadskredsens Sogneraad, idet ethvert af disse af sin Midte udnævner en Valgmand. Den mindre Del vælges umiddelbart af et Antal, ligt med de nys nævnte Valgmænds, af de Ejendomsbesiddere, som i det sidste Aar have boet i Amtsraadskredsen, ere valgbare til Folkethinget og have udredet de største Bidrag til Amtsrepartitionsfonden. Valgbar er enhver, som er valgbar til et af Kredsens Sogneraad.

Valgene gjælde for 6 Aar, og der skiftes paa samme Maade som i Kjøbstæderne, ligesom i alt væsentligt tilsvarende Regler herske med Hensyn til Pligten til at modtage Valg, Forhandlingsmaaden osv. som for Byraadene.

94. Amtmandens og Amtsraadets Myndighed.

Amtsraadet har en dobbelt Myndighed. For det første er det nemlig for saa vidt overordnet Kommunalbestyrelse for Kredsens Sognekommuner, som det fører et almindeligt Tilsyn med, at Sogneraadene i deres Forvaltning holde sig Loven efterrettelige, og kan paatale Pligtforsømmelse fra de enkelte Sogneraads-Medlemmers Side for Domstolene. Dets Billigelse er end videre nødvendig til flere af de af Sogneraadene tagne Beslutninger, og der kan derhos i adskillige Tilfælde føres Anke over disse for Amtsraadet. Ved Siden af Amtsraadet fører ogsaa Amtmanden Tilsyn med Sogneraadene og kan sætte dets Beslutninger midlertidig ud af Kraft, mod strax at gjøre Indberetning til Indenrigsministeriet, der afgjør Sagen.

Dernæst bestyrer Amtsraadet Amtskommunens egne umiddelbare Anliggender, bl. a. i Særdeleshed Vejvæsenet, og afgjør, hvor stort et Beløb der aarlig, og for indtil en Tredjedel af dette Beløbs Vedkommende tillige, paa hvad Maade det skal udredes til Amtsrepartitionsfonden. Det tager Beslutning om Anvendelsen af dennes og Amtsfattigkassens Midler og kan under visse særlige, formelle Betingelser til almennyttige, offentlige Indretninger og til personlige Understøttelser bevilge Bidrag for ét Aar ad Gangen; endelig ansætter det forskjellige i Amtskommunens Tjeneste staaende Bestillingsmænd, efter de nærmere Regler i den af Indenrigsministeren billigede Vedtægt.

Amtmanden har samme Magt til at standse Amtsraadets Beslutninger som Borgmestrene i Henseende til Byraadets, ligesom Indenrigsministerens

Samtykke til Amtsraadets Beslutninger behøves i de samme Tilfælde, hvor Byraadets udkræve det.

Samtlige Amtsrepartitionsfondenes Udgifter i 1875—76 udgjorde o: 6,900,000 Kr., hvoraf bl. a. til Skolevæsenet o: 210,000 Kr., til Vejvæsenet 2,510,000 Kr. og til Politi- og Fattigvæsenet næsten 670,000 Kr., til Sindssygeanstalterne o: 220,000 Kr. og til Medicinalvæsenet over 430,000 Kr. I 1876—77 naaede Udgifterne op til over 7,000,000 Kr., hvoraf til Skolevæsenet næsten 225,000 Kr., til Vejvæsenet over 2,650,000 Kr., til Fattig- og Politivæsenet omtrent 825,000 Kr., til Sindssygeanstalterne over 206,000 Kr. og til Medicinalvæsenet hen ved 540,000 Kr.

Amtsrepartitionsfondens Indtægter tilvejebringes væsentlig ved Ligning paa Hartkorn, for saa vidt den ikke er i Besiddelse af rentebærende Kapitaler o. dsl. —

Amtsfattigkassens Midler tilvejebringes dels ved aarlige Tilskud fra Sognekommunerne, dels ved de i kriminelle Sager faldende Bøder.

e. Sogne-Kommunerne.

95. Sognekommunens Organisation.

Sognekommunernes Anliggender bestyres af et Sogneraad, bestaaende af et ulige Antal Medlemmer.

Ogsaa her deles Raadet med Hensyn til Valgrettens Udøvelse i tvende Afdelinger, den ene med et Medlem mere end den anden. Den mindre Halvdel vælges af de af Sognets Beboere, som ere valgbare til Folkethinget, og som i det sidste Aar enten ved Penge, Naturalydelser eller personligt Arbejde have udredet Bidrag til Sognet. Den større Del derimod vælges af den Femtedel af samtlige Vælgere, der i det foregaaende Kalenderaar har udredet de højeste Bidrag til de paa Hartkorn og efter Formue og Lejlighed lignede Kommuneafgifter. Valgbar er enhver,

som kan vælges til Folkethinget, naar han paa den Tid, da Valget foregaar, har haft Bopæl i Kommunen i ét Aar.

Med Hensyn til Valgtidens Længde, Pligten til at modtage Valg, Forhandlingsmaaden i Raadet, som samles mindst 6 Gange aarlig, osv. gjælder i det væsentlige det samme som for By- og Amtsraad, men Sogneraadet vælger imidlertid med Stemmeflerhed for et Aar ad Gangen selv sin Formand.

96. Sogneraadets Myndighed.

Sogneraadet bestyrer under Amtsraadets Overtilsyn Sognekommunens Fattig-, Skole- og Vejvæsen samt øvrige kommunale Anliggender og paaligner de Bidrag i Penge eller Naturalydelser, som aarlig behøves til Sognets Fornødenheder. Imidlertid maa det ikke blot i de nys anførte Tilfælde, i hvilke By- eller Amtsraadet behøve Indenrigsministerens Samtykke, men ogsaa under flere andre Forudsætninger indhente Amtsraadets Indvilligelse til sine Bestemmelser paa det økonomiske Omraade, saasom naar det beslutter, at der af Sognet skal ydes Bidrag til de fattiges Kasse (altsaa ikke til egentlig Fattighjælp), til de private Syge- og Forsørgelseskasser, til Betaling for Medhjælp, som ydes Sogneraadets Formand, naar det særskilt vil afskaffe en enkelt Del af det kommunale Pligtarbejde, naar det vil paadrage Kommunen en vedvarende Forpligtelse til at anskaffe Skolebrændsel paa anden Maade, end i Skoleanordningen af 29. Juli 1814 er bestemt, o. desl.

Sogneraadet skal ved de til dets Raadighed staaende Midler hindre Betleri og Løsgængeri og bidrage til at fremme god Politiorden, ligesom det er pligtigt at tilvejebringe og meddele Regeringen de

Oplysninger om Folketal, Kvægbestand og lignende Forhold i Kredsen, som maatte blive det afæskede. Sogneraadet afgiver Betænkning over forskjellige Næringsvæsenet efter Lov af 29. Decbr. 1857 vedkommende Spørgsmaal, over Forandringer i Læge- og Jordemoderdistrikterne osv. Endelig er Raadet bemyndiget til uden Avktionsdirektørens Mellemkomst at afholde Licitationer over Udførelsen af Vejarbejde, Istandsættelser af Skoler og Fattighuse, Underholdning af militære Foderheste og Anskaffelsen af Naturalydelser til Sognekommunens Brug osv.

Amtmanden har samme Myndighed til at standse en Sogneraadsbeslutnings Udførelse, som der tilkommer ham lige overfor Amtsraadet.

I 1875 beløb samtlige Sognekommuners Udgifter sig til lidt over 11,470,000 Kr., deraf bl. a. til Skolevæsen o: 3,225,000 Kr., til Fattigvæsen næsten 4,040,000 Kr. og til Vejvæsen osv. 1,060,000 Kr.; i 1876 beløb Udgifterne sig til hen ved 12 Mill. Kr., hvoraf til Skolevæsen o: 3,400,000 Kr., til Fattigvæsen over 4,120,000 Kr. og til Vejvæsen over 1,160,000 Kr.

Sognekommunernes Udgifter dækkes, for saa vidt det ikke kan ske ved deres øvrige Indtægter (faste Ejendomme, Kapitaler o. dsl.) ved Ligning dels paa Hartkornet, dels paa Formue og Lejlighed efter et Forhold, som for 3 Aar ad Gangen fastsættes af Amtsraadet efter Sogneraadets Indstilling.

I Aaret 1876 udgjorde Udgifterne:

1) Kjøbenhavns Kommune o:	5,050,000	Kr.
2) Kjøbstadkommunerne o:	5,900,000	-
3) Amtskommunerne o:	6,900,000	-
4) Sognekommunerne o:	12,000,000	-
I alt for hele Riget	29,850,000	Kr.

Fjerde Hovedstykke.

De Statsundergivnes almindelige Rettigheder og Pligter.

a. Forskjellige Slags Statsundergivne.

97. De forskjellige Slags Statsundergivne.

De Personer, som ere Statens Myndighed underkastede, kunne være:

1) Udlændinge (eller fremmede), dels saadanne, som, uden at opholde sig i Landet, her eje Gods eller staa i et særlig offentligt Forpligtelsesforhold til Staten, f. Ex. som dens Konsuler i Udlandet, eller som paa anden Maade i enkelte Retninger, t. Ex. ved her at føre Processer, ere komne ind under de danske Loves Omraade, dels saadanne, som i Riget have taget midlertidigt Ophold;

2) Undersaatter eller, som de ogsaa kaldes, Statsborgere, idet der ved den første Benævnelse især sigtes til deres Forpligtelse til at vise Staten Troskab og følge dens Love, selv om de midlertidig maatte have begivet sig til Udlandet, og ved den sidste til Statens Forpligtelse til at værge og beskjærme dem, hvor de end monne færdes i Indland eller Udland.

b. Udlændinges Retsstilling.

98. Udlændinges Retsstilling.

De ældre Tiders Opfattelse, hvorefter den fremmede var saa godt som retløs, er for længst opgivet i alle civiliserede Lande, og der ydes Udlændinge i alt

væsentligt i private Retsforhold samme Værn og Retshjælp som Statens egne Borgere.

Da Pastvang i Reglen er afskaffet efter vor Lovgivning, kunne fremmede almindeligvis bevæge sig frit ind og ud af Landet, dog med enkelte Undtagelser, idet visse Personer, saasom Tatere ubetinget og Dyretrækkere, Musikantere, Kraft- og Behændighedskunstnere o. dsl., for saa vidt de ville søge Erhverv ved Omvandring, saa vel som andre arbejdssøgende Personer (Haandværkssvende, Tyende), der mangle behørige Legitimationspapirer fra offentlige Myndigheder i Henhold til Loven af 15. Maj 1875, slet ikke erholde Adgang til Landet. Naar de sidst nævnte ere i Besiddelse af slige Dokumenter, undergives de Forpligtelsen til at løse en saakaldet Opholdsbog.

De sig her opholdende Udlændinge kunne i Reglen søge al Slags lovligt Erhverv, hvortil ej udfordres særskilt Borgerskab eller Nærings- eller Adgangsbevis (Prøvehandel), men paa den anden Side maa de rette sig efter Landets Love og Paabud og tilsvare de Afgifter og Byrder, som paahvile de egentlige Statsborgere, for saa vidt de ej særlig ere fritagne for disse (hvilket f. Ex. gjælder om Værnepligten). Det følger imidlertid af deres hele løse Forhold til Statsmagten, at denne, naar de paa en eller anden Maade f. Ex. ved Trang, Løsgængeri eller Brud paa Lovene blive besværlige eller farlige for Samfundet, eller naar de i Henhold til Traktater forlanges udleverede, ikke vil gjøre synderlige Omstændigheder i saa Henseende (jvfr. den nys anførte Lov §§ 7 og 13).

Medens man andet Steds, t. Ex. i Sverige, har knyttet Udlændinges Adgang til at eje eller besidde faste Ejendomme til en særlig kgl. Tilladelse, staar Adgangen i saa Henseende hos os aaben for alle,

hvorimod Udlændinge ere udelukkede fra selvstændig borgerlig Næringsdrift og fra Embedsvirksomhed. At de kunne studere ved vore Højskoler og Kunstanstalter o. desl. og benyttes som Konsuler af fremmede Magter paa vore Handelspladser, er en Selvfølge.

c. Undersaatternes eller Statsborgernes Retsstilling.

99. Hvorledes man bliver Statsborger.

Den sædvanlige Maade, hvorpaa det statsborgerlige eller undersaatlige Forhold opstaar, er ved Fødsel, naar man nemlig enten fødes i Danmark, og Faderen selv paa den Tid er dansk Statsborger, eller man fødes i Udlandet under et midlertidigt Ophold af Forældrene dersteds, medens Faderen vedblivende har bevaret sin Borgerret hjemme. Ved uægte Børn er det Moderens Retsstilling, som bliver det afgjørende for Barnet.

Men Statsborgerret erhverves ogsaa af en udenlandsk Kvinde, som indgaar Ægteskab med en Mand, der selv har Borgerret i Riget, og endelig kan Borgerret vindes ved Indvandring.

Efter dansk Statsret udkræves der hverken Øvrighedens Tilladelse eller nogen Anmeldelse saa lidt som Aflæggelse af Troskabsed til Kongen for at blive Statsborger; men for saa vidt Talen er om Erhvervelse af Statsborgerret ved Indvandring, maa det være den paagjældendes Hensigt at tage fast Ophold; hans Ophold her maa uden Hensyn til dets Længde »bære utvetydigt Vidnesbyrd om, at han har gjort Riget til sit andet Fædreland«. Om denne Hensigt er til Stede, er et faktisk Spørgsmaal, som i hvert modende Tilfælde maa afgjøres efter de foreliggende Omstændigheder (jvfr.

Lov 25. Marts 1871). Det er ingen Nødvendighed, at han løses eller kan løses fra sit tidligere undersaatlige Forhold til fremmed Stat (jvfr. Konvention med Amerika af 18. Marts 1873). Da det saaledes ikke sjælden kan stille sig noget tvivlsomt, hvor vidt Hensigten at ville blive i Riget skal formodes at være til Stede eller ikke, er man tvet til visse positive Tidsbegrænsninger i saa Henseende. Efter de Grundsætninger, som ere blevne gjorte gjældende ved de i den senere Tid afsluttede Traktater, vil saaledes i de fleste Forhold 2 Aars Ophold danne et Slags Vendepunkt, navnlig med Hensyn til Forbryderes Udlevering, Udvisning af blotte Politihensyn osv., jvfr. ogsaa nys nævnte Lov 25. Marts 1871 § 1 og Lov 15. Maj 1875 § 13; men i andre Retninger saasom for at kunne vinde Kjøbstadborgerskab paa Haandværks- og Fabriksdrift, Forsørgelseshjem og for at kunne undgaa Udvisning af Riget i Henhold til Straffelovens § 16 for begaaede Forbrydelser udkræves 5 Aars Ophold.

Statsborgerret paa Grund af Indvandring kan lige saa vel erhverves af Kvinder som af Mænd.

100. Hvorledes Statsborgerretten ophører.

Statsborgerretten ophører:

ved Udvandring, ɔ: Bortdragning med den Hensigt ikke at vende tilbage, selv om man endnu ikke har opnaaet Borgerret i det fremmede Land, og hvad enten man har erhvervet kongelig Tilladelse til Udvandringen, hvilket i øvrigt, bortset fra visse med Værnepligten i Forbindelse staaende Tilfælde, er ufornødent, eller ikke;

ved Ægteskab med en i Udlandet bosat fremmed Mand, naar Konen hos ham tager Ophold:

ved Udlevering for Forbrydelse til de Stater (t. Ex. England), lige overfor hvilke ikkun Indfødsret traktatmæssig sikrer herimod.

101. De statsborgerlige Rettigheder.

Følgende ere de almindelige statsborgerlige Rettigheder:

1) Fri og uhindret Adgang til at forfølge sin Ret ved Domstolene i alle Slags Sager og til at indgive Ansøgninger og Klager til de underordnede offentlige Myndigheder, Regeringen og Kongen, alt selvfølgelig under Iagttagelse af Lovgivningens herhen hørende Forskrifter (jvfr. bl. a. hvad det sidst nævnte Forhold angaar Forordn. 15. Decbr. 1820 og Lov 2. Febr. 1866).

2) Tros- og Bekjendelsesfrihed, idet Borgerne kunne forene sig i Samfund for at dyrke Gud, saaledes som det stemmer med deres Overbevisning, dog at intet læres eller foretages mod Sædeligheden eller den offentlige Orden. Ingen er pligtig til at yde personligt Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den, som er hans egen; dog skal den, som ikke er Medlem af et her anerkjendt Trossamfund, til Skolevæsenet svare de til Folkekirken lovbefalede personlige Afgifter. Endelig kan ingen paa Grund af sin Trosbekjendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder, medens han paa den anden Side ej heller kan unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig Borgerpligt (Grlvs § 76, 77 og 79) saasom Værnepligten, Vidne- og Edspligten osv., jvfr. nedenfor.

3) Betryggelse for den personlige Frihed mod ubeføjet eller ufornøden Fængsling og Frihedsberøvelse ved de offentlige Myndigheder, idet der i

Grlvs § 80 foreskrives, at enhver, som anholdes, skal inden 24 Timer — som maa regnes fra Anholdelsens Begyndelse — stilles for en Dommer, der ved en af Grunde ledsaget Kjendelse, afgivet inden 3 Dage, afgjør, om han skal fængsles eller løslades enten ubetinget eller mod en passende Sikkerhedsstillelse. Denne Kjendelse kan strax af vedkommende indankes for en højere Ret. Ingen kan underkastes Varetægtsfængsel for en Lovovertrædelse, som blot kan medføre Straf af simpelt Fængsel eller Bøder.

4) Boligens, Breves og Papirers Uantastelighed uden ifølge forudgaaende Dommerkjendelse, for saavidt ingen særlig Undtagelse er hjemlet ved Lov (Grlvs § 81).

5) Ejendomsrettens Ukrænkelighed fra det offentliges Side. Det hedder herom i Grlvs § 82: »Ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge Lov og mod fuldstændig Erstatning.« Denne Ukrænkelighed, der i øvrigt alt var hjemlet i den tidligere Ret, jvfr. Pl. 31. Juli 1801, har i den senere Tid især faaet Betydning ved de hyppige Afstaaelser (Expropriationer) af Jord til Jærnbaner.

6) Fri og lige Adgang til Erhverv, for saa vidt ej Almenvellet maatte kræve Indskrænkning (Grlvs § 83). Jvfr. dog, hvad ovenfor er anført om de indvandrede Statsborgere.

7) Ret til Fattigunderstøttelse for dem, som ikke kunne ernære sig og sine, og hvis Forsørgelse ikke paahviler nogen anden, dog, som det hedder i Grlvs § 84, »mod at de underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde« og ligeledes med den ovenfor berørte Indskrænkning i Henseende til indvandrede.

8) Ret til fri Undervisning i Almueskolerne efter Grlvs § 85 for de Børn, hvis Forældre ikke have Evne til at sørge for deres Oplærelse.

9) Pressefrihed eller, som Grlvs § 86 udtrykker sig, Berettigelse til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre lignende Forholdsregler, sigtende til at forebygge eller hindre Trykningen af et Skrift eller forud at paavirke og forandre dets Indhold fra det offentliges Side, skulle ingen Sinde paa ny kunne indføres. En anden Sag er det, at et Skrift, efter at være trykt og udgivet, ifølge Dommerkjendelse vil kunne beslaglægges eller konfiskeres, jvfr. i øvrigt Presseloven af 3. Januar 1851 og Straffel. §§ 215—18.

10) Ret til at forene sig i lovlige Øjemed uden forudgaaende Tilladelse af Øvrigheden. Ingen Forening kan ophæves ved en Regeringsforanstaltning jvfr. Grlvs § 87; men den kan foreløbig forbydes, mod at der da strax rejses Sag mod den til dens Ophævelse ved Domstolene. At en Forening ogsaa maa kunne hæves eller forbydes af Lovgivningsmagten, er en Selvfølge.

11) Forsamlingsfrihed, idet Borgerne efter Grlvs § 88 have Ret til at samle sig ubevæbnede. Politiet har Ret til at overvære offentlige Møder og kan forbyde Forsamlinger under aaben Himmel, naar der er Grund til af dem at frygte Fare for den offentlige Fred. I Tilfælde af Opløb, tilføjer § 89, maa den væbnede Magt (ɔ: Militæret, hvis Bistand tilkaldes af Politiet), med mindre den angribes, ikke indskride, forinden Mængden først trende Gange forgjæves i Kongens og Lovens Navn har været opfordret til at gaa fra hinanden.

12) Ret til at indgive Andragender til Rigsdagen, naar man dermed henvender sig til en Rigsdagsmand, som er villig til at indbringe det i vedkommende Thing (Grlvs § 63.)

13) Borgerlig Lighed, idet ifølge Grlvs § 92 enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forrettighed er afskaffet.

14) Ret til overalt, hvor man færdes i Udlandet, at kunne paakalde de danske Sendebuds og Konsulers Bistand.

15) Ret til at beskjærmes mod Udlevering til fremmede Magter, dog med de Indskrænkninger, hvad indvandrede angaar, som ovenfor ere berørte, og som i øvrigt maatte flyde af Traktaterne.

De foranførte Rettigheder tilkomme imidlertid ogsaa de fremmede, som blot have midlertidigt Ophold i Riget, for saa vidt ikke det modsatte følger af Sagens Natur eller udtrykkelig Lovbestemmelse, med den Begrænsning, som flyder af den lettere Adgang for Staten til i forskjellige modende Tilfælde at kunne udvise dem.

102. De statsborgerlige Forpligtelser.

Foruden de almindelige retlige Forpligtelser, som paahvile fremmede, der opholde sig her eller, hvad en enkelt Forpligtelse (Skatteydelse) angaar, endog blot eje Gods her, saasom:

at afholde sig fra alle strafbare eller forbudne Handlinger;

at udrede de lovlig paalagte Skatter og offentlige Afgifter;

at møde som Vidne, naar man under en Rettergang behørig dertil indvarsles, og at afgive Forklaring med Sanddruhed og Redebonhed under Ed;

at angive, hvis det er fornødent til Fore-

byggelse, Forræderi, Anslag mod Kongens Liv, Mord, Røveri eller anden Forbrydelse, hvorved Medmenneskers Liv udsættes for Fare, saafremt saadant kan ske uden Fare for egen eller nærmestes Liv eller Velfærd, jvfr. Strfl. § 109;

at komme Medmennesker, som ere i Livsfare til Hjælp, naar det kan ske uden Fare for Liv eller Helbred, jvfr. Strfl. § 199;

er der visse Forpligtelser, der blot paahvile de faste Statsborgere. Herhen høre Forpligtelsen til

med sin Person at bidrage til Statens Forsvar efter de nærmere Bestemmelser, som Loven foreskriver, og for saa vidt ej Overenskomst med eller det undersaatlige Forhold til fremmede Stater er til Hinder derfor (Grlvs § 90 og Lov af 6. Marts 1869 §§ 2 og 5);

og til at udføre de borgerlige Ombud og andre offentlige Hverv, f. Ex. Værgemaal, Syns- og Skjønsforretninger, Brandtjeneste osv., der efter behørig Udmeldelse kunne paalægges.

d. Indfødsretten.

103. Det af Indfødsretten flydende særlige Forhold til Staten.

I et endnu nøjere Forhold end til den blotte Statsborger staar dog efter vor Lovgivning Staten til dem, som have Indfødsret.

Kun disse have

1) Adgang til Statens Embeder og Tjenester, hvad enten de besættes af Kongen eller de underordnede Myndigheder;

2) Valgret og Valgbarhed til Rigsdagens tvende Thing og til de forskjellige kommunale Repræsentationer;

3) Adgang til de fleste Stipendier eller Understøttelser og Legater ved Universitetet og polyteknisk Læreanstalt, Kunstakademiet, Landbohøjskolen o. desl.;

4) Adgang til adelige Stiftelser og Klostre;

5) fortrinlig Adgang til at vinde Borgerskab paa Næring eller til Næringsbevis, idet den, som mangler Indfødsret, skal have opholdt og ernæret sig ærlig her i Landet i 5 Aar, jvfr. Næringsloven 29. Decbr. 1857, og til Lægepraxis, idet den, som ej er indfødt, skal have opnaaet bedste Karakter ved den anordnede Lægeprøve ved Universitetet for at faa Ret til at praktisere.

104. Hvorledes stiftes Indfødsret?

Indfødsret erhverves dels ved Fødsel, dels ved Optagelse.

Ved Fødsel:

a) af Børn, som fødes i Danmark eller dets Bilande, uden Hensyn til, om Forældrene selv have Indfødsret eller ikke, naar Børnene i sidste Tilfælde forblive og opdrages her i Landet, og

b) af Børn, som fødes af Forældre, der selv have Indfødsret ifølge Fødsel eller Optagelse, under midlertidigt Ophold i Udlandet.

Ved Optagelse:

Dette, som tidligere skete ved kongelig Bevilling (Naturalisationspatent), er nu en Lovgivningssag, jvfr. Grlvs § 51. Ifølge de Betænkninger, som af begge Thing afgaves, forinden Vedtagelsen af Loven af 31. Maj 1867, hvorved der første Gang efter Forfatningsforandringen blev meddelt fremmede Indfødsret, vil der for ad denne Vej at opnaa Indfødsret

fremtidig fordres, saafremt vedkommende ikke er kommen hertil før Konfirmationsalderen og i Riget har faaet dansk Undervisning og Opdragelse, foruden et pletfrit Rygte:

1) at den paagjældende i Forhold til sin Stilling skal kunne anses for at være det danske Sprog mægtig;

2) en længere Tids Ophold, i Reglen 10 til 15 Aar, med mindre Ansøgeren er Normand eller Svensker paa Grund af deres særlige Stilling til os i national Henseende;

3) Anbefaling fra Opholdsstedets Kommunalbestyrelse og Øvrighed;

4) endelig maa det, forinden Loven kan blive virksom, godtgjøres, at vedkommende er løst fra sit tidligere undersaatlige Forhold, eller han maa, hvor saadant efter det vedkommende Lands Love ikke er muligt, til Indenrigsministeren afgive en Erklæring om, at han frasiger sig alle af dette Forhold flydende Rettigheder, jvfr. Lov 25. Marts 1871.

Indfødsret ifølge Optagelse kan lige saa lidt fortabes som Indfødsret ifølge Fødsel; men adskillige enkelte Indfødsrettigheder kunne fortabes, og i denHenseende har den sidst nævnte Art af Indfødsret Fortrinet. Ligesom det nemlig efter Sagens Natur maa antages, at den, som har Indfødsret ifølge Fødsel, stedse vil blive modtaget, naar han af en eller anden Grund skulde blive udvist af en fremmed Stat, saaledes vil paa den anden Side den, hvis Indsfødsret hidrører fra Optagelse, næppe kunne undgaa Udvisning, dersom han skulde blive trængende og ikke ved Ophold i en bestemt Fattigkreds i foreskrevet Tid har erhvervet Forsørgelsesret.

Skjønt saaledes i Henhold til det ovenanførte Statsborgerret og Indfødsret for en Del dække hinanden,

gjælder dette dog ikke ubetinget, idet de hverken stiftes ganske paa samme Maade eller have samme Indhold.

Femte Hovedstykke.

Forvaltningsforholdene i Bilandene.

A. Island.

danner, ikke blot for Lovgivningens, saaledes som tidligere omhandlet, men ligeledes for Forvaltningens Vedkommende en Enhed for sig selv og indtager ogsaa i saa Henseende en særlig Stilling i Riget.

105. Administrative Hovedinddelinger.

Med Hensyn til Civilforvaltningen udgjør Island et Landshøvdingedømme med 3 Amter (Sønderamtet, Vesteramtet og Nord- og Østeramtet), som atter omfatte 18 Sysler, hvoraf de 2de i kommunal Henseende ere tvedelte, og 3 Byer (Reykjavik, Isafjord og Akureyri) samt en Del avtoriserede *) og i Antal

*) Til Avtorisation af en Handelsplads udkræves en Lov. — Ved Frdgn. 13. Juni 1787 blev den islandske Handel, som tidligere havde været monopoliseret, frigivet for alle danske Undersaatter, men ved Lov 15. April 1854 ogsaa for fremmede, saaledes dog, at den knyttedes til Byerne og de avtoriserede Handelspladser, og blandt de sidste fortrinsvis til Stykkisholm, Vestmanø, Øfjord og Eskefjord. — I Byerne og Handelspladserne er det tilladt enhver, som hos vedkommende Byfoged eller Sysselmand løser Borgerskab, at drive Handelsnæring, derunder Ret til Forhandling af Brændevin og Spirituosa. I øvrigt kan ogsaa paa selve Landet hos Sysselmanden løses Næringsbevis, som giver Berettigelse til at handle, dog ikke med Brændevin og Spirituosa, jfr. Lov 7. Nov. 1879.

stadig tiltagende Handelspladser. Syslerne deles i Repper, der paa det nærmeste svare til vore Sognekommuner.

I gejstlig Henseende udgjør Island et Bispedømme med 18 Provstier og 171 Præstekald.

106. Den almindelige borgerlige Forvaltning.

a. Landshøvdingen.

Ifølge Kundgjørelse af 22de Febr. 1875, som omændrede den tidligere Instrux af 29. Juni 1872, forestaar en Landshøvding med Sæde i Reykjavik Islands Forvaltning og danner Mellemledet mellem Styrelsen i Kjøbenhavn (ɔ: Kongen og Ministeren for Island) og alle Øens Embeds- og Bestillingsmænd, der samtlige ere hans Tilsyn undergivne. Han afgjør alle Islands indre Administration vedkommende Anliggender med den Indskrænkning, at han i de Sager, som udkræve kongelig Beslutning, blot har at gjøre Indstilling til Ministeren, hvilket ligeledes gjælder om Sager, der udfordre Forhandling med de øvrige Ministerier (fordi de ikke angaa Island alene), eller som særlig ere forbeholdte Ministeren, samt om finansielle Spørgsmaal, for saa vidt de ikke udtrykkelig ere undergivne Landshøvdingens Afgjørelse. — Det tilkommer Landshøvdingen at meddele Bevilling til fri Proces i Sager for den islandske Overret og Byretten i Reykjavik — ved de øvrige Retter Amtmændene, jfr. Lov 12. Juli 1879 —, hvorhos det er ham, som afgjør, om kriminelle Sager skulle indankes til Højesteret af det offentlige; han besætter de Præstekald, som ikke umiddelbart bortgives af Kongen, og udøver en temmelig udstrakt Bevillingsmyndighed i Familieretsforhold, ligesom han kan eftergive og

nedsætte Bødedomme, saafremt den ikjendte Bøde ikke naar op over 50 Kr. Alle Indberetninger afgives til Landshøvdingen; Post-, Landbo- og Skattevæsenet staar under hans umiddelbare Overtilsyn, saa vel som Fængslerne og Straffeanstalterne; ligeledes har han øverste Afgjørelse af alle kommunale Anliggender og Tvistemaal, for saa vidt de ikke høre under Domstolene.

I Landshøvdingens Fraværelse eller i hans Forfald eller i Tilfælde af hans Død udføres hans Hverv af Justitiarius i den islandske Overret, indtil anden Bestemmelse bliver taget af Regeringen.

Under Landshøvdingen er ansat en Sekretær med den fornødne Medhjælp.

Siden Begyndelsen af Avgust Maaned 1874 udkommer der en Regeringstidende for Island paa Islandsk, der selvfølgelig er Landets officielle Sprog, i hvilket enhver, der attraar offentlig Ansættelse, maa godtgjøre Færdighed.

b. Amtmændene m. m.

Den almindelige Civilforvaltning tilkommer under Landshøvdingen Amtmændene, af hvilke der findes 2de, idet Sønder- og Vesteramtet ere forenede til ét Amtmandsskab. — Med de Indskrænkninger, som flyde af den Landshøvdingen tilkommende Myndighed, indtage de islandske i alt væsentligt samme Stilling som Rigets øvrige Amtmænd. — Under Amtmændene staa atter Sysselmændene og Byfogderne, i deres Egenskab af Underøvrighed og Politimester, og under dem igjen Repsstyrerne, hvis Virksomhed paa det nærmeste svarer til Kongerigets Sognefogders.

107. Retsforvaltningen.

Den almindelige Underdommermyndighed tilkommer Sysselmændene, 16 i Tallet, og Byfogderne, hvoraf der er 3, af hvilke de 2 dog tillige ere Sysselmænd. Ligesom deres danske Kaldsfæller, ere de tillige Retsskrivere og Skifteforvaltere foruden Underøvrigheder og Politimestre, samt her end videre Skatteoppebørselsembedsmænd.

Fra Underretterne kunne saa vel civile som kriminelle Sager indankes til Landsoverretten for Island, oprettet ved Frdgn. 11. Juli 1800, som har sit Sæde i Reykjavik, og ved hvilken under Landshøvdingens dog blot formelle Præsidium er ansat 1 Justitiarius og 2 Overretsassessorer, af hvilke den ene tillige gjør Tjeneste som Justitssekretær, samt for Tiden 2de Overretsprokuratorer.

Fra Overretten endelig foregaar som tidligere ommeldt Indankningen til Højesteret i Kjøbenhavn.

Hovedreglerne for den islandske civile Rettergangsmaade findes i Frdgn. 15. Avgust 1832, og for den kriminelle i Frdgn. 24. Januar 1838; det er i det væsentlige de danske Rettergangsregler tillempede efter Islands ejendommelige Forhold, som komme til Anvendelse. Uden for Byerne, hvor der er ugentlige Thing, holdes i Reglen kun én Gang aarlig »ordinært« Thing (Mandtalsthing), saaledes at Sysselmanden ved udsendt Budstikke forud kundgjør Retsdagene for hvert af Syslets Thingsogne, der i Reglen falde sammen med Repperne. — Der findes ingen Underretssagførere paa Øen, men Parterne ere berettigede til at lade møde ved uberygtede Mænd, hvorhos det er Dommerens Pligt at vejlede dem. Ligesom den danske Lovgivning med de af Hensynet til Øens Fjærnhed og særlige Tarv flydende Ændringer efterhaanden er blevet gjældende for de fleste vigtigere borgerlige Forhold — dog er for Landboforholdene den ældre isiandske Ret

endnu stedse den herskende —, saaledes er der under 25. Juni 1869 udstedt en ny Straffelov for Island, som i alt væsentligt stemmer med den danske. Ifølge Lov af 24. Avg. 1877 er ogsaa paa Island Thinglæsning af Love og Anordninger m. v. bortfaldet, og en Offentliggjørelse gjennem Regeringstidenden for Island den for alle forbindende Bekjendtgjørelsesform. For saa vidt en Lov ej selv bestemmer anderledes, træder den i Kraft 12 Uger efter den Dag, da det Nummer af Regeringstidenden udgaar, hvori det bekjendtgjøres, at Loven er udkommet.

Ifølge Lov 4. Marts 1871 har Island i Reykjavik faaet en særlig Straffeanstalt for dem, som i Island dømmes til Straffearbejde være sig Tugthus- eller Forbedringshusarbejde; til Fuldbyrdelse af Fængselsstraf samt til Varetægtsfanger er der blevet opført 7 Fængsler.

108. Den kirkelige Forvaltning.

I Spidsen for Islands Gejstlighed staar Biskoppen, der har Bopæl i Reykjavik og i Forbindelse med Amtmanden over Sønder- og Vesteramterne udgjør Stiftøvrigheden for Island med samme Virkekreds som Kongerigets Stiftøvrigheder, dog at den tillige fører Tilsyn med Undervisningsanstalterne. For hvert Provsti er der ansat en Provst, som tillige er Sognepræst. — Øens 171 Sognekald, der almindeligvis omfatte flere Sogne, ere i Henhold til Kundgjørelse af 8. Juli 1870 delte i 4 Klasser efter Indtægternes Størrelse. Hovedkaldene (ɔ: 1ste Klasse med 24 Embeder) bortgives af Kongen; de øvrige Klassers Embeder besættes af Landshøvdingen efter Indstilling af Biskoppen.

Kirkernes Antal er 308. Antallet af Sognene er opgivet til 299.

109. Undervisningsvæsenet.

Af højere Fagundervisningsanstalter gives der paa Island tvende, begge i Reykjavik, nemlig en Dannelsesanstalt for vordende Gejstlige (Pastoralseminariet) og en Lægeskole.

Den først nævnte er oprettet ved kongelig Resolution af 21. Maj 1847 under en Lektor som Forstander og 2de Docenter. Ved denne Anstalt skulle alle fra Reykjavik lærde Skole dimitterede, som attraa Præstekald paa Øen, gjennemgaa en toaarig Undervisning og derefter underkaste sig en Prøve, alt for saa vidt de ikke have taget Embedsexamen i Kjøbenhavn.

Lægeskolen er oprettet ved Lov 11. Februar 1876 og nærmere ordnet ved Reglement af 9. August s. A. Den har en Forstander, som tillige er Landfysikus og 2de Lærere. Undervisningen er beregnet paa 4 Aar og staar aaben for dem, som have bestaaet Afgangsprøven ved den lærde Skole og tillige underkastet sig en filosofisk Prøve ved Pastoralseminariet. — For at kunne blive Distriktslæge udfordres, foruden at have bestaaet Afgangsprøven ved Skolen, at vedkommende har gjennemgaaet et klinisk Kursus ved Fødselsstiftelsen i Kjøbenhavn og mindst et halvt Aar besøgt de herværende Hospitaler.

I Reykjavik findes et betydeligt offentligt Bibliothek, der faar Lokale i den ny Althingsbygning, og stadig forøges ved Tilskud fra Landskassen. Desuden haves en Oldsagssamling samt en særlig Bogsamling for den lærde Skole. I Akureyri og Stykkisholm er der Amtsbibliotheker, som faa aarlige Tilskud af Landskassen.

Af almindelige Læreanstalter haves Reykjaviks lærde Skole, med 1 Rektor, 1 Overlærer

og 5 Adjunkter. Efter seneste Skoleordning har Skolen 6 etaarige Klasser.

I Reykjavik, Isafjord og fl. St. er oprettet Skoler, hvor »alle der hjemmehørende Børn kunne nyde den Undervisning, som for oplyste Borgere anses fornøden«, og i Mødruvellir ved Lov af 7. Novbr. 1879 en Realskole med 2de Lærere og en Agronom, der underviser i Landbrug. — Ved Lov 12. Februar 1872 er der for hvert af Islands Amter i øvrigt paabudt Oprettelsen af mindst én Landbrugsskole, »som skal tjene til Mønster med Hensyn til Landhusholdning, Jorddyrkning og Kvægavl, og hvor unge Mennesker kunne modtage den fornødne praktiske og theoretiske Uddannelse i de nævnte Retninger«. Endelig er der i Reykjavik en ved private Midler oprettet Kvindeskole, samt Kvindeskoler paa Munkathveraa, Øfjord og Skagafjord, hvilke alle understøttes af det offentlige.

De stedlige Forhold, navnlig den spredte Bebyggelse, tilstede almindeligvis ikke uden for Byerne offentlige Almueskoler saaledes som hos os, men Forældrene undervise selv deres Børn i Hjemmet; desuagtet staar Oplysningen paa et forholdsvis højt Trin, og det er sjældent at træffe en Islænder, som ikke kan læse med Færdighed. Ved Lov 9. Januar 1880 er det paalagt Præsterne at føre Tilsyn med, at Børnene i deres Menigheder lære tilstrækkeligt at skrive og regne. Sker heri Forsømmelse fra Forældres, Værgers eller Husbøndernes Side, kan Barnet efter vedkommende Kommunalraads Foranstaltning midlertidig anbringes anden Steds for at indhente det forsømte, paa de paagjældendes Bekostning.

Af Bogtrykkerier findes f. T. 5, nemlig 2 i Reykjavik, 2 i Akureyri og 1 i Eskefjord.

110. Sundhedsvæsenet.

Islands Lægevæsen er ordnet senest i Henhold til Lov af 15. Oktober 1875; en Landfysikus, der som nævnt tillige er Lægeskolens Forstander, har Overtilsynet; under ham er Landet delt i 20 Lægekredse eller Distrikter, i hver af hvilke der er ansat en lønnet Distriktslæge, hvis Bopæl i Reglen bestemmes af Landshøvdingen.

Ifølge Lov af 17. December 1875 deles hvert Syssel i et passende Antal Jordemoderdistrikter efter Forslag fra vedkommende Sysselforstanderskab, i hvert af hvilke ansættes en særlig oplært og lønnet Jordemoder.

Paa Øen findes for Tiden 3 Apotheker (Reykjavik, Stykkesholm og Akureyri) ligesom flere Sygehuse, hvoraf navnlig det i Reykjavik efterhaanden tilsigtes udvidet til et Hospital, ved hvilket der for de Lægestuderende kan afholdes kliniske Øvelser. For døvstummes Undervisning er der ligesom i det øvrige Rige truffet særlige tvingende Foranstaltninger, jvfr. Lov 26. Februar 1872.

111. Samfærdselsvæsenet.

Postforbindelsen mellem Danmark og Island er nu ordnet saaledes, at der 10 Gange om Aaret afgaar Postdampskib fra Kjøbenhavn over Skotland og Færøerne; paa 5 af disse Rejser omsejles tillige hele Øen. Den danske Statskasse tilskyder i Henhold til Lov 2. Januar 1871 § 6 f. T. et Beløb af 40,000 Kr. aarlig til de hermed forbundne Udgifter, medens Resten 18,000 Kr. udredes af Landskassen.

For Samfærdslen paa selve Øen er der sørget dels ved Oprettelsen af et Postvæsen, dels ved Vejanlæg.

Postvæsenets Ordning er bestemt ved Lov

26. Februar 1872 og Kundgjørelse af 3. Maj s. A. Hele det indre Postvæsen staar under Landshøvdingens særlige Overbestyrelse. I Reykjavik er der oprettet et Postkontor under en kgl. udnævnt Postmester, som tillige fører Tilsyn med samtlige underordnede Postexpeditører, der — 15 i Tallet — ansættes efter hans Indstilling af Landshøvdingen, Brevsamlere, — for Tiden 54, der antages af ham alene, — og Postførere, hvilke han i Forbindelse med vedkommende Amtmand antager. Islands Postvæsen besørger Breve (med og uden Anbefaling), Brevkort, Penge og Pakker samt Blade, Tidsskrifter og Korsbaandsforsendelser. Der er for Tiden 3 Hoved- og 12 Sidepostruter, langs hvilke de fornødne Postexpeditioner og Brevsamlingssteder findes.

Vejvæsenet, der er at betragte som et væsentlig kommunalt Anliggende, har faaet sin seneste Ordning ved Lov af 15. Oktbr. 1875. Vejene, som blot ere til Færdsel for gaaende og ridende — al Førsel af Varer sker ikkun paa Hesteryg —, deles i 2 Slags: Fjældveje og Bygdeveje. Fjældveje ere de større og betydeligere, som forene to Landsfjerdinger; Landshøvdingen afgjør efter vedkommende Amtsraads Indstilling, hvilke Veje der skulle regnes for Fjældveje; Udgifterne til disses Anlæg og Vedligeholdelse udredes af Landskassen efter Vedtagelse af Althinget. Bygdevejene deles atter i Sysselveje, som forene 2de Sysler eller ere anlagte gjennem et Syssel, hvor der er stærk Færdsel, og Reppeveje. Udgifterne til disse Veje afholdes af vedkommende Kommuner.

Paa Reykjanæs (Islands sydvestlige Halvø) er der i den nyeste Tid opført et Fyrtaarn. Der er af Al-

thinget i den seneste Tid blevet bevilget et betydeligt Beløb til 3 Broanlæg over Elve.

112. Oppebørselsvæsenet.

Regnskabs- og Oppebørselsvæsenet er omordnet ved Reglement af 13. Febr. 1873, medens selve Skattevæsenet ved forskjellige nyere Love (bl. a. Frdgn. 26. Febr. 1872, ændret ved Love 11. Febr. 1876 og 7. Novbr. 1879 om Afgift af Brændevin, Øl og Spirituosa; 11. Febr. 1876 om Afgift paa Indførsel af Tobak; 3 Love af 14. Decbr. 1877 om Bygningsafgift, om Indkomstskat, om Skat paa Jordejendom; Lov 12. April 1878 og 10. Novbr. 1879 om Fyrafgift af Skibe) har modtaget indgribende Ændringer. Samtlige Landsindtægter indbetales i Jordebogskassen eller Landskassen, som er Hovedkassen for Islands særlige Finanser. Denne Kasse bestyres af en kgl. udnævnt Landfoged under Landshøvdingens Tilsyn; medens Oppebørslerne ske ved Sysselmændene og Byfogderne samt Bestyrerne af det kgl. Jordegods, hvilke sidste beskikkes af Landshøvdingen.

For at give en Forestilling om Islands Finansforhold, skal her meddeles et Uddrag af Finansloven for den 2aarige Finansperiode 1880 og 81 med afrundede Tal.

Indtægterne beregnedes til 777,000 Kr.; deraf bl. a. direkte Skatter og Afgifter, Kongetiende, Arve- og Bevillingsafgifter, Handelsafgifter osv. 265,000 Kr.; Indførselsafgift af Spirituosa og Tobak 200,000 Kr.; Postindtægter 20,000 Kr.; Indtægter af Landskassen tilhørende Jordegods 71,000 Kr.; Renter af Reservefondens Kapitaler 49,000 Kr.; Tilbagebetaling af Laan og Forskud 10,000 Kr.; Tilskud af Statskassen 159,000 Kr.

Udgifterne: Til Althingets Afholdelse 35,000 Kr.; til Administration, Oppebørselsvæsen, Justits- og Politivæsen 316,000 Kr., deraf til Straffeanstalten og Fængsler 3,800 Kr., til Veje 20,000 Kr., til Regerings-

tidenden 1,400 Kr.; til Lægevæsenet 80,000 Kr.; til Postvæsenet 32,000 Kr.; til Kirke- og Undervisningsvæsenet 169,000 Kr. (deraf bl. a. til Pastoralseminariet 25,500 Kr.; til Lægeskolen 9,500 Kr.; til den lærde Skole 71,000 Kr.; til Stiftsbibliotheket 1000 Kr.; til Oldsagsamlingen 800 Kr.; Tilskud til 4 Kvindeskoler 5,800 Kr.; til Børneskoler, som ere i Gang og besidde eget Skolehus 5000 Kr.; til 2de Amtsbibliotheker 800 Kr. og til det islandske literære Selskab, navnlig til statistiske Meddelelser, 4000 Kr.); til Pensioner og Understøttelser 48,000 Kr.; til Understøttelser i literære og praktiske Øjemed 6000 Kr.; og til tilfældige Udgifter 6000 Kr. — Overskuddet, omtrent 73,000 Kr., henlægges til Reservefonden, som nu kan regnes at udgjøre omtrent 650,000 Kr.

113. Kommunalforholdene.

I Reykjavik stemmer Ordningen i Henhold til Frdgn. 20. April 1872 i det væsentlige med, hvad der gjælder for de danske Byer. Et Byraad bestaaende af Byfogden, hvem som Formand den almindelige udøvende Myndighed paahviler, og efter nærmere Bestemmelse i en Vedtægt fra 7 til 13 valgte Medlemmer, styrer Stadens Anliggender, der omtrent have samme Omfang som i det øvrige Rige. Landshøvdingen har den samme øverste Afgjørelsesret, som i Danmark tilkommer Indenrigsministeren.

For Landets Vedkommende indeholdes Ordningen i Frdgn. 4. Maj 1872. Styrelsen af de kommunale Anliggender (Vejvæsen, Forsørgelsesvæsen, Sundhedsvæsen, Landbrugs- og Næringsvæsen samt Tilvejebringelsen af de hertil medgaaende Pengebeløb), er for hvert Rep overdraget et Repforstanderskab, for hvert Syssel et Sysselforstanderskab og for hvert Amt et Amtsraad.

Repforstanderskabet har fra 3—7 af og

blandt Reppets Beboere valgte Medlemmer, der samles mindst 2 Gange aarlig og selv vælge en Formand; Sysselforstanderskabet dannes af Sysselmanden som Formand, ét valgt Medlem for hvert af Syslets Repper (jvfr. Lov 9. Januar 1880) og i Sager om Børns Opdragelse osv. vedkommende Provst, og sammentræder mindst én Gang aarlig; Amtsraadet endelig bestaar af Amtmanden som Formand og 2 af samtlige Amtets Sysselforstanderskaber valgte Medlemmer; det samles én Gang om Aaret til ordentligt Møde.

Valgret og Valgbarhed til Rep- og Sysselforstanderskabet tilkommer enhver vederhæftig og uberygtet Mand, der har fyldt 25 Aar, ikke staar i personligt Tjenesteforhold, i et Aar har boet i Reppet og bidraget til dets Fornødenheder. — For Valgbarhed til Amtsraadet gjælde de samme Betingelser som for Valgbarhed til Althinget, dog at tillige kræves fast Ophold inden for Amtets Grænser.

Fra det underordnede kommunale Raad kan der i flere Tilfælde ske Indankning til det nærmeste overordnede, hvis Samtykke desuden udfordres til forskjellige af dets Beslutninger (jvfr. Forholdet mellem Sogne- og Amtsraad i Kongeriget); og den endelig afgjørende Stemme tilkommer i Tvistemaal, navnlig naar en fattet Beslutning enten af Sysselmand eller Amtmand anses for lovstridig, Landshøvdingen.

Hovederhvervet paa Island er Jordbrug (Kvægavl). Af Islands 70,000 Indbyggere efter Folketællingen af 1870 henregnedes over 52,000 til Jordbrugerklassen; til Søfarende og Fiskere henregnedes o: 7,000; til Embedsklassen o: 2,500; til Handlende o: 900 og til Haandværkere o: 800; Daglejernes Tal var o: 1000; Pensio-

nærernes o: 600 og at Almissenydende var der hen ved 4000. Antallet af Heste var efter Tællingen 1870 o: 30,000; af Hornkvæg o: 18,000; af Gjeder o: 250 og af Faar 352,000. Til samme Tid hjemmehørte paa Island hen ved 3,100 mindre Baade og 63 Dæksfartøjer.

B. Færøerne.

114. De færøiske Forvaltningsforhold.

De færøiske Anliggender ere i deres Helhed henlagte under Justitsministeriet, dog at de gejstlige og Skolesagerne høre under Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet. Skjønt Færøerne*) i øvrigt i det væsentlige indtage samme Stilling som ethvert andet Amt i Kongeriget, har dog deres afsides Beliggenhed hidført enkelte ikke ganske ubetydelige Forandringer i Retning af større Selvstændighed. Navnlig har Lagthinget (Lov 15. April 1854), bestaaende af Amtmanden og Provsten samt 18 valgte Medlemmer, noget større Myndighed end de tilsvarende Amtsraad i Danmark, idet det ikke blot har at afgive Betænkning over de Øerne vedkommende Lovudkast, som af Regeringen forelægges, men ogsaa er berettiget til selv at fremsætte Forslag til ny Love m. v. og at indgive Besværing med Hensyn til Lovenes Overholdelse og de offentlige Indretningers Bestyrelse,

*) Efter Enevoldsmagtens Indførelse vare Færøerne en Tidlang overdragne Familien »Gabel« i en Slags Forlening, indtil de henlagdes under Sjællands Stiftamtmandskab, og samtidig blev Handelen paa Færøerne, som hidtil vexelvis havde været tildelt forskjellige Interessentskaber og Kompagnier, et kongeligt Monopol; dette vedblev den at være, indtil Loven 21. Marts 1855 udkom, hvorefter den frigaves, dog at fremmede Skibe under en vis Størrelse (15 Kommerce-Læster) ikke maa benyttes til Vareførsel mellem Øerne og det øvrige Rige.

hvorhos Forvaltningen af de færøiske Kirkers Midler og Omsorgen for det hele stedlige Samfærdselsvæsen er det overdraget. Thinget samles aarlig i Thorshavn paa St. Olafsdag (29. Juli); den sædvanlige længste Samlingstid er 4 Uger; Møderne ere offentlige, og Amtmanden fører Forsædet. Kongen kan opløse Thinget, og Amtmanden saa vel udsætte dets Møder som foreløbig standse dets Beslutninger, mod desangaaende ufortøvet at erhverve højere Afgjørelse.

Den øverste borgerlige Forvaltning af Øerne ligger i Amtmandens Haand. Under ham er en kgl. udnævnt Landfoged, der ligesom de norske Fogder, foruden at være Politimester, tillige er offentlig Anklager i alle Justitssager og Oppebørselsembedsmand samt Indkræver af Afgifterne af Statens Fæstegods. I øvrigt ere Øerne delte i 6 Sysler (Strømø, Sandø, Vaagø, Østerø, Suderø og Norderø S.), som hver især forestaas af en af Amtmanden beskikket Sysselmand, der udøver den nærmeste lokale Politimyndighed og deltager i Afgiftsopkrævningen, samt i 1ste Instants afgjør Tvistigheder vedkommende Grindesager (visse Fiskeri- og Baadesager) og det saakaldte »Haugevæsen« (visse Landvæsenssager).

Den dommende Myndighed tilkommer den af Kongen ansatte Sorenskriver, som paa én Gang ligesom Embedsmanden af samme Navn i Norge er Dommer og Skriver, og fra hvem Indankningen foregaar til Landsoverretten i Kjøbenhavn og videre til Højesteret i borgerlige Sager, men i kriminelle umiddelbart til Højesteret.

I Spidsen for Gejstligheden, under Sjællands Biskop og Stiftamtmand som Stiftsøvrighed, staar en Provst, der ligesom i Danmark tillige er Sognepræst. Øerne omfatte i alt 7 Præstegjæld, der falde sammen

med Syslerne, kun at Strømø Syssel er delt i 2 Præstegjæld, og i hvert af hvilke af Kongen er beskikket en Sognepræst. I Thorshavn er der en Realskole med 2de Lærere og en Almueskole samt en Haandgjerningsskole. Thorshavn har et ikke ubetydeligt Amtsbibliothek, grundlagt 1827.

Ligesom paa Island tillade Forholdene almindeligvis ikke Oprettelse af Almueskoler, dog er der paa Finansloven for $18^{80}/_{81}$ optaget Forslag om Bevilling af Penge til 6 Almueskoler omkring paa Øerne.

Der er endelig paa Øerne under en Landkirurg ansat 2de Læger, og i Thorshavn findes et Apothek samt et Hospital.

C. Grønland.

115. De grønlandske Forvaltningsforhold.

a. Handelen.

Det er Indenrigsministeriet, som har Styrelsen af Grønlands Anliggender*).

Handelen med Grønlænderne, som afgive de af dem ved Jagt og Fiskeri erhvervede højnordiske Frem-

---

*) Som tidligere omtalt blev Grønland opdaget fra Island af og efterhaanden forholdsvis stærkt befolket af Nordboer. Forbindelsen med det øvrige Norden fortsattes gjennem flere Aarhundreder; men efter den »sorte Døds« Tider (Midten og Slutningen af det 14. Aarhundrede) blev den efterhaanden afbrudt, og de nordiske Nybyggere, som nu trængtes haardt af Eskimoernes Mængde uden Bistand fra Moderlandet, gik omsider til Grunde. — I lange Tider var Grønland ligesom forsvundet af Bevidstheden; under Kristjan 4. skete vel nogle Forsøg paa atter at besejle Landet (Jens Munk), men disse bleve uden varigere Betydning, og det var først Præsten Hans Egede, hvem det i Aaret 1721 lykkedes at gjenfinde det og dermed give Stødet til dets ny Kolonisation.

bringelser for en vis fastsat Pris, der dels udbetales kontant, dels i Varer, er forbeholdt Staten, som til denne Ende aarlig fra sine Pakhuse i Hovedstaden afsender Skibe, af hvilke den for Tiden ejer i alt 9, til Grønland. Handelen ledes af en kgl. Direktør, under hvem der er 4 Kontorer: 1 Bogholder- og Brevvexlingskontor, 1 Revisionskontor, 1 Kassererkontor og 1 Pakhuskontor, hver med sin Chef og de fornødne Tjenestemænd.

Handelens Direktør har imidlertid tillige en væsentlig Indflydelse paa selve Landets Styrelse, idet han er Koloniembedsmændenes foresatte og har at revidere alle de fra den stedlige Forvaltning indkommende Regnskaber samt at afgive Betænkning til Ministeriet over de Forslag og Indberetninger, som fra Kolonierne indkomme. Der er ved ministeriel Bestemmelse af 12. Oktbr. 1877 tilforordnet ham et sagkyndigt, raadgivende Udvalg bestaaende af 6 Mænd, som i en længere Aarrække have haft Lejlighed til at virke blandt Grønlænderne.

Af det Overskud, den grønlandske Handel i de senere Aar har givet, skal nu i Henhold til ministeriel Bestemmelse af 31. Januar 1872 en vis Del aarlig anvendes til den indfødte Befolknings Bedste. Herefter udreder Handelen nemlig et Tillæg af $^1/_5$ til det Beløb, som ellers betales for Grønlændernes Varer, og af den saaledes indvundne Sum beholder hvert Distrikts særlige Kolonikasse $^6/_9$; hvert af Inspektoraternes Kasse faar $^1/_9$, og Resten $^1/_9$ tilfalder Fællesfonden for hele Grønland, hvilken sidste forvaltes af Ministeriet.

Betalingen for Handelsvarer har i de senere Aar gjennemsnitlig udgjort 155,000 Kr. aarlig; herefter har Afgiften til de 3 foranførte Fond eller, som de ogsaa tilsammen benævnes, »Grønlændernes Kasse« udgjort

31,000 Kr. aarlig, ɔ: — naar den indfødte Befolkning den 31te Decbr. 1877 regnes til 9408, nemlig i Sydgrønland 5339 og i Nordgrønland 4069 — næsten 3½ Kr. pr. Individ. Den 31te Marts 1878 ejede

	i Obligationer.	i Tilgodehavende.
Sydgrønlands Koloni- og Inspektørkasse	51,800 Kr.	5,801 Kr.
Nordgrønlands Koloni- og Inspektørkasse	16,000 -	30,927 -
Fællesfonden for hele Grønland	24,000 -	44,161 -
i alt	91,800 Kr.	80,889 Kr.

b. Den stedlige Styrelse.

I Henseende til den stedlige Styrelse deles Grønland i Sydgrønland og Nordgrønland, hver under en kgl. Inspektør med Bopæl henholdsvis i Godthaab og Godhavn. Inspektørerne føre Tilsynet med Koloniernes Bestyrere og Kolonierne og tage Bestemmelse om Anvendelsen af Inspektions- eller Kolonifælleskassens Midler; gjennem dem indsendes de aarlige Regnskaber, og det paahviler dem aarlig at berejse deres Inspektorat. Paa disse deres Rundrejser er det dem tilladt at anvende mindre Beløb til Folkeforlystelse af vækkende Natur (saasom Kaproning, Skiveskydning o. s. v.), i øvrigt anvendes Inspektionsfonden især til at udfylde de Udgiftsbeløb, som ikke kunne dækkes af hver enkelt Kolonis Kasse, eller som ikke særlig vedrøre nogen enkelt Koloni. Det er derhos indrømmet Inspektøren af Fælleskassen at lønne en indfødt Tolk eller Sekretær, navnlig til Brug ved hans Forhandlinger med Koloniforstanderskaberne og som hans Sendebud til disse.

Hvert Inspektorat er atter delt i Kolonidistrikter, Sydgrønland i 5 og Nordgrønland i 6, hvert især under en Kolonibestyrer, hvorhos der ved Kryo-

lithbruddet i Sydgrønland er ansat en særlig Regeringskontrollør. Kolonibestyreren er tillige Handelsbestyrer i Distriktet, og er der i denne hans Egenskab underordnet ham Assistenter og Underassistenter navnlig ved de forskjellige Udliggerpladser, hvoraf der for Øjeblikket findes 22 i Sydgrønland og 37 i Nordgrønland.

Kolonidistriktets indre Anliggender styres af et Forstanderskab, bestaaende af Præsten eller Missionæren som Formand, Kolonibestyreren som Regnskabsfører, Overkateketen, der i Præstens Forfald almindeligvis beskikkes til Formand, Lægen, Handelsassistenterne, den herrnhutiske eller mähriske Brødremissions Formand, alt for saa vidt de henholdsvis ere bosatte i Distriktet, og én for hvert mindre Distrikt valgt Forstander. Efter Inspektørens Bestemmelse deles nemlig hvert Kolonidistrikt i mindre Kredse eller Distrikter. Familieoverhovederne i hver slig Kreds vælge for samme blandt de dygtigste Kajakfangere for 3 Aar ad Gangen en Forstander, der, foruden som berørt at være Medlem af Forstanderskabet, tillige har at haandhæve Samfundsmyndigheden paa dennes nederste Trin. Gjennem denne, hvem det paahviler at vaage over Ordenen i sin Kreds og at foregaa med et godt Exempel, hvorfor han taber sin Stilling, hvis han modtager Fattighjælp eller gjør sig skyldig i vanærende Lovovertrædelser, forhandler Forstanderskabet med de enkelte indfødte; han meddeler alle fornødne Oplysninger om Kredsen og dens Beboere og handler i det hele efter en ham meddelt Vejledning. Der leveres ham til Tegn paa hans Værdighed en Embedshue; der tilkommer ham Dagpenge og fri Rejse, naar han indfinder sig ved Forstanderskabets Møde eller i dettes Ærende maa foretage Rejser, ligesom der paa Grund af udvist Dygtighed

af Inspektøren kan tilstaas ham fra 10 til 100 Kr. aarlig af Inspektoratets Kasse.

Selve Forstanderskabet holder aarlig 2 ordentlige Møder, nemlig i Høst og i Vaar, men kan dog af Formanden sammenkaldes til overordentlige Møder. Et af Forstanderskabets vigtigste Hverv er at forvalte vedkommende Kolonikasse. Dennes Midler anvendes dels til Bistand for trængende, dels til Opmuntring. Bistanden bestaar dels i Understøttelse til uden egen Skyld trængende — som Enker og forældreløse —, dels i egentlig Fattighjælp til saadanne, som selv ved Forsømmelighed eller Dovenskab have foranlediget deres Trang. Om begge Slags Bistand fattes Beslutning paa Efteraarsmødet. Om Opmuntringspræmierne tages Beslutning paa Foraarsmødet, idet den Sum, som af Kolonikassen bliver tilovers, naar Understøttelser og Fattighjælp er udredet, fordeles mellem de indfødte Sælfangere, som ingen Slags Fattighjælp have modtaget, saaledes at de efter deres Dygtighed sættes i 3 Klasser, af hvilke den højere faar et større Tilskud end den lavere. — Forstanderskabet forhandler i det grønlandske Sprog; der føres Protokol over Forhandlingerne saa vel paa Dansk som paa Grønlandsk. Inspektørernes Paalæg maa Forstanderskaberne efterkomme, men de kunne indanke dem til Ministeriets endelige Afgjørelse.

Koloniforstanderskabet er tillige at betragte som Domstol for Grønlænderne. Alle borgerlige Tvistemaal mellem disse, navnlig ogsaa om Arv, indbringes for Forstanderskabet, som søger at mægle Forlig, men, hvis dette ikke opnaas, afgjør Sagen ved sin Kjendelse, efter, naar dertil findes Anledning, at have tilkaldt indsigtsfulde og retsindige Grønlændere, til

hvis Mening da skal tages særligt Hensyn. Er der begaaet Brugstyveri, har nogen bemægtiget sig Vildt eller Havdyr, anskudt af Andenmand eller som befinder sig i andres Fælder eller Garn, eller tilvendt sig af Andenmand op over Højvandsmærke opslæbt Drivtømmer, eller begaaet lignende Forseelser, straffes han af Forstanderskabet med Bøde indtil 4 Kr. til Kolonikassen og Erstatning; er der begaaet virkeligt Tyveri, Opsætsighed eller lignende, anses den skyldige med Bøder indtil 10 Kr. Men er der forøvet større Forbrydelser, saasom meget grovt gjentaget Tyveri, Barnefødsel i Dølgsmaal, højere Grad af Vold, bliver der af Forstanderskabet blot optaget den fornødne Forundersøgelse, hvorimod det tilkommer Inspektøren at fastsætte Straffen, der kan stige til legemlig Revselse, hvorhos den skyldiges Navn kan offentliggjøres.

c. Missionsvæsenet.

I gejstlig Henseende har Sydgrønland 2 og Nordgrønland 3 Missionsstationer, der høre under Sjællands Bispestol, foruden at de mæhriske Brødre eller Herrnhutterne fra gammel Tid have 6 Stationer.

I hver af Statens Missionsanstalter er der en Præst eller Missionær, derhos mindst én Overkateket og for hvert af Koloniens mindre Distrikter i Reglen mindst én indfødt Kateket, der varetager Undervisningen. — Missionæren i Godthaab er tillige Forstander for et Seminarium til Uddannelse af disse Kateketer, og her findes tillige et Bogtrykkeri, der alt har trykt adskillige saa vel religiøse som historiske, geografiske og andre Skrifter; der udgives endog et illustreret Tidsskrift i det grønlandske Sprog.

d. Sundhedsvæsenet.

Sundhedsplejen varetages af 3 Distriktslæger, 2 for Sydgrønland og 1 for Nordgrønland; under dem er der ansat Jordemødre, som tillige oplæres til at behandle lettere kirurgiske og medicinske Tilfælde, samt Vaccinatører. I Jakobshavn og ved Godthaab er der Sygehuse, og der virkes for at tilvejebringe flere paa passende Steder.

Udgifterne til Grønlands Forsyning m. m. udgjorde efter sidste Statsregnskab over 350,000 Kr.; til dens Besejling o: 185,000 Kr., til Styrelse og Lønninger o: 205,000 Kr. foruden 15,000 Kr. til Pensioner, og en Del andre Udgifter til et Beløb af over 140,000 Kr. Der har derfor, da Indtægterne kun have udgjort o: 795,000 Kr., været imod Sædvane et Underskud.

I de senere Aar er der bevilget et Beløb af 10,000 Kr. aarlig til at foretage saa vel geologiske som geografiske Undersøgelser af Grønlands ukjendte Indre.

D. De vestindiske Øer.

116. Guvernøren og de højere Embedsmyndigheder.

Vestindiens*) offentlige Retsforhold have modtaget deres sidste Hovedordning ved den saakaldte Koloniallov af 27. Novbr. 1863.

I Henhold til denne udgjøre Øerne 2 Over-

*) Af de vestindiske Øer erhvervedes St. Thomas og St. Jan under Kristjan 5. og St. Croix under Kristjan 6. — Befolkningen bestaar, som i Indledningen ommeldt, dels af hvide (Evropæere), dels af farvede af afrikansk Herkomst. Af de sidst nævnte var Flertallet Slaver, der navnlig benyttedes ved Dyrkningen af Sukkerplantagerne, som paa St. Croix er Hovederhvervskilden. Uagtet Danmark var en af de Stater, som

øvrighedskredse: St. Thomas, paa hvilken Byen Charlotte Amalie, med St. Jan og tilliggende Smaaøer, og St. Croix, hvorpaa Byerne Kristjanssted og Frederikssted, med tilhørende Smaaøer. Hver af de 2 Overøvrighedskredse danner tillige en særlig Kommune.

I Spidsen for samtlige Øers stedlige Styrelse staar en af Kongen udnævnt Guvernør, der udøver sin Myndighed under Finansministerens Ansvarlighed og har sit Sæde paa St. Thomas, for hvilken Kredses Vedkommende han tillige er Overøvrighed, medens Overøvrighedsmagten for St. Croix er tillagt en kgl. Præsident, der end videre som Viceguvernør i Forfaldstilfælde træder i Guvernørens Sted; hos hver af disse er der ansat et Sekretariat, med en Sekretær som Chef og 2 til 3 Fuldmægtige m. fl. underordnede Embedsmænd.

117. Kolonialraadet og dets Myndighedsomraade.

For hver Overøvrigheds- og Kommunekreds er der oprettet et Kolonialraad. Dette tæller for St. Thomas' Vedkommende 4 konge- og 11 folkevalgte og for St. Croix' 5 konge- og 13 folkevalgte Medlemmer. Valgret og Valgbarhed er med visse Afvi-

---

tidligst afskaffede Negerhandelen, vedblev den ufri Tilstand, indtil det kgl. aabne Brev af 22. Septbr. 1848 gjorde Ende paa Slaveriet.

Ved en Konvention med de nordamerikanske Fristater af 24. Oktbr. 1867 bleve St. Thomas og St. Jan afhændede til disse; men da det nordamerikanske Senat nægtede sit Samtykke til Konventiones Gyldigkjendelse, gik Overenskomsten tilbage, og samtlige Øer ere forblevne i deres tidligere Forhold til Riget.

gelser knyttet til de samme Betingelser som til Rigsdagens Folkething. Afvigelserne bestaa i, at paa den ene Side 5 Aars Bosættelse paa Øerne erstatter Indfødsret og 25 Aars Alderen er nok til Valgretten, paa den anden Side, at vedkommende skal enten i det sidste Aar før Valget have haft en ren aarlig Indtægt af 500 vestindiske Daler*) eller eje en Ejendom, hvis aarlige Lejeindtægt vil kunne anslaas paa St. Croix og St. Jan til mindst 75 v. D. og paa St. Thomas til mindst 150 v. D. aarlig.

Disse Raad, der sammentræde til ordentlige Møder hver anden Maaned, selv vælge deres Formænd og til Forretningssprog kunne bruge saa vel Dansk som Engelsk, have ikke blot den samme Myndighed som de danske Kommunalraad, men tillige en vis Deltagelse i den egentlige Lovgivningsvirksomhed. Uagtet der nemlig ogsaa kan gives Love i de Øerne udelukkende vedrørende Anliggender af Kongerigets Lovgivningsmagt, bliver den lovgivende Myndighed dog regelmæssig, naar der ikke findes Anledning til paa sædvanlig Maade at udstede en Lov, udøvet af Kongen og vedkommende Kolonialraad i Forening gjennem Anordninger, som da blive at fremlægge paa Rigsdagen i dennes nærmest følgende Samling til Efterretning. Findes derimod Anledning til at udstede en Lov paa sædvanlig Maade, skal den, naar ikke særegne Grunde nødvendiggjøre en Undtagelse, først forelægges Kolonialraadene til Betænkning. Det samme gjælder, naar andre Love indeholde Bestemmelser, der særlig vedkomme Øerne.

De Kolonialraadene, der ligeledes selv kunne frem-

*) En vestindisk Daler svarer til lidt over 3 Kr. 50 Øre i almindelige danske Penge.

sætte Forslag til Lovgivningsforandringer og Love, forelagte Forslag behandles i det væsentlige som paa Rigsdagen. Overøvrigheden kan udsætte Raadenes Møder i 14 Dage og Guvernøren med visse Indskrænkninger opløse dem. Kongelig Stadfæstelse udkræves almindeligvis for at give Anordningerne Retskraft; naar der er Fare ved Forhaling, kan Guvernøren dog undtagelsesvis foreløbig sætte en Anordning i Kraft, ligesom han under overordentlige Omstændigheder kan udstede foreløbige Love og Anordninger, der da stedse skulle forelægges vedkommende Kolonialraad i deres næste Møde og, for saa vidt Sagen kræver Afgjørelse ved Lov, Kongerigets Rigsdag i dens første eller i hvert Fald anden Samling. Han har endelig Ret til at indføre Belejringstilstand under overordentlige Forhold, og mod at det uopholdelig indmeldes til Regeringen og meddeles Rigsdagen tillige med vedkommende Kolonialraads Bemærkninger dertil.

I øvrigt har Guvernøren det øverste Tilsyn med Embedsmændene, hvilke han kan suspendere og konstituere; han er øverste Chef for Hærstyrken og i det hele højeste Ihændehaver af den udøvende Myndighed paa Øerne.

118. Den dømmende Myndighed.

Den dømmende Myndighed udøves, overensstemmende med dansk Lov og Ret, som Kolonialloven udtrykkelig udtaler det, i første Instants af en Underdommer paa St. Thomas og i Frederikssted ligeledes af en Underdommer, hvilke begge derhos ere Skrivere og Skifteforvaltere m. v., medens der i hver af disse Retskredse tillige findes en særlig Politimester, og i Kristjanssted af en Underdommer og Skriver,

som tillige er Skifteforvalter og end videre Politimester. Paa St. Jan findes en særlig Landfoged, der er Avktionsdirektør, Skifteforvalter og Notarius. Hver af Overøvrighedskredsene har desuden 2 Overformyndere. Fra Underretterne sker Indankningen til den vestindiske Landsoverret, der efter Lov 15. Febr. 1857 beklædes af én Overdommer alene, og derfra til Højesteret i Kjøbenhavn. Der er for Tiden 2 Overrets- og 2 Underretsprokuratorer ved Retterne.

119. De øvrige stedlige Forvaltningsforhold.

Hvad Skatte- og Oppebørselsvæsenet angaar, da er der ved Kolonialloven oprettet en Kolonialkasse for hver Overøvrighedskreds, ved hvilken Forvaltningen af Øernes Pengemidler og Afgifter samt Oppebørslen foregaar. Toldvæsenet forestaas af en Intendant paa St. Thomas som øverste Myndighed for samtlige Øer, under hvem 2 Toldforvaltere paa St. Croix og nogle Kontrollører og underordnede Bestillingsmænd.

Samfærdselstjenesten*) besørges af 4 Postmestre og 1 Postexpeditør; der er tillige paa St. Thomas, hvis Havn som bekjendt er af stor Betydning, forskjellige Havne- og Fyrembedsmænd, ligesom der er ansat adskillige tekniske Ingeniører, bl. a. for Vejvæsenet, Bygningsvæsenet o. dsl.

Med Hensyn til Sundhedsvæsenet bemærkes, at der i hver af de 2 Kredse findes en kgl. udnævnt Landfysikus; paa St. Thomas er der desforuden en Kommune- og en Garnisonslæge og paa St. Croix 2

---

*) Den regelmæssige Postforbindelse med Danmark foregaar 2 Gange maanedlig med Dampskib.

Hospitals- og 2 Fattiglæger samt 2 til 3 praktiserende Læger. Af Apotheker findes der 3 og ligeledes 3 Hospitaler.

Hærstyrken, der har sin Tilgang ved Hvervning, blev for faa Aar siden nedsat til 170 Mand med 2 Kaptajner, 2 Premierløjtnanter og 2 midlertidig tjenestegjørende Sekondløjtnanter.

I Rigsdagssamlingen $18^{79}/_{80}$ har Regeringen, til Dels foranlediget ved de nylig stedfundne Uroligheder blandt den farvede Arbejderbefolkning, forelagt et Lovforslag om en ny Ordning af de vestindiske Hærforhold. Efter dette skal Statskassen overtage samtlige de Øernes Militærvæsen vedkommende Udgifter, under Forudsætning af, at Militærvæsenet fremtidig ganske unddrages Kolonialraadets Lovgivningsmagt. Hærstyrken skal derefter bringes op til i alt 260 Mand, hvoraf 200 hvervede Menige; Officerskorpset vil efter Forslaget komme til at bestaa af 2 Kaptajner og 5 Løjtnanter.

I gejstlig Henseende endelig ere Øerne underlagte Sjællands Stift. I hver af de 3 Byer er der en kgl. udnævnt Sognepræst og i Frederikssted og Kristjanssted tillige en ordineret Kateket, som desuden er Lærer ved den danske Skole i hver af disse Byer. Saa vel for St. Thomas som for St. Croix er der ansat en Inspektør for Skolevæsenet.

Det ses let ved at sammenholde det her anførte, med hvad der for Islands Vedkommende tidligere under Statsforfatningslæren er fremstillet, at Bilandenes Forhold lige overfor Kongerigets Lovgivningsmagt ere af meget forskjellig Beskaffenhed efter deres særegne Natur og Befolkningsforhold. Grønland er i ét og alt undergivet Hjemlandets Lovgivningsmyndighed og uden nogen som helst Deltagelse i samme; ogsaa Færøerne ere denne ganske underlagte, men de deltage selv i dens Udøvelse ved at sende Repræsentanter til Rigsdagen og

derved, at der ved alle dem vedkommende Lovforslag forud gives Lagthinget Lejlighed til at udtale sig. De vestindiske Øer sende ingen Repræsentanter til Rigsdagen, hvis Lovgivningsmagt de imidlertid i Principet ere undergivne; men ligesom deres Kolonialraad regelmæssig forud høres, forinden Rigsdagen behandler deres Forhold, saaledes udøves under sædvanlige Forhold den lovgivende Myndighed i indre Anliggender af Kongen (Guvernøren) og Kolonialraadene. Island endelig er efter Islændernes eget Ønske indtil videre ligeledes uden Repræsentation paa Rigsdagen, men har for sine særlige Anliggender en selvstændig lovgivende Forsamling, uden hvis Samtykke Kongen ikke kan give Love for disse Anliggender.

Tilføjelser og Rettelser.

Side XX Linie 11 fra oven, efter »Udkast for Rigerne«, tilføjes: Paa den danske og svenske Rigsdag er der nu i Overensstemmelse hermed blevet forelagt enslydende Forslag til en ny Vexellov af hvert Lands Regering, og det maa antages, at det samme vil finde Sted i det norske Storthing.

Side 20 L. 3 f. o., efter 1ste Punktums Slutning: Saa snart nogen paa denne Maade er bleven valgt, forbigaas hans Navn paa de efterfølgende Stemmesedler, og dens Navn, som paa disse er anført nærmest efter hans, rykker op i dets Plads.

Side 61 L. 17 f. o. (1ste Stykke sidste Linie) 60,000 Kr. læs 80,000 Kr., og der tilføjes: Til Indkjøb af Arealer til Skovbrug var bevilget 183,000 Kr., hvoraf dog kun forbrugtes 18,000 Kr.

Side 78 nederste Stykke: 31. Marts 1879 henstod i Overformynderiets kjøbenhavnske Afdeling over 70 Mill. Kr., i den udenbyske hen ved 24 Mill., tilsammen o: 94 Mill. Kr.

Side 82 3dje Stykke: Antallet af Overretsprokuratorer er nu 43, og af Overretssagførere 135 bosatte dels i Kjøbenhavn, dels i Kjøbstæderne og dels paa Landet.

Side 83 3dje Stykke: Antallet af Højesteretsadvokater er nu 8, og af Højesteretssagførere 7.

Side 94 nederste Linie: Hæren, læs: Hærens Linie.

Side 131 til 1ste Stykkes Slutning: Ved Begyndelsen af 1879 udgjorde Sparekassernes Antal o: 440; men den indskudte Kapital beløb sig efter foreløbig Opgjørelse ikkun til o: 200½ Mill. Kr.

Danmarks Riges gjennemsete Grundlov

af 5te Juni 1849.

Vi Christian den Niende, af Guds Naade Konge til Danmark, de Venders og Gothers, Hertug til Slesvig, Holsten, Stormarn, Ditmarsken, Lauenborg og Oldenborg,

Gjøre vitterligt: Rigsdagen har paa den i Grundloven af 5te Juni 1849 § 100 foreskrevne Maade trende Gange vedtaget, Vi have efter den anden Vedtagelse foreløbig bifaldet og stadfæste nu ved Vort Allerhøieste Samtykke

Danmarks Riges gjennemsete Grundlov af 5te Juni 1849.

I.

§ 1. Regeringsformen er indskrænket-monarkisk. Kongemagten er arvelig. Arvefølgen er den i Tronfølgeloven af 31te Juli 1853 Art. I og II fastsatte.

§ 2. Den lovgivende Magt er hos Kongen og Rigsdagen i Forening. Den udøvende Magt er hos Kongen. Den dømmende Magt er hos Domstolene.

§ 3. Den evangelisk-lutherske Kirke er den danske Folkekirke og understøttes som saadan af Staten.

II.

§ 4. Kongen kan, uden Rigsdagens Samtykke, ikke være Regent i andre Lande.

§ 5. Kongen skal høre til den evangelisk-lutherske Kirke.

§ 6. Kongen er myndig, naar han har fyldt sit 18de Aar. Det samme gjælder om de kongelige Prinser.

§ 7. Forinden Kongen tiltræder Regeringen, afgiver han skriftlig i Statsraadet den edelige Forsikring, ubrødelig at holde Rigets Grundlov. Af Forsikringsakten udstedes tvende ligelydende Originaler, af hvilke den ene overgives Rigsdagen, for at opbevares i sammes Arkiv, den anden nedlægges i Gehejmearkivet. Kan Kongen formedelst Fraværelse eller af andre Grunde ikke umiddelbart ved Tronskiftet aflægge denne Ed, føres Regeringen, indtil dette sker, af Statsraadet, med mindre anderledes ved Lov bestemmes. Har Kongen allerede som Tronfølger aflagt denne Ed, tiltræder han umiddelbart ved Tronskiftet Regeringen.

§ 8. Bestemmelser angaaende Regeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Umyndighed, Sygdom eller Fraværelse fastsættes ved Lov. Indtil saadan Lov er given, føres Regeringen i de nævnte Tilfælde midlertidig af Statsraadet. Dette skal da strax indkalde Rigsdagen, som i en forenet Samling (§ 67) tager Beslutning om, hvorledes der skal forholdes med Regeringen, indtil Kongen kan tiltræde samme. Er der ved Tronledighed ingen Tronfølger, vælger den forenede Rigsdag en Konge og fastsætter den fremtidige Arvefølge.

§ 9. Kongens Civilliste bestemmes for hans Regeringstid ved Lov. Derved fastsættes tillige, hvilke Slotte og andre Statsejendele der skulle henhøre til Civillisten.

Civillisten kan ikke beheftes med Gjæld.

§ 10. For Medlemmerne af det kongelige Hus kan der bestemmes Apanager ved Lov. Apanagerne kunne ikke uden Rigsdagens Samtykke nydes uden for Riget.

III.

§ 11. Kongen har med de i denne Grundlov fastsatte Indskrænkninger den højeste Myndighed over alle Rigets Anliggender og udøver den gjennem sine Ministre.

§ 12. Kongen er ansvarsfri; hans Person er hellig og ukrænkelig. Ministrene ere ansvarlige for Regeringens Førelse; deres Ansvarlighed bestemmes nærmere ved Lov.

§ 13. Kongen udnævner og afskediger sine Ministre. Han bestemmer deres Antal og Forretningernes Fordeling imellem dem. Kongens Underskrift under de Lovgivningen og Regeringen vedkommende Beslutninger giver disse Gyldighed, naar den er ledsaget af en eller flere Ministres Underskrift. Enhver Minister, som har underskrevet, er ansvarlig for Beslutningen.

§ 14. Ministrene kunne af Kongen eller Folkethinget tiltales for deres Embedsførelse. Rigsretten paakjender de mod Ministrene for deres Embedsførelse anlagte Sager.

§ 15. Ministrene i Forening udgjøre Statsraadet, hvori Tronfølgeren, naar han er myndig, tager Sæde. Kongen fører Forsædet undtagen i de i §§ 7 og 8 anførte Tilfælde.

§ 16. Alle Love og vigtige Regeringsforanstaltninger forhandles i Statsraadet. Er Kongen i enkelte Tilfælde forhindret fra at holde Statsraad, kan han lade Sagen forhandle i et Ministerraad. Dette bestaar af samtlige Ministre under Forsæde af den, som Kongen har udnævnt til Konsejlspræsident. Enhver Minister skal da afgive sit Votum til Protokollen, og Beslutning tages efter Stemmeflerhed. Konsejlspræsidenten

forelægger den over Forhandlingerne førte, af de tilstedeværende Ministre underskrevne Protokol for Kongen, der bestemmer, om han umiddelbart vil bifalde Ministerraadets Indstilling, eller lade sig Sagen foredrage i Statsraadet.

§ 17. Kongen besætter alle Embeder i samme Omfang som hidtil. Forandringer heri kunne ske ved Lov. Ingen kan beskikkes til Embedsmand, som ikke har Indfødsret. Enhver Embedsmand, civil eller militær, aflægger Ed paa Grundloven.

Kongen kan afskedige de af ham ansatte Embedsmænd. Disses Pension fastsættes i Overensstemmelse med Pensionsloven.

Kongen kan forflytte Embedsmænd uden deres Samtykke, dog saaledes, at de ikke derved tabe i Embedsindtægter, og at der gives dem Valget mellem saadan Forflyttelse og Afsked med Pension efter de almindelige Regler.

Undtagelser for visse Klasser af Embedsmænd, foruden den i § 73 fastsatte, bestemmes ved Lov.

§ 18. Kongen erklærer Krig og slutter Fred, samt indgaar og ophæver Forbund og Handelstraktater; dog kan han ikke uden Rigsdagens Samtykke afstaa nogen Del af Landet, eller indgaa nogen Forpligtelse, som forandrer de bestaaende statsretlige Forhold.

§ 19. Kongen sammenkalder en ordentlig Rigsdag hvert Aar. Uden Kongens Samtykke kan den ikke forblive længere sammen end 2 Maaneder.

Forandringer i disse Bestemmelser kunne ske ved Lov.

§ 20. Kongen kan indkalde Rigsdagen til overordentlige Sammenkomster, hvis Varighed beror paa hans Bestemmelse.

§ 21. Kongen kan udsætte den ordentlige Rigs-

dags Møder paa bestemt Tid, dog uden Rigsdagens Samtykke ikke længere end paa 2 Maaneder, og ikke mere end én Gang i Aaret indtil dens næste ordentlige Sammenkomst.

§ 22. Kongen kan opløse enten hele Rigsdagen eller én af dens Afdelinger; opløses kun ét af Thingene, skal det andet Things Møder udsættes, indtil hele Rigsdagen atter kan samles. Dette skal ske inden 2 Maaneders Forløb efter Opløsningen.

§ 23. Kongen kan for Rigsdagen lade fremsætte Forslag til Love og andre Beslutninger.

§ 24. Kongens Samtykke udfordres til at give en Rigsdagsbeslutning Lovskraft. Kongen befaler Lovens Bekjendtgjørelse og drager Omsorg for dens Fuldbyrdelse. Har Kongen ikke stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdags-Samling, anses det som bortfaldet.

§ 25. I særdeles paatrængende Tilfælde kan Kongen, naar Rigsdagen ikke er samlet, udstede foreløbige Love, der dog ikke maa stride mod Grundloven, og altid bør forelægges den følgende Rigsdag.

§ 26. Kongen kan benaade og give Amnesti; Ministrene kan han kun med Folkethingets Samtykke benaade for de dem af Rigsretten idømte Straffe.

§ 27. Kongen meddeler dels umiddelbart, dels gjennem vedkommende Regeringsmyndigheder, saadanne Bevillinger og Undtagelser fra Lovene, som enten ifølge de før 5te Juni 1849 gjældende Regler ere i Brug, eller hvortil Hjemmel indeholdes i en siden den Tid udgiven Lov.

§ 28. Kongen har Ret til at lade slaa Mynt i Henhold til Loven.

IV.

§ 29. Rigsdagen bestaar af Folkethinget og af Landsthinget.

§ 30. Valgret til Folkethinget har enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 30te Aar, med mindre han:

a) uden at have egen Husstand staar i privat Tjenesteforhold;
b) nyder eller har nydt Understøttelse af Fattigvæsenet, som ikke er enten eftergiven eller tilbagebetalt;
c) er ude af Raadigheden over sit Bo;
d) ikke har haft fast Bopæl i ét Aar i den Valgkreds eller den Stad, hvori han opholder sig paa den Tid, Valget foregaar.

§ 31. Valgbar til Folkethinget er, med de i § 30 a, b og c nævnte Undtagelser, enhver uberygtet Mand, som har Indfødsret, naar han har fyldt sit 25de Aar.

§ 32. Antallet af Folkethingets Medlemmer skal omtrent være efter Forholdet af et Medlem til 16,000 Indvaanere. Valgene foregaa i Valgkredse; deres Fordeling og Valgmaaden bestemmes ved Valgloven. Enhver Valgkreds vælger én blandt dem, der have stillet sig til Valg.

§ 33. Medlemmerne af Folkethinget vælges paa 3 Aar. De erholde et dagligt Vederlag, hvis Størrelse bestemmes ved Valgloven.

§ 34. Antallet af Landsthingets Medlemmer er 66. 12 udnævnes af Kongen, 7 vælges i Kjøbenhavn, 45 i større Valgkredse, omfattende Land og Kjøbstæder, 1 paa Bornholm og 1 af Færøernes Lagthing.

§ 35. Ingen kan, umiddelbart eller middelbart, deltage i Valg af Landsthingsmænd, med mindre han

fyldestgjør de almindelige Betingelser for Valgret til Folkethinget, dog at der kun fordres Bopæl henholdsvis i en af Kjøbstæderne eller i Landdistriktet i vedkommende Landsthingskreds det sidste Aar før Valget.

§ 36. I Kjøbenhavn vælge samtlige valgberettigede (§ 35) 1 Valgmand for hver 120 Vælgere, saaledes at et Overskud af 60 regnes for fulde 120. Et lige saa stort Antal Valgmænd vælges af de Vælgere, som i det sidste Aar have været ansatte til en Skatteindtægt af mindst 2,000 Rd. Samtlige Valgmænd foretage i Forening Valget af Landsthingsmænd for Kjøbenhavn.

§ 37. Paa Landet vælge samtlige valgberettigede (§ 35) 1 Valgmand i hver Sogforstanderskabskreds. For samtlige Kjøbstæder, hvortil henregnes Frederiksberg, Frederiksværk, Marstal, Silkeborg, Løgstør og Nørre-Sundby, vælges halvt saa mange Valgmænd, som der er Sogneforstanderskabskredse; hvis Valgmændenes Antal herefter ikke bliver lige, forhøjes det til et lige Tal. Den ene Halvdel af Kjøbstædernes Valgmænd vælges, i hver Kjøbstad for sig, af alle de valgberettigede; den anden Halvdel vælges af de Vælgere i Kjøbstaden, der i det sidste Aar have været ansatte til en Skatteindtægt af mindst 1,000 Rd. eller have svaret mindst 75 Rd. i direkte Skat til Stat og Kommune. Fordelingen af det hele Valgmandsantal imellem de enkelte Kjøbstæder i Forhold til deres Vælgerantal bestemmes af Regeringen, hver Gang almindelige Valg til Landsthinget skulle foretages, dog at hver Kjøbstad faar mindst 1 Valgmand af hver Vælgerklasse. Med samtlige Valgmænd i hver Landsthingskreds sammentræde til Valg af Kredsens Landsthingsmænd saa mange af de Vælgere paa Landet, der i det sidste Aar have ydet det højeste Bidrag til

Stat og Amtskommune, som der er Sogneforstanderskabsdistrikter i Kredsen.

§ 38. Valgbar til Landsthinget er enhver, der er valgbar til Folkethinget, naar han det sidste Aar har haft Bopæl i Valgkredsen.

§ 39. Kongens Udnævnelse af Landsthingsmedlemmer sker paa Livstid, blandt Mænd, der ere eller have været valgte Medlemmer af Kongerigets tidligere eller bestaaende repræsentative Forsamlinger. Det staar dog hvert Medlem frit for at opgive sit Sæde i Landsthinget, ligesom han udtræder af dette, naar han kommer i det Tilfælde, at han mister sin Valgbarhed.

De øvrige Landsthingsmænd vælges paa 8 Aar, dog at Halvdelen afgaar hvert 4de Aar.

Landsthingsmændene erholde samme daglige Vederlag som Folkethingets Medlemmer.

§ 40. Valgene af Landsthingsmænd foretages efter Reglerne for Forholdstalsvalg. Valgloven fastsætter det nærmere angaaende Valgene.

V.

§ 41. Den ordentlige Rigsdag sammentræder den første Mandag i Oktober, dersom Kongen ikke har indkaldt den til at møde forinden.

§ 42. Regeringens Sæde er Rigsdagens Forsamlingssted. I overordentlige Tilfælde kan Kongen dog sammenkalde den paa et andet Sted i Riget.

§ 43. Rigsdagen er ukrænkelig. Hvo der antaster dens Sikkerhed og Frihed, hvo der udsteder eller adlyder nogen dertil sigtende Befaling, gjør sig skyldig i Højforræderi.

§ 44. Ethvert af Thingene er berettiget til at foreslaa og for sit Vedkommende at vedtage Love.

§ 45. Ethvert af Thingene kan indgive Adresser til Kongen.

§ 46. Ethvert af Thingene kan til at undersøge almenvigtige Gjenstande nedsætte Kommissioner af sine Medlemmer. Disse ere berettigede til saa vel af offentlige Myndigheder som af private Borgere at fordre Oplysninger meddelte mundtligen eller skriftligen.

§ 47. Ingen Skat kan paalægges, forandres eller ophæves uden ved Lov; ej heller noget Mandskab udskrives, noget Statslaan optages, eller nogen Staten tilhørende Domæne afhændes uden ifølge Lov.

§ 48. Paa hver ordentlig Rigsdag, strax efter at samme er sat, fremlægges Forslag til Finansloven for det følgende Finansaar, indeholdende et Overslag over Statens Indtægter og Udgifter.

Forslag til Finansloven og Tillægsbevillingslovene behandles først i Folkethinget.

§ 49. Forinden Finansloven er vedtagen, maa Skatterne ej opkræves. Ingen Udgift maa afholdes, som ikke har Hjemmel i Finansloven eller i en Tillægsbevillingslov.

§ 50. Hvert Thing udnævner to lønnede Revisorer. Disse gjennemgaa det aarlige Statsregnskab og paase, at samtlige Statens Indtægter deri ere blevne opførte, og at ingen Udgift uden for Finansloven har fundet Sted. De kunne fordre sig alle fornødne Oplysninger og Aktstykker meddelte. — Det aarlige Statsregnskab, med Revisorernes Bemærkninger, forelægges derefter Rigsdagen, som med Hensyn til samme tager Beslutning.

Forandringer i disse Bestemmelser kunne ske ved Lov.

§ 51. Ingen Udlænding kan erholde Indfødsret uden ved Lov.

§ 52. Intet Lovforslag kan endelig vedtages, forinden det 3 Gange har været behandlet af Thinget.

§ 53. Naar et Lovforslag er vedtaget i det ene Thing, bliver det i den Form, hvori det er vedtaget, at forelægge det andet Thing; hvis det der forandres, gaar det tilbage til det første; foretages her atter Forandringer, gaar Forslaget paa ny til det andet Thing. Opnaas da ej heller Enighed, skal, naar et Thing forlanger det, hvert Thing udnævne et lige Antal Medlemmer til at træde sammen i et Udvalg, som afgiver Betænkning over Uoverensstemmelserne og gjør Indstilling til Thingene. I Henhold til Udvalgets Indstilling finder da endelig Afgjørelse Sted i ethvert Thing for sig.

§ 54. Ethvert af Thingene afgjør selv Gyldigheden af sine Medlemmers Valg.

§ 55. Ethvert nyt Medlem aflægger Ed paa Grundloven, naar Gyldigheden af hans Valg er anerkjendt.

§ 56. Rigsdagsmændene ere ene bundne ved deres Overbevisning og ikke ved nogen Forskrift af deres Vælgere. — Embedsmænd, som vælges til Rigsdagsmænd, behøve ikke Regeringens Tilladelse til at modtage Valget.

§ 57. Saa længe Rigsdagen er samlet, kan ingen Rigsdagsmand uden Samtykke af det Thing, hvortil han hører, heftes for Gjæld, ej heller fængsles eller tiltales, med mindre han er greben paa fersk Gjerning. For sine Ytringer paa Rigsdagen kan intet af dens Medlemmer uden Thingets Samtykke drages til Ansvar uden for samme.

§ 58. Kommer den gyldigen valgte i et af de Tilfælde, der udelukke fra Valgbarhed, mister han den af Valget flydende Ret. — Det bliver nærmere

ved Lov at bestemme, i hvilke Tilfælde en Rigsdagsmand, der befordres til et lønnet Statsembede, skal underkastes Gjenvalg.

§ 59. Ministrene have i Embeds Medfør Adgang til Rigsdagen og ere berettigede til under Forhandlingerne at forlange Ordet, saa ofte de ville, idet de i øvrigt iagttage Forretningsordenen. Stemmeret udøve de kun, naar de tillige ere Rigsdagsmænd.

§ 60. Ethvert Thing vælger selv sin Formand og den eller dem, der i hans Forfald skal føre Forsædet.

§ 61. Intet af Thingene kan tage nogen Beslutning, naar ikke over Halvdelen af dets Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen.

§ 62. Enhver Rigsdagsmand kan i det Thing, hvortil han hører, med dettes Samtykke bringe ethvert offentligt Anliggende under Forhandling og derom æske Ministrenes Forklaring.

§ 63. Intet Andragende maa overgives noget af Thingene uden gjennem et af dets Medlemmer.

§ 64. Finder Thinget ikke Anledning til om et Andragende at fatte Beslutning, kan det henvise det til Ministrene.

§ 65. Thingenes Møder ere offentlige. Dog kan Formanden eller det i Forretningsordenen bestemte Antal Medlemmer forlange, at alle uvedkommende fjærnes, hvorpaa Thinget afgjør, om Sagen skal forhandles i offentligt eller hemmeligt Møde.

§ 66. Ethvert af Thingene fastsætter de nærmere Bestemmelser, som vedkomme Forretningsgangen og Ordens Opretholdelse.

§ 67. Den forenede Rigsdag dannes ved Sammentræden af Folkethinget og Landsthinget. Til at tage Beslutning udfordres, at over Halvdelen af hvert

Things Medlemmer er til Stede og deltager i Afstemningen. Den vælger selv sin Formand og fastsætter i øvrigt de nærmere Bestemmelser, der vedkomme Forretningsgangen.

VI.

§ 68. Rigsretten bestaar af de ordentlige Medlemmer af Landets øverste Domstol og et tilsvarende Antal af Landsthinget, blandt dets egne Medlemmer paa 4 Aar valgte Dommere. Kan i et enkelt Tilfælde ikke det fulde Antal af den øverste Domstols ordentlige Medlemmer deltage i Sagens Behandling og Paakjendelse, fratræder et tilsvarende Antal af de af Landsthinget sidst eller med det mindste Stemmetal valgte Rigsretsmedlemmer. — Retten vælger selv sin Formand af sin egen Midte. — Opløses Landsthinget, efter at der er rejst Sag for Rigsretten, beholde dog de af det opløste Thing valgte Medlemmer deres Sæde i Retten for denne Sags Vedkommende.

§ 69. Rigsretten paakjender de af Kongen eller Folkethinget mod Ministrene anlagte Sager. — For Rigsretten kan Kongen lade ogsaa andre tiltale for Forbrydelser, som han finder særdeles farlige for Staten, naar Folkethinget dertil giver sit Samtykke.

§ 70. Den dømmende Magts Udøvelse kan kun ordnes ved Lov.

§ 71. Retsplejen bliver at adskille fra Forvaltningen efter de Regler, der fastsættes ved Lov.

§ 72. Domstolene ere berettigede til at paakjende ethvert Spørgsmaal om Øvrighedsmyndighedens Grænser. Den, der vil rejse saadant Spørgsmaal, kan dog ikke ved at bringe Sagen for Domstolene unddrage sig fra foreløbigen at efterkomme Øvrighedens Befaling.

§ 73. Dommerne have i deres Kald alene at rette sig efter Loven. De kunne ikke afsættes uden ved Dom, ej heller forflyttes mod deres Ønske, uden for de Tilfælde, hvor en Omordning af Domstolene finder Sted. Dog kan den Dommer, der har fyldt sit 65de Aar, afskediges, men uden Tab af Indtægter.

§ 74. Offentlighed og Mundtlighed skal saa snart og saa vidt som muligt gjennemføres ved hele Retsplejen. — I Misgjerningssager og i Sager, der rejse sig af politiske Lovovertrædelser, skulle Nævninger indføres.

VII.

§ 75. Folkekirkens Forfatning ordnes ved Lov.

§ 76. Borgerne have Ret til at forene sig i Samfund for at dyrke Gud paa den Maade, der stemmer med deres Overbevisning, dog at intet læres eller foretages, som strider mod Sædeligheden eller den offentlige Orden.

§ 77. Ingen er pligtig at yde personlige Bidrag til nogen anden Gudsdyrkelse end den, som er hans egen; dog skal enhver, der ikke godtgjør at være Medlem af et i Landet anerkjendt Trossamfund, til Skolevæsenet svare de til Folkekirken lovbefalede personlige Afgifter.

§ 78. De fra Folkekirken afvigende Trossamfunds Forhold ordnes nærmere ved Lov.

§ 79. Ingen kan paa Grund af sin Trosbekjendelse berøves Adgang til den fulde Nydelse af borgerlige og politiske Rettigheder, eller unddrage sig Opfyldelsen af nogen almindelig Borgerpligt.

VIII.

§ 80. Enhver, der anholdes, skal inden 24 Timer stilles for en Dommer. Hvis den anholdte

ikke strax kan sættes paa fri Fod, skal Dommeren ved en af Grunde ledsaget Kjendelse, der afgives snarest muligt og senest inden 3 Dage, afgjøre, at han skal fængsles, og, hvis han kan løslades mod Sikkerhed, bestemme dennes Art eller Størrelse. — Den Kjendelse, som Dommeren afsiger, kan af vedkommende strax særskilt indankes for højere Ret. — Ingen kan underkastes Varetægtsfængsel for en Forseelse, som kun kan medføre Straf af Pengebod eller simpelt Fængsel.

§ 81. Boligen er ukrænkelig. Husundersøgelse, Beslaglæggelse og Undersøgelse af Breve og andre Papirer maa, hvor ingen Lov hjemler en særegen Undtagelse, alene ske efter en Retskjendelse.

§ 82. Ejendomsretten er ukrænkelig. Ingen kan tilpligtes at afstaa sin Ejendom, uden hvor Almenvellet kræver det. Det kan kun ske ifølge Lov og mod fuldstændig Erstatning.

§ 83. Alle Indskrænkninger i den frie og lige Adgang til Erhverv, som ikke ere begrundede i det almene Vel, skulle hæves ved Lov.

§ 84. Den, der ikke selv kan ernære sig eller sine, og hvis Forsørgelse ikke paaligger nogen anden, er berettiget til at erholde Hjælp af det offentlige, dog mod at underkaste sig de Forpligtelser, som Lovene herom paabyde.

§ 85. De Børn, hvis Forældre ikke have Evne til at sørge for deres Oplærelse, ville erholde fri Undervisning i Almueskolen.

§ 86. Enhver er berettiget til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker, dog under Ansvar for Domstolene. Censur og andre forebyggende Forholdsregler kunne ingen Sinde paa ny indføres.

§ 87. Borgerne have Ret til uden foregaaende

Tilladelse at indgaa Foreninger i ethvert lovligt Øjemed. Ingen Forening kan ophæves ved en Regeringsforanstaltning. Dog kunne Foreninger foreløbigen forbydes, men der skal da strax anlægges Sag imod Foreningen til dens Ophævelse.

§ 88. Borgerne have Ret til at samle sig ubevæbnede. Offentlige Forsamlinger har Politiet Ret til at overvære. Forsamlinger under aaben Himmel kunne forbydes, naar der af dem kan befrygtes Fare for den offentlige Fred.

§ 89. Ved Opløb maa den væbnede Magt, naar den ikke angribes, kun indskride, efter at Mængden 3 Gange i Kongens og Lovens Navn forgjæves er opfordret til at adskilles.

§ 90. Enhver vaabenfør Mand er forpligtet til med sin Person at bidrage til Fædrelandets Forsvar, efter de nærmere Bestemmelser, som Loven foreskriver.

§ 91. Kommunernes Ret til, under Statens Tilsyn, selvstændig at styre deres Anliggender vil blive ordnet ved Lov.

§ 92. Enhver i Lovgivningen til Adel, Titel og Rang knyttet Forret er afskaffet.

§ 93. Intet Len, Stamhus eller Fideikommisgods kan for Fremtiden oprettes; det skal ved Lov nærmere ordnes, hvorledes de nu bestaaende kunne overgaa til fri Ejendom.

§ 94. For Krigsmagten ere de i §§ 80, 87 og 88 givne Bestemmelser kun anvendelige med de Indskrænkninger, der følge af de militære Loves Forskrifter.

IX.

§ 95. Forslag til Forandring i eller Tillæg til nærværende Grundlov kunne fremsættes saa vel paa

ordentlig som paa overordentlig Rigsdag. — Vedtages et Forslag til en ny Grundlovsbestemmelse i begge Thing, og Regeringen vil fremme Sagen, opløses Rigsdagen, og almindelige Valg foregaa baade til Folkethinget og til Landsthinget. Vedtages Beslutningen paa den nyvalgte, ordentlige eller overordentlige, Rigsdag i uforandret Skikkelse, og stadfæstes den af Kongen, er den Grundlov.

Midlertidige Bestemmelser.

1. De nuværende af Kongen udnævnte Medlemmer af Rigsraadets Landsthing tage Sæde i Rigsdagens Landsthing, indtil de 12 Aar fra Udnævnelsen ere udløbne for hvert enkelt af dem. Udnævnelsens Gyldighed ophæves ikke ved Landsthingets Opløsning.

2. Med Hensyn til Rettergangsmaaden ved Rigsretten gjælder, indtil en ny Lov udkommer, Lov af 3. Marts 1852, med de Lempelser, som den forandrede Sammensætning og Bestemmelsen i den sidste Del af § 68 gjøre fornødne.

3. Den i § 73 indeholdte Bestemmelse, at Dommere ej kunne afsættes uden ved Dom, ej heller forflyttes mod deres Ønske, skal ikke være anvendelig paa de nuværende Dommere, som tillige have administrative Forretninger.

4. Indtil en Omordning af den kriminelle Proces er iværksat, vil den i § 80 omhandlede Indankning af en Fængslingskjendelse ske som af en privat Sag, dog med Extraretsvarsel, ligesom den Klagende er fritagen for Brugen af stemplet Papir og Erlæggelsen af Retsgebyrer. Der bør gives ham Adgang til i Anledning af saadan Paaanke at raadføre sig med en Sagfører, og nye Oplysninger kunne fremlægges for Overretten.

5. Indtil en Valglov udkommer, gjælder Lov af 4. December 1863, angaaende Valgene til Rigsraadet, i Forbindelse med de i Lov af 30. December 1864, jfr. Grundlovsbestemmelsen af 23. December 1864 § 1, indeholdte Forskrifter, med de Forandringer, som ere en nødvendig Følge af denne Grundlovs §§ 34—38 og de i det følgende givne nærmere Regler. Valgmandsvalgene foretages i Overensstemmelse med de i Valgloven af 16. Juni 1849 §§ 38—44 givne Regler med de af Bestemmelserne i denne Grundlovs §§ 35—37 flydende Forandringer; hvor der skal vælges Valgmænd af begge Vælgerklasser, foretages det almindelige Valg først. Fremdeles komme med Hensyn til samtlige Valgmænd Bestemmelserne i den nævnte Valglovs §§ 45—49, jfr. Lov af 6. April 1850 og 20. Marts 1855, til Anvendelse. Over de til umiddelbar Deltagelse i Landsthingsvalgene berettigede højstbeskattede paa Landet forfatte Valgbestyrelserne, der dannes efter Reglerne i Lov af 16. Juni 1849 §§ 51—52, Lister, som mindst 14 Dage før Valget blive endelig at berigtige, med Udeladelse af dem, der opgive at være forhindrede fra at deltage i Valget, og Optagelse af de nærmest følgende højstbeskattede i deres Sted. Ved Valget sammentræde de højstbeskattede paa Landet med Valgmændene paa det i Henhold til Loven af 16. Juni 1849 § 65 fastsatte Valgsted; i Tilfælde af Udeblivelse uden lovligt Forfald ere de underkastede de samme Mulktbestemmelser som Valgmændene. Valgmændenes Valgbreve prøves i Overensstemmelse med den nævnte Valglovs § 66, ligesom ogsaa sammes §§ 72 og 73 saa vel som de almindelige Bestemmelser i §§ 74—79 komme til Anvendelse. — Regeringen er bemyndiget til at

ordne det videre fornødne med Hensyn til Foretagelsen af de første Valg.

Da saaledes den ved Grundlovsbestemmelsen af 17de November 1865 stillede Betingelse er fyldestgjort, og da Vi under Dags Dato ligeledes have stadfæstet den af Rigsdagen paa grundlovmæssig Maade vedtagne Grundlovsbestemmelse angaaende Ophævelsen af Grundlovsbestemmelsen af 29de Avgust 1855, sættes herved Grundloven af 18de November 1863 ud af Kraft, og Danmarks Riges Grundlov træder, i sin nærværende gjennemsete Form, paa ny i Virksomhed for alle Vort Riges Anliggender.

Givet paa Vort Slot Amalienborg den 28de Juli 1866.

Under Vor Kongelige Haand og Segl.

Christian R.
(L. S.)

C. E. Juel-Vind-Frijs. Th. Rosenørn Teilmann. Neergaard.
Grove. Leuning. C. A. Fonnesbech. J. B. S. Estrup.

Grundtræk

af

Danmarks Statsforfatning

og

Statsforvaltning,

med et Omrids af

Sveriges og Norges.

Ved

C. V. Nyholm.

Forøget og omarbejdet Udgave.

Anden Del.

Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Kjøbenhavn.

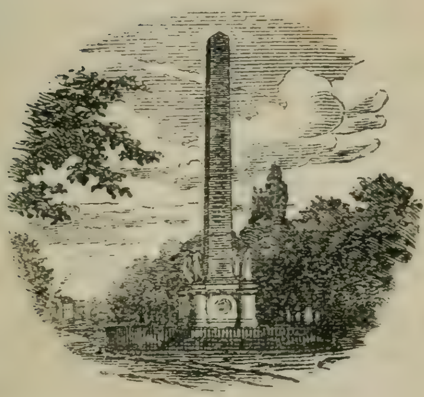
I Kommission hos G. E. C. Gad.

1880.

Omrids
af
Sveriges og Norges
Statsforfatning og Statsforvaltning.

Ved

C. V. Nyholm.

Indhold: De tvende Rigers fælles statsretlige Forhold.
Sveriges særlige statsretlige Forhold.
Norges særlige statsretlige Forhold.

Ved Udvalget for Folkeoplysnings Fremme.

Kjøbenhavn.
I Kommission hos G. E. C. Gad.
1880.

Hoffensberg & Traps Etabl. — Kjøbenhavn.

A.

De tvende Rigers fælles statsretlige Forhold.

1. Almindelig Oversigt.

Ved Freden i Kiel af 14. Januar 1814 indledtes den Forbindelse mellem Norge og Sverige, som efter forskjellige Forhandlinger mellem Storthinget og den svenske Regering og Ejdsvoldforfatningens Omdannelse (4. Novbr. 1814) ved Rigsakten af 6. August 1815 fik sin formelle Afslutning. Denne Rigsakt (bestaaende af 12 §§) i Forbindelse med Bestemmelserne om den kongelige Arvefølge (svensk Successionsordning af 26. Septbr. 1810, N. Grl. § 6) og om Kongens Myndighedsalder (Rgsf. § 41 og norsk Lov af 18. Juli 1815) udgjøre de unionelle (ɔ: Foreningens) Overenskomster mellem Rigerne.

Foreningen mellem de to Lande er ingenlunde en blot Personalunion; den er, hvad man i Statsretssproget kalder en Realunion, saaledes at de — i øvrigt hver især med Bevarelse af deres Suveræ-nitet og Selvstændighed — ere knyttede til hinanden ikke blot for en begrænset Tid eller under visse Forudsætninger, men uopløselig og for stedse og paa Grundlag af fuldkommen Jævnsidighed uden Hensyn til Størrelse, Folkemængde og Forsvarskraft.

Da der ikke findes noget Fællesparlement, er det Kongedommet eller Kronen, som er Foreningens egentlige Bærer. Ligesom paa Grund af dette Fællesskab Krig mellem Rigerne er en retlig Umulighed, og ligesom de, ihvorvel ethvert af dem har sin særlige Stridsmagt, ere fællesforpligtede i Henseende til Krig og Fred samt Indgaaelse af almindelige politiske Overenskomster med fremmede Magter, saaledes maa Tronerne stedse beklædes og den kongelige Myndighed, naar Tronen er ledig, eller Kongen hindret i selv at føre Regeringen, stedse udøves af selv samme Person eller Personer. Der er derhos draget Omsorg for, at Kongen i alle Sager, som paa én Gang angaa begge Rigerne, samtidig kan høre Raadgivere fra dem begge (de saakaldte sammensatte Statsraad). Endelig have Rigerne fælles Diplomati og Konsuler i fremmede Lande, hvorimod det er den svenske Udenrigsminister, der staar i Spidsen for Departementet for de diplomatiske Anliggender, fælles eller særlige, dog at den norske Statsminister skal høres i de fælles og særlig norske Sager.

Ud herover strækker Fællesskabet sig ikke, og skal det nogen Sinde udvikles videre, vil dertil udkræves Forandringer i Rigsakten. Imidlertid er det en Selvfølge, at der imellem de tvende Riger er blevet sluttet en Mangfoldighed af den Slags Overenskomster, som ogsaa aldeles fremmede Magter indgaa med hinanden, og da de have samme Konge og Udenrigsminister, sker dette med hel anden Lethed (hyppig i Form af overensstemmende Forskrifter for hvert af Rigerne) og gjensidig Hensyntagen end ellers almindeligt mellem Staterne.

Blandt slige overensstemmende Forskrifter mærkes især Lov 11. April 1874 angaaende Norges og Sveriges

gjensidige Handel og Søfart, som vedbliver at gjælde, indtil anden Bestemmelse fattes for begge Riger, eller ny Bestemmelser tages for det ene Rige uden at gjøres afhængige af, at tilsvarende træffes i det andet. — Herefter skulle alle i det ene Rige hjemmehørende Fartøjer i alle Retninger behandles som indenlandske i det andet. — Norske og svenske Naturfrembringelser eller Tilvirkninger skulle ved Indførsel landværts eller søværts fra det ene Rige være toldfri i det andet, med Undtagelse af Sukkertilvirkninger, Tobak, Brændevin, Øl, malet og brændt Kaffe og Spillekort, hvoraf dog atter visse mindre Partier — Kort undtagne — ere toldfri, naar de indføres over Landgrænsen, medens der af Kornvarer, for saa vidt de i Almindelighed ere toldpligtige, hvis de indføres søværts, svares halv Told. — Udførsels- og Transittold erlægges ikke af landværts fremførte Varer.

I.
Kongemagten.

2. Regeringsformen i Almindelighed.

Om den gjældende Arvefølgeordning og om det nuværende Kongehus henvises til, hvad derom findes anført i Indledningen til dette Skrift under IV, medens vi, idet vi forudskikke den almindelige Bemærkning, at Regeringsformen saa vel i Sverige som i Norge er indskrænket monarkisk, under hvert af Rigerne for sig, skulle give en Fremstilling af de enkelte kongelige Myndigheder i Henhold til de i hvert Land bestaaende Forfatningslove.

3. Kongemyndighedens Erhvervelse, Udøvelse og Ophør.

Til Kronens Erhvervelse, hvilken foregaar umiddelbart ved Forgængerens Død, udfordres, at den paagjældende er nærmeste Mand i Liniefølge og Al-

dersorden af den arveberettigede Æt og født i ret og lovligt Ægteskab. Han maa dernæst tilhøre den evangelisk-lutherske Kirke og ikke som Prins enten have giftet sig uden Kongens Samtykke eller ægtet en Privatmands Datter, ej heller uden Kongens og Repræsentationernes Indvilligelse have overtaget Regeringen i et fremmed Land. (Successionsordningen af 26. Septbr. 1810 og N. Grl. § 6).

Kongemagtens personlige Udøvelse betinges af, at Kongen har fyldt sit 18de Aar*), at han har aflagt Ed paa Forfatningen — som det hedder i Sverige »udstedt Kongeforsikring« —, og at han ikke ved sjælelig eller legemlig Sygdom eller ved Bortrejse uden for de forenede Riger er hindret i selv at føre Regeringen (Lov 18. Juli 1815, N. Grl. § 8).

Kongemyndigheden ophører, foruden ved Døden, ved Frasigelse eller Handlinger, der maa opfattes som Frasigelse, saasom Bortrejse for bestandig, Frafald fra den evangelisk-lutherske Lære og dsl.

Norges og Sveriges Grundlove have ikke, saaledes som den danske, noget udtrykkeligt Forbud mod, at Kongen uden at spørge Nationalrepræsentationen modtager en fremmed Krone; gjør han det, kan han imidlertid ikke opholde sig der og derfra styre de forenede Riger.

4. Fællesbestemmelser om Kongemagten.

a) Vedkommende Kongens personlige Stilling.

1) Kongens Person er hellig og ukrænkelig, og han er ansvarsfri, hvorimod Statsraaderne ere ansvarlige for

*) I Sverige indtræder Personens Myndighed ellers med det fyldte 21de Aar, hvilket nu ifølge Lov 27. Marts 1869 ogsaa er Tilfældet i Norge, der forhen, ligesom Danmark endnu, først lod Myndigheden indtræde med det fyldte 25de Aar.

deres Raad (N. Grl. § 30; Sv. Rgsf. § 9), hvilket Kongen er pligtig til at indhente, medens han selv alene beslutter. — Fornærmelser i Ord eller Gjerning mod Kongen ansés i begge Riger med særlig skærpede Straffe.

2) Kongen krones i hvert Rige for sig; for Norges Vedkommende er det udtrykkelig grundlovmæssig foreskrevet, at Kroningen skal foregaa i Trondhjems Domkirke (N. Grl. § 10).

3) De forenede Rigers Konge forudsættes at residere i Sverige, men skal dog hvert Aar i nogen Tid, naar ej vigtige Grunde hindre det, opholde sig i Norge (N. Grl. § 11).

4) Kongens Titel er: »Vi . . . (Navnet) . . . af (med) Guds Naade Sveriges, Norges, Göthes og Wendes Konge«, dog at »Norge« sættes først ved blot Norge vedkommende Udfærdigelser. — Ved Konger med samme Navn bestemmes Nummerfølgen efter den svenske Kongerække. — Kongen (og Dronningen) tiltales med Majestætsnavnet.

5) Kongen nyder Apanage fra hvert af Rigerne særskilt, ligesom forskjellige af Rigernes Ejendomme og Slotte ere ham anviste og under ham forvaltes af særlige Tjenestemænd (Statholdere).

6) Kongen er omgiven af en særlig Hofstat fra hvert Rige med mange højere og lavere Embedsmænd, hvis Valg udelukkende tilkommer ham selv, og en Adjudantstab for Hær og Flaade fra hvert af Rigerne.

7) Der ydes endelig Kongen særegne offentlige Æresbevisninger og bedes for ham og hans Hus ved Gudstjenesten i Rigernes Kirker, ligesom der ved hans Død anlægges Landesorg.

Til Kongehuset høre — foruden Kongen — Dronningen, Enkedronningen, Kongens ægte mandlige Afkom

og deres Ægtefæller samt Kongens og Prinsernes Døtre. Nærmeste Tronarving kaldes, som i Danmark, Kronprins og er ligesom Kongen myndig, naar han har fyldt sit 18de Aar. Kongens Sønner føre almindeligvis Hertugtitel efter et af Sveriges gamle Landskabsnavne (jvfr. Indledningen IV). Prinserne maa ej rejse ud af Riget uden Kongens Samtykke, hvilket, som nys berørt, ogsaa udfordres til deres Giftermaal; private Mænds Døtre maa de ikke ægte, ej heller maa de ansættes i noget civilt lønnet Embede. — De nyde Apanage og, skjønt de i Sverige maa svare for de almindelige Domstole, medens de i Norge i Sager angaaende personlige Rettigheder og Straffesager alene svare for Kongen, eller hvem han til Dommer over disse forordner, særlig Beskyttelse mod Fornærmelser, hvilket ligeledes gjælder om Dronningen, Enkedronningen og Prinsesserne.

Tronfølgeren skal nyde tilstrækkelig Undervisning i det norske Sprog (R. A. § 10 og N. Grl. § 47).

b) Vedkommende det kongelige Magtomraade.

1) Kongen er **Rigernes Suveræn** og repræsenterer disse indadtil lige overfor de enkelte Borgere og udadtil i Forhold til de fremmede Magter.

2) Kongen har Ret til at **indgaa og ophæve Forbund og Traktater**, som skulle forbinde begge Riger (eller et enkelt af dem), og til at afsende og modtage Statssendebud, ansætte og anerkjende Konsuler o. dsl. (R. A. § 4, Sv. Rgsf. § 12, N. Grl. § 26.)

Medens Statssendebud ved fremmede Hoffer og Konsuler i fremmede Lande ere at betragte som de tvende Rigers Fællesembedsmænd, hvortil saa vel Normænd som Svenske kunne udnævnes, er derimod, til Dels af praktiske Hensyn, Rigernes Udenrigsministerembede, som ovenfor berørt, et særlig svensk Embede, hvortil blot Svenske kunne beskikkes, og alene med Ansvarlighed for Sveriges Rigsdag og Rigsret. — Ifølge kgl. Resol. 13de April 1835 og gjældende Sædvane

forberedes de udenrigske Sager, der efter svensk Statsret ej behøve at forebringes i Statsraadet, i Udenrigsdepartementet i Stockholm, hvorefter de foredrages for Kongen af Udenrigsministeren, saaledes dog, at der, hvis Sagen angaar begge Riger eller Sverige alene, er en anden svensk Statsraad og den i Stockholm tilstedeværende norske Statsminister til Stede, men hvis Sagen alene angaar Norge umiddelbart, blot den norske Statsminister. — Protokollen føres i det svenske Sprog.

Til de diplomatiske Anliggender og Udenrigsdepartementet bidrager Norge $^5/_{17}$ af Udgifterne og til Konsulatsvæsenet $^3/_7$, hvorimod Udenrigsministeren alene lønnes af Sverige.

3) Det tilkommer Kongen at begynde Krig og slutte Fred (R. A. § 4, Rigsf. § 13 og N. Grl. § 26).

Vil Kongen begynde en Krig, sammenkalder han til et overordentligt Møde et sammensat Statsraad (jvfr. nedenfor Nr. 7), hvilket han forelægger en Beretning om Rigernes finansielle og militære Tilstand og en Redegjørelse for de i Betragtning kommende Grunde og Omstændigheder. Holdes Statsraadet i Sverige, skal forinden Betænkning om Sagen af Regeringen i Norge være indhentet. De tilstedeværende udtale sig derefter hver især til Statsraadsprotokollen, hvornæst Kongen fatter den Beslutning, som ham gavnligst synes. — Bevilgningen af Penge og Mandskab m. v. til Krigens Førelse og Hærvæsenet og Flaaden overhovedet ere derimod særlige Anliggender for hvert Rige. (Sv. Rgsf. § 13, N. Grl. § 26.)

5. Kongemagtens Udøvelse ved andre.

Jvfr. R. A. §§ 6—9.

Her maa skjelnes mellem de Tilfælde, hvor den kongelige Myndighed helt og fuldt ud udøves af andre, og de Tilfælde, hvor ikkun en Del af den kongelige Myndighed udøves paa denne Maade.

a) Tilfælde, hvor den kongelige Myndighed helt og fuldt ud udoves af andre.

Dette sker:

1) naar Kongen er død, uden at der findes nogen arveberettiget Prins, og uden at ny Tronfølger er kaaret;

2) naar ved Kongens Død Enken efter ham eller efter nogen arveberettiget Prins er frugtsommelig, og hendes Barn, om det bliver af Mandkjøn, vilde være nærmest berettiget til Rigernes Troner;

3) naar Kongen er umyndig;

4) naar Kongen er bortrejst fra begge Rigerne uden at være i Felten;

5) naar Kongen bliver saa syg paa Sjæl eller Legeme, at han ikke længere varetager Regeringens Førelse.

I de tre først anførte Tilfælde tilfalder Rigernes Styrelse sædvanligvis den saa kaldte Interimsregering, og i de tvende sidste, i Henhold til Beslutning af 20de Januar 1863, den til Tronen nærmest arveberettigede Prins, saafremt han har naaet den foreskrevne Myndighedsalder (det fyldte 18de Aar) og er til Stede, men fattes disse Betingelser ham, da den nys nævnte Interimsregering.

Interimsregeringen bestaar ifølge Rigsaktens § 7 af 10 Medlemmer for hvert Rige ɔ: det svenske Statsraad og den norske Statsraadsafdeling i Stockholm, forstærket med 7 ordentlige eller særskilt tilforordnede Medlemmer, valgte af og blandt den norske Regering i Kristiania. — Interimsregeringen, hvis Medlemmer aflægge Ed paa Rigernes Forfatning, har sit Sæde i Stockholm; den norske og svenske Statsminister vexle ugevis som Ordførere (ɔ: Formænd). — Beslutningerne fattes med simpelt Stemmeflertal, og i Tilfælde af lige Stemmer gjør vedkommende Ordfører Udslaget. Beslutnin-

gerne udfærdiges henholdsvis i det norske eller svenske Sprog, i fælles Sager i begge Sprog, og underskrives af alle Medlemmerne.

Saa vel Interimsregeringen som den regerende Prins styre Rigerne med fuld kongelig Myndighed, dog at visse Embedsudnævnelser og Begunstigelser i Sverige ikke kunne finde Sted med endelig Virkning; men deres Funktion vedvarer kun indtil det Tidspunkt, da Nationalrepræsentationerne have truffet anden Bestemmelse om Rigernes Styrelse. — Indtrædelsen af dette Tidspunkt retter sig efter de forskjellige Anledninger.

Er der Tronledighed eller Kongen umyndig, skulle Repræsentationerne i hvert Rige hurtigst muligt indkaldes for at vælge Konge eller indsætte en Formynderregering; men indtil dette er sket, vedbliver naturligvis Interimsregeringen.

Er Kongen ved Bortrejse eller Sygdom derimod hindret i at regere, da afventes 12 Maaneder, under hvilke Regeringen føres paa den ovenfor angivne Maade, og først ved denne Frists Udløb, sammenkaldes, hvis Hindringen fremdeles vedvarer, Nationalrepræsentationerne henholdsvis af den regerende Prins eller af Interimsregeringen, for at træffe Afgjørelse om Regeringens fortsatte Førelse, idet Kongen imidlertid forudsættes vedblivende at beklæde Tronen. I øvrigt kan der forud for en Konges Sygdom efter Forslag af ham og for hans Regeringstid af Repræsentationerne være truffet Bestemmelser om Styrelsen, hvis slig Sygdom skulde indtræde.

Forsømmes det til behørig Tid at indkalde Repræsentationen i de Tilfælde, hvor dette efter det foran udviklede skal ske, paahviler det i Norge efter Grl.s § 46 Højesteret og i Sverige efter Rgsf.s § 95 Hofretterne

at foranledige henholdsvis Storthingets og Rigsdagens Sammentræden.

Repræsentationerne have, naar de saaledes træde sammen, hver i sit Land, Myndighed til at overdrage Regeringens Førelse, til hvem og paa hvilke Vilkaar de ville, dog uden at tillægge sig selv større Magtfylde, end Grundlovene hjemle. — De kunne saaledes vælge mellem, om de ville indsætte en enkelt til Regent, og da hertil kalde Tronfølgeren, Dronningen, Enkedronningen eller en Person uden for det kongelige Hus, eller et Regentskab (Formynderregentskab), hvis Medlemsantal da skal være 3 eller 5, men saaledes at Valget af sammes Personer er aldeles frit.

Kan der ikke paa anden Maade om de forskjellige nys anførte Spørgsmaal opnaas Enighed mellem den svenske Rigsdag og det norske Storthing, maa Afgjørelsen træffes af den i Rigsakten § 3 ommeldte Unionskomité, hvorom er handlet i Indledningen til dette Skrift under IV.

b) Tilfælde, hvor ikkun en Del af den kongelige Myndighed udøves af andre.

Da Kongen i Reglen har Ophold i Sverige, har dette Forhold naturlig og grundlovsmæssig maattet føre til Oprettelsen af den norske Regering i Kristiania, hvorom det nærmere vil blive fremstillet nedenfor under dette Riges særlige Statsret, og til at der er blevet denne Regering overdraget en Del af de kongelige Myndigheder. — Omvendt bestemmer den svenske Regeringsform, at Kongen, naar han rejser til Norge eller i afsides Egne af Sverige, skal i Stockholm indsætte en Regering, bestaaende af 3 Statsraader under en Ordfører, hvortil han kan beskikke en af de kongelige Prinser eller et Medlem af Statsraadet (»den tilforordnede Regering«), medens nogle svenske Statsraader (4 i Tallet) og de norske Stats-

raader (3 i Tallet), som ellers skulle være om Kongen, naar han er i Stockholm, ledsage ham. Til denne midlertidige Regering overdrager Kongen saa meget af sin Myndighed, som han finder for godt. — Er Kongen i Felten uden for begge Rigerne, gjælder en lignende Regel.

II.

Det sammensatte Statsraad.

6. Det sammensatte Statsraads Ordningsmaade.

Hvert af Rigerne har selvfølgelig, som senere skal omhandles, sit særlige Statsraad for sine egne Anliggender; men ifølge Rigsaktens § 5 (N. Grl. § 38) er der for Sager, som vedkomme dem begge, oprettet saakaldet sammensat Statsraad, der, naar det dannes af det svenske Statsraad, forstærket med 3 norske Statsraader, benævnes svensk-norsk og, naar det dannes af det norske Statsraad, forstærket med 3 svenske Statsraader, benævnes norsk-svensk sammensat Statsraad.

Hvis det svensk-norske Statsraad afholdes i eller ved Stockholm, bestaar det af det svenske Statsraad og den norske Afdeling dersteds; men holdes det andet Steds, bestaar det af de 4 svenske Statsraader, som følge Kongen, og nys nævnte norske Afdeling.

Holdes det norsk-svenske Statsraad i Kristiania eller sammes umiddelbare Omegn, bestaar det af hele det norske Statsraad og 3 svenske Statsraader, men holdes det andet Steds, bestaar det af den norske Statsraadsafdeling, som følger Kongen, og 3 svenske Statsraader.

7. Det sammensatte Statsraads Virksomhedsomraade.

Dersom den Beslutning, om hvis Istandbringelse der er Spørgsmaal, gjælder begge Rigerne i

lige Grad og umiddelbart, kommer det til at bero paa Kongens Opholdssted i Øjeblikket, enten i Norge eller Sverige, om det sammensatte Statsraad skal være norsk-svensk eller svensk-norsk. — Men hvis Beslutningen, ihvorvel Sagen vedrører begge Riger, dog kun umiddelbart kommer til at virke i det ene af dem, saa bliver det dette Riges Statsraad, forstærket med 3 Medlemmer fra det andets, i hvilket vedkommende Anliggende bliver at forhandle uden Hensyn til, hvor Kongen opholder sig.

Som Sager, der skulle eller kunne behandles i sammensat Statsraad, maa nævnes:

a) Krigserklæringer jvfr. ovenfor Nr. 4.

b) Diplomatiske, begge Riger vedkommende Anliggender, for saa vidt Kongen, hvad han er berettiget til, om disse vil høre Statsraadet, i Stedet for at følge den nys ovenfor ommeldte Fremgangsmaade (Nr. 4 b), ved hvilken jo i øvrigt ogsaa begge Riger til Dels i alt Fald have deres Talsmænd, medens han er forpligtet dertil, hvis Talen er om Fredsslutning (sv. Rgsf.s § 13 og R. A. § 5) og om saadanne Sager, som paa én Gang vedkomme Rigernes Forhold til fremmede Magter og deres indre Styrelse (Postkonventioner, Handels- og Søfartstraktater, Traktater om Forbryderes Udlevering og dsl.).

c) De egentlige Fællesanliggender ɔ: de Anliggender, om hvilke der ved Rigsakten eller anden bestaaende Overenskomst maatte være truffet en Ordning, som intet af Rigerne ensidig kan forandre eller fravige.

d) Rigernes øvrige indbyrdes Retsforhold, saasom Spørgsmaal om Udgifterne til diplomatiske og Konsulatsanliggender o. dsl., og

e) endelig alle saadanne Forhold, som det ene

Rige, ihvorvel eneraadigt derover, ikke kan ordne formaalstjenlig uden i Forbindelse med det andet.

8. Det sammensatte Statsraads Forhandlingsmaade.

I det sammensatte Statsraad maa de udenrigske Anliggender, for saa vidt de der behandles, stedse foredrages af Udenrigsministeren. Andre Sager foredrages i det norsk-svenske Statsraad af det norske Statsraadsmedlem, som efter N. Grl. skal føre Foredraget; i det svensk-norske af den svenske Raadgiver, under hvem den sv. Rgsf. har henlagt Gjenstanden.

III.
De forenede Riger i Forhold til andre Stater.

9. Rigernes Betegnelse osv.

I Traktater med fremmede Stater betegnes Rigerne som »Kongerigerne Sverige og Norge«, og de føre i Overensstemmelse hermed hvert sit særegne Vaaben og Flag, hvorom alt i Indledningen under III det fornødne er anført.

Af Kongen og den kongelige Familie og af Myndigheder, som have at udføre Hverv, der gjælde begge Riger (Statssendebud, Konsuler), anvendes et Unionsvaaben, bestaaende af et Skjold, delt i 2 Halvdele, med Sveriges Vaaben til højre og Norges til venstre, i Midten Kongeættens Vaaben.

Saa vel fra norsk som fra svensk Side er der af og til fremkommet Ønske om Forandringer i Foreningsvilkaarene. I Norge har man bl. a. ikke følt sig fuldt tilfredsstillet ved den Maade, hvorpaa de uden-

rigske Anliggender forhandles, og i Sverige har man i Særdeleshed fundet det mindre billigt, at det norske Landeværn, som af det følgende (Nr. 97) vil fremgaa, end ikke med Storthingets Samtykke maa kunne bruges til at drive en fjendtlig Hær ud af Sverige, og overhovedet ansét de bestaaende Indskrænkninger i Kongens Raadighed over Hæren for mindre heldige.

Der har tre Gange været nedsat Komitéer af Mænd fra begge Riger for at overveje mulige Forandringer af Rigsakten; den senest nedsatte udarbejdede og fremsatte i 1867 Udkast til en ny Rigsakt, hvori bl. a. vigtigere udenlandske Anliggender foresloges behandlede af et unionelt Statsraad paa 3 Medlemmer fra hvert af Landene, hvorhos Statsraadsprotokollerne af Storthinget skulde kunne fordres forelagte, medens det ved fælles Lov skulde fastsættes, hvor stor den til Fællesforsvar anvendelige Hær skulde være i hvert Rige. Dette Udkast blev i 1869 forelagt saa vel i Rigsdagen som i Storthinget, men blev ikke bifaldet, og siden den Tid er intet Forsøg blevet gjort paa at omdanne Rigsakten. Ved denne er der i øvrigt den Ejendommelighed, at den i Norge maa anses som Grundlov, medens dette ikke er Tilfældet i Sverige.

B.

Sveriges særlige statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Sveriges Statsforfatning.

10. Forfatningslovene.

Efter at Kong Gustav 4. Adolf i Aaret 1809 havde frasagt sig Tronen og var blevet efterfulgt af sin Farbroder Kong Karl 13 som Rigsforstander, fik Sverige under 6. Juni 1809, samtidig med Rigsforstanderens Valg til Konge, og i den nærmest paafølgende Tid ny Grundlove, af hvilke skal nævnes, foruden den senere ophævede ældre Rigsdagsordning og Privilegierne for de daværende fire Stænder, den endnu gjældende, saa kaldte »Regeringsform«, indeholdende 114 §§ og underskrevet, foruden af Kongen, af Ordførerne for Stænderne, Adel, Præsteskab, Borger- og Bondestand. — Bortsét fra de Tilføjelser og Tillægslove, som den faa Aar efter indtraadte Forbindelse med Norge nødvendiggjorde (og hvorom ovenfor er bleven talt), er denne Grundlov i Tidernes Løb undergaaet adkillige Forandringer, af hvilke de vigtigste ere de, som hidrøre fra den tidligere ommeldte, af Kong Karl 15. under 22. Juni 1866 stadfæstede, saa kaldte ny Rigsdagsordning. — Til Sveriges Grundlove henregnes ogsaa Successions-

(ɔ: Arvefølge)ordningen af 26. Septbr. 1810 og Trykkefrihedsforordningen af 16. Juli 1812, som ligeledes efterhaanden er blevet ændret, senest under 29. Marts 1876.

Rigsdagsordningen af 22. Juni 1866 indeholder 82 §§ i følgende Afdelinger: Almindelige Bestemmelser (§§ 1—5); Kamrenes Dannelse (§§ 6—30); Rigsdagens Begyndelse og Ophør §§ 31—36); Sagernes Behandling i Udvalg m. v. (§§ 37—50); Sagernes Behandling i Kamrene §§ 51—78) og Formen for Meddelelsen af Rigsdagens Beslutninger (§§ 79—82).

Første Afsnit.

Kongemagten.

11. Kongens Stilling i Almindelighed.

Om Kongemagtens Erhvervelse m. v., om de kongelige Æresrettigheder og Kongens Myndighed i Fællesforholdene mellem Norge og Sverige henvises til det foregaaende.

Efter Rgsf.s § 4 tilkommer det Kongen »alene at styre Riget paa den Maade, denne Regeringsform foreskriver«, dog regelmæssig »med Underrettelse og Raad af et Statsraad«. Paa den anden Side kunne Statsraaderne i Reglen hverken hver for sig eller i Forening tage nogen Beslutning, hvorimod Sagerne skulle foredrages for Kongen og af ham afgjores. — Dette giver den svenske Statsstyrelse i flere Retninger et fra de nyere sædvanlige konstitutionelle Staters afvigende Præg, idet Kongemyndigheden, dækket af Statsraadets Ansvarlighed, fremtræder umiddelbart virkende paa en Del flere Omraader end andet Steds og navnlig end hos os almindeligt.

12. De enkelte kongelige Myndigheder.

Som de vigtigste skulle fremhæves:

I. I Henseende til den udøvende Magt.

1) Kongen udnævner og afskediger Statsraaderne, hvis Antal er grundlovmæssig bestemt (Rgsf. § 5), og bestemmer Forretningernes nærmere Fordeling imellem dem inden for den ved Loven satte Begrænsning.

2) Kongen fører den højeste Befaling over Rigets Land- og Sømagt (Rgsf. § 14), dog at det saa kaldte Inddelingsværk og Rustholds- og Roteringsforhold, hvorom i følgende Hovedstykke, ikke uden Rigsdagens Samtykke kan forandres eller forøges.

3) Kongen besætter samtlige Landets Embeder — enkelte dog saaledes, at han vælger mellem tre i Forslag bragte — for saa vidt det ikke ved særlig Hjemmel er overdraget andre, hvilket bl. a. gjælder om en Del lavere Embedsstillinger (Rgsf. § 32, jvfr. § 17 og 27—33). — Almindeligvis kunne Embedsmændene ikke vilkaarlig uden Undersøgelse og Dom afsættes eller forflyttes mod deres Vilje (Rgsf. § 36); men undtagelsesvis staar det Kongen frit for at afskedige Indehaverne af de saa kaldte Tillidsposter (»förtroendesysslor«), saasom — foruden Statsraaderne — Præsidenter og Cheferne for de store centrale Embedsværk (hvorom senere), Expeditionscheferne i Ministerierne, Generaler og Admiraler, Landshøvdinger, Overstatholderen og Politimesteren i Stockholm, Cheferne for de militære Korpser, diplomatiske Sendebud og Tjenestemænd m. fl., naar han finder, at Rigets Tarv fordrer det (Rgsf. § 35).

4) Kongen meddeler Udlændinge Tilladelse til i Sverige at besidde og drive faste Ejendomme — for

Normænd behøves dog denne Tilladelse ikke — og kan ved Naturalisation gjøre dem til svenske Statsborgere (Rgsf. § 28) efter de Regler, som nærmere derom gives ved Lov.

5) Kongen kan optage i den svenske Adelstand samt i Greve- og Friherrestand (Rgsf. § 37). — Han kan uddele Rang, Titler, Ridderordener og Hæderstegn.

De nuværende svenske Ridderordener ere: Serafimerordenen, den fornemste, af hvis Medlemmer Flertallet hører til Evropas Fyrstehuse; Sværdordenen (Storkors, Kommandører af 2de Klasser, Riddere af 2de Klasser og Sværdmænd, hvilke sidste omtrent svare til vore Dannebrogsmænd, men kun kunne være Militære); Nordstjærneordenen og Vasaordenen (hver især Storkors, 2de Kommandørklasser og 1 Ridderklasse), samt Karl XIII.s Orden, hvis Medlemmer alle ere Riddere. — For de ældste indenlandske Medlemmer af hver Ridderordens højeste Klasse er der normeret en aarlig saa kaldet Pension.

Med Hensyn til Rangen ere Landets Embeder fordelte i 40 Nummere, af hvilke Statsministrene og efter dem Statsraaderne og Serafimerridderne indtage den højeste Plads.

Af Hæderstegn uddeles navnlig forskjellige Medailler for borgerlig Fortjeneste.

6) Kongen drager Omsorg for Lovenes og Anordningernes Fuldbyrdelse og Efterlevelse og paabyder disses Kundgjørelse. (R. O. § 81.)

Lovene udgaa som hos os i Kongens Navn og med hans Underskrift; de kundgjøres ved Læsning fra Prædikestolene første Søndag efter, at de ere blevne Præsten tilsendte.

I Henhold til kgl. Kdg. af 3. Decbr. 1875 udgaar der en til vor Lov- og Ministerialtidende svarende »Författningssamling« i 2de Afdelinger.

7) Kongen kan ved Anordning (»stadga«) nærmere

bestemme Forhold, som det efter Lovenes Bydende eller Sagens Natur, uafhængigt af alt positivt Lovbud, tilkommer Regeringen at ordne, og udstede Forskrifter, sigtende til at bringe Enkelthederne af de ved Lovgivningen fastsatte Grundsætninger til Anvendelse.

8) Fremdeles har Kongen den saa kaldte »ekonomiske lagstiftningsrätt«, det vil sige, at han uden Rigsdagens Medvirkning paa egen Haand kan udstede Forordninger, som omfatte Rigets almindelige Husholdning og Forvaltning (Undervisningsvæsen, Fattigvæsen, Nærings- og Politivæsen og dsl.). Rigsdagen er paa dette Omraade kun berettiget til at fremsætte Ønsker og Henstillinger; dog kan Kongen ogsaa lade denne Slags Sager behandle som almindelige Lovgivningsanliggender (Rgsf. § 89).

9) Kongen har Ret til at lade slaa Mønt i Henhold til Loven (Rgsf. § 79).

Om Sveriges nuværende Møntsystem henvises til Indledningen under III, Nr. 11.

II. I Henseende til den lovgivende Magt („lagstiftning") og Statshusholdningen.

10) Kongen kan opløse den ordentlige (»lagtima«) Rigsdag og udskrive ny Valg enten til det ene eller til begge Kamrene; men Rigsdagen skal da atter sammenkaldes senest 3 Maaneder efter Opløsningen, og maa ej paa ny opløses, før den har været 4 Maaneder samlet (R. O. § 5). — Kongen kan hjemsende den ordentlige Rigsdag, naar den har været over 4 Maaneder samlet. — Kongen kan sammenkalde en overordentlig (»urtima«) Rigsdag, hvis Samlingssted, Varighed og Forhandlingsæmner bero paa hans Bestemmelser (R. O. § 2).

11) Kongen udnævner Formand og Næstformand

(»talman og vice-talman«) for hvert Kammer blandt dettes egne Medlemmer. — De udnævnte aflægge Ed til Kongen (R. O. § 33).

Naar Rigsdagen sammentræder for at træffe Bestemmelse om Regeringens Førelse i Tilfælde af Kongens Sygdom, Bortrejse eller Umyndighed eller for at kaare Konge, vælge Kamrene selv deres Formænd.

12) Det tilkommer Kongen senest inden 5 Dage, efter at den overordentlige Rigsdag er traadt sammen, offentlig og højtidelig at aabne den (R. O. § 34).

Dette sker ved, at Medlemmerne, efter at have overværet Gudstjeneste i Storkirken, indfinde sig i Rigssalen paa Stockholms Slot, hvor Kongen da lader meddele Beretning om Rigets Tilstand (Rgsf. § 58) og sine i 2 Exemplarer affattede Forslag angaaende Statsfornødenhedernes Tarv o. dsl.

13) Kongen kan for Rigsdagen lade fremsætte Forslag til Love (Rgsf. § 87).

14) Kongens Samtykke udfordres for at give Rigsdagens Beslutninger vedkommende Grundlovsændringer og almindelig Lovgivning Lovskraft. Har Kongen ikke stadfæstet et af Rigsdagen vedtaget Lovforslag inden næste Rigsdagssamling, anses det for bortfaldet, og Kongen meddeler da Rigsdagen ved dens næste Møde, hvorfor han ikke har stadfæstet det (Rgsf. §§ 82 og 87).

15) Kongen kan paa Forespørgsel fra de underordnede Domstole og andre Embedsmyndigheder gjennem Højesteret udstede avtentiske (ɔ: som Lov gjældende) Fortolkninger saa vel af almindelig borgerlige og kriminelle som af kirkelige Love; men disse Fortolkninger kunne sættes ud af Kraft (»ogillas«) af nærmest efter sammentrædende Rigsdag, i kirkelige Sager ogsaa af nærmest følgende Kirkemøde, og

kunne da ej længere anvendes eller paaberaabes ved Domstolene (Rgsf. § 19 og § 88). — Undtagelser fra Lovene (ɔ: Dispensationer) kan han kun meddele, naar disse udtrykkelig bemyndige ham dertil.

16) Kongen kan ifølge Rgsf. § 54 jvfr. R. O. § 56 forlange, at Rigsdagen skal udnævne særskilte Delegerede til med ham at raadslaa om Anliggender, som hemmelige bør at holdes (Det »hemliga utskott«).

17) Det tilkommer Kongen at lade de af Rigsdagen bevilgede Skatter og Afgifter opkræve, saaledes som de ere bevilgede, og at lade Statens Midler forvalte og anvende overensstemmende med Bevillingernes Indhold (Rgsf. §§ 64 og 65).

Hvad de til faste Summer beregnede Udgiftsposter angaar, ansés Kongen bemyndiget til at anvende, hvad der maatte af en eller anden Grund blive besparet, til Formaal, som ligge inden for den Hovedposts Omraade paa Finansloven, paa hvilket Besparelsen har fundet Sted, for saa vidt ej Rigsdagen ved Udgiftpostens Bevilgelse har taget sit Forbehold. Til Lønninger og Vederlag eller overhovedet til vedvarende Formaal maa Besparelsen i intet Tilfælde benyttes, jvfr. Rigsdagsbeslutning af $18^{40}/_{41}$.

III. I Henseende til den dømmende Myndighed („lagskipning").

18) Samtlige Landets Dommere udnævnes af Kongen blandt saadanne Mænd, som opfylde de herfor foreskrevne Betingelser.

19) Ifølge Rgsf. § 27 tilkommer det Kongen til Justitskansler at beskikke en »lovkyndig, dygtig og uvildig« Mand, som tidligere har beklædt Dommerstillingen. Ham paahviler det som Kongens »højeste Ombudsmand« at paatale, selv eller ved de ham underordnede Fiskaler, Sager, der vedkomme almindelig Sikkerhed eller Kronens Ret, samt paa Kongens

Vegne at føre Tilsyn med Rettens Haandhævelse og at paatale (»beifra«) Fejl, som af Dommere, højere som lavere, eller Embedsmænd i saa Henseende maatte blive begaaede (jvfr. Instruktion af 29. Novbr. 1878).

20) Kongen kan benaade, formilde og eftergive de idømte Straffe samt gjengive Ære og forbrudt Gods, alt efter derom at have hørt Højesteret. Det beror imidlertid paa den domfældte, om han vil modtage den kongelige Naade eller foretrække at lide den ikjendte Straf (Rgsf. § 25). — De ved Rigsret domfældte kunne vel af Kongen benaades, men ikke derved opnaa Gjenindsættelse i Rigets Tjeneste (Rgsf. § 102).

21) Højesterets Domme og Afgjørelser udgaa i Kongens Navn og under hans Segl (Rgsf. § 23). Kongen kan i almindelige Domssager, om han vil, tage Sæde i Højesteret og deltage i Afgjørelsen. — I saadant Tilfælde tilkommer der ham 2 Stemmer, hvilket ligeledes gjælder med Hensyn til de ovenfor under Nr. 14 omhandlede Lovfortolkningsspørgsmaal, der stedse skulle anmeldes og foredrages for ham, selv om han ikke har deltaget i Højesterets Raadslagninger derom (Rgsf. § 21).

Andet Afsnit.

Statsraadet.

13. Statsraadets Sammensætning og Ordning.

Ifølge Rgsf. §§ 4 og 6 skal Statsraadet, »hvortil Kongen kalder og udnævner kyndige, erfarne, redelige og almenagtede, indfødte svenske Mænd af den rene evangeliske Lære«, bestaa af 10 Medlemmer (»ledamöter«), nemlig Cheferne henholdsvis for Justitie-

departementet, for Udenrigsdepartementet, for Landforsvarsdepartementet, for Søforsvarsdepartementet, for Civildepartementet (Indenrigsministeriet), for Finansdepartementet og for Ekklesiastikdepartementet (Kirke- og Undervisningsvæsenet), mellem hvilke Departementer Sagernes Fordeling, som alt nævnt, bestemmes af Kongen, og 3 Statsraader uden særligt Departement (»konsultative« Statsraadsmedlemmer eller Ministre uden Portefeuille), af hvilke de tvende have forvaltet civilt Embede. — Efter den i 1876 skete Grundlovsændring udnævner Kongen en af disse 10 Statsraader til at være Statsminister og Statsraadets første Medlem (ɔ: Konseilspræsident). — Chefen for Udenrigsministeriet fører Titel af Minister for de udenrigske Anliggender.

Ingen kan efter det nys anførte blive Statsraad, som ikke ifølge Fødsel er svensk Statsborger og bekjender sig til den evangelisk-lutherske Lære. — Fader og Søn eller to Brødre kunne ikke samtidig være Medlemmer af Statsraadet (Rgsf. § 5).

14. Statsraadets Forhandlingsmaade.

Forinden Sagerne forelægges i Statsraadet, skulle de efter Rgsf.s udtrykkelige Forskrift i § 10 forberedes af den foredragende Statsraad ved Indhentning af alle fornødne Oplysninger fra de vedkommende Embedsmyndigheder, og naar dette er sket, foredrages de i den saa kaldte »Statsrådsberedning«, bestaaende af vedkommende Statsraad og flere andre Statsraadsmedlemmer, i Særdeleshed dem, som ikke have noget særskilt Departement (»de konsultative Statsraader»), og komme derefter for Kongen i Statsraadet. — Over Forhandlingerne i selve Statsraadet, hvilke foregaa under Kongens Forsæde, føres en Pro-

tokol, der ved hvert Mødes Slutning underskrives af de tilstedeværende.

Naar der forhandles Sager af større Vigtighed, saasom ny almindelige Love eller om ny almindelige Indretninger (Rgsf. § 8), skulle alle Statsraadets Medlemmer, naar de ej have lovligt Forfald, være til Stede; i andre Tilfælde udkræves kun, at 3de Statsraader foruden den foredragende ere nærværende. — Naar Sager om visse Dispensationer i Rettergang, Benaadning og de tidligere ommeldte (avtentiske) Fortolkninger af bestaaende Lovbud forhandles, sker dette, efter at først Højesterets Betænkning er indhentet, i Nærværelse af den foredragende Justitsminister, 2de Statsraader og 2de Medlemmer af Højesteret, hvilke ere forpligtede til at udtale sig til Protokollen (Rgsf. §§ 18, 19, 21, 25 og 26). Højesterets Betænkning skal i øvrigt ogsaa foreligge, naar almindelige borgerlige, kriminelle og kirkelige Lovgivningsspørgsmaal ere til Forhandling i Statsraadet (Rgsf. § 87).

15. Statsraadets Forretningsomraade.

Ifølge Rgsf.s § 7 skulle alle Regeringssager (»regeringsärenden«) — derunder bl. a. ogsaa alle Embedsudnævnelser — foredrages for Kongen i Statsraadet og der af ham afgjøres. Undtagne herfra ere alene:

a) de saa kaldte »ministerielle Maal« (Rgsf. § 11), hvorved forstaas alle de Sager, som angaa Rigets Forhold til fremmede Magter, hvilke Kongen kan lade forberede, saaledes »som ham lempeligst synes«, og om hvis øvrige Behandlingsmaade henvises til, hvad ovenfor under 4 b og under 7 er blevet anført;

b) de saa kaldte »Kommandomaal« (Rgsf. § 15), hvorved forstaas saadanne Anliggender, som Kongen i Egenskab af højeste Befalingshaver over Krigsmagten til Lands og til Søs umiddelbart besørger, og som alene angaa selve Krigsstandens Medlemmer i deres Kommandoforhold uden at udkræve særskilte Pengebevillinger. Disse afgjøres af Kongen i Nærværelse af den vedkommende Minister, der til Protokollen skal udtale sin Mening, dog at i tvivlsomme Tilfælde to eller flere højere Militære, dersom Kongen paa Ministerens Forslag billiger dette, kunne tilkaldes. — Over Forhandlingerne føres Protokol.

Om Statsraadets Myndighed til i visse Tilfælde at deltage selvstændig i Rigets Styrelse er ovenfor under Nr. 5 blevet talt. Ligeledes er tidligere handlet om Statsraadets Deling, naar Kongen drager til Norge, og om dets Forstærkelse med norske Medlemmer (det sammensatte Statsraad under Nr. 6).

16. Statsraadets Betydning og Ansvarlighed.

Det er efter Rgsf. § 9 de i Statsraadet tilstedeværende Medlemmers Pligt uforbeholdent at udtale deres Mening over hver enkelt forekommende Sag; men det er Kongen alene, som, efter at have hørt deres Mening, beslutter, uden at der, som berørt, paadrages ham noget Ansvar i saa Henseende. Skulde det Tilfælde nogen Sinde indtræffe, at Kongens Beslutning var aabenbart stridende mod Rigets Grundlove eller almindelige Love, paaligger det Statsraadets Medlemmer at gjøre kraftige Forestillinger derimod. Den, som ikke lader sin afvigende Mening tilføre Protokollen, bliver ansvarlig, som om han havde tilraadet Kongen at fatte Beslutningen.

Medunderskrift af vedkommende Statsraadsmedlem (ↄ: Kontrasignaturen) er ligesom i Danmark en nød-

vendig Betingelse for — uden for Kommandomaal — at give en kongelig Befaling Gyldighed (Rgsf. § 38). Det er den vedkommende foredragende Statsraad, hvem det paahviler at erhverve Kongens Underskrift og forsyne den med sin Kontrasignatur, hvorved han tillige indestaar for, at den udfærdigede Expedition stemmer med den derover førte Protokol. Skulde det foredragende Statsraadsmedlem finde en kongelig Beslutning stridende mod Regeringsformen, skal han derom gjøre Forestilling i Statsraadet; fastholder Kongen, at Beslutningen skal udfærdiges, er det den foredragendes Ret som Pligt at vægre sig ved at kontrasignere; men han skal da samtidig nedlægge sit Embede og maa ikke atter overtage det, forinden Rigsdagen har prøvet og godkjendt hans Adfærd. I Mellemtiden beholder han imidlertid sine fulde Embedsindkomster.

I øvrigt ere Statsraaderne baade i Forening og enkeltvis, ligesom hos os, saa vel parlementarisk eller moralsk som juridisk ansvarlige, og i sidst nævnte Henseende saa vel for Foretagelser som for Undladelser baade med Hensyn til Raad og med Hensyn til Daad, alt dog kun for saa vidt deres Embedsførelse betræffer, jvfr. i øvrigt Rgsf. §§ 106 og 107 og hvad derom nedenfor under Nr. 26 1ste St. anføres.

Ministeransvarligheden (»ansvarigheten«) og den sig hertil knyttende Rigsretsprocedure er nærmere ordnet ved Lov 10. Febr. 1810.

Tredje Afsnit.

Rigsdagen.

I. Rigsdagens Dannelse og Sammensætning.

17. Rigsdagens Bestanddele.

Det svenske Folk, hedder det i R. O. § 1, repræsenteres af Rigsdagen, fordelt i tvende Kamre, det første og det andet, hvilke i alle Sager have lige Magt og Myndighed.

Første Kammer, paa det nærmeste svarende til det danske Landsthing, har f. T. 136 Medlemmer, valgte hver især for et Tidsrum af 9 Aar, saaledes at almindelige Nyvalg kun finde Sted, naar Kammeret skulde blive opløst.

Andet Kammer, nærmest svarende til Danmarks Folkething, tæller for Øjeblikket 204 Medlemmer — 140 for Landet og 64 for Kjøbstæderne, — valgte for et Tidsrum af 3 Aar, regnede fra 1ste Januar efter Valget, saaledes at de enkelte under denne Valgtid ved Dødsfald, Fratrædelse og dsl. nødvendig blivende Nyvalg kun ere gjældende for den tilbagestaaende Tid, ligesom her til Lands.

18. Første Kammers Valgmaade.

Valgretten tilkommer efter R. O.s § 6 Landsthingene ɔ: Lenenes højere Kommunalrepræsentation, hvorom senere, og Stadsfuldmægtigene (ɔ: Borgerrepræsentanterne) i de Stæder, som ej høre under Landsthing, nemlig Stæder paa over 25,000 Indb., hvoraf der f. T. gives 4, Stockholm, Gøtheborg, Norrkøping og Malmø.

Der vælges 1 for hver 30,000 Mennesker i Stad eller paa Land; gaar Folkemængden ej saa højt op, vælges dog én Rigsdagsmand. I Overensstemmelse her-

med vælger Stockholm 5, Gotheborg 2 og Malmø og Norrkøping hver 1 Medlem.

Valgbar er, uden Hensyn til Bopæl, enhver uberygtet, vederhæftig svensk Statsborger (R. O. § 26), naar han har fyldt sit 35te Aar, ej er umyndiggjort, ejer og i de sidste 3 Aar før Valget har ejet fast Ejendom af 80,000 Kr. Værdi eller i nævnte Tidsrum skattet til Staten for mindst 4000 Kr. aarlig Indkomst af Kapital eller Arbejde.

Indtil Rigsdagen 1870 fordredes desuden ifølge R. O. § 26 kristelig-protestantisk Trosbekjendelse; men denne Fordring er nu bortfalden.

Valgene foregaa for Tiden i 29 Kredse, nemlig 25 svarende til Lenene, dog at Kalmar Len er delt i 2 Landsthingskredse, og 4 svarende til de ovenanførte Byer. Ledelsen af Valgene, ved hvilke simpelt Stemmeflertal gjør Udslaget, tilkommer henholdsvis Landsthingenes og Stadsfuldmægtigenes Ordfører og foregaar efter de Regler, som ellers iagttages ved disses Forhandlinger, hvorom nærmere i sidste Hovedstykke.

Ingen er pligtig til at modtage Valg til første Kammer.

Antallet af valgbare til første Kammer angives i 1872 at have udgjort for Stad og Land i alt 6080. Der føres imidlertid ikke særlige Valglister over disse, hvorfor en kgl. Kundgjørelse af 4. Juli 1866 indskærper de vælgende paa Forhaand at skaffe sig paalidelig Kundskab om Valgbarheden af den eller de Personer, paa hvem de ere sindede at stemme.

19. Andet Kammers Valgmaade.

Valgretten (»rösträtt«) tilkommer enhver, som har Valgret til Kommunen*), i hvilken han er bosat,

*) Valgret til Kommunen tilkommer enhver uberygtet, myndig svensk Statsborger, som er opført paa Kommunens Skattelister og svarer Skat til denne.

naar han ejer eller har i Arvefæste (»åborätt«) fast Ejendom (»fastighet«) paa Landet eller i Byen af mindst 1000 Kr. Taxeringsværdi, eller for mindst 5 Aar har forpagtet et Jordbrug, hvis Taxeringsværdi ej understiger 6000 Kr., eller til Staten yder Skat af en til mindst 800 Kr. aarlig ansat Indkomst (R. O. § 14). Der føres ikke særskilte Lister over de valgberettigede, men paa den kommunale Valgliste (»kommunens röstlængd«) gjøres Tilføjelse om de vedkommendes Valgret.

Valgbarhed tilkommer enhver uberygtet, vederhæftig og ikke umyndiggjort svensk Statsborger, naar han har fyldt sit 25de Aar og mindst i det sidste Aar før Valget har haft Valgret til den Kommune, for hvilken han vælges.

Valget, som ved de almindelige Valg, naar ingen Opløsning er sket, finder Sted i Løbet af September Maaned, forinden det ny Treaar begynder (R. O. § 15), foregaar:

for Landet, — hvorunder her henregnes alle Handelspladser (»köpinger«) og Smaakjøbstæder, som ikke udgjøre en Jurisdiktion for sig selv — saaledes, at hver Underretskreds (Herredshøvdingsomraade eller »domsaga«) danner en Valgkreds, med mindre den tæller over 40,000 Indbyggere, da den i saa Fald deles i 2de, saa vidt muligt herredsvis; og

i Kjøbstæderne for sig, saaledes at der vælges ét Medlem for hver 10,000 Indbyggere, Staden tæller, og at de Byer, som tælle færre end 10,000 Mennesker, forenes til Valgkredse paa fra 6 til 12,000.

Stockholm vælger f. T. 16, Gøtheborg 7, Malmø 3 og Norrkøping 2 Medlemmer.

Paa Landet og i de Byer, som blive slaaede sammen for at udgjøre en Valgkreds, er Valgmaa-

den middelbar, idet Vælgerne mindst 8 Dage før Rigsdagsmandsvalget kommunevis og under vedkommende kommunale Myndigheds Ledelse vælge Elektorer (Valgmænd) — hvem det atter paahviler at vælge Rigsdagsmanden — i et Antal paa Landet af én for hver Kommune og end videre én for hver 1000 Mennesker i denne, og i Kjøbstæderne af én for hver Stad og end videre én for hver 500 Indbyggere i denne. De valgberettigede i en Kreds kunne dog med Flerstemmighed vedtage, at Valgene skulle ske umiddelbart, og naar dette er vedtaget, maa deri ikke gjøres nogen Forandring i de næst følgende 5 Aar (R. O. §§ 13, 16 o. 17).

I de andre Kjøbstæder, altsaa i dem, som hver for sig vælge mindst ét Medlem, foregaa Valgene derimod umiddelbart, saaledes at selve de valgberettigede uden Valgmænds Mellemkomst vælge Rigsdagsmanden.

Valghandlingen ledes af Herredshøvdingen for Landets og af Magistraten for Byernes Vedkommende (i de til én Valgkreds forenede den folkerigeste Bys Magistrat). Vælgerne, som i Modsætning til, hvad der gjælder ved Kommunalvalgene, hver kun have én Stemme, afgive en Stemmeseddel, der maa indeholde tydelig Betegnelse af den, som skal vælges, og ikke være forsynet med den stemmendes Underskrift. Den, som ved Stemmesedlernes Optælling har de fleste Stemmer, er valgt; ved lige Stemmer gjør Lodtrækning Udslaget. — Den valgte er i Reglen pligtig at modtage Valget. Kun lovligt Forfald, 60 Aars Alderen eller tidligere Nærværelse paa 3 ordentlige Rigsdage berettige til Afslag.

I 1878 var Antallet af Valgkredse med middelbare Valg paa Landet 67 og i Byerne 3, og med umiddel-

bare Valg paa Landet 73 og i Byerne 37. Adgangen til at forandre Valgmaaden fra middelbar til umiddelbar er saaledes blevet stærkt benyttet.

Antallet af samtlige valgberettigede opgaves i 1878 til o: 270,000, hvoraf noget over 42,000 i Kjøbstæderne. Antallet af valgbare og Valgmænd er ikke opgivet.

20. Fælles Bestemmelser for Valgretten til begge Kamre m. m.

Ifølge Rgsf. § 112 maa ingen Embeds- eller Tjenestemand under sin Bestillings Fortabelse uberettiget indvirke paa Valget af Rigsdagsmænd.

Kundgjørelsen om Valgenes Foretagelse udgaar fra Regeringen gjennem de vedkommende Landshøvdinger (R. O. §§ 18 og 28).

Enhver, som vælges, forsynes af vedkommende, Valget ledende Myndighed med et Valgbrev eller Fuldmagt (R. O. §§ 10 og 20).

Besværinger over Valgene (og Valgmandsvalgene) indgives til Landshøvdingen, som, hvis der klages over et Valg til andet Kammer, afgjør Sagen efter en meget kortfattet Procedure ved en Kjendelse, som atter kan indankes for Højesteret. Besværinger om Valget til første Kammer gaa umiddelbart til Højesteret (R. O. §§ 11 og 22).

Om Valgbrevenes og Valgenes senere Prøvelse ved Rigsdagen jvfr. strax nedenfor.

II. Rigsdagens Virkemaade og Omraade.

21. Rigsdagens Forhandlingsmaade.

De vigtigste Regler for Rigsdagens ydre Forhandlingsmaade og Arbejdsordning ere følgende:

1) Den ordentlige (»lagtima«) Rigsdag sammentræder uden særlig kongelig Indkaldelse aarlig den

15de Januar i Stockholm, eller, om Helligdag indtræffer, da den følgende Dag (R. O. § 2), med mindre ulykkelige Begivenheder, saasom Krig, Farsot og dsl., nødvendiggjør Valget af en anden By (R. O. § 31), hvorom da Kongen udsteder Kundgjørelse.

b) Den nyvalgte Rigsdagsmands Fuldmagt undergives en foreløbig Prøvelse af Justitsministeren i Forbindelse med 3 Medlemmer af Rigsdagens Bankudvalg og 3 af dens Fuldmægtige i Rigsgjældskontoret — dog uden at derved det vedkommende Kammers Ret til senere selv at prøve Valgets Gyldighed foregribes (R. O. § 32). Den, om hvis Ret som Rigsdagsmand der er rejst Spørgsmaal for Kammeret, bevarer imidlertid sin Stilling som stemmeberettiget Rigsdagsmand, indtil hans Valg endelig forkastes.

3) Saa snart Kongen, som tidligere ommeldt, har aabnet Rigsdagen og udnævnt dens Formand og Næstformand, og Formændene for Kongen have frembaaret Kamrenes Hyldest, vælger hvert Kammer for sig sine Sekretærer til at føre Protokollerne over Forhandlingerne, der offentliggjøres paa Statens Bekostning (R. O. §§ 33—35 og 82).

4) Hvert af Kamrene forhandler for sig, og de kunne ingen Sinde, saaledes som Danmarks eller Norges Thing, træde sammen til forenet Møde (R. O. §§ 63 og 64).

Rigsdagsmændene indtage i Kamrene bestemte Pladser efter den Landsdel, hvorfra de ere valgte.

5) Intet af Kamrene maa raadslaa eller beslutte i Kongens Nærværelse (R. O. § 53). Statsraaderne have Adgang til Møderne og kunne deltage i Forhandlingerne, men ej i Afstemningerne, med mindre de ere Medlemmer af vedkommende Kammer. I de

Tilfælde, hvor Statsraadet fører Rigsstyrelsen, maa dets Medlemmer ikke overvære Kamrenes Møder.

Hverken Medlemmer af Statsraadet eller Højesteret maa deltage i Valg af Udvalg eller selv have Sæde i saadanne (R. O. § 43).

6) Rigsdagens Møder — »plenum« i Modsætning til Udvalgsmøderne — ere offentlige og ledes i hvert af Kamrene af Formanden, som i det hele har samme Stilling som hos os, dog med en i enkelte Retninger videre gaaende Myndighed (R. O. § 51).

7) Afgjørelserne foregaa i Reglen med simpelt Flertal, hvad enten Afstemningen sker mundtlig eller skriftlig (R. O. § 60).

8) Forberedelsen af Sagerne til senere Behandling i Kamrene sker gjennem Udvalg (»utskott«), som her spille en endnu vigtigere Rolle end hos os. Der er efter R. O's. § 37 3de Slags Udvalg: de staaende (»ständige«), de særskilte og de tilfældige.

Af de staaende Udvalg, som skulle nedsættes inden 8 Dage efter hver ordentlig Rigsdags Aabning med et én Gang for alle i Loven bestemt Antal Medlemmer, valgte af begge Kamrene, lige mange fra hvert — hvorved de altsaa strax fra Begyndelsen fremtræde som »Fællesudvalg« for Rigsdagen —, haves:

a) Konstitutionsudvalget med i alt 20 Medlemmer, som behandler alle Spørgsmaal om Grundlovsændringer, gransker Statsraadernes Embedsførelse og Statsraadets Protokoller, dog med Undtagelse af dem, som vedkomme ministerielle Maal og Kommandomaal, med mindre der er Spørgsmaal om almenbekjendte, af Udvalget særlig opgivne Forhold;

b) Statsudvalget med 24 Medlemmer, som gjennemgaar Stats- og Rigsgjælds-Værkets Forvaltning

og Tilstand og foreslaar, hvilke Beløb der til Udgifternes Dækning bør bevilges; ligesom det har at andrage paa Tiltale mod den eller de Embedsmænd, som have kontrasigneret Ordrer, hvorved Statsmidler lovstridig ere blevne anvendte (R. O. § 39);

c) Bevillingsudvalget med 20 Medlemmer, som har det Hverv at forberede og haandlægge alle de Spørgsmaal, som angaa de 4 saa kaldte særskilte Bevillinger og »den almindelige Bevilling«, hvorom det nærmere neden for (R. O. § 40);

d) Bankudvalget med 16 Medlemmer, som undersøger den Rigsdagens Enemyndighed undergivne Rigsbanks Styrelse og Forhold og foreslaar Forskrifter om dens Forvaltning (R. O. § 41);

e) Lovudvalget med 16 Medlemmer, som afgiver Betænkning over Forslag vedkommende almindelig borgerlig, kriminel, militær (dog kun for saa vidt den vedrører Statsborgere uden for Krigsmagten) og kirkelig Lovgivning og gransker Justitieombudsmandens aarlig indgivne Redegjørelser (R. O. § 42).

Naar enkelte af de staaende Udvalg ønske indbyrdes Forhandling om et Anliggende, kunne de nedsætte »sammensatte Udvalg« med lige mange Medlemmer fra hvert Udvalg. De sammensatte Udvalg afgive Betænkning til Rigsdagen over de Spørgsmaal, for hvilke de ere nedsatte.

De særskilte Udvalg nedsættes efter R. O. § 37, naar Kamrene ere enige om til saadanne at henvise Sager, som ellers skulde have været behandlede af et af de staaende Udvalg; Halvdelen af Medlemmerne vælges da af hvert Kammer.

De tilfældige Udvalg endelig kunne, uden at særlig Tidsfrist herfor er fastsat, nedsættes af hvert Kammer for sig, naar der rejses Spørgsmaal, som

ikke høre ind under noget af de staaende Udvalgs Omraade, men ere af den Beskaffenhed, at et Udvalgs Prøvelse udkræves (R. O. § 37); Medlemmernes Antal beror da paa Kammerets Forgodtbefindende.

Det Udvalg, som Kongen (jvfr. ovenfor Nr. 12 II) kan forlange nedsat for med ham at overlægge om Anliggender, som bør holdes hemmelige, skal bestaa af 12 Medlemmer, 6 valgte af hvert Kammer (R. O. § 50). — Dette Udvalg, »det hemmelige Udvalg«, kan ikke fatte nogen Beslutning, men blot ytre sig om de kongelige Meddelelser.

Udvalgene vælge selv deres Formand eller Ordførere, og Næstformænd eller Viceordførere; de ere berettigede til gjennem en dertil af Kongen beordret Statsraad at begjære alle fornødne Oplysninger fra Rigets Embedsmyndigheder. — Statskontoret samt Bank- og Rigsgjældsværket afgive dog umiddelbart alle begjærede Oplysninger (R. O. § 46).

9) Forslag fra Kongen (»propositioner«) saa vel som privates Forslag (»motioner«) med Hensyn til Anliggender, som høre ind under de oven anførte staaende Udvalgs Behandling, kunne ikke f o r e t a g e s til Afgjørelse, forinden vedkommende Udvalg derover har ytret sig, og overhovedet maa intet Forslag, som vedrører begge Kamre, vedtages, forinden det har været i Udvalg. Ikkun Spørgsmaal, som angaa det enkelte Kammer alene, kunne afgjøres strax uden Udvalgsprøvelse (R. O. § 56).

10) De staaende og de særlige Udvalgs Betænkninger forhandles, saa vidt muligt, samtidig i hvert af Kamrene. Efter Sagens første Foretagelse skal den, som R. O. § 59 udtrykker sig, »hvile paa Kammerets Bord«. Ved næste Behandling kan den, hvad enten der finder Forhandling Sted eller ikke, naar flere Med-

lemmer forlange det, atter gjøres hvilende; men ved tredje Behandling skal den under alle Omstændigheder foretages til Afgjørelse (R. O. § 59).

Ændringsforslag (»anmärkningar«) kunne fremsættes mundtlig under Forhandlingerne. Det paahviler da Formanden at formulere dem og at affatte Forslag til Beslutning i Overensstemmelse hermed.

Afstemningen foregaar ved, at Formandens Spørgsmaal med Hensyn til Sagen besvares med »Ja« eller »Nej«; imidlertid kan der forlanges særlig Votering (»omröstning«), hvilken da ej kan nægtes og foregaar med lukkede trykte Sedler, som ej maa underskrives (R. O. § 60).

De tilfældige Udvalgs Betænkninger foretages i det Kammer, som har nedsat dem, i Overensstemmelse i øvrigt med de nys anførte Regler. Vil Kammeret fremme Sagen, underretter det herom det andet Kammer, som da tager Beslutning, om det enten strax eller efter Henvisning til Udvalg (R. O. § 63) vil afgjøre den.

11) Hvad begge Kamre »samstemmende beslutte«, er Rigsdagens Beslutning, hedder det i R. O. § 63.

Ere Kamrene uenige i en Sag, hvorom staaende eller særskilt Udvalg har ytret sig, gaar Sagen tilbage til vedkommende Udvalg, som søger at udjævne (»sammanjemka«) Meningsforskjellen. Bevirkes ej herefter ved ny Forhandling i Kamrene overensstemmende Beslutninger mellem Kamrene, bortfalder Sagen, saafremt den ej hører til dem, i hvilke Fællesbeslutning nødvendigvis skal tilvejebringes, for denne Rigsdagssamling (R. O. § 63). — Hører Sagen under tilfældigt Udvalg, bortfalder den, naar det Kammer, til hvilket den kommer sidst, forkaster den. Ændrer det Medkammerets Beslutning, sendes den til ny Forhandling

i dette og kan atter tilbagesendes til hint til ny Prøvelse.

Vedrører den Beslutning, hvorom der er Spørgsmaal, Statsudgifter eller Pengebevillinger eller Rigsbankens eller Rigsgjældskontorets Styrelse, Forvaltning, Indkomster og Udgifter, skulle i Følge R. O. § 65 begge Kamrene, hvert for sig, stemme om de forskjellige Beslutninger, saaledes som de foreligge fra hvert Kammers sidste Afstemning, og den Beslutning, som herefter, naar Stemmerne sammenregnes fra begge Kamrene, faar de fleste Stemmer for sig (»Fællesvoteringen« kaldes denne Fremgangsmaade), bliver Rigsdagens Beslutning. — For at sikre Tilvejebringelsen af et Flertal udtages og forsegles, forinden Stemmernes Optælling i andet Kammer, en Stemmeseddel; staa lige Stemmer mod hinanden, aabnes den og gjør da Udslaget; men er der allerede Flertal, tilintetgjøres den.

12) Forslag til Grundlovsforandringer kunne kun fremsættes paa en ordentlig Rigsdag. Efter at være prøvet i Konstitutionsudvalget og derpaa billiget uforandret af begge Kamre, kan det af disse erklæres for »hvilende« til den næste »lagtima«Rigsdag, som sammentræder, efter at der er foretaget ny almindelige Valg til andet Kammer. Vedtages da Forslaget atter aldeles uforandret af Kamrene, og stadfæstes det derpaa af Kongen, er det Grundlov (R. O. § 64). — Beslutning angaaende hvilende Grundlovsforslag maa ikke udskydes til senere Rigsdagssamling, end nu er nævnt, med mindre Kongen og Kamrene enes derom.

13) Om hvad Rigsdagen under sin Samværen har virket og besluttet, udfærdiges, forinden den gaar fra hinanden, en Protokol, som underskrives af samtlige Rigsdagens Medlemmer og offentliggjøres. Over

Statens Indtægter og Udgifter opgjøres ligeledes et Dokument, »Rigsstaten« (Finansloven eller Budgettet) kaldet.

Rigsdagen sluttes med lignende Højtideligheder, som den aabnes med. For Rigsdagen er der under 8. April 1868 vedtaget reglementariske Forskrifter, foruden at hvert Kammer har sin særlige Forretningsorden. Det tilkommer Formændene for hver Rigsdagssamling at antage de for Kamrene og de staaende Udvalg fornødne Sekretærer (Rigsdagens Kancelli) og øvrige Tjenestemænd, blandt hvilke en Bibliotheksforstander, hvis Funktion er vedvarende mellem Samlingerne.

22. Rigsdagens retlige Beskyttelse og Myndighed i Almindelighed.

I Følge Rgsf. § 110 er det Forræderi, naar nogen, hvo det end monne være, enten af egen Drift eller efter andres Befaling »forsøger at voldføre« Rigets lovgivende Forsamling eller dens Udvalg eller at forstyrre Raadslagningernes og Beslutningernes Frihed. Tiltale i den Anledning sker efter Rigsdagens Bestemmelse. — Efter § 3 Nr. 6 i Trykkefrihedsforordningen er det derhos Misbrug af Trykkefriheden og strafbart efter Loven haanlig (»smädeligt«) at omtale Rigsdagen eller nogen af dens Afdelinger i trykt Skrift.

Rigsdagens Myndighed strækker sig ikke blot ligesom den danskes over Lovgivnings- og Statshusholdningsomraadet, men den deltager tillige i Styrelsen af Landets Penge- og Bankvæsen og over et vidtgaaende Tilsyn med den hele Statsstyrelse og Forvaltning, hvorfor den ogsaa til Gjennemførelse heraf er forsynet med Virkeled, som ganske fattes vor Repræsentation.

23. Rigsdagens Myndighed med Hensyn til Lovgivning, Statshusholdning og almindelige Statsanliggender.

1) Intet Regeringsforslag vedkommende Grundlove og almindelig borgerlig, kriminel og kirkelig Lovgivning kan faa Lovskraft uden at være billiget af begge Rigsdagens Kamre i samme Skikkelse (Rgsf. § 87 og R. O. § 63).

2) Rigsdagen i sin Helhed (ɔ: altsaa begge Kamrene i Forening) kan for Kongen fremsætte sine Ønsker om hvilket som helst offentligt Anliggende, derunder, som ovenfor berørt, ogsaa om Forhold vedkommende den »ekonomiske« Lovgivnings Omraade (Rgsf. § 89).

3) »Svenske Folkets ældgamle Ret til at beskatte sig udøves af Rigsdagen alene«, som Rgsf. § 57 kort og fyndig giver Hovedreglen. — Ingen ny Paalæg, ingen Udskrivning af Penge eller Varer maa paabydes eller opkræves uden Rigsdagens fri Vilje og Samtykke (Rgsf. § 73).

Overslaget over Statens Indtægter og Udgifter tillige med Forslag om Maaden, hvorpaa de Beløb skulle tilvejebringes, som udfordres ud over de ordentlige Indtægter (ɔ: »propositionen angående statsverkets tillstånd og behof») fremsættes af Kongen, som alt nævnt, samtidig med Rigsdagens Aabning. — De kongelige Forslag granskes og prøves derefter, som det vil erindres, i »Stats- og Bevillingsudvalgene« og gaa herpaa med disses Betænkninger og Indstillinger til samtidig Forhandling i hvert af Kamrene under Iagttagelse af, hvad ovenfor under Nr. 21 Stykke 11 er fremstillet for det Tilfælde, at der ikke paa anden Maade kan opnaas Enighed mellem Rigsdagens tvende Afdelinger.

Andet Kammer har saaledes ikke som vort Folkething nogen Ret til først at behandle Finansoverslaget, om hvis enkelte Poster henvises til Tillæget til 1ste og 2det Hovedstykke i det følgende. Der er tillige den Forskjel, at Overslaget ikke behandles under ét, men efterhaanden som hvert enkelt Afsnit er gjennemgaaet henholdsvis af Stats- eller Bevillingsudvalget.

Paa Overslagets Udgiftsside anføres Udgifterne under 2de Rubriker:

de ordentlige (»ordinarie«) ɔ: de stadig tilbagevendende, omfattende 9 Hovedtitler (Udgifter til Kongehuset, de 7 Ministerier eller Departementer og til Pensioner) og

de overordentlige (»extraordinarie«) til Afhjælpning af Statens Behov for en enkelt bestemt Tid eller én Gang for alle.

Paa Indtægtssiden anføres:

først de saakaldte ordentlige (»ordinarie«) Indkomster, derunder foruden en Del ældre, væsentlig fast Ejendom paahvilende Skatter, bl. a. ogsaa Indtægten af Telegraf- og Jærnbanefærdslen og af Statsskovene. — Alle denne Art Indtægter kunne i Følge fast sædvanemæssig Regel ikke ophæves eller nedsættes eller forandres (»rubbas«) uden Kongens Samtykke;

derefter de fire saakaldte »Bevillinger«, nemlig Told, Postindtægter, Stempelpapirsafgifter og Brændevinstilvirkningsafgifter, om hvilke Rigsdagen beslutter i hver ordentlig Samling, og endelig saafremt der i øvrigt bliver Udgifter, som ej paa anden Maade (t. Ex. ved Andelen i Rigsbankens Nettooverskud, Statslaan osv.) dækkes;

den saakaldte almindelige Bevilling (»allmänna bevillning«), en Afgift, som paalægges dels fast Ejendom, dels og i Særdeleshed Indkomst af Kapital eller Arbejde.

Foruden de saaledes nævnte Indtægtsposter giver hver Rigsdag end videre Kongen tvende Anvisninger paa Rigsgjældskontoret, paa Summer at udbetales ved uforudsete Hændelsers Indtrædelse: »det lille og det store Kreditiv«.

Det lille anvendes (»lyftes«), som det hedder, til Rigets Forsvar eller til andre højst vigtige Formaal, efter at Statsraadet i sin Helhed har udtalt sig derom, det store Kreditiv derimod ved udbrydende Krig, efter at ligeledes Statsraadet er blevet hørt og Rigsdagen sammenkaldt til overordentligt (»urtima«) Møde (Rgsf. § 63).

4) Ingen Udskrivning af Mandskab kan finde Sted uden med Rigsdagens Samtykke (Rgsf. § 73).

5) Rigsdagens Samtykke udfordres til at stifte Statslaan eller paadrage Riget Pengeforpligtelser (Rgsf. § 76).

6) Til Afhændelse af Statens Domæner, Kongsgaarde, Skove, Parker og dsl. eller disses Pantsætning udfordres ligeledes Rigsdagens Samtykke (Rgsf. § 77).

7) Endelig maa efter Rgsf. § 79 ingen Forandring i Rigets Mønt med Hensyn til Lødigheden (»skrot eller korn«, som det hedder) foretages uden med Rigsdagens Samtykke.

Som tidligere udviklet, tilkommer det end videre Rigsdagen jævnsides med Norges Storthing at vælge ny Konge eller Tronfølger ved Kongeslægtens Uddøen, at træffe Bestemmelse om Regeringens Førelse, naar Kongen i over 12 Maaneder ved Sygdom eller Fraværelse har været hindret i selv at føre denne, eller, naar han er umyndig, at udnævne Formynderregeringens Medlemmer, og at meddele Samtykke til, at nogen Prins af Kongehuset overtager Regeringen i en fremmed Stat, være sig i Følge Arv, Ægteskab eller Valg (Succ. Ordng. § 8).

24. Rigsdagens forvaltende Myndighed med Hensyn til Rigsbanken og Rigsgjældskontoret.

Rigsdagen har under sin særlige og udelukkende Forvaltning de 2de, oftere i det foregaaende lejlighedsvis nævnte særdeles vigtige Embedsværk: Rigsbanken, med Hensyn til hvilken det hedder i Rgsf. § 72, at »Rigsdagen alene ejer Ret til gjennem Banken at udgive Sedler, som for Mønt i Riget skal erkjendes, og som paa Anfordring efter deres Lydelse af Banken med Guld eller Sølv skulle indløses«; og Rigsgjældskontoret, hvis Hverv det i Følge Rgsf. §§ 66—68 er at optage, forvalte og afvikle Rigets Gjæld, »for hvilken Rigsdagen har erklæret sig ansvarlig«, samt undtagelsesvis i visse Tilfælde yde Tilskud til Dækning af Underskud i Statsindkomsterne.

Rigsbanken (med en Grundfond af 25 Mill. Kr.), som desuden driver almindelig Bankvirksomhed, har sit Hovedsæde i Stockholm og Underafdelinger i Gøtheborg, Malmø, Luleå og Visby og tæller selvfølgelig mange underordnede Embedsmænd. — Rigsgjældskontoret tilskyder et vist aarligt Bidrag til Rigsdagsomkostningerne samt, hvad der er Hovedsagen, forrenter og afdrager Statsgjælden og dækker foreløbig de paa de beregnede Indtægtsposter opstaaede Underskud. Det maa derfor ogsaa være i Besiddelse af Indkomster og Midler, om hvilke det hedder i Rgsf. § 68, at »de ikke under nogen Forevending eller med hvad Vilkaar som helst maa derfra rykkes eller til andre Behov anvendes«. Af disse ere de vigtigste: Renten af udestaaende det tilhørende Kapitaler (o: 1 Mill. Kr. aarlig); Andel af Rigsbankens Gevinst for det næstsidst forløbne Aar (mellem 1 og 2 Mill. Kr. efter den senere Tids aarlige Gjennemsnit), og endelig de ny Statslaan, som af Rigsdagen vedtages.

Hver ordentlig Rigsdag vælger gjennem 48 Valgmænd, af hvilke hvert Kammer af sin Midte udser Halvdelen, 7 Fuldmægtige, af hvilke den ene ud-

trykkelig vælges til Ordførerhvervet, til at forvalte Rigsbanken og paa samme Maade lige saa mange til at forvalte Rigsgjældskontorets Midler og Ejendomme og forestaa deres Styrelse overensstemmende med de gjældende Love og Reglementer (R. O. § 71). Kontrollen med disse Fuldmægtiges Virksomhed hører, som tidligere ommeldt, henholdsvis under Bank- og Statsudvalgets Prøvelse.

25. Rigsdagens Tilsynsmyndighed med Hensyn til Statsstyrelsen.

1) Rigsdagen fører ligesom hos os nærmere Indseende med Statsregnskaberne. Ved Siden af den administrative Revision, disse undergives hos vedkommende Statsembedsmyndighed (Kammerrretten), undergives de tillige Revision af Rigsdagen (R. O. § 72). — Hvert Kammer vælger til denne Ende i ordentlig Rigsdagssamling 6 Revisorer (i alt vælges altsaa 12), som træde sammen aarlig den 15de Avgust og i Løbet af 2 Maaneder skulle granske ikke blot de egentlige Statsregnskaber, men ogsaa Rigsbankens og Rigsgjældskontorets Regnskaber. Revisorerne kunne gjennem Justitsministeren forlange de fornødne Oplysninger fra Rigets Embedsmyndigheder og afgive som Resultatet af deres Virksomhed en Beretning, ledsaget af de af vedkommende Myndigheder givne Forklaringer, hvilken henvises til Statsudvalgets Betænkning. — Finder Rigsdagen, efter at have modtaget denne, at der er Føje til Anke over noget Statsraadsmedlem, forholdes paa strax nedenfor under 2 anførte Maade.

2) Det tilkommer nemlig Rigsdagen overhovedet at skride ind imod Kronens Raadgivere.

Finder Konstitutionsudvalget, hvis Hverv det, som

tidligere bemærket, i Særdeleshed er at granske Statsraadsprotokollerne, at Statsraadets Medlemmer »i Forening eller én eller flere af dem udi deres Raadslagning ikke have iagttaget Rigets sande Nytte, eller at nogen foredragende ikke med Uvildighed, Nidkjærhed, Duelighed og Iver har udøvet sit Tillidsembede«, kan Rigsdagen paa dets Indstilling beslutte, hos Kongen at andrage om den eller de paagjældendes Fjærnelse, et Andragende, som det dog beror paa Kongens Forgodtbefindende, om han vil efterkomme (Rgsf. § 107).

Finder Udvalget, at »noget Statsraadsmedlem eller nogen for det enkelte Tilfældet tilforordnet foredragende eller den Embedsmand, som i Kommandomaal har raadgivet Kongen, aabenbarlig har handlet mod Rigets Grundlov eller almindelig Lov eller tilraadet nogen Overtrædelse af samme eller undladt at gjøre Forestillinger mod saadanne Overtrædelser eller forvoldet dem ved forsætlig Fordølgelse af nogen Oplysning, eller at den foredragende har undladt i de Tilfælde, som ommeldes i § 38 af denne Regeringsform (hvorom ovenfor under Nr. 16 er talt) at nægte sin Kontrasignatur ved en Beslutning af Kongen, da befaler det Justitsombudsmanden at sætte den vedkommende under Tiltale ved Rigsret (Rgsf. § 106).

3) Ogsaa over samtlige Rigets Embedsmyndigheder udøver Rigsdagen et betydningsfuldt Tilsyn gjennem sin nys nævnte Justitie-Ombudsmand (Rgsf. 96—101).

Til Justitie-Ombudsmand vælges ved hver ordentlig Rigsdag ved 24 Valgmand fra hvert Kammer »en for Lovkundskab og udmærket Redelighed bekjendt Mand« (R. O. § 68), der — ligesom Kongens Justitiekantsler paa Kronens Vegne — paa Repræsentationens Vegne skal paase »Lovenes Efterlevelse

af Dommere og Embedsmænd« og, om fornødent, tiltale dem eller ved sine underordnede Virkeled lade dem tiltale ved vedkommende Domstol. — Ombudsmanden kan overvære saa vel Højesterets og de øvrige Domstoles som de over- og underordnede Embedsmyndigheders Raadslagninger og gjennemse deres Protokoller, hvorhos han offentliggjør en aarlig Beretning om sin Embedsvirksomhed. Skulde det uformodede Tilfælde, som Rgsf. udtrykker sig, indtræde, at noget Medlem af Højesteret mod tydelig Lov vilde dømme nogen fra Liv og Ære, Frihed eller Ejendom, skal Ombudsmanden anklage den paagjældende for Rigsretten (jvfr. Instruktion for Justitie-Ombudsmanden af 1. Marts 1830).

4) Hvert 3dje Aar vælger den ordentlige Rigsdag et Nævn, bestaaende af 24 Medlemmer fra hvert Kammer, det saakaldte Opinionsnævn (»opinionsnämd«), som ufortøvet træder sammen (Rgsf. § 103 og R. O. § 69). Det afgjør først ved simpelt Flertal det Spørgsmaal, om der skal foretages Afstemning om at fjærne noget af Højesterets Medlemmer; bejaes dette, stemmer Udvalgets Medlemmer paa Navnene paa de af vedkommende Højesteretsdommere, hvem denne Skæbne skal træffe. Med Hensyn til de 3de Dommere, hvis Navne ved denne Afstemning have faaet de fleste Stemmer, foretages derefter en tredje Afstemning, saaledes at der nu kræves $^2/_3$ af de afgivne Stemmer. Hvo, der paa denne Maade har faaet det kvalificerede Flertal, skal af Kongen afskediges, dog med Bevarelsen af sin halve Lønning i Pension.

Hidtil vides intet Medlem af Højesteret at være blevet tiltalt ved Rigsret eller fjærnet i Følge Opinionsnævnets Afstemning.

5) End videre udnævner Rigsdagen ligeledes hvert

3dje Aar gjennem 24 Valgmænd, 12 fra hvert Kammer, »6 for Lærdom og Kundskab bekjendte Mænd« (Rgsf. § 108 og R. O. § 70), hvoriblandt to lovkyndige, til i Forbindelse med Justitieombudsmanden som Ordfører at vaage over Trykkefrihedslovgivningens nøjagtige Efterlevelse, navnlig til Værn mod mulige Forsøg paa Indskrænkninger i Pressefriheden.

Naar Rigsdagen endelig for sit Vedkommende skal deltage i Valget af Konge, Tronfølger eller Regentskab — altsaa forinden der skrides til Unionsmødet i Karlstad med Norges Storthingsudsendinge, jvfr. Indledningen Nr. 16 — sammentræder ifølge R. O. §§ 66 og 67 et Nævn paa 64 Medlemmer, 32 fra hvert Kammer. Dersom nu Kamrene ikke kunne forene sig om samme Person, træffer Nævnet med Flerstemmighed Valget mellem de tvende, som henholdsvis i hvert Kammer for sig have faaet de fleste Stemmer, og maa ikke skilles, før end en Afgjørelse i saa Henseende har fundet Sted.

26. Den enkelte Rigsdagsmands Pligter og Rettigheder.

1) Forsommer nogen Rigsdagsmand uden lovligt Forfald i rette Tid at indfinde sig ved Rigsdagens Sammentræden, kan han efter vedkommende Kammers Bestemmelse idømmes Bøder til Statskassen (R. O. § 30) og mister, hvis han hører til 2det Kammer, for hver Dag, han kommer for sent, 10 Kr. af sine Dagpenge (R. O. § 23).

2) Rigsdagsmændene kunne i Udøvelsen af deres Kald »ikke bindes af andre Forskrifter end Rigets Grundlove« (R. O. § 1). Ingen Rigsdagsmand maa formenes at udøve sit Hverv; dog undtages herfra Militære i Krigstid, naar de af Kongen udkommanderes i Rigets Tjeneste (R. O. § 4).

3) Rigsdagsmændene ere berettigede som forpligtede til at møde i det Kammer, hvortil de høre, og kunne, hvis de udeblive uden lovligt Forfald, af vedkommende Kammer straffes med Bøder (R. O. § 30).

4) Rigsdagsmændene ere berettigede til frimodig at tage Ordet under Iagttagelse af Forretningsordenernes Forskrifter. Bruger nogen Rigsdagsmand personlig krænkende Udtryk om andre, afgjør Kamret, om han skal advares af Formanden eller sættes under Tiltale ved Domstolene (R. O. § 52), til hvilket sidste dog udfordres $^5/_6$ af de afgivne Stemmer. Samme Stemmetal udfordres for, at andre kunne erholde Ret til Tiltale mod nogen Rigsdagsmand for, hvad han i denne Egenskab har gjort eller sagt (Rgsf. § 110).

5) Vil en Rigsdagsmand gjøre noget Forslag i Anliggender, som høre under de staaende Udvalg, skal dette ske inden 10 Dage fra Rigsdagens Aabning, med mindre det er et Forslag til Grundlovsforandringer. Med Hensyn til saadanne og til Sager, som ej høre under staaende Udvalg, er ingen slig Tidsbegrænsning (R. O. § 55) fastsat.

Interpellationsret tilkommer ikke Rigsdagens Medlemmer, og det beror i alt Fald aldeles paa vedkommende Statsraad, om han vil indlade sig paa at besvare Spørgsmaal fra et Medlem.

6) Har en Rigsdagsmand været fraværende ved en Beslutnings Fattelse, har han Ret til at lade dette udtrykkelig tilføre sit Kammers Protokol, dog uden i øvrigt at udtale sig om selve Beslutningen (R. O. § 77).

7) Ingen Rigsdagsmand kan uden Kjendelse af vedkommende Domstol undergives Varetægtsfængsling paa Grund af Mistanke om at have forøvet Forbrydelse (Rgsf. § 110).

8) Ifølge Rgsf. § 110 straffes Fornærmelser i Ord

og Gjerning mod en Rigsdagsmand, medens Rigsdagen er samlet, eller medens han befinder sig paa Rejse til eller fra Rigsdagen, og Fornærmeren har kjendt denne hans Egenskab, som tilsvarende Fornærmelse mod en kongelig Embedsmand under eller i Anledning af hans Embedsførelse.

9) Medlemmerne af første Kammer (R. O. § 12) faa intet som helst Vederlag (»arfvode«); derimod faa Medlemmerne af andet Kammer (R. O. § 23) fri Rejse til og fra Rigsdagen, og for hver ordentlig Rigsdagssamling et Vederlag af 1200 Kr., for saa vidt den varer 4 Maaneder eller derover, i modsat Fald og ved overordentlige Rigsdage beregnes Vederlaget til 10 Kr. daglig.

10) Medens Rigsdagen er samlet, maa intet Medlem frasige sig sin Stilling uden Samtykke af det Kammer, hvortil han henhører (R. O. § 29).

Fjerde Afsnit.

Domstolenes forfatningsmæssige Stilling.

27. Domstolenes Uafhængighed og Selvstændighed.

Domstolenes Uafhængighed i Udøvelsen af deres dømmende Virksomhed er i Sverige, ligesom hos os, anerkjendt i Forfatningen, ihvorvel adskillige Ejendommeligheder, der ikke stemme med den moderne Begrebsopfattelse i saa Henseende, have bevaret sig. Det hedder saaledes i Rgsf.s § 47, at »Rigets Hofretter og alle andre Domstole skulle efter Lov og lovlige Forordninger dømme«; ved Rgsf.s § 36 er der udtrykkelig tilsagt alle dem, »som beklæde Dommerembeder, højere eller lavere«, Uafsættelighed, og ved Bestemmelsen i Rgsf.s § 16 sidste Led, at »Kongen skal lade enhver blive dømt af den Domstol,

hvorunder han rettelig hører og lyder«, er al Kabinetsjustits og vilkaarlig Forandring i Undersaatternes Værnething forebygget. Ved Rgsf.s §§ 17—23 ere derhos Hovedtrækkene i Højesterets Ordning, Sammensætning og Virksomhed stillede under grundlovmæssig Betryggelse.

Det er alt berørt, at Kongen kan præsidere i Højesteret — en Ret, han dog i Mands Minde ikke vides at have benyttet —, i hvilket Fald der tilkommer ham 2 Stemmer, samt at Domme udfærdiges i Kongens Navn.

Det har ligeledes været anført, at Højesteret høres med Hensyn til Benaadninger og Oprejsningsbevillinger samt over alle Forslag til Love eller Lovændringer vedkommende Grundlove og den almindelige Lovgivning samt angaaende Lovfortolkninger, og endelig at 2de Medlemmer af Højesteret tage Sæde i Statsraadet, naar noget af de nævnte Anliggender der er til endelig Afgjørelse.

Femte Afsnit.

Kirkens forfatningsmæssige Stilling.

28. Den svenske Statskirke i Forhold til de øvrige Trossamfund.

Den evangelisk-lutherske Kirke eller, som det hedder i Rgsf.s § 2, »den rene evangeliske Lære, som den udi den augsburgske Trosbekjendelse samt Upsala Mødets Beslutninger af Aar 1593 er antaget og forklaret«, er Sveriges Statskirke, der opretholdes og hævdes af Statsmagten, og til hvilken Kongen, de arveberettigede Prinser og Statsraaderne skulle bekjende sig.

Efter de i 1870 gjorte Grundlovsforandringer kunne til andre Embedsstillinger, hvormed ikke er forbunden

Undervisningskaldet i den kristelige Religion, ikke blot Medlemmer af et kristeligt Trossamfund, men ogsaa Mosaiter befordres.

Andre kristelige Religionsbekjendere have ifølge Fr. 31. Oktbr. 1873 Ret til offentlig Gudsdyrkelse i Riget, for saa vidt intet læres og foretages, som strider mod Sædeligheden og den offentlige Ordning, saa snart de ere blevne anerkjendte af Kongen, hvilket ligeledes gjælder om Mosaiter. Til at erhverve fast Ejendom for Menigheden udfordres for de afvigende Trossamfund særlig kongelig Tilladelse. De skulle derhos hver især have en Forstander, som lige overfor Statsmagten repræsenterer dem.

29. Statskirkens Organisation.

Kongen er Kirkens Overhoved og har i Forbindelse med Rigsdagen og Kirkemødet Ret til at give, forandre og ophæve Kirkeloven ligesom andre almindelige Love (Rgsf. § 87).

Ved Loven af 16. Novbr. 1863 har Kirken imidlertid faaet en repræsentativ Forsamling, »Kirkemødet« kaldet. Dette sammentræder hvert 5te Aar eller oftere, naar Kongen indkalder det, og kan af ham hjemsendes efter én Maaneds Sammenværen. Dets Medlemmer, »Svenske Kirkens Ombud«, ere Ærkebiskoppen af Upsala og Bisperne (12 tilsammen), Førstepræsten (»pastor primarius«) i Stockholm, 2 theologiske Universitetslærere fra hvert af Universiteterne og et af og blandt hvert af de 12 Stifters samt af Stockholms Gejstlighed valgt Medlem, og desuden 30 Lægmænd, valgte stiftsvis ved Valgmænd fra Menighederne. Ærkebiskoppen fører Forsædet, og Ministeren for Ekklesiastikvæsenet kan deltage i Mødets Overvejelser, men ikke i Beslutningerne.

Mødet behandler kirkelige og præstelige Anliggender dels efter Forelæggelse fra Kongen, dels efter Forslag fra dets Medlemmer. Dets Myndighed er væsentlig kun raadgivende, men kirkelige Lovforslag kunne dog ikke af Konge og Rigsdag (i Henhold til Rgsf.s § 87) endelig vedtages uden med Kirkemødets Samtykke, hvilket Samtykke kan indhentes før eller, hvad der er sædvanligst, efter Forslagets Behandling i Rigsdagen.

Andet Hovedstykke.

Sveriges Statsforvaltning.

30. Almindelig Oversigt. — Departementernes Embedsmænd m. v.

Som Regeringsmagtens Hoved iværksætter Kongen sin Vilje gjennem de 7 tidligere (Nr. 13) nævnte Departementer eller Ministerier, i hvilke Forvaltningen forgrener sig, og som have faaet deres seneste Hovedordning ved den kongelige Forordning af 16. Maj 1840.

De 7 Chefer eller Ministrene ere tillige, som det vil erindres, stedse Medlemmer af Statsraadet, i hvilket de foredrage Kongen de under deres Styrelse hørende Sager til Afgjørelse.

Hvert Departement forestaas under Ministeren af en Expeditionschef, som i det væsentlige har samme Stilling som vore Departementschefer. Under hvert Departement er der efter Sagernes Behov et forskjel-

ligt Antal Bureauer (svarende til vore Kontorer), ligeledes under Chefer, som her kaldes Kancelliraader, under hvem der atter er ansat Kancellisekretærer, som bl. a. føre Protokollerne ved Statsraadets Møder, og Registratorer med den fornødne underordnede Medhjælp.

Samtlige Departementer og Bureauer, hvis Embedsmænd (indtil Registratorerne medregnede) sammenfattes under Benævnelsen »kgl. Majestäts Kansli« (Instruktion 7. Juni 1878), ere imidlertid med ganske enkelte Undtagelser — i Modsætning til, hvad der gjælder baade i Danmark og Norge — nærmest blot Organer for Sagernes Forberedelse til Foredrag for Kongen og til Udfærdigelsen og Kundgjørelsen af hans Beslutninger, medens der under dem høre forskjellige høje »centrale Embedsværk«, som øve Forvaltningen af Landets Anliggender med selvstændig Beslutningsret, selvfølgelig dog med det Forbehold, at der fra samme kan tyes til Kongens Afgjørelse. De ældre af disse Centralværk (saasom Kommercekollegiet, Kammerretten og dsl.) ere ordnede efter Kollegialsystemet, ɔ: saaledes, at de ikke forestaas af en enkelt, men af flere lige ansvarlige og berettigede, der altsaa maa forhandle indbyrdes for at kunne fatte en Beslutning; men de, som stamme fra den nyere Tid, efter Eneraadighedssystemet, ɔ: saaledes, at en Chef, som alene beslutter, staar i Spidsen for dem, dog med Forpligtelse til, forinden han bestemmer sig, at høre sine nærmeste undergivnes Anskuelser. De vigtigere af dem have i Reglen under de besluttende Raader eller den besluttende Chef, foruden disses Sekretærer og umiddelbart underordnede Tjenestemænd, en Kancelliafdeling, en Kæmmererafdeling og et Fiskalkontor med de dertil nød-

vendige Embeds- og Bestillingsmænd under mange forskjellige Benævnelser og i et temmelig betydeligt Antal.

Ministrene ere bemyndigede til, naar de finde det tjenligt, at overvære de dem underlagte centrale Embedsværks Overvejelser og deltage i deres Forhandlinger.

I det efterfølgende vil — saa vel for Oversigtens Skyld som af Hensyn til den begrænsede Plads — hvert Ministerium eller Departement med de vigtigere af de under dette lydende centrale, mellemordnede og rent stedlige Myndigheder, blive fremstillet for sig.

Første Afsnit.

Utrikesdepartementet
(Udenrigsministeriet).

31. Departementet og dets Afdelinger.

Expeditionschefen fører her Titel af Kabinetssekretær, hvorved bemærkes, at det paaligger ham at føre Protokollen over de Sager, som af Udenrigsministeren foredrages Kongen uden at foredrages Statsraadet (»ministerielle Maal« — jvfr. Nr. 15).

Udenrigsdepartementet omfatter, som det vil erindres (jvfr. Nr. 4 b), ikke blot Sveriges, men ogsaa Norges udenrigske Anliggender og har 3de Afdelinger, henholdsvis for diplomatiske Sager, for Handels- og Konsulatsanliggender og for de Departementet anviste Pengemidler (saa vel fra Sverige som fra Norge).

32. Embedsmænd under Ministeriet.

De forenede Riger have Sendebud ved de fleste af Evropas Hoffer og de Nordamerikanske Fristater,

og Konsuler (af forskjellige Grader: Generalkonsuler, Konsuler og Vicekonsuler, hvoraf der gives flere, som ere fast lønnede) paa de forskjellige større Handelspladser overalt paa Jorden. Den gjældende Instruktion for dem er af 20de April 1858 og paalægger dem i det væsentlige de samme Pligter lige over for Staten og Undersaatterne som hos os.

Konsulatssager, der alene vedkomme enten Sverige eller Norge, høre henholdsvis under det svenske Kommercekollegiums eller det norske Indredepartements Styrelse.

Antallet af de forenede Rigers diplomatiske Embedsmænd (til hvilke Stillinger Normænd og Svenske have lige Adgang) ved fremmede Hoffer udgjør f. T. o: 40 foruden en Gesandtskabspræst.

Tallet af Konsuler naar op til over 700.

Andet Afsnit.

Civildepartementet
(Indenrigsministeriet).

33. Departementets Omraade.

Under dette Ministerium høre: Sager vedkommende den indre Styrelse og Politivæsen, dog med Undtagelse af Sundheds- og Fattigvæsen, Næringsvæsenet, Samfærdselsvæsenet — dog med Undtagelse af Post- og Telegrafvæsenet —, Landets Opmaaling og Udskiftning samt Justeringsvæsenet og den officielle Statistik samt endelig alle borgerlige Sager overhovedet, som ej udtrykkelig ere henlagte under et andet Ministerium.

I. De centrale Embedsværk under Civildepartementet.

34. Kommercekollegiet

behandler under en Præsident og 4 Raader med mange lavere Tjenestemænd, hvad der vedkommer Fabrik og Haandværksdrift, Handel og Søfart samt Bjærgværksdriften, til hvilke samtlige Næringsvejes Udøvelse Adgangen med ganske faa og ubetydelige Indskrænkninger staar aaben for alle svenske Statsborgere blot mod at løse Næringsbevis (Fr. 20. Septbr. 1859 og Fr. 18. Juni 1864).

Med Hensyn til Bjærgværksdriften er Riget inddelt i 6 Bergmesterdistrikter, hvert under en Bergmester og en Grubeingeniør, hvortil kommer Sala Sølvværks »Bergslag« under en Bergshøvedsmand og en Grubeingeniør. Foruden Bjærgværksskolen i Stockholm, som er en særlig Afdeling af den tekniske Højskole dersteds, er der 2de andre Bjærgværksskoler (i Falun og Filipstad).

Under Kollegiets Tilsyn staa forskjellige tekniske Skoler (Sløjdskoler) saa vel i Stockholm som i adskillige større Byer, blandt hvilke den saa kaldte »chalmerske Sløjdskole« i Gøtheborg og det ved en Privatmands Gavmildhed i 1880 stiftede Seminarium for Lærere i Haandgjerning (ved Nääs) især maa nævnes. I Stockholm er der desuden en teknisk Højskole (svarende til vor polytekniske Læreanstalt) med 12 Professorer, 6 Lektorer og 8 andre Lærere, der imidlertid hører under Undervisningsministeriet.

I Aaret 1877 talte Sveriges Handelsflaade 4392 Skibe, foruden en Mængde mindre Fartøjer, med en Drægtighed af omtrent 530,000 Reg. Tons; af disse var der atter 706 Dampskibe med en Drægtighed af over 85,000 Reg. Tons. — Ved Bjærgværksdriften syssel-

sattes i 1877 o: 27,000 Arbejdere. — Til samme Tid angives Antallet af Fabrikarbejdere til o: 60,500. — Af Handlende med deres Medhjælpere regnedes Antallet til o: 30,000.

35. Landbrugsakademiet.

Dette blev stiftet 1811, fra først af egentlig som et privat Samfund under Kongens Forsæde, ligesom det danske Landhusholdningsselskab, men maa nu betragtes som Sveriges øverste Myndighed for alle Landvæsenssager under Ministeriet. Akademiet tæller foruden en kgl. udnævnt Direktør og nogle Æres- samt udenlandske Medlemmer, 136 arbejdende Medlemmer, af hvilke atter 36, bosatte i Nærheden af Stockholm og fordelte i 6 Klasser hver med en Ordfører, fortrinsvis benyttes ved praktiske Forsøg og Undersøgelser. De 6 Ordførere udgjøre i Forbindelse med Direktøren samt en Sekretær og en Kæmner Forvaltningskomiteen, som det hedder, hvis Medlemmer ere lønnede, og som har den egentlige Ledelse af de mange Anliggender og Institutioner, der høre under Akademiets Omraade.

Foruden ved Udsættelse af Prisopgaver, Uddeling af Præmier og dsl. virker Akademiet ved maanedlige Sammenkomster og navnlig ved hvert 5te Aar at foranstalte et almindeligt Landbrugsmøde, ligesom det fører Tilsyn med de 2de Landbrugsinstituter i Ultuna (i Upland) og Alnarp i Skaane samt med Landbrugsskolerne, hvoraf der mindst findes én i hvert af Rigets Len. Under Akademiet arbejde derhos spredte omkring i Riget 14 Landbrugsingeniører, som gaa Landmændene til Haande med Raad og teknisk Bistand, samt 6 Undervisere i særskilte Landbrugsfag (Mælkeri, Faareavl, Husflid o. dsl.).

I hvert Len er der et saa kaldet Husholdningsselskab, der, ligesom Akademiet, nyder betydelige aarlige Statstilskud, og i sin mindre Kreds virker lige som dette for det hele Land. Ligeledes er der for hvert Len ansat mindst én lønnet Lensdyrlæge, men ved Siden af denne fungere mange private, hvis Tal i 1876 beløb sig til omtrent 170, og til hvis Uddannelse findes 2de Instituter henholdsvis i Stockholm og i Skara. Til Hesteavlens Fremme er der oprettet 3de kgl. Stamstutterier under en fælles Overbestyrelse, og i øvrigt virkes der saa vel for Hestenes som Hornkvægets Forædling ved Præmier paa Dyrskuer, der foranstaltes af Husholdningsselskaberne.

For Aaret 1879 regnes Staten at have ydet et Tilskud af over 550,000 Kr. til Landvæsenets og Kvægavlens Fremme, foruden at Husholdningsselskaberne i de senere Aar have oppebaaret hen ved 900,000 Kr. aarlig af Brændevinsafgiften.

Sveriges Landareal kan i dansk Tøndemaal ansættes til mellem 74 og 75 Millioner; deraf kan regnes at henligge til Have noget over 52,000 Td., til dyrket Ager omtrent 5 Mill. Td., til Eng over 3½ Mill. Td., og til Skov over 30 Mill. Af den dyrkede Ager anvendtes i 1876: til Vintersæd o: 760,000 Td., til Vaarsæd 1,760,000 Td., til Bælgfrugt o: 100,000 Td., til Kartofler (»Poteter«) o: 270,000 Td., til Rodfrugt og dsl. o: 50,000 Td., til Græsning o: 1,500,000 Td. og Resten paa anden ikke nøjere oplyst Maade.

Kreaturholdet udgjorde ved Tællingen i 1876, med ubetydelig afrundede Tal: af Heste 460,750; af Oxer, Tyre og Kør 1,711,696 foruden 477,500 Ungnød under 2 Aar; af Faar 1,588,540; af Geder 120,230 og af Svin 431,670.

For Aaret 1876 opgives Tallet paa Ejere af 200 svenske Td. Land Ager og Eng og derover til 2,779; Ejere mellem 40 og 200 Td. til 24,036; Ejere mellem

4 og 40 Td. til 167,793 og Ejere af under 4 Td. til 63,534. Antallet af Huse og Torp, som drives i Leje under de selvstændige Gaarde, angaves til 178,725.*)

36. Generallandmaalingskontoret
(»Generallandmäterikontoret«)

under en Generaldirektør med flere Ingeniører og andre underordnede Tjenestemænd forestaar Jordernes Opmaaling og Udstykning samt Udskiftningsvæsenet (»Afvittring« kaldes Udskiftningen i Norrland, hvor det foreløbig især tilsigtes at udskifte Statens Skove fra de privates og at gjøre Ende paa Skovfællesskabet). I hvert Len er ansat en lønnet første Landmaaler og Kommissions- og Vicekommissionslandmaalere i et Antal af fra 10 til 25 i det væsentlige med de Hverv, som hos os tilkomme Landvæsenskommissærer og Landinspektører, hvorved maa erindres, at Udskiftningen endnu langt fra er gjennemført i Sverige, ihvorvel der arbejdes kraftig derpaa.

Tilsynet med og Justeringen af Maal og Vægtredskaber paahvilede tidligere dette Kontor, men er siden 1878 overdraget en særlig Justeringsstyrelse med en Chef i Spidsen, under hvem Riget er delt i 53 Justeringsdistrikter, hvert under en Justerer. Det metriske (franske) System for Maal og Vægt anvendes fra Begyndelsen af 1880 udelukkende ved Postvæsenet; fra 1881 skal det tillige benyttes ved Told- og Jærnbanevæsenet og fra 1889 af i al Handel og Vandel.

37. Styrelsen for det almindelige Vej- og Vandbygningsvæsen

er lagt i Hænderne paa en Overdirektør med den fornødne Medhjælp. Med Hensyn til Forretningernes

*) Om Skovvæsenet vil blive handlet senere under Finansministeriet.

Udførelse og det stedlige Tilsyn er Landet delt i 5 Vej- og Vanddistrikter, hvert underlagt en Chef med Adjudant. Overdirektøren er tillige Chef for Vej- og Vandbygningskorpset, hvis Hverv det er at udføre de af Styrelsen besluttede herhen hørende Arbejder. Dette Korps er militært organiseret med Officerer af alle Grader fra Lieutenanter til Oberstlieutenanter, og dets forholdsvis temmelig talrige Medlemmer ere i Krigstid pligtige til at forrette Ingeniørtjeneste ved Hæren; deres Uddannelse foregaar ogsaa ved Krigshøjskolen paa Marieberg.

I Aaret 1876 udgjorde Sveriges Veje i danske Mil: 1) Hovedveje 2590 M.; 2) Herredsveje 2729 M.; 3) Sogneveje 2305 M.; i alt 7624 Mil, foruden Landevejsgaderne i Byerne og Vejene i og om Stockholm.
Kanalernes Længde udgjorde ɔ: 77 d. M.

38. Styrelsen for Jærnbanevæsenet

er delt mellem 2de Myndigheder.

a) Den ene af disse er Styrelsen for Statens Jærnvejstrafik ɔ: for den egentlige Jærnbanefærdsel. Denne Styrelse bestaar af en Generaldirektør, som alene har den besluttende Myndighed, en Bureauchef og 3 Overdirektører henholdsvis for Baneafdelingen (som har med Banernes Vedligeholdelse at gjøre), for Maskinafdelingen og for selve Driften, hver især med talrige underordnede Tjenestemænd.

Under denne Hovedstyrelse ere Statsbanerne delte i 5 saakaldte Trafikdistrikter, som forestaas af en Intendant, og under denne er da atter udsondret 3de Virksomheder: Bane-, Maskin- og Drifts- eller Trafikafdelingen, ligesom under selve Centralstyrelsen; hver af disse Afdelinger ledes af en Direktør med den fornødne Medhjælp — i de 2 første

Trafikdistrikter er endog Driftsafdelingen delt i 2de, hver under sin Direktør. Under Trafik- eller Driftsdirektøren høre Stationsforstanderne og de underordnede Tjenestemænd m. v.

I Begyndelsen af 1878 angives Antallet af de ved Statens Jærnvejstrafik ansatte højere og lavere Tjenestemænd til over 3700.

b) Den anden er Styrelsen for Statens Jærnvejsbygning, f. T. under samme Chef som for Statens Vej- og Vandbygningsvæsen med 2 Bureauchefer og øvrige Kontorpersonale.

Ved Udgangen af 1879 havde Statens Jærnveje en Længde af omtr. 253 danske Mil; de private Baner, hvoraf de fleste staa i Forbindelse med Statens Baner, af omtr. 502 d. M.; tilsammen altsaa omtr. 755 d. M.

39. Den statistiske Tabelkommission.

De statistiske Oplysninger, for hvis Vigtighed man allerede meget tidlig fik Øjnene op i Sverige — Tabeller over fødte og døde begyndte allerede at udsendes fra Aaret 1749 —, samles og bearbejdes for Retsplejen af en særlig dertil beskikket Bureauchef i Justitsministeriet, for Medicinalvæsenet af den kgl. Sundhedskommission, for Handelen og Næringsvæsenet af Kommercekollegiet; men for den øvrige Statistiks Vedkommende er der oprettet et statistisk Centralbureau under en Chef med en Sekretær og 2 Aktuarer foruden underordnede Medhjælpere, medens der til Raadslagning om Statistikens hensigtsmæssigste og ensartede Behandlingsmaade er forordnet en statistisk »Beredningskommission«, hvori Centralbureaurets Chef er Formand og adskillige højere Embedsmænd, deriblandt de, som med ham dele Bearbejdelsen af Statistikens Resultater, have Sæde.

II. Den almindelige, stedlige Civilstyrelse.

40. Rigets civile Hovedinddeling.

Med Undtagelse af Hovedstaden, som udgjør en Overøvrighedskreds for sig selv, deles Riget i 24 Len, hvilke atter foruden Kjøbstæderne omfatte i alt 117 Fogderier. Fogderierne deles igjen i Lensmandsdistrikter, hvis samlede Tal for Tiden er 525.

De 24 Len ere:

Stockholms	Len,	Götheborgs og Bohus	Len,
Upsala	—,	Elfsborgs	—,
Södermanlands	—,	Skaraborgs	—,
Östergöthlands	—,	Vermlands	—,
Jönköpings	—,	Örebro	—,
Kronobergs	—,	Vestmanlands	—,
Kalmar	—,	Kopparbergs	—,
Gothlands	—,	Gefleborgs	—,
Blekinge	—,	Vesternorrlands	—,
Kristjansstads	—,	Jemtlands	—,
Malmøhus	—,	Vesterbottens	—,
Hallands	—,	Norrbottens	—.

41. Lensembedsmændene og Underøvrighederne m. m. paa Landet og i Kjøbstæderne.

Den overste Styrelse af Lenene saa vel for Landets som Byernes Vedkommende er lagt i Haanden paa Landshøvdingerne (Kongens civile Befalingsmænd).

Disses Myndighed er fuldt saa vidt omfattende som vore Amtmænds. I Følge Instruxen af 10de Novbr. 1855 skal Landshøvdingen vaage over den offentlige Retssikkerhed og Orden i Lenet; han har den øverste Politimyndighed, har Overtilsynet med Retsplejen i 1ste Instants, sørger for Skatternes Oppe-

børsel, for Anvisning af Statens Indkomster samt for de offentlige Udbetalinger, iværksætter Kongens og de overordnede Myndigheders Paabud, som meddeles gjennem ham, leder Fuldbyrdelsen af de fældede Domme (»Overexekutor«), afgiver hvert 5te Aar Indberetning om Lenets Tilstand og Udvikling til det statistiske Centralbureau og fører endelig paa Statens Vegne Overtilsynet med Kommunerne.

Under Landshøvdingen er der 2de Kontorer: et Landskancelli, under en Landssekretær, der behandler de civile og juridiske Sager, og et Landskontor, forestaaet af en Landskæmner (»landskamererare«), under hvilket alle finansielle og Oppebørselsvæsenet vedkommende Sager forvaltes, hvorfor der ogsaa er underlagt samme et Landrenteri med en Landrentemester, gjennem hvilket Oppebørslen og Udbetalingen af de offentlige Midler samt Forhandlingen af Stempelpapir foregaar. — Det er Landshøvdingen alene, som har den afgjørende Stemme, men han bør indhente de 2de først nævnte Tjenestemænds Mening med Hensyn til de dem underlagte Sager, hvilken tilføres Protokollen; under hans Forfald udføre de i Forening Landshøvdingens Embedshverv.

Foruden de nævnte er der under Landshøvdingen adskillige andre ligesom disse kgl. udnævnte Tjenestemænd, saasom en Lensnotarius, en Lensbogholder, en Lenskancellist og en Lenskontorist samt Lensfiskal, hvilken sidste paataler Søgsmaal om Kronens Rettigheder.

For Landets Vedkommende er der for hvert Fogderi ansat en kongelig Kronefoged og en Herredsskriver. Den først nævnte er Fogderiets Underøvrighed og har i det væsentlige og for dettes Omraade og under Landshøvdingens Indseende den

samme Myndighed, som med Hensyn til de almindelige Lensanliggender tilkommer denne; navnlig paahviler det ham at sørge for Forbrydelsers Paatale og Dommenes Fuldbyrdelse, at vaage over Retssikkerhed og at paase Sundheds- og Fattiglovgivningens Efterlevelse samt i det hele som Politimester at haandhæve Politimyndigheden. Herredsskriveren har fortrinsvis at vaage over Matrikelvæsenet og Forandringer i samme, at udfærdige de dette vedkommende Bevidnelser, at forfatte Skatte- og Mandtalslister osv.

Hvert Lensmandsdistrikt forestaas af en Kronelensmand (nærmest svarende til vor Sognefoged), som for dette Omraade har at vaage over Retssikkerheden, besørger Indkaldelsen af det værnepligtige Mandskab, fører Tilsyn med Herredsfængslet og foretager Exekution (»utmätning«) af Domme, naar saadant af højere foresatte overdrages ham. I fornødent Fald skulle de aldeles stedlige Bestillingsmænd, saasom Oldermænd, Synsmænd, Fjerdingsmænd og desl. yde ham Bistand.

For Kjøbstædernes Vedkommende er den stedlige Civilforvaltning under Landshøvdingens Overtilsyn almindeligvis forenet med Udøvelsen af den dømmende Myndighed i første Instants, og tillagt Borgmester og Raad eller Magistraten.

Borgmesterembedet besættes af Kongen ved Valg mellem 3de efter Forslag af de til Rigsdagsvalg berettigede Borgere indstillede Mænd.

I 5 af de større Stæder er der beskikket særlige Politimestre, ellers udøves Polititilsynet af Magistraten, under hvilken der er ansat en Stadsfiskal.

Om de kommunale Forhold m. v. skal senere tales; jvf. 3dje Hovedstykke.

42. Øvrighedsmyndigheden i Stockholm.

Overøvrighedsmyndigheden i Stockholm tilkommer en Embedsmand, som siden 1634 har været kaldet Overstatholder, og hvis Stilling i det hele svarer til Landshøvdingens i Lenene. Han har — foruden en Understatholder, der er at betragte som hans Stedfortræder — under sig en Kancelliafdeling med en kongelig Foged, som bl. a. varetager de hos os Kongens Foged overdragne Hverv (»utsökningsmål«); en Oppebørselsafdeling, en Politiafdeling (»polisärenden«) og en Stadsfiskalafdeling, som paataler større Sager ved Politiret og Raadstueret.

I Spidsen for Stockholms Politi staar under Overstatholderen Politimesteren, der i Politiintendanten har en Slags Vikarius og Adjudant. Under dem er der ansat 9 Politikommissærer, den ene som Forstander for Opdagelsespolitiet, de 8 andre hver især som Forstandere for hvert af Stockholms 8 Politikredse, og atter under dem 35 Overkonstabler, 238 ordentlige og 40 overordentlige Konstabler.

Underøvrighedsmyndigheden tilkommer en Magistrat, der paa samme Maade som de øvrige Kjøbstæders Magistrater, ikke blot udøver administrativ, men ogsaa dømmende Myndighed.

Denne Magistrat tæller under Overstatholderen som Præses for de rent administrative Anliggender en Borgmester og 13 lovkyndige Raadmænd, hvilke vælges af Kongen mellem 3de i Forslag bragte Mænd, og som bl. a. beklæde Raadstuerettens forskjellige Afdelinger, hvorom senere. Men i øvrigt er der under Magistraten forskjellige Kontorer til Besørgelse af de mangfoldige den overdragne Forretninger.

Om Stockholms Borgerrepræsentation, hvis Præses ligeledes Overstatholderen er under Navn af Ordfører, henvises til 3dje Hovedstykke.

Tredje Afsnit.

Justitiedepartementet
(Justitsministeriet).

43. Departementets Omraade og overordnede Virkeled.

Til dette Ministerium henhøre alle Sager vedkommende den almindelige Lovgivning, Retsplejen og Fængselsvæsenet, Udøvelsen af den kongelige Benaadningsret, Ansøgninger om at opnaa Medborgerret, Trykkefrihedssager og Sager vedrørende det statsretlige Forhold til Norge.

Til Bistand ved Udarbejdelsen og Forberedelsen af ny Forslag omfattende navnlig større Dele af den borgerlige Lovgivning eller Rettergangsmaaden fungerer under dette Ministerium den ved kongelig Kundgjørelse af 4de Decbr. 1874 omordnede saa kaldte Ny »Lovberedningskomité«, bestaaende af en Formand og 4 andre lønnede Medlemmer.

Foruden den tidligere (Nr. 12 III) nævnte Justitiekansler virker under Ministeriet end videre en Myndighed, som fører Navn af Nedre-Justitierevisionen. Dens overordnede Medlemmer kaldes Revisionssekretærer (11 i Tallet), og det er dens væsentligste Opgave at forberede Retssagerne fra hele Landet til Foredrag og Paakjendelse i Rigets Højesteret (»Justitiemaal«), hvorved maa erindres, at der i Sverige lige saa lidt ved Højesteret som de øvrige Domstole er nogen Sagførerstand i vor Betydning af Ordet; Protokollen i Statsraadet føres derhos af Ju-

stitierevisionens Tjenestemænd, for saa vidt Justitiemaal der komme til Behandling efter at have været for i Højesteret.

Rigets Domstole.

44. De almindelige Underretter.

a. paa Landet.

Landet deles i 113 »Domsagor« eller Underretskredse, omfattende et eller i Regelen to eller flere Thinglag eller Herreder, hvis Antal for Tiden beløbe sig til 308.

I hver Domsaga er der af Kongen beskikket en fast lønnet Herredshøvding som Hovedindehaver af den dømmende Myndighed. Denne Embedsmand er tillige Retsskriver, og de under hans Omraade henhørende Forretninger (saaledes bl. a. ogsaa »Inteckningsväsenet« eller »Skjøde- og Pantevæsenet«, som det hedder hos os) ere i det væsentlige de samme som hos os, dog at han, som af det foregaaende vil ses, ikke er Politimester eller Underøvrighed, ligesom han ej heller har noget at gjøre med de egentlige Fogedforretninger.

Under Herredshovdingernes Forsæde tiltrædes Underretterne end videre af 12 Nævninger (»nämdemän«) for hvert Thinglag, i hvilket Retten sættes. Disse skulle være »25aarige Mænd, som i Thinglaget bo og dertil valgte ere« (de vælges sognevis, for 2 Aar ad Gangen paa Sognemøde), og ere en Slags Meddomsmænd; men kun naar de alle ere enige, kunne de omstøde eller ændre Herredshovdingens Udkast til Dom eller Beslutning og ere da ansvarlige for den Dom, de derefter fælde. Ogsaa Kronefogden eller Lensmanden skal give Møde paa Thinge og gaa

Retten til Haande i det, som til deres Embede henhører.

Herredsthinget holdes almindeligvis som ordinært eller »lagtima« Ret paa rette Thingsted i hvert Thinglag 2 til 3 Gange aarlig (Vinterthing, Sommerthing og Høstthing) og som extraordinær eller »urtima« Ret, saa som i Tilfælde af grove Forbrydelser og desl., efter Dommerens Bestemmelse.

De »lagtima« Thingmøder i hvert Thinglag indledes med en Gudstjeneste i nærmeste Sognekirke eller i Thingsalen. Hvert Thinglag har sit Arkiv, indeholdende Protokoller og Akter, som opbevares i den saakaldte »Herredskiste«. — I Udskiftningssager indtræde i Stedet for Nævnet 3 i Landvæsen kyndige, i Thinglaget bosatte Mænd under Herredshøvdingen som Ordfører (»egodelningsrätter«); Afgjørelsen af Sagerne sker ved Stemmeflerhed; staa lige Stemmer mod hinanden, sejrer den Mening, som Ordføreren har billiget. Indankningen foregaar umiddelbart til Højesteret.

b. i Kjøbstæderne.

I Kjøbstæderne — som, dog med Undtagelse af nogle faa, der paa Grund af deres Ubetydelighed ere lagte ind under Herredsretten, hver for sig danne en Retskreds eller »Domsaga« — udøves Underdommermyndigheden af Magistraten, ɔ: Borgmesteren som Formand og Raadet, under Navn af Raadsturet. Raadsturetten sættes med 3 Medlemmer og holdes én Gang ugentlig, sædvanlig hver Mandag. I Gøtheborg og Malmø samt et Par andre større Byer er Retten delt i 2de Afdelinger. Antallet af Raadsturetter udgjør i alt for hele Riget 87.

Det er alt nævnt, at Magistraten tillige har Politimyndigheden, dog at der i 5 større Byer er særlige Politimestre.

I Stockholm sættes Raadsturetten i 6 Afdelinger ligeledes hver med 3 Medlemmer; desuden er der en særskilt Politidommer og en særegen Afdeling for Toldsagers Behandling og Paakjendelse.

De umyndiges Midler bestyres uden for Stockholm, af Værger. Overtilsynet med disse føres af de vedkommende Underretter (i Stad og paa Land), men det nærmeste Tilsyn af én eller flere »gode Mænd«, som udnævnes henholdsvis af Stadsfuldmægtigene og af Sognenævnet (jvfr. Nr. 80 og 81 i det følgende).

I Stockholm er der oprettet et særegent Formynderikammer under Raadsturetten, bestaaende af 4 Medlemmer. Dette Kammers Regnskaber gjennemgaas af 5 Revisorer og decideres af Kammerretten.

45. De almindelige Overretter.

Rigets almindelige Overdomstole ere Hofretterne.

Af Hofretter gives der 3de:

Svea Hofret (oprettet 1614) med Sæde i Stockholm, omfattende de gamle Svea Landskaber og Norrland med 52 Domsagor og 40 Raadsturetter under sig;

Gøtha Hofret (oprettet 1634) i Jønkøping for Gøtharigets Landskaber og Halland med 44 Domsagor og 34 Raadsturetter og

Skaane Hofret (oprettet 1820) i Kristjansstad for Skaane og Bleking med 17 Domsagor og 13 Raadsturetter.

Til Hofretterne kunne Herreds- og Raadsturetternes Domme og Kjendelser (»utslag«) indankes eller, som det i det svenske Retssprog hedder, »vädjas« saa vel i borgerlige som i kriminelle Sager; undtagelsesvis ere de tillige endnu 1ste Instants i visse Sager for Adelige og enkelte privilegerede Institutioner (Rigsbanken, Rigsgjældskontoret o. fl.).

I Spidsen for hver af Hofretterne staar en Præ-

sident. I Svea- og Gøtha-Hofret er der ansat 10 Hofretsraader og 15 Assessorer, i Skaanes Hofret 4 Raader og 6 Assessorer, alle kongelig udnævnte. De 2de først nævnte Retter arbejde i 5 og den sidst nævnte i 2 Divisioner, hver med en Ordfører og 4 Dommere. Desuden er der ved hver af Retterne ansat en Sekretær med et større Antal Notarier eller Protokolførere samt en Arkivar og en Aktuar og for kriminelle Sagers Behandling en Advokatfiskal med det fornødne Antal Fiskaler. Budtjenesten, Stævnemaal og desl. besørges af saa kaldte Vagtmestre og Hofretsposter.

Hofretterne benævnes endnu fra gammel Tid, da de som Afløsere af de ældre Retterthing vare Rigets øverste Domstole, »Kongens højeste Nævn«.

46. Højesteret.

Om Højesterets forfatningsmæssige dobbelte Stilling, dels som øverste Domstol eller rettere Revisionsinstants*), dels som Raadgiver for Kronen med Hensyn til visse Slags Sager, er allerede i det foregaaende det fornødne blevet bemærket.

Højesterets Medlemmer, der fungere under Kongens formelle Præsidium, benævnes ifølge Rgsf.s § 17 »Justitieraader«. Deres Tal er f. T. 16, der arbejde i 2de lige store Afdelinger, og skal der i vigtigere Sagers Paadømmelse mindst 7 Dommere deltage; i mindre vigtige Sager deltage 5 eller, hvis de alle ere enige, endog kun 4 Dommere. Flere end 8 maa ej paa én Gang deltage i nogen Sags Paakjendelse, med mindre det særlig forordnes, hvilket vil

*) Benævnelsen Højesteret skriver sig først fra Gustav d. 3djes Dage.

finde Sted, naar Hensyn til Ensartethed i Retsøvelsen gjør det ønskeligt, at alle Dommerne undtagelsesvis træde sammen. — Retten har sit Sæde paa Stockholms Slot.

Sagernes Forberedelse til Paadømmelse foregaar, som berørt, i Nedrejustitierevisionen ved dens Revisionssekretærer, medens Protokollerne for Retten føres og Expeditionen af Dommene, der udgaa i Kongens Navn, besørges af Revisionens Protokolsekretærer.

47. Særlige Domstole.

Af saadanne mærkes Krigsdomstolene og Rigsretten.

Domstol i 1ste Instants for Krigsmagten er i Fredstid, ifølge kgl. Frdg. af 11te Juni 1868, ved Hæren Regiments- eller Garnisonskrigsret og ved Flaaden Stationskrigsret og i Krigstid (eller paa Søtogt eller i Lejrsamling) Feltkrigsretter, samtlige bestaaende af 4 militære Medlemmer og en Avditør, samt en offentlig Anklager. — Domstol i 2den Instants er for Afdelingerne i Riget, Krigshofretten og for Hærafdelinger uden for Riget eller for Flaade paa Søtogt en Overkrigsret. Krigshofretten beklædes af 4 militære, af Kongen for 3 Aar beskikkede Medlemmer, af hvilke en General som Ordfører og 3 Officerer, hvoraf mindst én af Obersts Grad, og af hvilke én skal henhøre til Flaaden, men de andre til Landhæren, samt en retskyndig Krigshofretsraad, udnævnt paa sædvanlig Maade af Kongen. I Sager, der vedrøre Flaaden, indtræde i Stedet for de 2 landmilitære Medlemmer 2de særlig af Kongen beskikkede Flaadeofficerer af lige Rang. Overkrigsretten beklædes af

en Admiral eller General som Ordfører og 3 højere Officerer samt en Overavditør som Bisiddere.

I Fredstid endelig kunne Sager fra 2den Instants indbringes til Prøvelse ved Højesteret, som i saa Fald tiltrædes af 2de Militærpersoner af høj Rang efter kgl. Beskikkelse, dog at de dømmendes Antal ej maa overskride 8 (Rgsf. § 20).

Rigsretten paakjender de Sager, der, som tidligere nævnt, af Justitieombudsmanden anlægges mod Statsraadets Medlemmer (i Henhold til Konstitutionsudvalgets Bestemmelse) eller af denne eller af Justitiekansleren mod Højesterets Medlemmer for at have mod tydelig Lov villet dømme nogen fra Ære, Liv, Frihed eller Ejendom.

Anklages en Statsraad, sammensættes Retten af Præsidenten i Svea Hofret som Ordfører, de 4 ældste Justitieraader i Højesteret, Præsidenterne for samtlige Rigets højeste Kollegier, de 2 øverste Befalingsmænd til Lands og til Vands, for Tropperne og Flaadeafdelingen i eller ved Stockholm, de 2 ældste Raader i Svea Hofret og det ældste Medlem i hvert af Rigets Kollegier.

Anklages et Højesterets-Medlem, tage de 4 ældste Statsraader Sæde i Stedet for de 4 Justitieraader.

Rigsretten dømmer efter den almindelige Landslov og den særlige Ansvarlighedslov af 10de Febr. 1810. Rigsrettens Domme kunne lyde endog paa Livets Tab. — Kongen kan, som paa sit Sted sagt, benaade den domfældte, der dog bliver ugild til atter at indtræde i Statens Tjeneste.

Konsistorierne i hvert Stift har en vis Disciplinarmyndighed og Domsret over de gejstlige Embedsmænd i Henseende til deres Levned og Embedsførelse.

Om den særlige Rettergang i Trykkefrihedssager vil blive handlet i 4de Hovedstykke.

48. Forhandlingsmaaden ved Domstolene.

Der er den alt paapegede Ejendommelighed ved den svenske Rettergangsmaade, at en egentlig offentlig Sagførerstand fattes. Der er vel i visse Retninger raadet Bod herpaa derved, at der ved de fleste større offentlige Korporationer og Institutioner er ansat Fiskaler og lignende Tjenestemænd, der optræde som Sagsøgere, hvor det gjælder vedkommende offentlige Interesse, men i almindelige borgerlige Sager Mand og Mand imellem ere Parterne, bortset fra den Bistand, Dommerne skulle yde dem, enten uden Retshjælp eller, da det i temmelig vidt Omfang er tilladt at lade møde ved Fuldmægtige, udsatte for at falde i mindre heldige Hænder.

Ved Underretterne kan Rettergangen være enten mundtlig (saaledes dog, at hvad der anføres, tages til Protokols) eller skriftlig eller en Blanding af begge Dele. Sverige har ikke som dets 2de Naboer Forligelseskommissioner, men det er Dommerens Pligt ved Processens Begyndelse at tilraade Parterne at indgaa Forlig. Ved Herredsretterne er det, naar Sagen ikke er af særdeles Betydning, det sædvanlige, at Sagsøgeren (»käranden«) mundtlig fremstiller Sagssammenhængen i Henhold til den udtagne Stævning, og møder med sine Vidner som afhøres af Dommeren, hvorefter indstævnte, saafremt han ej behøver Udsættelse, ligeledes giver mundtligt Tilsvar, medens det ved Raadsturetterne er det sædvanlige, at Proceduren er skriftlig, med mindre Sagen er aldeles ubetydelig. Saa vel efter Parternes Begjæring som efter Dommerens Bestemmelse kunne selve Parterne imidlertid selv komme til mundtlig Afhøring, hvor saadant til Sandhedens Fremme findes fornødent.

Ved Hofretterne er Forhandlingen i Reglen skriftlig, dog at ogsaa her den mundtlige Afhøring af Parterne om forskjellige Punkter i Sagen efter Rettens Skjøn kan finde Sted. Det paahviler vedkommende Underdommer af egen Drift at meddele Parterne, hvad de have at iagttage for at faa deres Sag indanket for Hofret. Indankningen kan i øvrigt, efter den Hensigt, hvori den iværksættes, foregaa under forskjellige Former. Almindeligvis maa den indankende stille Borgen for de Omkostninger og den Erstatning, der muligen ved Indankningen foranlediges.

Sker Indankning til Højesteret, indgiver hver af de procederende Parter, efter at den, som har begjært Indankningen, mod Sikkerhedsstillelse og under en temmelig omstændelig Fremgangsmaade gjennem vedkommende Hofret har opnaaet Indankningsret (»beneficium revisionis«), til Nedre-Justitierevisionen en Sagfremstilling med sin i Henhold hertil nedlagte Paastand; yderligere Skriftvexel tilstedes ikke — Sagens tidligere Akter maa naturligvis være tilstedebragte —, hvorimod der undertiden foregaar en mundtlig Afhøring af Parterne for en af Nedre-Justitierevisionens Embedsmænd. Paa dette Grundlag finder Sagen derefter sin Afgjørelse i selve Retten.

Antallet af de i Aaret 1876 forefaldne Sager udgjorde ved Underdomstolene 272,515; ved Politi- og Exekutivmyndighederne 302,513; ved Overretterne 15,975, ved Højesteret (og Justitierevisionen) 2,288.

49. Straffeanstalterne og Fængslerne.

Overstyrelsen af samtlige Straffeanstalter og Fængsler er overdraget en Generaldirektør for »Fångvårdsstyrelsen« med 2de Bureauchefer.

Af Straffeanstalter for Forbrydere, dømte til over

2 Aars offentligt Arbejde, har Sverige for Tiden: for Mandfolk 6 — 2 for Mandsfanger paa Livstid i Landskrona og Varberg og 4 andre henholdsvis i Malmø, Stockholm, Gotheborg og Karlskrona — og for Kvinder 3 henholdsvis i Stockholm, Norrkoping og Gøtheborg.

For Fanger, som ikke ere domte til højere Straf end 2 Aars offentligt Arbejde, og for Varetægtsfanger er der i hvert af Rigets 24 Len og i Stockholm bygget ny Fængsler efter Cellesystemet. Desuden findes der 19 mindre Fængsler, de saakaldte »Kronohäkter«, ligeledes efter Cellesystemet, i forskjellige Egne af Riget, som paa dette Omraade i det hele indtager et meget højt Standpunkt.

Ved Karlskrona, Vaxholm og Vadstena er der Stationer for Kronarbejdskorpset, hvortil afgives arbejdsføre Mandspersoner mellem 18 og 55 Aar, som dømmes til Arbejde navnlig paa Grund af Løsgængeri og dsl.

Ved Slutningen af 1877 var Antallet af Livstidsfanger 536 og af Straffanger paa bestemt Tid 2,295; Antallet af Vand- og Brødsarrestanter var i Aarets Løb 9,028; for Løsgængeri (»försvarslöshet«) fængsledes 7,561, medens 1,030 holdtes til Arbejde. Udgifterne løb op til hen ved 1,890.000 Kr., medens Arbejdsfortjenesten udgjorde lidt over 130,000 Kr.

Den svenske Straffelov anvender omtrent de samme Straffe som den danske.

Fjerde Afsnit.

Ekklesiastikdepartementet

(Kirke- og Undervisningsministeriet).

50. Departementets Omraade og overordnede Virkeled.

Under dette henhøre i det væsentlige samme Slags Anliggender som under vort tilsvarende Mini-

sterium, dog at det end videre omfatter Omsorgen for Sundhedsvæsenet og til Dels Fattigvæsenet, idet dette sidste vel nærmest er underlagt Kommunerne, men opstaaede Tvistemaal afgjøres af Landshøvdingen, fra hvem de atter kunne indbringes for Kammerretten (under Finansministeriet) og derfra videre til Kongen gjennem Ekklesiastikdepartementet.

Selve Ministeriet har 4 Bureauer henholdsvis for kirkelige Anliggender, for den højere Undervisning, for den lavere Undervisning og for Sundheds- og Fattigvæsenet.

I. Kirkevæsenet.

51. Den kirkelige Inddeling og Gejstligheden.

I kirkelig Henseende er Riget, — foruden Hovedstaden, som udgjør et kirkeligt Omraade for sig med 8 Kirkesogne og en Del Menigheder, som ej tilhøre Statskirken, — delt i 12 Stifter, med i alt 181 Provstier eller, som de ogsaa kaldes, »Kontrakter« og 1342 Pastorater eller Sognekald, deriblandt 16 Garnisonsmenigheder. Til hvert Pastorat hører som oftest mere end ét Sogn. (Sognenes Antal angives paa Landet til 2402 og Kjøbstadsmenighedernes til 113).

De 12 Stifter ere:

Upsala	St.	Lunds	St.
Linköpings	»	Götheborgs	»
Skara	»	Kalmar	»
Strengnäs	»	Karlstads	»
Vesterås	»	Hernösands	»
Vexjö	»	Visby	»

For hvert Stift er af Kongen beskikket en Biskop — Biskoppen for Upsala Stift fører Titel af Ærkebiskop og er som saadan den svenske Gejstligheds Primas (fornemste gejstlige) — ligesom der for hvert

Stift findes et Domkapitel eller Konsistorium, bestaaende af Domprovsten og Lærerne ved Stiftsbyens øverste Undervisningsanstalt (i Universitetsbyerne det theologiske Fakultets Professorer). Stockholm har et særligt Konsistorium, bestaaende af Stadens Sognepræster under Forsæde af Ærkebispen eller i hans Forfald Præsten ved »Storkirkemenigheden« (pastor primarius). Biskopperne føre ligesom hos os et Overtilsyn med Gejstligheden og øve i Forbindelse med Konsistorierne en vis Disciplinarmyndighed over Gejstlighedens Medlemmer. I øvrigt fører Konsistoriet Tilsyn med Skolevæsenet og med Kirkernes og milde Stiftelsers Ejendomme samt vaager over Kirketugtens Hævdelse.

Det tilkommer Ærkestiftets Præsteskab og Domkapitel samt de øvrige Stifters Domkapitler at foreslaa 3de gejstlige til Ærkebiskopstolen, mellem hvem da Kongen vælger. Til almindelige Bispestole har det ledige Stifts Præsteskab og Konsistorium en lignende Forslagsret..

I hvert Kontrakt eller Provsti er ansat en Provst og i hvert Pastorat en Sognepræst (»kyrkoherde«) med ganske de samme Embedspligter som deres danske Kaldsbrødre.

Med Hensyn til Kaldelsen deles Præsteembederne i regale, hvor Forslagsretten af trende tilkommer vedkommende Domkapitel, men Kaldsretten, efter at Menigheden har afstemt og derved selv kunnet bringe en fjerde i Forslag, blandt de foreslaaede Kongen; konsistoriale, hvor Domkapitlerne ligeledes foreslaa 3, men Menighederne vælge, og de patrimonielle eller patronelle, hvor Præsten kaldes af en privat Godsejer. I øvrigt have de i hvert Stift hjemmehørende gejstlige fortrinsvis Adgang til de ledig blivende Præstekald i Stiftet (»indigenatsrätt«).

52. Menighedslivets Organisation.

Om den svenske Kirkes almindelige statsretlige Stilling er handlet ovenfor i 1ste Hovedstykke. Det er dog ikke blot Kirken i sin Helhed, som har faaet en Organisation; men det samme gjælder ogsaa om selve de enkelte Menigheder.

Ifølge Lov 21. Marts 1862 holdes aarlig 2de Møder i Maj og Decbr. (»kyrkostämma«) til Drøftelse og Varetagelse af Menighedens kirkelige og Skole-Anliggender under Sognepræstens Ordførerskab; alle uberygtede og i Sognet Skat svarende Menighedsmedlemmer, som have svensk Borgerret, ere berettigede til at deltage i Forhandlingerne og afgive deres Stemme. Det tilkommer Menighedsmødet, foruden bl. a. at kunne beslutte Beskatning til de inden for dets Omraade liggende Formaal, for 4 Aar ad Gangen at vælge et Kirke- og et Skoleraad eller, om det maatte foretrækkes, et samlet Raad for Kirke og Skole, i hvilket dog Sognepræsten, som Formand, og Kirkeværgerne stedse skulle have Sæde. Kirkeraadet vaager over Kirkens Tarv, Religionen og Sædeligheden i Menigheden, og Skoleraadet fører Tilsyn med Folkeskolerne og deres Læreres Embedsførelse m. v.

I Stockholm har hver »Forsamling« (ɔ: Menighed) (8 i Tallet) sit Kirkemøde og sine Kirker og Skoleraad ligesom det øvrige Land; men til Beslutning om Spørgsmaal, som maa afgjøres ens for hele Byen, udvælges 50 Kirkefuldmægtige, som da med Flerstemmighed træffe Bestemmelse.

Sognebaandet gjælder i Sverige ligesom hos os, men der er ikke den Adgang til at løse det eller inden for Statskirken danne fri Menigheder som i Danmark. Medlemmerne af »den evangelisk-lutherske Kirke« have imidlertid Ret til at samles til fælles Andagts-

ovelse, dog uden særlig kgl. Tilladelse ikke paa Tider, hvor der holdes almindelig Gudstjeneste.

Hæren og Flaaden ere ogsaa i Fredstid forsynede med særlige Præster. Af fremmede anerkjendte Trossamfund have de engelsk-reformerte dannet Menigheder i Stockholm og Götheborg; de fransk-reformerte en Menighed i Stockholm, Katholikerne Menigheder i Stockholm, Malmø og Götheborg, og Mosaiter i Stockholm, Götheborg, Norrköping og Karlskrona. Methodisterne have i de senere Aar (efter Loven 31. Oktbr. 1873, se Nr. 28) vundet stor Udbredelse. Efter Opgivelse fra Slutningen af 1879 var deres Tal o: 7350 foruden flere, som ikke vare udtraadte af Statskirken; de ejede faste Ejendomme, vurderede til over 400,000 Kr., og i 133 af dem stiftede Søndagsskoler undervistes over halvsyvende Tusinde Børn.

II. Undervisningsvæsenet.

53. Universiteterne og de højere Undervisningsanstalter.

Af Universiteter har Sverige 2de: det i Upsala, stiftet 1477, det ældste i Norden, og det i Lund, stiftet 1668 efter Skaanes Fraskillelse fra Danmark.

I Spidsen for begge Universiteter, hvis Formaal og Opgave er af samme Natur som vort Universitets, staar en af Kongen efter Konsistoriernes Forslag beskikket Kansler; under denne atter en Prokansler, for Upsala Ærkebiskoppen, for Lund Biskoppen der. Forvaltningen af saa vel de videnskabelige som økonomiske Anliggender tilkommer det akademiske Konsistorium (bestaaende af de ordinære Professorer) med en af dette for 2 Aar valgt Rektor som Ordfører. Hvert Universitet har 4 Fakulteter: det theologiske, juridiske, medicinske og filosofiske; dette sidste atter med 2de Afdelinger: det humanistiske og det mathe-

matisk-naturvidenskabelige. Fakulteternes Ordførere vælges for et Aar ad Gangen og kaldes som hos os Dekaner.

Upsala Universitet har f. T. 104 Lærere (deriblandt 41 ordinære Professorer), medens Antallet af studerende i 1878 beløb sig til 1345. Dets Bibliothek tæller omtrent 190,000 Bind og 8000 Haandskrifter, af hvilke adskillige ere af overordentlig Værdi. Universitetets Udgifter til Lønninger, Anskaffelse af Materiel o. s. v. naaede i 1878 op til o: 400,000 Kr. foruden Tilskud til en ny Universitetsbygning 150,000 Kr. m. fl. Udgifter. Lunds Universitet har f. T. 76 Lærere (deriblandt 37 ordentlige og overordentlige Professorer), medens Antallet af studerende udgjør o: 600. Dets Bibliothek ejer o: 100,000 Bind, deraf 1500 Haandskrifter. Dets Udgifter udgjorde i 1878 o: 530,000 Kr. (deraf Lønninger over 180,000 Kr.).

Foruden disse 2de almindelige Universiteter har Sverige i det »karolinska, mediko-kirurgiska Institutet« i Stockholm en Højskole for Lægers Uddannelse. Det staar under Overstyrelse af Upsala Universitets Kansler og tæller f. T. 28 Lærere, deraf 9 ordinære Professorer, der i Forening udgjøre Forvaltningsraadet, hvis Ordfører vælges for 3 Aar ad Gangen.

Om den tekniske Højskole i Stockholm er handlet ovenfor (under 2det Afsnit). Af andre højere Undervisningsanstalter skal nævnes Skolelærerseminarierne, hvoraf der findes ét i hver Stiftsby, de 7 til Læreres og de 5 til Lærerinders Uddannelse, samtlige hvert især under en kgl. udnævnt Rektor og med mindst 4 Adjunkter samt Lærere i Musik og Tegning, Havedyrkning og Gymnastik. Vedkommende gejstlige Konsistorium fører Overtilsynet med disse Seminarier.

I 1879 udgjorde Eleverne i Seminarierne 1471, hvoraf 361 kvindelige.

Fremdeles mærkes det højere Lærerindeseminarium i Stockholm, stiftet 1861, hvormed er forbundet en Normalskole for Piger, og det gymnastiske Centralinstitut, som uddanner saa vel almindelige Gymnastiklærere som Lærere i Sygegymnastik og modtager Elever saa vel fra Hær og Flaade som fra Civiletaten; det musikalske Akademi til Uddannelse af Organister, Sanglærere og i det hele til Musiksansens Udvikling og fl.

Ved Tilskud af private Kræfter arbejdes der paa Oprettelsen af et Slags frit Universitet i Stockholm.

54. Den højere Skoleundervisning.

Ifølge Frdgn. (»stadga«) af 1. Novbr. 1878 for Rigets Skoler (»allmänna läroverk«) er det den højere Skoleundervisnings Formaal dels at meddele borgerlig Uddannelse ud over Folkeskolens Omfang, dels at meddele Grundlaget for de videnskabelige Indsigter, som videre skulle udvikles ved Universiteterne eller de højere Fagskoler.

Af slige højere Undervisningsskoler med 7 Klasser — de 5 étaarige og de 2 øverste toaarige — og til Dels med gjennemført Deling i Undervisningen, efter som Lærlingen vælger »Real- eller Latinlinien«, som det hedder, haves f. T. 34; af mindre fuldstændige med kun 5 eller 3 Klasser haves 44 og af saa kaldte Pædagogier (med 2 eller 1 Klasse) 18. Skolepengene ere lave (20 à 25 Kr. aarlig), og der er mange Stipendier. Optagelsesalderen er det fyldte 9de Aar, men kan af Rektor i Samraad med Lærerne udstrækkes til det 15de Aar.

Skolerne staa stiftsvis under vedkommende Biskops Overtilsyn og styres af en Rektor; Lærerne kaldes ved de større Skoler Lektorer (hvoraf 5 til 6)

og Adjunkter (10 til 15), ved de mindre Kolleger; desforuden er der forskjellige Kunstlærere, hvorved skal bemærkes, at Undervisning i Legemsøvelser og Vaabenbrug drives med megen Kraft.

Udgifterne til de højere Undervisningsskoler beløbe sig til o: 2,675,000 Kr. aarlig.

Antallet af Lærlinge var i 1879 i alle 3 Slags Skoler tilsammen over 15,200 og af Lærere 805 foruden Kunstlærere.

55. Den lavere Skoleundervisning.

Alle Børn i Alderen over 7 Aar ere ligesom i Danmark Undervisningstvang undergivne, saaledes at de, hvis det ikke godtgjøres, at de undervises i privat eller anden offentlig Skole, skulle deltage i Undervisningen i »Folkskolan« eller, som vi kalde det, Almueskolen.

Hver Menighed danner i Reglen en Skolekreds for sig, og der skal i hver saadan være mindst én fast Skole, under én eller flere seminaristisk uddannede Lærere, med mindre de stedlige Forhold nødvendiggjøre, at man maa nøjes med Omgangsskoler. For Begyndere er der ved Kundgjørelse af 23. April 1858 i saadant Antal, som Menigheden og Skoleraadet maatte finde passende, tilstedet Oprettelse af Puge- eller Smaaskoler, til hvis Lærere der stilles mindre Fordringer, og for hvis Uddannelse Lenskommunerne i de senere Aar have oprettet mindre Seminarier, og ved Kundgjørelse af 11. Septbr. 1877 er Grunden lagt til Oprettelse af en øverste Afdeling eller Klasse ved Almueskolen, den saa kaldte Fortsættelsesskole med en noget videre gaaende Undervisning end den, som meddeles i den almindelige Skole, og som er af lignende Beskaffenhed og Omfang som hos os.

Ved Siden heraf bevilges der særlig Statsunderstøttelse dels til saadanne højere Folkeskoler, som under akademisk uddannede Lærere tilsigte at meddele gavnlige Kundskaber saa vel i Almindelighed som med Hensyn til forskjellige mekaniske Færdigheder (Kdglse. 16. Juni 1875), dels til saadanne fri Folkehøjskoler (svarende til vore), som have víst sig gavnlige og trænge til Bistand for at kunne bestaa.

Paa dets nederste Trin udøves Tilsynet med Almueskolerne af Præsten, især med Hensyn til Religionsundervisningen, og det før omhandlede Skoleraad, som aarlig afgiver Indberetning om Undervisningens Tilstand i det hele til vedkommende Domkapitel, hvorfra atter hvert 3dje Aar til Kongen indsendes en Fremstilling af Skolevæsenets Tilstand i Stiftet. Men desforuden er der siden 1861 for 5 Aar ad Gangen af Kongen ansat lønnede Folkskoleinspektører, hvis Tal for Øjeblikket udgjør 39, med det Hverv jævnlig at berejse den Kreds, for hvilken de ere ansatte, overvære Undervisningen, give Lærerne Raad og træde i Forbindelse baade med Skoleraad og Domkapitel og aarlig gjøre Indberetning om deres Embedserfaringer til Ministeriet.

I Stockholms 8 Skolekredse, hver med sit Skoleraad, er Skoleordningen som i det øvrige Land; men der er desuden en samlet Overstyrelse paa 12 Medlemmer, i hvis Valg Kommunen, Konsistoriet og Skoleraadene deltage.

For Aaret 1878 angives Antallet af Pugeskoler og Smaaskoler at have udgjort 5,273 med o: 230,000 Lærlinge, af Omgangsskoler 939 med o: 98,000 Lærlinge og af faste Skoler 2970 med o: 250,000 Lærlinge, medens Antallet af Lærere og Lærerinder ved samtlige 3 Slags Skoler var for Aaret 1876 opgivet til 9,300. Af højere Folkeskoler fandtes i 1876 12 med tilsammen

12 Lærere og 294 Lærlinge, og af Folkehøjskoler 18, men der mangler Oplysning om Tallet paa disses Lærlinge og Lærere. For 1876 udgjorde Statens Lønningsbidrag o: 2,260,000 Kr., og dens øvrige Tilskud til Seminarier, Fortsættelsesskoler, Højskoler, Skoleinspektører, Pensionering o. s. v. o: 850,000 Kr. Sognekommunerne paa Landet og i Byerne ydede til Skolevæsenet i 1876 tilsammen over 7,735,000 Kr., og Lenskommunerne især til Uddannelse af Lærere og Lærerinder o: 245,000 Kr. Af Legater havdes en Indtægt af o: 160,000 Kr.

56. Andre Indretninger og Foranstaltninger til Fremme af Oplysning, Videnskab og Kunst.

Vi nævne her de 2de af Staten understøttede Theatre i Stockholm, hvis Bestyrelse hører under Hoffet og ikke som hos os under Undervisningsministeriet; fremdeles i Stockholm Rigsarkivet, grundlagt af Gustav Adolf, Rigsbibliotheket med over 200,000 Bind og 8000 Haandskrifter og Nationalmusæet, som i sin ny, pragtfulde Bygning forener store Samlinger af Malerier, Billedhuggerarbejder, Kobberstik, Kunstsager, nordiske Oldsager og talrige interessante Minder om Sveriges tidligere Konger og dets Middelalder. — Af Samfund til højere aandelige Formaals Fremme maa mærkes: det bekjendte Svenske Akademi, stiftet af Gustav 3, hvilket ikkun maa tælle 18 Medlemmer — deraf den bekjendte Talemaade »at være én af de 18« (»aderton«) — med det Formaal at fremme Veltalenhed og Skjaldekunst, hvorfor det aarlig udsætter Prisopgaver og præger Medailler til Erindring om berømte Landsmænd; Videnskabsakademiet, især til Fremme af Mathematik og Naturvidenskaber. Vitterhets-, Historie- og Antikvitetsakademiet virker

navnlig for Historie og Oldgranskning. Det holder jævnlig videnskabelige Møder og udgiver 2de Fagtidsskrifter. Akademiet for de fri Kunster svarer til vort Kunstakademi og har under sig en Skole med en Direktør, 7 Professorer og 3 Lærere, i hvilken der meddeles fri Undervisning i Tegning, Maling, Modellering, Bygningskunst og Anatomi.

Om Landbrugsakademiet og det musikalske Akademi er tidligere talt, og om de krigsvidenskabelige Samfund vil senere blive handlet. I øvrigt er der selvfølgelig foruden de anførte en Mangfoldighed af Samfund, Selskaber og Foreninger til Fremme af forskjellige dels almindelige, dels særlige videnskabelige Formaal saa vel i Hovedstaden som rundt i Riget, navnlig i Universitetsbyerne og Götheborg. Om den letterstedtske Stiftelse er allerede tidligere i dette Skrifts 1ste Del blevet talt.

III. Medicinalvæsenet.

57. Lægeordningen og Sundhedsplejen m. v.

Den øverste Myndighed paa dette Omraade tilkommer under Ministeriet det i Aaret 1877 til »Medicinalstyrelsen« omdannede tidligere Sundhedskollegium. Denne Styrelse bestaar af Generaldirektøren, 3 civile Medicinalraader, samt Overfeltlægen, som staar i Spidsen for Hærens og Flaadens Lægekorps. Medicinalstyrelsen har i alle væsentlige Henseender selvsamme Myndighed og Hverv som vort Sundhedskollegium. Under Styrelsen er i Stockholm ansat en særlig Retskemiker, hvem det paaligger efter Styrelsens Ordre og Anvisning at foretage retskemiske Undersøgelser og dsl., og den fornødne Kontormedhjælp.

Lægeetaten i det hele Rige udgjorde i 1877:

Provinsiallæger 137 i Tallet, der ligesom vore Distriktslæger og væsentlig med de samme Pligter ere ansatte af Staten, almindeligvis 1 for hver Underretskreds; Distriktslæger f. T. 54 og Stadslæger 121 i Tallet, hvilke ere antagne af Kommunerne henholdsvis paa Landet og i Byerne og omtrent have samme Stilling som Provinsiallægerne, foruden andre offentlig beskikkede Læger (militære, Hospitals- og Lasaretlæger) samt mange privat praktiserende, i alt tilsammen hen ved 600 offentlig ansatte og privat praktiserende Læger, der alle maa have underkastet sig offentlig Lægeexamen og være avtoriserede af Staten.

Under Medicinalstyrelsen høre fremdeles 20 Intendanter ved Sveriges Bade- og Brøndkuranstalter, og Jordemødrene (»barnmorskor«), i Aaret 1879 2,230 i Tallet, til hvis Uddannelse der er 3de Anstalter henholdsvis i Stockholm, Lund og Götheborg.

I Særdeleshed i og ved Stockholm findes flere store Hospitaler, blandt hvilke Serafimerlasarettet, og i øvrigt omkring i Lenene Kurhuse og Lasaretter i et Antal af fra 2 til 4 eller 5 for hvert Len, i Götheborg Len endog 9. Af Hospitaler for sindssyge findes i alt 9, som kunne modtage o: 1560 syge, og tæt ved Stockholm er det store Blinde- og Døvstummeinstitut »Manilla«; desuden er der et særskilt Blindeinstitut, et orthopædisk Institut (for Afhjælpning af Vanførhed), en Fødselsstiftelse og et Opfostringshus. Af Vaccinatører, med det Hverv at indpode Kokoppevaccinen (alle Børn skulle inden deres fyldte 2det Aar vaccineres), er der én eller flere for hvert Sogn og paa 16 bekvemme Steder omkring i Riget, under en særlig Læge, Vaccinationsdepoter, hvorfra god Vaccine skal udleveres.

For 1870 angives Tallet af sindssyge til 8,990; af blinde til 3,559 og af døvstumme til 4,286.

Ved kgl. Frdg. af 25. Septbr. 1874 er der for samtlige Kjøbstæder paabudt Sundhedsnævn (»helsovårdsnämd«), bestaaende af vedkommende Politimester, Stadslægen og 5 kommunevalgte Medlemmer og med den Opgave at vaage over Sundhed, Renlighed, Sygepleje m. v.

Antallet af Apotheker, hvis Drift væsentlig er knyttet til samme Betingelser som hos os, og som ligeledes ere underlagte Medicinalstyrelsen, udgjorde i 1879 i alt 189, foruden 40 Filialapotheker.

Til Uddannelse af Apothekere er der i Stockholm et farmacevtisk Institut.

Femte Afsnit.

Landtförsvarsdepartementet

(Krigsministeriet).

58. Departementet og Centralforvaltningen.

Chefen for dette Ministerium, hvis Omraade er givet ved dets Navn, er, foruden Statsraad, tillige næst Kongen Hærens øverste Befalingsmand. Til Sagernes Forberedelse har han under sig en Kancelliexpedition, og til Kommandosager en Kommandoexpedition, bestaaende af Generalstabsofficerer.

Hovedembedsværket under Ministeriet er »Armé-förvaltningen«, der fører Tilsyn med det hele Landforsvarsvæsen og paaser, at det holder Skridt med Tidsudviklingen, samt drager Omsorg for, hvad der vedkommer Hærens Økonomi ud ad til og ind ad til. Det har 4 Afdelinger: Artilleridepartementet, under General-Felttøjmesteren; Fortifikationsdepartementet, under Chefen for Befæstningsvæsenet (Ingeniørgeneral); In-

tendantdepartementet, under Generalintendanten, og Civildepartementet, under Generalkrigskommissarien.

Hæren.

59. Mandskabets Bestanddele og Tilvejebringelse.

Hovedadskillelsen i Hæren er mellem Stamtropper (Linie) og Reserve.

Af Stamtropperne, som allerede i Fredstid ere øvede og fuldt organiserede, tilvejebringes:

a) ved Hvervning (ɔ: hvervede Tropper) — saaledes at vedkommende forpligte sig for et vist Aaremaal, umiddelbart lønnes af Statskassen og forrette stadig Garnisonstjeneste — Ingeniør- og Artillerikorpserne, Gardekorpserne, Husarerne, Vermlands Feltjægerkorps og Marineregimentet, som nu hører under Hæren.

b) ved Inddeling og Rotering alle øvrige Stamtropper (ɔ: inddelte Tropper).

Inddeling (eller Rusthold) og Rotering skriver sig allerede fra Gustav Adolfs Tider; deres Ejendommelighed viser sig fornemmelig deri, at Mandskabets Tilvejebringelse og Lønning foregaar uden Statens umiddelbare Mellemkomst.

Mandskabet (oprindelig blot Kavallerister, nu ogsaa Infanterister) stilles af de saa kaldte Rusthold (ɔ: Samlinger af Skatteydere, som til Gjengjæld for at stille en Rytter med Hest eller en Baadsmand have faaet hel eller delvis Eftergivelse af deres Afgifter eller Skatter til Staten), og af Roter (ɔ: Samlinger af Jordejere, som ved at stille en Infanterist have opnaaet Fritagelse for personlig Udskrivning). Hvert Rusthold maa give sin Mand Vaaben og Mundering, hvilket Roten er fritaget for; men begge maa de forsyne ham med Løn og yde ham derfor i Reglen et Hus med Jordtilliggende (»torp») at bebo og bruge. I Fredstid er det deres Sag at erstatte Afgang i Mandskabet med ny og tjenlige Folk; men i Krigstid udfyldes

opstaaede Huller med »Extraroteringsmandskab« (som afgives af Jordejendom, der i Fredstid er fritaget for Rotering) og med Beværingsmandskab.

Til vedkommende Befalingsmænds Løn var der fra gammel Tid udlagt Krongods, saaledes at hver efter sin Tjenestegrad og for Tjenestens Varighed fik en større eller mindre Gaard (»boställe«) at bebo og drive; dette er imidlertid efterhaanden blevet saaledes forandret, at Lønningerne udredes af Statskassen, og at Krongodset er blevet inddraget under Domænernes Forvaltning.

Til Reservetropperne henhøre:

Gothlands (Gullands) Nationalbeväring — svarende paa en vis Maade til Bornholms Væbning — med Jægere, Infanteri og Artilleriafdelinger samt en Reserve;

Hallands og Norrlands Beväringsbatailloner;

Lifbeväringsregimentet, der dog mangler alle Officerer lavere end Kaptajner;

Stockholms Borgerskabs Militærkorpser, beregnet paa 4 Kavallerieskadroner og 15 Infanterikompagnier, men f. T. uden Befalingsmænd.

»Allmänna Beväringen« (indført 1812), der bestaar af hele Rigets øvrige vaabenføre Ungdom mellem 21 og 25 Aar, fordelte paa 5 Alders Klasser, men uden nogen egentlig Organisation.

I Fredstid øves de 2 yngste Aarsklasser aarlig i 15 Dage i Vaabenbrug under Ledelse af de inddelte Regimenters Befalingsmænd. I Krigstid er Beværingen forpligtet til fuld Krigstjeneste og anvendes da dels til Udfyldning af Huller blandt Stamtropperne, dels til Dannelse af ny Hærafdelinger under tilforordnede Befalingsmænd — deriblandt afskedigede, men endnu tjenesteføre Officerer og særlig dygtige forud udpegede Beværingsmænd, »Beværingseliter« (jvfr. vore Underkorporaler) og fl. I Aaret 1878 opgaves det hele Beværingsmandskab

til o: 102,500, hvoraf over 98,500 havde modtaget Vaabenøvelse.

Ligesom hos os har der ogsaa i Sverige dannet sig frivillige Skarpskyttekorps omtrent med tilsvarende Formaal og en noget lignende Organisation. I Aaret 1871 angaves der at være 250 slige Korps; men ved Slutningen af 1879 var Korpsernes Tal sunket ned til 152 med lidt over 18,000 Medlemmer, som dog langt fra alle deltog i Øvelserne. Staten yder et aarligt Tilskud af 60,000 Kr.

60. Stamhærens Vaabenarter og Rammer. Rigets Militærkredse.

Bortset fra Generalitetet, hvortil henføres Generalerne og de højere overordnede Befalingshavere, bestaar den tjenestegjørende Hær af:

a) Generalstaben under en Chef, hvis Medlemmer dels fungere i Krigsministeriet, dels i det topografiske Korps, som har det Hverv at opmaale og udgive Kort over Sverige, dels som Chefer for Adjudantstabene hos Kongen og Prinserne og de øvrige Stabe hos Hærens Befalingsmænd;

b) Fortifikationen ligeledes under en Chef (Medlem af Arméforvaltningen) med den Opgave at varetage Landets Befæstningsvæsen og føre Tilsyn med dets faste Pladser, som ere undergivne Kommandanter og Pladsmajorer. Under Fortifikationen henhøre en Sappør- og en Broslagningsbataillon, hver paa 3 Kompagnier, og et Signalkompagni;

c) Artilleriet under Generalfelttøjmesteren (ligeledes Medlem af Arméforvaltningen), formeret i 3 Regimenter med tilhørende Feltbatterier og Fæstningsbatailloner;

d) Kavalleriet under en Kavalleriinspektør med 8 Regimenter, og

e) Infanteriet, i Fredstid uden særlig fælles Overkommando formeret i 32 Regimenter og Korps.

f) De civil-militære Embedsmænd, hvortil høre:

Avditørerne, om hvilke tidligere er talt, og af hvilke der er ansat én ved hvert Regiment eller Korps;

Feltpræsterne, hvoraf der findes Regiments- og Bataillonsprædikanter, som i Krigstid underlægges en Feltprovst;

Læger, i Spidsen for hvilke staar den tidligere nævnte Overfeltlæge, der er Medlem af Medicinalstyrelsen. For hver af Rigets 5 Militærkredse er der en Feltlæge, og under disse ved hvert Regiment eller Korps en Regimentslæge med 2 eller flere Bataillonslæger;

Intendanter og Regnskabsførere, der under Navn af Regimentsskrivere og Kommissarier ere ansatte ved hvert Regiment eller Korps, og endelig

Dyrlæger, hvoraf der ved hvert Kavalleri- og Artilleriregiment er ansat en Regimentsveterinær, foruden ved hvert af de sidst nævnte tillige en Bataillonsveterinær.

Desuden har Hæren sine særegne Sygehuse, Depoter og Magasiner, Gevær- og Krudtfabrikker m. v.

De militære Grader ere følgende: Generalspersoner (Generaler, Generallieutenanter, Generalmajorer); Regimentsofficerer (Oberster, Oberstlieutenanter, Majorer); Kompagniofficerer (Kaptajner og Ritmestre, Lieutenanter og Underlieutenanter); Underofficerer (Fanejunkere, Stykjunkere (ved Artilleriet) og Sergeanter); Mandskab (Distinktionskorporaler, Konstabler af 1ste og 2den Klasse, Korporaler, Vicekorporaler og Soldater).

Regimentskommandoen føres i Reglen af en Oberst, under hvem staar en Oberstlieutenant og 1 à 2 Majorer, 8

til 12 Kaptajner og 20 à 30 Lieutenanter. Et Infanteriregiment har almindeligvis 8 Kompagnier; et Artilleriregiment 10 Batterier og 3 Kompagnier (Fæstningsmandskab), og et Kavalleriregiment fra 4 til 10 Eskadroner. Et fuldstændigt Infanteriregiment tæller o: 1200 Mand, og et Kavalleriregiment 6—800 Mand.

Medens de kongelige Livgarder danne en Brigadekreds for sig selv under en Chef, og ligeledes Øen Gullands Krigsmagt staar uden for Landets almindelige Militærinddeling, er Riget i øvrigt delt i 5 store Militærkredse, hvoraf 1ste omfatter Skaane og Bleking, 2den og 3dje Øster- og Vestergöthland; 4de Svealandene og 5te Norrland, med samtlige de i hver især af disse Landsdele garnisonerende Afdelinger uden Hensyn til Vaabnene, under en Befalingshavende (Generalsperson) med fornøden Stab og underordnede. Han danner Mellemleddet mellem Regeringen og Afdelingerne, og gjennem ham modtage disse de kongelige Befalinger i Kommandomaal, indgive Rapporter o. s. v.

61. Mandskabets og Befalingsmændenes Uddannelse. Militærskoler.

a) Det inddelte Mandskab indkommer aarlig til Øvelser og modtager en Rekrutuddannelse, der ved Infanteriet varer i mindst 42 Dage og ved Kavalleriet i 90 Dage.

b) For Underofficerer af Infanteri og Kavalleri er der forberedende Underbefalingsmandsskoler saa vel ved de inddelte som de hvervede Regimenter, og Underbefalingsmandsskoler paa Karlsborg for Infanteriet og i Stockholm for Kavalleriet, med 3 Klasser: 1ste for Korporalers Uddannelse, 2den for Sergeanter og 3dje for dem, som ønske videre Uddannelse.

For Artilleri og Fortifikationsunderofficerer er der en Artilleriskole med 2 Afdelinger: den nedre i 3 Klasser for de forskjellige Grader af Underbefalingsmænd, og den højere, for at give dem, som agte at indtræde ved Ingeniør- og Artillerihøjskolen, den fornødne Fordannelse.

c) For Officererne er der følgende Undervisningsanstalter:

Krigsskolen paa Karlberg under en Chef, 5 Officerer og 12 andre Lærere. Ved denne Skole maa enhver, som vil befordres til Officer, underkaste sig Prøve; dens Kursus varer i omtrent 15 Maaneder. Til Adgang udfordres Afgangsexamen fra en af de højere lærde Skoler, Rekrutuddannelse og Tjenestegjøring ved en af Hærens Afdelinger med tilfredsstillende Vidnesbyrd, samt at have opnaaet Underofficersgrad.

Artilleri- og Ingeniørhøjskolen paa Marieberg under en Chef og 13 Lærere med et 3aarigt Kursus for Uddannelse af Artilleri- og Ingeniørofficerer.

Krigshøjskolen i Stockholm (begyndt 1878), fælles for Hær og Flaade under en Chef og 12 Lærere med 2aarigt Kursus; dens Opgave er fornemmelig at uddanne Officerer til Indtrædelse i Generalstaben.

I Spidsen for samtlige højere Undervisningsanstalter staar en Inspektør for Militærskolerne og en Krigsundervisningskommission, bestaaende af Inspektøren og Cheferne for Generalstab, Artilleri og Fortifikation samt Cheferne for de 3 nys nævnte Undervisningsanstalter.

Endnu skal tilføjes, at der for at vække og bevare videnskabelig Aand og Interesse i Hæren siden 1804 har bestaaet et saa kaldet Krigsvidenskabsakademi, som udgiver et Tidsskrift og udsætter

aarlige Prisopgaver samt afholder maanedlige Sammenkomster.

Af Undervisningsanstalter for Hæren mærkes ogsaa en Rideskole paa Strømsholm og en Skydeskole.

62. Hærens Størrelse.

Antallet af Stamtropper (hvervede og inddelte) angives f. T. til paa det nærmeste 40,000 Mand, derunder Officerer (1837), Underofficerer (1601) og Musikkorpserne. Antallet af vaabenøvet Beværing udgjorde, som nys ommeldt, 98,500 Md., og Gullands Beværing anslaas til o: 7500 Md.

I flere Rigsdagssamlinger har Regeringen, som bekjendt, forelagt Forslag til Forsvarsvæsenets Omordning, uden at det hidtil er lykkedes at gjennemføre dem.

Sjette Afsnit.

Sjöförsvarsdepartementet
(Marineministeriet).

63. Departementet og Centralforvaltningen.

Ministeriet, under hvilket foruden de egentlige Søforsvarsanliggender ogsaa Lods-, Fyr- og Redningsvæsenet, Navigationsskolerne samt det navtisk-meteorologiske Bureau ere henlagte, og hvis Chef næst Kongen er Flaadens øverste Befalingsmand, er ordnet ganske paa samme Fod som Krigsministeriet med 2de paa lige Maade betegnede Expeditioner.

Den vigtigste Centralembedsmyndighed under Ministeriet er Marineforvaltningen i 3 Afdelinger: Militærafdelingen, Ingeniørafdelingen og Civilafdelingen, hver under en Chef, som varetager alt, hvad der angaar Flaadens Materiel og Økonomi i videste Betydning.

Flaaden.

64. Flaadebemandingens Bestanddele m. v.

Flaadens Linie bestaar af de militære og de civile Korpser. Til de militære høre Officers-, Underofficers- og Sømandskorpset.

Officerskorpset tæller efter den seneste Plan 2 Admiraler, 6 Kommandører, 20 Kommandørkaptajner, 43 Kaptajner samt 43 Premier- og 26 Sekondlieutenanter, i alt 140 Officerer.

Underofficerskorpset deles i Flagunderofficerer og andre Underofficerer af 2 Klasser, tilsammen 190.

Sømandskorpset, bestaaende af 6 Matroskompagnier, hvert paa 100 Mand, 2 Haandværkskompagnier, tilsammen paa 230 Mand, og Baadsmænd i 31 Kompagnier, hvis Antal i Krigstid udgjør o: 7000 Mand, og der tilvejebringes som ved Hæren dels ved Rusthold, dels ved Rotering. Desuden 2 Kompagnier Skibsdrenge, i alt 400.

Til de civile Korpser høre, foruden Læger, gejstlige, Regnskabsførere, Intendanter og Avditorer, Marineingeniørstaben, som forestaar Skibsbygningsvæsenet og Flaadens Værfter og Dokker. I Spidsen staar en Overdirektør, under hvem 2de Direktører, 5 Ingeniører og en Del underordnede Tjenestemænd.

Flaadens Reserve og Beværing bestaar foruden af Officerer, som ere afgaaede med Forpligtelse til atter i Krigstilfælde at gjøre Tjeneste, i Særdeleshed af Udskrivningsmandskab fra Kyststrækningerne ved Østersøen og Kattegat, o: 28,000 Mand i Tallet, hvoraf en Del indøves om Bord paa Krigsskib, en Del i Forbindelse med Hærens Beværing. Til Flaadens Reserve henregnes endelig ogsaa de

Handelsflaaden tilhorende indmønstrede Søfolk mellem 20 og 35 Aars Alderen, som i Krigstid ere pligtige at tjene til Orlogs. Disses Antal regnes til o: 17,000 Mand.

65. Flaadens Undervisningsanstalter.

Søkrigsskolen uddanner unge Mennesker i Alderen fra det 13de Aar af til Officerer ved Flaaden. Undervisningen gives dels i Land, dels om Bord paa et aarlig udrustet Kadetfartøj. Skolen forestaas af en Chef med 3de Søofficerer og 19 andre Lærere. Den har 6 etaarige Klasser. Kadetternes Antal udgjør omtrent 60.

Det er alt tidligere berørt, at ogsaa Søofficerer kunne uddanne sig videre ved Krigshøjskolen i Stockholm. I Karlskrona er et »Orlogsmannasällskap« af lignende Beskaffenhed for Flaadens Vedkommende som Krigsvidenskabsakademiet for Hæren.

En Skole for Skibsdrenges Uddannelse til Sømandskorpset findes i Karlskrona under en Rektor og 3 Lærere med 4 Klasser, som gjennemgaas i 6 Aar; ligeledes er der oprettet en Maskinistskole og en Skole for Underbefalingsmænd.

Endelig maa nævnes Navigationsskolerne, der nu, som berørt, ere henlagte under Marinedepartementet. De ere for Tiden 9 i Tallet, hver især med 2de Afdelinger, den ene for Uddannelsen i 1ste Klasse af Styrmænd og i 2den Klasse af Skibsførere, og den anden, Maskinistafdelingen, der ved de 6 af Skolerne har 3 Klasser henholdsvis for Maskinister, Overmaskinister og Dampskibsførere. Ved Gøtheborg Navigationsskole er tillige en Afdeling for Skibsbyggeri.

Hver Skole har en af Kongen udnævnt Forstander; de øvrige Lærere beskikkes af Marineforvaltningen.

66. Flaadens Stationer og Skibsantal m. v.

Flaaden har 2de Stationer: Karlskrona (Hovedstationen) og Stockholm (især for Skjærgaardsflaaden), henholdsvis under en Overkommandant og en Kommandant.

Flaaden tæller for Øjeblikket:

af pansrede Damp(ång)fartøjer: 4 Monitorer og 10 Panserbaade med i alt 18 Kanoner;

af upansrede Dampfartøjer: 1 Linieskib, 1 Fregat, 4 Korvetter, 18 Kanonbaade, 1 Minefartøj, 1 Transportskib og 2 Chefsfartøjer med i alt 130 Kanoner;

af Sejlskibe: 4 Korvetter tilsammen med 70 Kanoner og 5 Brigger, foruden Skjærgaardsflaaden, og for Mineforsvaret 7 Minebaade.

I Forbindelse med Flaaden styres ogsaa det kgl. Søkortarkiv og det nylig oprettede navtisk-meteorologiske Institut, hvilke begge ere af samme Beskaffenhed som vore tilsvarende Indretninger.

67. Lods-, Fyr- og Redningsvæsenet

bestaar under en Lodsdirektør som Chef af et Lods- og et Fyringeniørkontor samt en Afdeling for Kystredningsvæsenet.

Under denne Centralstyrelse er Riget delt i 2 Lodsdistrikter, det nordlige og det sydlige, hvert under en Distriktschef, med henholdsvis 8 og 7 Underdistrikter, »Lodsfordelingsdistrikter«, med det fornødne Personale af Lodskaptajner, Lodser, Fyringeniører, Fyrmestre og Mandskaber (i alt sysselsættes herved hen imod 1200 Mennesker).

Af Fyrtaarne havdes i 1877 69 og af Fyrskibe 14, foruden at der var 21 af private vedligeholdte Fyrindretninger. Af Redningsstationer, der staa under Tilsyn af en Inspektør, var Tallet 15 med i alt 145 Funktionærer. Antallet af reddede Skibe angives for 1876 til 2 og for 1877 ligeledes til 2, og af reddede Mennesker i 1876 til 50 og i 1877 til 11.

Syvende Afsnit.

Finansdepartementet
(Finansministeriet).

68. Departementets Omraade.

Ministeriets Hovedopgave omfatter Beskatningsforholdene og Oppebørslen og Forvaltningen af Statsindtægterne samt disses Anvisning til Dækning af Statsudgifterne, hvorved dog maa erindres, at Statslaanenes Afvikling, som berørt, hører ind under Rigsdagens Rigsgjældskontor. Ministeriet har 4 Bureauer. Under det første af disse henhøre Expeditionen af alle Sager, som vedkomme Grundskatterne, og Forvaltningen af Domæner, Skove, Post- og Telegrafvæsen; under det andet fornemmelig Expeditionen af Toldsager; under det tredje Kontrollen med Brændevinstilvirkningsafgiften og Afgiften af Sukkerroefabrikationen, og under det fjerde Tilsynet med de private Banker og Kreditanstalter; Chefen fører her Titel af Bankinspektør.

De vigtigste centrale Embedsværk under Ministeriet med deres Forgreninger og stedlige Virkeled.

69. Kammerkollegiet og Overintendantembedet.

Kammerkollegiet, under en Præsident og 8 Kammerraader med et betydeligt Tjenestepersonale,

forvalter dels samlet, dels afdelingsvis Statens faste Ejendomme (Domæner) og afgjør Spørgsmaal vedkommende samtlige de Rigets Jorder paahvilende Grundskatter og Byrder. Under Kollegiet er Riget delt i 3 Provinskontorer, hvert under en Kæmner, hvem det paahviler for hans Embedsomraades Vedkommende at forvare alle nye Jordebøger og Jordebogsforholdene vedkommende Dokumenter, at granske de aarlige Indberetninger fra Lenene om Skyldsætningsforhold m. v., at indføre Jordebogsforandringer o. s. v. De ældre Jordebøger og Jordebogsdokumenter indsendes til og forvares i Kammerkollegiets Arkiv.

Til Domænernes Forvaltning anvendes 11 Domæneintendanter omkring i Riget.

De vigtigste faste Ejendomsbyrder ere — foruden hvad der under »allmänna bevilningen« lægges paa fast Ejendom (jvfr. Nr. 23 ovenfor) — a) »ordinarie Renten« (under denne Benævnelse samledes i 1856: 1) den saa kaldte »Jordebogsrente« — en ældgammel Afgift, omtrent svarende til vor gl. Hartkornsskat — og 2) den saa kaldte »Mandtalsrente«, opkommet i det 17de Aarhundrede især ved Afløsning af forskjellige ældre Naturalydelser); b) Kronetienden (ɔ: $^2/_3$ af den gamle ved Reformationen i Statskassen inddragne Kirketiende). For ordinarie Renten ere de saakaldte »ypperlige« frelse Sæterier (ɔ: fortrinligst priviligerede adelige Sædegaarde) helt fritagne, de almindelige frelse Sæterier betale blot en Del, hvorimod al anden Jordejendom (»hemman«) betaler Renten fuldt ud.

Overintendantembedet under en Overintendant med en Sekretær og tvende Arkitekter fører Tilsyn med Statens Bygninger; Tegninger til ny Kronen tilhørende Bygninger udfærdiges eller gjennemgaas i dette Kontor, til hvilket ogsaa Kommunerne kunne indsende Tegninger og Bygningsoverslag til Prøvelse og Bedømmelse.

70. Statskontoret og Møntkontrolværket.

Statskontoret, som staar under en Præsident og 3 Statskommissærer, forvalter Statskassens Indtægter for hele Riget, derunder siden 1874 ogsaa »allmänna bevilningen«, hvis Udbytte for den Tid indgik i Rigsgjældskontoret, og udbetaler de øvrige Statsmyndigheder de dem anviste Summer, ligesom det paaser, at Reglerne for Statsmidlernes Oppebørsel, Indsendelse m. v. nøje efterleves. End videre hører Stempelpapirs- og Kortstemplingsforvaltningen under Kontoret, samt Sager om Arveafgifter m. v. for Hovedstadens Vedkommende. Endelig forberedes det aarlige Finanslovforslag i Kontoret.

Under Kontoret er der 3de Bureauer, henholdsvis for Indkomster, Fonds og Stempelsager, for Udgifter og for Statsbogholderiet (»riksbokslut«).

De direkte Skatter oppebæres paa følgende Maade: Skattesedlerne udfærdiges efter Jordebog og Mandtalsliste m. v. paa Landet af Herredsskriveren og i Byerne af Stadsbogholderen, hvorefter selve Skatterne indkasseres paa Landet af Kronefogden og i Byerne af Stadskassereren. I Stockholm udfærdiges Skattebilletterne og indkræves Skatterne af særlige Oppebørselskommissærer (Rodemestre). — De indkomne Skattebeløb indbetales til Lenets Landrenteri, hvorfra de da dels indsendes til Statskontoret, dels udbetales efter Anvisning fra dette eller fra Landshøvdingen.

Af de indirekte Skatter oppebæres Tolden af Toldetaten, Brændevinsbrændingsskatten af Landshøvdingsembederne, Stempelpapirsafgiften ved Forhandling i Stockholm under selve Statskontoret, anden Steds under Landshøvdingerne, Postindtægterne af Postkasserne o. s. fr.

Udmøntningen og Prægningen af Rigets Mønt foregaar under en Møntdirektør med det fornødne Tjenestepersonale; i Forbindelse med Direktøren for det saa kaldte Møntkontrolværk

er han ansvarlig for, at den i Omløb værende Mont har den fornødne Lødighed og Vægt; ligeledes udføre de i Forening Proberingen af Guld, Sølv og andre Metaller.

71. Statsskovstyrelsen

hører under en Generaldirektør, som med de fornødne underordnede Tjenestemænd, hvoriblandt foruden det egentlige Kontorpersonale en Statistiker og 5 paa bekvemme Steder i Riget bosatte Ingeniører, der have at gjennemgaa Skovinddelings- og Skovskiftningsplaner, forestaar Statsskovdriften, Jagten i Statsskovene og Skovundervisningsanstalterne.

Under denne Centralstyrelse er Landet delt i 9 Statsskovdistrikter, hvert under en kgl. Skovinspektør som øverste Tilsynshavende. Skovdistrikterne omfatte atter flere eller færre »Revir«, af hvilke der i alt gives 85, som forestaas af en kgl. udnævnt Jægermester, der med den fornødne Medhjælp har Forvaltningen af Revirets Skove. Under Jægermesterne navnlig til at udføre Vogtningen af Skovene er der af Generaldirektøren ansat 212 Kronejægere.

Ifølge Instr. af 19. Novbr. 1869 kan der efter Behov antages extraordinære Jægermestre og Kronejægere, og denne Bemyndigelse er i ikke ringe Omfang benyttet.

Til Uddannelse i Skovbruget er der i Stockholm oprettet et Skovinstitut med et toaarigt Lærekursus under en Direktør med 2 Lektorer og 3 andre Lærere. Desuden er der til Uddannelse af de lavere Tjenestemænd oprettet 9 Skovskoler, hvoraf de 3 ved privat Foranstaltning, dog med Statstilskud, hver under en Forstander med en Hjælpelærer. Undervisningen er etaarig.

Sveriges Statsskove ere meget betydelige; Antallet af Statsskove (»Kroneparker«) udgjorde i 1877 394 med et Areal af næsten 22 Mill. Kvadrat Ref, hvilket svarer til o: 100 □ Mil Land, foruden bortforpagtede og endnu ikke udskiftede Skove og de til Understøttelse for Bjærgværksdriften henlagte Skovstrækninger samt Skove, tilhørende offentlige Stiftelser, og de saa kaldte »härads-allmänningar«, i alt o: 27,700,000 □ Ref. I Finansaaret 1871—75 dræbtes bl. a. af Bjørne 259, af Ulve 229, Losser 526, Jerver 504, Ræve o: 41,000 og Ørne 2,637.

72. Toldstyrelsen.

Overstyrelsen tilkommer en Generaltolddirektør med 3 Bureauchefer m. fl.

Med Hensyn til Toldopsynet og Toldoppebørslen er Riget delt i 11 Tolddistrikter, af hvilke det første, Centraldistriktet kaldet, under sig indeslutter Hovedstaden og de den nærmest omgivende Len. — Disse Distrikter lyde med Undtagelse af Gøtheborgs Tolddistrikt, i hvilket over samtlige stedlige Toldembedsmænd er ansat en Tolddirektør som Mellemled, umiddelbart under Generaltolddirektøren. I Byerne Stockholm og Gøtheborg er Toldtjenesten fordelt paa flere Afdelinger, hver under sin Forstander, kaldet Overinspektør; men i de andre Byer og Toldsteder besørges den af Toldkamre eller Toldstationer. Toldkamrene forestaas, de større af en Toldforvalter og en Toldkontrollør i Forening, og de mindre af Toldforvaltere alene, eller Toldinspektører o. desl. med det nødvendige Tjenestepersonale, Toldstationerne af Overopsynsmænd. Mod den norske Grænse og langs Skaanes Søkyst findes særlige Bevogtningskorpser. Paatale af Toldforseelser sker ved Toldfiskaler.

Antallet af de mere overordnede Tjenestemænd under Toldstyrelsen udgjør over 200; desuden er der en meget talrig underordnet Toldbetjening.

73. Poststyrelsen.

Den øverste Styrelse er tillagt en Generalpostdirektør med 3 Bureauer. Under denne er der omkring i Riget i de større Byer Postkontorer, i de mindre Byer og betydeligere Pladser paa Landet Postexpeditioner, og i øvrigt paa bekvemme Steder Poststationer. Ved Jærnbanevognene og Dampskibene er der særlige Expeditioner.

De rejsendes Befordring sker i Reglen ved Skyds fra Gjæstgivergaard til Gjæstgivergaard, idet disse med Understøttelse af det offentlige (Lenskommunen) have overtaget i Entreprise (»entreprenad«) Forpligtelse til at yde den rejsende Befordring og Kusk mod taxtmæssig Betaling. Paa mange Steder er der dog regelmæssig Diligencebefordring.

I 1878 udgjorde Postkontorerne 68, Postexpeditionerne 127 og Poststationerne 1,643; af Jærnbane- og Dampskibsexpeditioner var der henholdsvis 42 og 83, i alt 1,963. Antallet af Tjenestemænd uden for Centralstyrelsen beløb sig til o: 3,500.

Forsendelserne (indenrigske og udenrigske) udgjorde i samme Aar over 40,400,000 (Breve, Pakker o. desl.) Antallet af Gjæstgivere udgjorde i 1875 1,567, hvoraf 1,156 med Skydsforpligtelse.

74. Telegrafstyrelsen.

En Generaldirektør med 2 Bureauer, det ene for tekniske, det andet for administrative Sager, staar i Spidsen for Telegrafvæsenet. Under det tekniske Bureau er ansat en Overingeniør, som tillige er Forstander for den telegrafiske Undervisningsanstalt.

Den stedlige Telegraftjeneste besørges gjennem Telegrafstationer, der ligesom i Danmark er delt i 3 Klasser, eftersom der gjøres Tjeneste uafbrudt Nat og Dag eller fuld Dagtjeneste eller blot indskrænket Dag-

tjeneste. Forstanderne ved de store Stationer benævnes Direktører, ved de mindre Kommissarier og Assistenter. — Blandt de i Telegrafvæsenets Tjeneste ansatte er der ligesom hos os mange Kvinder (130 i 1878).

Ved Udgangen af Aaret 1879 udgjorde Antallet af Statens udelukkende Telegrafstationer 174; lægges hertil de Staten tilhørende 183 Jærnbanetelegrafstationer og 399 private Telegrafstationer, bliver det samlede Tal 756.

Antallet af Telegrafvæsenets Funktionærer naaede op til over 400, hvoriblandt ɔ: 140 Kvinder foruden det extraordinære Personale og ɔ: 240 Bud.

Stats-Liniernes Længde i danske Mil beløb sig til ɔ: 1,085 og Traadenes Længde til ɔ: 2,660 Mil.

Af indenlandske Telegrammer befordredes paa Statsbanerne i 1879 noget over 555,000 og af mellem- og gjennemrigske hen ved 350,000.

I Stockholms Skjærgaard bruges endnu 3 optiske Telegrafer.

75. Kammerretten.

Kammerretten er en kollegial Myndighed under en Præsident og 6 Raader, som har det Hverv at gjennemgaa alle Statsstyrelsen vedkommende Regnskaber ɔ: at foretage den administrative Regnskabsrevision i Modsætning til Rigsdagens politiske — og at paakjende (»decidere«) de Anmærkninger og Udsættelser, som under Gjennemsynet fremkomme, samt at afgjøre de Besværinger, der maatte indkomme fra vedkommende underordnede Myndigheder.

Den egentlige Revision foretages af Overrevisionsdepartementet, delt i 3de Kontorer, af hvilke det ene reviderer Regnskaberne fra Lenene og Stæderne, det andet de civile Statsmyndigheders og det tredje de militære Myndigheders Regnskaber. Hvert Kontor forestaas af en Revisionskommissær med den fornødne Medhjælp.

Decisionerne derimod og Besværingsafgjørelserne sker i Retten, ved hvilken end videre er ansat en Advokatfiskal, som har at paatale Kronens Ret. — Præsidenten fordeler Sagerne til Forberedelse og Foredrag mellem de 6 Kammerretsraader.

Det ovenanførte umiddelbart under Finansdepartementet staaende Bureau for Kontrollen med Brændevinstilvirkningen benytter til sine Virkeled omkring i Riget, hvis samlede Brænderier i 1877 udgjorde 410, dels Overkontrollører, f. T. 12 i Tallet, der udsendes til forskjellige Tider ifølge særlig ministeriel Befaling, dels Kontrollører, der lønnes med Kost, Bolig og Dagpenge.

Med Hensyn til Banker og Kreditanstalter gjælder i Sverige som hos os, at den stigende Civilisation har fremkaldt en Mængde saa vel heraf som af Forsikringsselskaber, Sparekasser o. desl. Vi skulle her indskrænke os til at nævne nogle af de allerbetydeligste. Den almindelige Hypotheksbank, stiftet ved kgl. Anordn. af 26. April 1861, erholdt af Rigsdagen en Grundfond paa 8 Mill. Kr. og har til Formaal at forskaffe Rigets andre talrige Hypothekforeninger, der i det væsentlige svare til vore Kreditforeninger for Landejendomme, de Midler, som de behove til Opfyldelsen af de dem paahvilende Forpligtelser. Den er bemyndiget til at overtage Rigsbankens Fordringer imod Panteforskrivninger i Landejendomme. Den styres af en Ordfører, valgt af Kongen, en Viceordfører, valgt af Rigsgjældskontoret, og 3 af Landets Hypothekforeninger, der alle ere Aktionærer, valgte Medlemmer. Hypothekbankens Gjæld udgjorde efter sidste Regnskab o: 196 Mill. Kr., hvoraf 8½ Mill. Kr. var amortiseret. Jærnkontoret, med en Kapital af over 5½ Mill. Kr., tilsigter at yde Deltagerne Laan og at fremme Jærnværksindustrien. Af Pensioneringsanstalter mærkes Hærens Pensionskasse (Kapital o: 3,750,000 Kr.), Flaadens (o: 2 Mill. Kr. Kapital) og Civiletatens (Totalbeholdning 7,500,000 Kr.) foruden flere

mindre, navnlig for særlige Klasser af Tjenestemænd; de omfatte alle saa vel ældre afgaaede Embedsmænd som disses Enker og Børn. Med Civiletatens Pensionskasse har siden 1867 været forbundet en »Kapital- og Livrenteforsikringsanstalt«. Af Forsikringsanstalter haves der særskilte Anstalter for Byerne og for Landet, saa vel som for Bygninger og for Løsøre med en til omtrent 3000 Mill. Kr. beregnet Risiko, saa vel som forskjellige Søforsikrings-, Livsforsikrings- og Rente- og Kapitalforsikringsselskaber. Søforsikringsselskabernes og Livsforsikringsselskabernes Risiko beregnes f. T. at udgjøre henholdsvis o: 318 og 78 Mill. Kr.

Sverige har som bekjendt en stor Mængde private Banker, i 1878 44, hvoraf 28 ifølge Kundgjørelse af 12. Januar 1874 have Ret til at udstede Sedler (nu dog ej for mindre Beløb end 10 Kr.), og Sparekasser, hvis Tal i 1877 naaede op til o: 330 med en indskudt Kapital af 146,500,000 Kr., foruden at de selv ejede o: 9 Mill. Kr.

Tillæg til første og andet Hovedstykke.

Nogle Oplysninger om Sveriges Statshusholdning.

76. Statsindtægterne.

Vi meddele her Indtægtssiden af Budgettet eller »Statsreguleringen« for 1879 med ubetydelig afrundede Tal, saaledes som det at Repræsentationen er vedtaget, idet vi henvise til, hvad vi allerede ovenfor ved Nr. 23 herom have bemærket.

A. Beholdning fra forrige Budget . . 5,800,000 Kr.
B. Ordinære Indkomster.

1) Grundrenter . . 4,485,000 Kr.
2) Tiender . . . . 1,648,000 —
3) Domæneforpagtningsafgifter . . . . . 2,500,000 —
4) Fyr- og Vagerafgifter . . . . 1,200,000 —
5) Telegrafindt. . 1,400,000 —
6) Jærnvejsindt. . 4,750,000 —
7) Skovindtægt. . 1,000,000 —
8) Andre Indtgtr. 1,917,000 —

Tilsammen . . . 18,900,000 Kr.

C. Extraordinære Indkomster.

Bevillingerne.
1) Toldindtgtr. . . 22,550,000 Kr.
2) Postindtægter 5,000,000 —
3) Stempelpapirsindtægter . . . 3,100,000 —
4) Brændevinstilvirkningsafgift m. v. . . . . . 13,150,000 —
5) Allmänna Bevilning . . . . 4,100,000 —

Tilsammen . . 47,900,000 Kr.

D. Andel i Rigsbankens Vinding for 1876 . . . . 1,350,000 Kr.

77. Statsudgifterne.

Paa samme Maade meddeles her Budgettets Udgiftsside.

A. Udgifter at udgaa og udredes fra Statskontoret.

a) ordinære Udgifter.

1) Kongehuset . . 1,218,000 Kr.

At overføre 1,218,000 Kr.

Overført	1,218,000 Kr.	
2) Justitsforvaltning	3,763,000 —	
3) Udenrigsforvaltning	0,613,000 —	
4) Landforsvaret .	17,289,000 —	
5) Søforsvaret . .	5,348,000 —	
6) Indenrigsforvaltning	4,061,000 —	
7) Ekklesiastikforvaltning . .	9,125,000 —	
8) Finansdepartementet . . .	12,830,000 —	
9) Pensioner . . .	2,241,000 —	
Tilsammen . .		56,488,000 Kr.

b) extraordinære Udgifter.

1) Hær og Flaade (Anskaffelser) .	3,286,000 Kr.	
2) Forskjellige Udgiftr (Jærnbaner)	7,317,000 —	
Tilsammen . .		10,603,000 Kr.

B. Udgifter at udgaa og udredes fra Rigsgjældskontoret.

1) Amortisation af Statsgjæld og Forrentning af Laan	9,419,000 Kr.	
2) Rigsdags- og Revisionsudgft.	0,623,000 —	
Tilsammen . .		10,042,000 Kr.

78. Statens Formuesstatus.

Sveriges Statsgjæld er stiftet i den nyere Tid og hidrører væsentlig fra Laan, som ere gjorte for at fremme Statens Jærnbaneanlæg.

Ved Slutningen af Aaret 1879 udgjorde Statsgjælden et Beløb af lidt over 222 Mill. Kr., hvoraf hen ved 40 Mill. var indenlandsk; den forrentes med 4 à 4¹/₂ og 5 Procent aarlig og afdrages saaledes, at den i sin nuværende Størrelse vil være amortiseret med Aaret 1930.

I indeværende Aar er der blevet rejst et nyt Statslaan, (paa ɔ: 40 Mill: Kr:) som skal anvendes dels til at faa adskillige af de ældre Laan indfriede og den aarlige Renteydelse nedsat (ɔ: til Konvertering af forskjellige ældre Laan), dels til Jærnbaneanlæggenes Fortsættelse.

Sveriges Aktiver angives saaledes (i Aaret 1878):

1) Fonds	77,430,000	Kr.
2) Jærnbaner	157,140,000	—
3) Domæner	13,130,000	—
4) Skove	30,060,000	—
Tilsammen	277,760,000	Kr.

Aktiverne overskyde saaledes f. T. Gjælden med 65 Mill. Kr.

For Aaret 1876 er Sveriges Nationalformue beregnet til 4¹/₂ Milliard (en Milliard = 1000 Millioner) og Nationens Indkomster til 700 Millioner Kr. aarlig; jvfr. Falbe Hansen: »Danmarks Statistik«.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene i Sverige.

---

79. Almindelig Oversigt.

Ved de kgl. Frdgr. af 21. Marts 1862 have de svenske Kommunalforhold i det væsentlige modtaget deres nuværende Ordning. Grundsynet for Ordningen har været det at indrømme Kommunerne for de Anliggender, som begrebsmæssig eller efter den historiske Udvikling ere blevne kommunale, saa megen Selvstændighed og Uafhængighed af Statsmagten som muligt, medens dog visse Beslutninger, som gaa ud paa at rokke ved Kommunens Ejendomsforhold eller binde dens Beboere for et længere Aaremaal, for at faa Gyldighed kræve Billigelse af Kongen eller Landshovdingen, ligesom der til disse Myndigheder kan af private, hvis Ret maatte være tilsidesat ved Kommunens Beslutninger, rejses Besværing til sammes Omstødelse.

Der maa skjelnes mellem Sognekommunerne paa Landet, af hvilke der ved Udgangen af 1877 opgaves at være 2,381, Kjøbstadkommunerne, hvoraf der fandtes 96, derunder 6 Köpinger (jvfr. 1ste Del II Nr. 6), og Lens- eller Landsthingskommunerne, hvis Antal er 25.

80. Sognekommunerne.

Hvert Sogn paa Landet udgjør almindeligvis en Kommune for sig, dog at undtagelsesvis 2 eller flere Kirkesogne ogsaa kunne være forenede til én Kommune, og omvendt en Del af et Kirkesogn kan danne en selvstændig Kommune.

Om de kirkelige og de Skolevæsenet vedkommende Anliggender er allerede handlet ovenfor, henholdsvis Nr. 52 og Nr. 55, og vist, hvorledes de have deres særegne Styrelse og Forvaltning; her er derfor kun Tale om de øvrige kommunale Sager, hvis Omfang og Beskaffenhed omtrent svarer til vore (jvfr. 1ste Del Nr. 87).

Enhver uberygtet, myndig og vederhæftig, i Sognet til Skat ansat svensk Statsborger har Stemmeret i sit Sogns kommunale Anliggender, dog at i Spørgsmaal, som blot vedkomme skyldsat Jord (»hemman«), alene de deltage, som indehave saadan. Skatskyldig til Kommunen er enhver, som i den besidder skyldsat Jord eller driver nogen Næring, eller som der har sit Hjemsted og yder Indkomstskat til Staten af Kapital eller Arbejde. Det Forhold, hvorefter Skatteyderen i Henhold hertil udreder Skat, udgjør hans saakaldte »fyrktal«, hvilket er overordentlig forskjelligt*); men i samme Forhold som Skatteyderen er sat til »fyrktal«, faar ogsaa hans Stemme Vægt i de fleste kommunale Anliggender.

Kommunen kan udøve sin Beslutningsret og Beskatningsmyndighed enten umiddelbart paa almindelige Kommunemøder (»kommunalstämma«) eller ved Repræsentanter (»kommunal-

*) Ifølge statistiske Opgivelser udgjorde i 1871 Antallet af stemmeberettigede med et »Fyrktal« af fra 1—5 i samtlige Landkommuner o: 78,500, af fra 6—10 af o: 60,000, af fra 11—25 o: 101,500, hvorefter Tallet jævnt daler; af stemmeberettigede med over 1000 Fyrktal fandtes 1,012. Sognekommunernes Antal var i dette Aar 2,354 med en Folkemængde af lidt over 3,616,000, og det hele disse tilsammen paaførte Fyrktal udgjorde o: 14,800,000. Middeltallet af »fyrk« paa hver stemmeberettiget var 40.

fuldmägtige«). Det første er Reglen; det sidste kan kun ske, naar det vedtages med over Halvdelen af Kommunens stemmeberettigede Fyrktal; en saadan Vedtagelse kan derefter i de næst paafølgende 5 Aar ikke omgjøres.

I de Kommuner, der ikke benytte Repræsentation, skal der aarlig holdes 3 ordentlige almindelige Kommunemøder og i øvrigt overordentlige efter Indvarsling fra Prædikestolen, naar dertil er Anledning. Disse Forsamlinger vælge selv med Fyrktalsflerhed deres Ordfører og Viceordfører, til hvilke Stillinger udfordres en Alder af 25 Aar.

Hvor derimod Fuldmægtige anvendes, skal Antallet af disse, der skulle være fyldte 25 Aar, og som for 4 Aar ad Gangen, saaledes at Halvdelen afgaar hvert andet Aar, vælges ved Fyrktalsflerhed af de stemmeberettigedes Midte, være 4 Gange saa stort som Kommunalnævnets, hvorom strax nedenfor skal tales, og iblandt dets Medlemmer indtræde uden særligt Valg den almindelige Forsamlings Ordfører og Viceordfører i samme Egenskaber. Disse Fuldmægtige, der træffe deres Afgjørelser med simpelt almindeligt Stemmeflertal, have vel i Reglen samme Beslutningsmyndighed som den almindelige Kommunalforsamling; men bliver der Spørgsmaal om at afhænde nogen Kommunen tilhørende fast Ejendom, eller at paalægge Afgifter for længere Tid end 5 Aar, eller at optage Laan med en længere Afbetalingstid end 2 Aar, da tilfalder desuagtet Afgjørelsen den almindelige Forsamling.

Hvad enten nu Beslutningsretten i Henhold til det ovenfor anførte er forbleven hos Forsamlingen eller lagt i Hænderne paa Fuldmægtige, tilkommer Forvaltningen af Kommunens Anliggender

et Kommunalnævn (Sogneraad), hvis Medlemmer stedse vælges paa almindelig Forsamling i Forbindelse med Ordfører og Viceordfører for Nævnet med Fyrkflertal, i et Antal af fra 3 til 11 efter Kommunens Størrelse. Sognepræsten er selvskreven Medlem. — Nævnet har at udføre de fattede Beslutninger, at bestyre Kommunens Ejendomme, at gjøre aarlig Overslag over Sognets Indtægter og Udgifter, at indkræve de paalagte Afgifter, at vaage over Sikkerhed, Orden, Sædelighed og Sundhed samt Fattigforsorgelsen, med Hensyn til hvilken sidste det tilstedes flere Sogne at forene sig om at oprette Pleje- og Tvangsarbejdsanstalter. I Sager om Sundhedsplejen har vedkommende Provinsial- eller Distriktslæge Ret til at overvære Nævnets Raadslagninger, ligesom Nævnet kan i disse Sager kræve Kronefogdens Bistand. Nævnet har Ret til for visse Tilfælde at ikjende Bøder og at afæske Kommunens Medlemmer personlige Forklaringer.

Dersom en Kommune beslutter Afhændelse eller Pantsætning af nogen den tilhørende fast Ejendom, at optage Laan med længere Tilbagebetalingsfrist end 2 Aar, eller at forhøje Afgifter paa den almindelige Færdsel (f. Ex. Vej-, Bro- og Færgepenge), udkræves Kongens Billigelse. Gaar Beslutningen ud paa at skille sig fra eller forene sig med et andet Sogn til en Kommune, eller at træffe Vedtægter til Fremme af Sædelighed, Sundhed og Retssikkerhed, eller at paalægge Afgifter for længere Tid end 5 Aar, udkræves Landshøvdingens Billigelse. Kongen og Landshøvdingen kunne kun ubetinget forkaste eller bifalde, men ikke paabyde Kommunen, hvorledes den skal handle. Det tilkommer de private Borgere hos Landshøvdingen at anke over en kommunal Beslutning,

naar denne enten krænker hans særlige Ret, eller naar den er bleven tilvejebragt paa ulovlig Maade, eller naar den staar i Strid med almindelig Lov og gjældende Anordning. Landshøvdingens Afgjørelse kan atter indankes for Kongen.

81. Kjøbstadkommunerne.

Hver Stad med sammes Jordtilliggende udgjør en Kjøbstadkommune for sig; til Kjøbstadkommunerne henregnes imidlertid ogsaa, som nys anført, 6 af de 20 Köpinger, som findes i Riget.

Om de kommunale Kirke- og Skolemyndigheder henvises til det tidligere.

Stemmeretten i de almindelige Kommunalanliggender (Frdgn. 21. Marts 1862) er i Kjøbstæderne i alt væsentligt knyttet til de samme Forudsætninger som paa Landet; kun at den stemmeberettigede her ikke sættes i Fyrktal, men faar en Stemme mere for hver Krone, han udreder til Staten i Indkomstskat af Kapital eller Arbejde, dog at ingen enkelt herigjennem kan faa flere Stemmer, end som svarer til $^1/_{50}$ af hele Stadens Stemmetal*).

Alle Stæder med over 3000 Indbyggere skulle, og alle mindre Stæder kunne under Iagttagelse af samme Fremgangsmaade som Sognene udøve deres Beslutnings- og Beskatningsmyndighed ved Fuldmæg-

*) For 1871 angaves der af stemmeberettigede med én Stemme at være i samtlige Kjøbstæder med en Befolkning af over 556,000 Mennesker ɔ: 45,800, med 2 Stemmer ɔ: 10,650, med 3 Stemmer ɔ: 3,100 o. s. v. jævnt dalende; med over 100 Stemmer var der ɔ: 1,400, hvoraf over Halvdelen i Stockholm og Gøtheborg. Middeltallet af Stemmer for en stemmeberettiget var 11.

tige (Borgerrepræsentanter, Byraad), som da i et Antal af fra 20 til 60 efter Folkemængden vælges paa en almindelig af Magistraten indvarslet Kommunalforsamling (»allmän rådstuga«). Om Fuldmægtigenes Valgtid, personlige Egenskaber, Ordførervalget og om deres Myndighed, gjælde ligeledes selv samme Regler som for Landet, og de af dem fattede Beslutninger udkræve dels den almindelige Kommunalforsamlings, dels Kongens og Landshovdingens Billigelse i de samme Tilfælde som henholdsvis de sognekommunale Beslutninger; ej heller er der i Henseende til de privates Besværingsret nogen Forskjel.

Derimod træde i Kjobstæderne Magistraterne i Stedet for de kommunevalgte Sognenævn og udøve de disse overdragne Hverv, dog at der tilkommer dem noget større Myndighed lige overfor Kommunalfuldmægtigene, hvis Beslutninger de kunne standse, naar de finde dem ulovlige. Under Magistraten er der til Udførelse af forskjellige af Fuldmægtigenes Beslutninger dannet særlige Styrelser. Blandt disse mærkes »drätselkamrene«, hvilke forvalte Kommunernes Indkomster, besørge Udbetalinger o. desl., Sundhedsnævn (»helsovårdsnämnd«), paabudne ved Frdgn. af 25. Septbr. 1874, Fattigforsørgelsesnævn, Bygningsnævn, Brandchefer, Stadsingeniører o. fl.

Hvad særlig Stockholm angaar, da tæller den 100 Stadsfuldmægtige, der vælges i 5 Valgkredse, saaledes at hver af disse udnævner 20. Overstatholderen er selvskreven Ordfører, og hans Stadfæstelse er i Reglen fornøden for at give de fattede Beslutninger Gyldighed; men han deltager ej i Forhandlingerne om Beslutningerne. Møder holdes hver anden Maaned, og naar ellers Omstændighederne kræver det. Fuldmægtigene udnævne af deres Midte, foruden et

»Beredningsudvalg« paa 10 Medlemmer, hvis Hverv er at følge Hovedstadens Forvaltningsanliggender i det enkelte og vaage over de fattede Beslutningers Udførelse, et Kæmneri eller »Drätselnämd«, som har Forvaltningen af Stadens Ejendomme og Kasser, delt i 3de Afdelinger og med en stor Mængde forskjelligartede Kontorer (bl. a. for Vej- og Gadevæsen, Avktionsvæsen, Pantelaanervæsen o. s. v.) under sig, et Fattigforsørgelsesnævn, et Handels- og Søfartsnævn (der noget minder om vort Grosserersocietets Komité), Bygningsnævn, Sundhedsnævn og Mandtalsnævn, som fører Tilsyn med Mandtalslisterne og Skatteudskrivningen.

82. Lens- eller Landsthingskommunerne.

I hvert Len skal ifølge Frdgn. 21. Marts 1862 findes et Landsthing (Amtsraad), sammensat af mindst 20, i øvrigt i Forhold til Folkemængden for 2 Aar ad Gangen valgte Ombud for Lenets Thinglag og Stæder, dog herfra undtagne de Byer, som have over 26,000 Indbyggere, i hvilke Stadsfuldmægtigene udøve Landsthingsmedlemmernes Funktioner. I Kalmar Len findes undtagelsesvis 2de Landsthing, det ene for den nordlige, det andet for den sydlige Del, saa at det samlede Antal Landsthing bliver 25.

Paa Landet udøves Valgretten almindeligvis ved Valgmænd, valgte paa almindeligt Kommunalmøde med Fyrktalsflerhed, under Herredshøvdingens Forsæde; i Stæderne foregaa Valgene umiddelbart efter de for Valg til de forskjellige kommunale Hverv gjældende Regler. Valgbar er enhver 25-aarig Mand, som har Stemmeret i den Valgkreds, for hvilken Valget sker.

Landsthingene sammentræde aarlig en af Thinget

selv forud bestemt Mandag i September Maaned i Lenets Hovedby med en Samlingstid af 6 Dage, som dog, om fornødent, af Thinget kan forlænges med 2 Dage. Ordføreren udnævnes af Kongen, og Landshøvdingen har Ret til at deltage i Forhandlingerne, men har ingen Stemmeret. Forhandlingerne ere offentlige. Saa vel Kongen som Medlemmerne ere berettigede til at fremsætte Forslag.

Foruden som tidligere ommeldt at vælge Medlemmerne af Rigsdagens første Kammer, ere Landsthingene berettigede til at raadslaa og beslutte om de for Lenet fælles Anliggender, især om hvad der vedrører Jordbrugets og Næringsvejenes Opkomst, Samfærdselsvæsenet og almindelige Sikkerhedsforanstaltninger, Sundhedsplejen, Undervisningsvæsenet o. s. v. Landsthingene, som i øvrigt have adskillige ikke ubetydelige Indtægter (bl. a. ¹/₅ af de Afgifter, som indkomme for Retten til at udskjænke Brændevin i Detail), ere beføjede til at tilvejebringe de for deres Virkeomraade nødvendige Midler dels ved Paaligning paa Lenets skattepligtige Indvaanere dels ved at rejse Laan.

Kongens Samtykke til Landsthingets Beslutninger udfordres, for saa vidt de gaa ud paa at afhænde eller pantsætte fast Ejendom, eller stifte Laan mod længere Afbetalingstid end 5 Aar; mod de fattede Beslutninger har Landshøvdingen et Veto (ɔ: Standsningsret), som dog af Thinget kan undergives Kongens Prøvelse.

I Aaret 1876 udgjorde Sogne- og Kjøbstadkommunernes Indkomster med Skatter, Renter, Legatbeløb o. s. v. i afrundede Tal ɔ: 40,400,000 Kr., hvoraf for Stæderne 20,600,000 Kr. Af Indtægternes samlede Beløb hidrørte noget over 22 Mill. Kr. fra Paaligning og

over 3,700,000 Kr. fra den disse Kommuner tillagte Andel i Brændevinsudskjænkningsafgifter og Vinding paa Brændevinsbolag (Aktieselskab). Udgifterne udgjorde til samme Tid ɔ: 42,600,000 Kr., deraf for Stæderne over 22½ Mill. Kr.; af de samlede Udgifter anvendtes til kirkelige Øjemed ɔ: 8,700,000 Kr., til Skolevæsen over 7,700,000, til Fattigvæsen (Antallet af fattigunderstøttede Personer angives til hen ved 194,000) ɔ: 6,800,000 Kr. og til andre Øjemed (Vejvæsen, Jærnbaner og Bygninger) over 19,200,000 Kr.

Ved Slutningen af 1877 paahvilede der Kjøbstadkommunerne en Gjæld af i alt ɔ: 59 Mill. Kr. (deraf Stockholm 15 Mill. og Götheborg 11½ Mill.) og Landkommunerne en Gjæld af ɔ: 8 Mill. Kr., medens Kommunerne til samme Tid — bortsét fra Kirker, Præstegaarde o. dsl. — ejede Aktiver af Værdi ɔ: 129 Mill. Kr., deriblandt 1,915 Fattiggaarde med Plads til ɔ: 32,000 Personer. — Af de nævnte Aktiver udgjorde Kjøbstadkommunernes Andel ɔ: 84½ Mill. Kr. (deraf Stockholms ɔ: 19 Mill. og Götheborgs ɔ: 11 Mill.).

Lenskommunernes Indtægter udgjorde i 1876 lidt over 2 Mill. Kr. og deres Udgifter omtr. 1,820,000 Kr.

Fjerde Hovedstykke.

Det almindelige, statsborgerlige Forhold i Sverige.

83. Fremmedes Retsstilling.

Idet bemærkes, at Hovedforskjellen mellem de statsundergivnes Vilkaar, ligesom i Danmark, beror paa, om de ere fremmede eller Statsborgere, der i det svenske Retssprog betegnes som »Medborgere«, henvise vi, hvad den begrebsmæssige Adskillelse mellem dem angaar, til 1ste Dels 4de Hovedstykke.

Da Pastvang er afskaffet, kunne fremmede i Reglen frit begive sig ind i Landet og tage Ophold der, idet de for Person og Ejendom nyde Beskyttelsen af de almindelige Love, men paa den anden Side ere forpligtede til at lyde og efterkomme disse. I følgende Retninger ere de imidlertid særlige Indskrænkninger underkastede:

a) De kunne ikke i Riget erhverve og besidde fast Ejendom (»fastighet«) uden særlig kongelig Tilladelse (Kdgrlse. 3. Oktbr. 1829).

b) En lignende Tilladelse udfordres for, at Udlændinge, herfra dog Normænd undtagne, kunne faa Ret til at drive Handel, Haandværk og Søfartsnæring, jvfr. Kdgrlse af 20. Juni 1879, hvorefter Tilladelsens Erhvervelse er blevet knyttet til visse faste Regler (21 Aars Alder, godt Rygte, Sikkerhedsstillelse for 3 Aars Afgifter til vedkommende Kommune).

Til at drive den saa kaldte Prøvehandel udfordres ligesom hos os Løsning af særlig Bevilling paa vedkommende Grænsetoldsted; men ogsaa herfor fritages Normænd med Hensyn til norske Produkter.

c) Udlændinge have ikke Adgang til Landets Embeder; dog er det ved Rgsf. § 28 tilladt Kongen til Universitetslærere (det theologiske Fakultet undtaget) og til Lærere ved andre Anstalter for Videnskab, Kunst og Kunstflid (»slöjd«) samt til Lægeembeder at »kalde Udlændinge af udmærket Fortjeneste og den rene evangeliske Lære« og »udi militære Embeder nytte Mænd af sjælden Dygtighed, men dog ikke til Fæstningskommandanter«.

d) Udlændinge kunne ikke deltage i de kommunale Valg og Valgene til Rigsdagen eller benyttes til borgerlige Ombud, men ere paa den anden Side

fritagne for de Byrder, der blot lægges paa Statsborgere (Værnepligt o. dsl.).

Det er i øvrigt en Selvfølge, at Udlændinge paa Grund af deres løse Forhold til Statsmagten i Reglen ville blive udleverede for Forbrydelser (dog ej politiske) og let udsætte sig for Udvisning, naar deres Nærværelse af Politihensyn eller paa Grund af Trang eller af andre Aarsager bliver til Ulempe for Riget.

84. Statsborgernes Retsstilling.

a. Stiftelse af Statsborgerretten.

I Reglen stiftes Medborgerretten:

ved Fødsel i selve Landet eller af Forældre, der selv have Statsborgerret, under midlertidigt Ophold i Udlandet;

ved Ægteskab af fremmed Kvinde med en svensk Statsborger, og

ved Optagelse eller Naturalisation.

Ifølge Rgsf. § 28 Nr. 2 tilkommer det Kongen »til svensk Medborger at optage udenlandsk Mand (eller Kvinde) under Vilkaar, som nærmere fastsættes ved Lov«. En saadan Lov er udkommet under 27. Febr. 1858; der udfordres ifølge denne for at opnaa Medborgerret en Alder af 21 Aar, et godt Rygte, 3 Aars Ophold i Riget og Udsigt til at kunne forsørge sig. Er vedkommende alt af Kongen bleven antaget i Statens Tjeneste, eller har han gjort sig hæderlig bekjendt i Kunst, Videnskab eller borgerlig Næring, kan Medborgerretten endog vindes før de 3 Aars Forløb. Bevilges Ansøgningen, skal paagjældende aflægge Huldskabs- og Troskabsed til Kongen og løse sig fra sit tidligere statsborgerlige Forhold til anden Magt.

b. Fortabelse af Statsborgerretten.

Statsborgerretten tabes ved Udvandring for bestandig, hvortil hyppig kgl. Tilladelse søges, skjønt den næppe er nødvendig, ved uden kongelig Tilladelse at træde i fremmed Stats Tjeneste, ved Optagelse som Statsborger i et fremmed Land, naar dette herfor fordrer Opgivelse af den tidligere Statsborgerret, ved en Kvindes Ægteskab med en fremmed Statsborger.

c. Statsborgerforholdets Virkninger.

Statsborgeren delagtiggjøres i alle Statslivets Goder og Rettigheder, men underkastes ogsaa de med samme forbundne Byrder og Forpligtelser.

Følgende er de vigtigste enkelte statsborgerlige Rettigheder:

1) Fri og uhindret Adgang til at paatale sin Ret ved Domstolene og til at indgive Ansøgninger og Henvendelser til Kongen og de offentlige Myndigheder under Iagttagelse af den derfor foreskrevne Fremgangsmaade, jvfr. bl. a. kgl. Skrivelse af 14. Juni 1822.

2) Tros- og Religions- eller Samvittighedsfrihed. Rgsfs § 16 paalægger Kongen »ingens Samvittighed at tvinge eller lade tvinge, men at skjærme hver og en ved en fri Udøvelse af sin Religion, saa vidt han derigjennem ikke forstyrrer Samfundets Ro eller almen Forargelse afstedkommer«. Lovgivningen bevarede imidlertid en Del Forskrifter, som stod i Strid hermed, navnlig Bestemmelsen om Landsforvisning og Arverets Forbrydelse for Affald fra Statskirken og Kjætteri, og først ved 2de Forordninger af 23. Oktober 1860, og senest ved Frdgn.

31. Oktbr. 1873 ere de væsentligste af de Baand, som i saa Henseende hvilede paa Undersaatterne, blevne hævede. Enhver, som er over 18 Aar, kan efter gjentagende med 2 Maaneders Mellemrum at have anmeldt saadant for sin Sognepræst udtræde af Statskirken og lade sig optage i et andet Trossamfund. Ligeledes kunne Børn af Statskirken over 15 Aar frit søge andre Trossamfunds Skoler.

Afvigende Trosbekjendelse (kristelig og jødisk) udelukker i Reglen ej længer fra Embeder og offentlige Bestillinger eller fra Udøvelsen af kommunale og repræsentative Rettigheder; dog beror det paa Kongen, om en én Gang ansat Embedsmand, som skifter Religion og forlader Statskirken, skal beholde sit Embede eller ikke. Fremmede Trosbekjendere ere fritagne for at svare de for særlige kirkelige Forretninger fastsatte Afgifter til Statskirkens Præster, naar de ej benytte deres Bistand; de kunne indgaa borgerligt Ægteskab (for Kronefoged eller Magistrat); deres Børn ere undergivne den almindelige Undervisningstvang, men fritages for Religionsundervisning, naar de besøge de statskirkelige Skoler.

3) Ret til Beskyttelse for sin Person og Ret til blot at dømmes af lovlig Domstol efter lovlig Rettergang i alle borgerlige og kriminelle Sager jvfr. Rgsf. § 16, der foreskriver, at »Kongen ikke maa lade nogen fordærve til Liv, Frihed, Ære og Velfærd, uden han lovlig er overbevist og dømt«, men der savnes endnu grundlovmæssig betryggende Bestemmelser med Hensyn til Betingelserne for Varetægtsfængsling og dennes Varighed (jvfr. 1ste Del Nr. 101 3dje St.)

4) Boligens, Breves og Papirers Uantastelighed anerkjendes vel som Grundsætning i

Rgsf. § 16, naar den forbyder Kongen »ingens Fred i hans Hus at forstyrre eller lade forstyrre«; men der savnes ligeledes her saadan særlig Betryggelse mod Misbrug, som vor Grundlov hjemler (Dommerkjendelse).

5) Ejendomsretten er ukrænkelig jvfr. Rgsf. § 16. Fr. 14. April 1866 tilsteder Kongen at paalægge privat Mand eller Kommune eller Stiftelse at afstaa Jord eller Bygning til almindeligt Bedste; men der skal derfor ydes ham Erstatning, som, hvis ej anden Overenskomst opnaas, af et udvalgt Nævn skal sættes til den afstaaede Ejendoms fulde højeste Værdi.

6) Fri og lige Adgang til Erhverv og borgerlig Næring, jfr. ovenfor under Nr. 34.

7) Adgang til Fattigunderstøttelse for den, som ikke kan ernære sig og sine, og til fri Undervisning i Almueskolen anerkjendes saa vel i Fattigfrdgn. af 13. Juli 1853 som i Skoleanordningen af 18. Juni 1842.

8) Ret til ved Trykken at offentliggjøre sine Tanker under Ansvar for Domstolene er ikke blot hævdet i Rgsf. §§ 86 og 108, men ydermere sikret ved Frdgn. 16. Juli 1812 med de Forandringer, sidst nævnte senere er undergaaet. Censur er ligesom hos os forbudt; men naar Justitsministeren har beordret Paatale af et trykt Skrift, kan han lade det beslaglægge — blelægge med »qvarstad«, som det hedder — ved paagjædende Landshøvding eller Magistrat, indtil endelig Dom er faldet. Trykkefrihedssager anlægges ved Raadsturet, men Afgjørelsen af Spørgsmaalet, om og hvorvidt den anklagede er skyldig, sker ved Nævninger eller Edsvorne, 9 i Tallet, ved hvis Udvælgelse Parterne have Adgang til at udøve Forkastel-

sesret. Til Skyldigfindelse udkræves $^{2}/_{3}$ af Stemmerne.

9) Forenings- og Forsamlingsfriheden findes ikke særlig omhandlet i Grundlovene; men af Frdgn. 6. Febr. 1849 samt Straffelovens Kap. 10 § 14 fremgaar det klarlig, at den sidst nævnte tilkommer Borgerne, naar intet foretages, som strider mod Lov eller forstyrrer den offentlige Orden. Om Tid og Sted for de offentlige Sammenkomster skal Politiet, som har Ret til at overvære dem, men ikke kan hindre eller opløse dem, naar intet lovstridigt forefalder, forud underrettes; det maa imidlertid paa Forhaand være berettiget til at forbyde dem, hvis de agtes afholdte under aaben Himmel og under Omstændigheder, der kunne udsætte den offentlige Orden for Fare. I Tilfælde af Opløb maa den væbnede Magt ikke indskride, forinden Mængden af den borgerlige Øvrighed 3 Gange i Kongens Navn er bleven opfordret til at skilles.

10) Borgerlig Lighed eller Lighed for Lovene er vel i det væsentlige gjennemført, nemlig efter den i 1866 foregaaede Ophævelse af den tidligere Stænderrepræsentation; imidlertid er der dog endnu stedse forbeholdt den svenske Adel enkelte Forrettigheder, af hvilke de vigtigste ere, at den i Sager om Arv og Formynderskab har vedkommende Hofret til umiddelbart Værnething, og at den kan samles til ordentlige Møder paa Ridderhuset i Stockholm hvert 3dje Aar (og oftere til overordentlige Sammenkomster) for at beslutte om Anliggender vedrørende de Ridderskabet tilhørende Pengemidler og om Standens Rettigheder, som ikke uden dens Samtykke kunne forandres.

Kaldsretten til visse Præstekald (jvfr. Nr. 51) og Skattelempelsen med Hensyn til »frälse Säterierne« (jvfr.

Nr. 69) tilkommer Besidderen af vedkommende priviligerede Ejendom, hvad enten han er adelig eller ikke.

11) Adgang til Landets Embeder (jvfr. dog foran Nr. 83 c).

12) Adgang til at deltage i de kommunale og kirkelige Valg samt til Rigsdagen, saa vel i Henseende til Valgret som til Valgbarhed.

13) Ret til at paakalde de svenske Statssendebuds og Konsulers Bistand overalt, hvor man færdes i Udlandet.

14) Ret til Beskjærmelse mod Udlevering til fremmede Magter, for saa vidt ej Traktaterne undtagelsesvis have bestemt anderledes.

Det følger i øvrigt af Sagens Natur og fremgaar til Dels allerede af, hvad ovenfor er blevet anført, at adskillige af de nævnte Rettigheder ogsaa komme Udlændingene til Gode enten i samme Omfang som Statsborgerne eller dog med nogen Begrænsning.

De statsborgerlige Forpligtelser bestaa fornemmelig, foruden i Lydighed mod Lovene og de lovlige Myndigheder, i Skyldigheden at udrede de offentlige Byrder og Paalæg, at overtage de borgerlige Ombud og at deltage i Landets Forsvar (Værnepligten).

d. Indfødsretten.

Indfødsret og Statsborgerret dække i alt væsentligt hinanden efter svensk Ret; den eneste Forret, der kan siges at være forbeholdt den indfødte svenske Statsborger, er den, som flyder af Rgsf. § 4 jvfr. § 28 Nr. 2, nemlig at Kongen til Medlemmer af Statsraadet, som tidligere anført, kun kan kalde »indfødte svenske Mænd«.

C.

Norges særlige statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Norges Statsforfatning.

85. Forfatningslovene.

Den oprindelige norske Grundlov er af 17. Maj 1814 og vedtoges paa det bekjendte under Kristjan Frederik i Ejdsvold sammenkaldte Rigsmøde. Den kort efter indtraadte Forbindelse med Sverige nødvendiggjorde imidlertid flere Lempelser i denne, hvilke, tillige med adskillige heraf uafhængige Ændringer, indeholdes i den omdannede, endnu gjældende Grundlov af 4. Novbr. 1814, som imidlertid i Tidernes Løb har modtaget ikke faa, betydningsfulde Tillæg og Forandringer, der ere blevne indsatte i Texten, som om de fra først af havde staaet i denne.

Norges gjældende Grundlov bestaar af 112 §§ i 5 Afdelinger: A. Om Statsformen og Religionen (§§ 1 og 2); B. Om den udøvende Magt, Kongen og den kongelige Familie (§§ 3—48); C. Om Borgerret og den lovgivende Magt (§§ 49—85); D. Om den dømmende Magt (§§ 86—91), og E. Almindelige Bestemmelser (§§ 92—112). Den er underskrevet af det da i Kristiania samlede overordentlige Storthings 78 Medlemmer, forsynet med en Tiltrædelsespaategning af de af den svenske Regering befuldmægtigede Kommissærer og derefter under

10. Novbr. kundgjort samt paa Kongens Vegne stadfæstet af Kronprins Karl Johan.

Foruden de tidligere ommeldte unionelle Grundlove skal af vigtige Retsbestemmelser for Norges særlige Forfatningsforhold nævnes Rigsretsreglementet af 18. Septbr. 1815 og Ansvarlighedsloven for Statsraadets og Højesterets Medlemmer af 7. Juli 1828.

Første Afsnit.

Kongemagten.

86. Kongens Stilling i Almindelighed.

Saa vel herom som om Betingelserne for Kongemagtens Erhvervelse og Udøvelse og om de kongelige Æresrettigheder m. v. henvises til Hovedafdeling A, hvor ligeledes de Kongen som Unionskonge tilkommende Myndigheder ere omhandlede. Her er blot Anledning til at fremhæve, at N. Grl.s § 1 udtrykkelig udtaler, at »Norge er et frit, selvstændigt, udeleligt og uafhængigt Rige« med en indskrænket og arvelig monarkisk Regeringsform, samt at det i § 3 hedder, at »den udøvende Magt er hos Kongen«.

Ligesom i de tvende andre Riger er Kongen ansvarsfri; »Ansvarligheden paaligger hans Raad«. (N. Grl. § 5).

87. De enkelte kongelige Myndigheder.

De vigtigste af disse ere:

I. I Henseende til den udøvende Magt.

1) Kongen udnævner og afskediger Statsraadets Medlemmer og fordeler Forretningerne blandt disse efter sit Godtbefindende (N. Grl. §§ 12 og 22).

2) Kongen har den højeste Befaling over Rigets Land- og Sømagt (N. Grl. § 25).

Land- og Sømagten maa ikke uden Storthingets Samtykke forøges eller formindskes, ej heller overlades i fremmede Magters Tjeneste; ingen fremmede Krigsfolk undtagen Hjælpetropper mod fjendtligt Overfald maa inddrages i Riget uden Storthingets Samtykke.

I Fredstid maa ingen andre end norske Tropper være stationerede i Norge og ingen norske Tropper i Sverige. Kongen kan dog i Sverige have norsk Garde af frivillige (hvervede) og for højst 6 Uger om Aaret sammenkalde de nærmeste Tropper af begge Rigers Krigsmagt til Vaabenøvelse inden for hvilket som helst af Rigernes Grænse, dog ej mere end 3000 Normænd i Sverige og omvendt.

Til Angrebskrig maa Norges Tropper og Roflotille ikke anvendes uden Storthingets Samtykke. Den norske Flaade skal have sine Værfter og i Fredstid sine Stationer eller Havne i Norge.

Det ene Riges Krigsfartøjer maa ikke besættes med det andets Søfolk, uden for saa vidt de frivillig tage Hyre.

Landværnet og de øvrige norske Tropper, som ikke til Linietropper kunne henregnes, maa aldrig bruges uden for Norges Grænser.

3) Kongen beskikker alle civile, gejstlige og militære Embedsmænd, som, forinden de tiltræde deres Embede, sværge Forfatningen og Kongen Troskab og Lydighed (N. Grl. § 21).

Til at blive Embedsmand udfordres enten Indfødsret eller et tiaarigt Ophold i Landet; dog kunne fremmede undtagelsesvis kaldes til Lærere ved Universitetet og de lærde Skoler, til Læger samt til Konsuler. En Dommer skal være fyldt 25 Aar; en Højesteretsdommer eller Overøvrighedsperson 30 Aar (N. Grl. §§ 91 og 92).

Embedsmænd, ansatte ved Statsraadets Kontorer, Statssendebud, Konsuler, gejstlige og verdslige Overøvrighedspersoner, Regiments- og Korpschefer og Fæstningskommandanter samt Skibschefer kan Kongen afske-

dige, saaledes at deres Pension, ligesom Embedsmænds overhovedet, bestemmes af næste Storthing; andre Embedsmænd kunne kun afskediges ifølge Dom (N. Grl. § 22). Om og hvor vidt Embedsmænd overhovedet skulle have Pension, afhænger af Storthinget alene. Deres Enker og uforsorgede Børn faa almindeligvis kun Pension, naar Manden har sat Livet til i Statens Tjeneste eller særlig har udmærket sig.

4) Kongen kan meddele Ordener, til hvem han vil, »til Belønning for udmærkede Fortjenester, der offentlig maa kundgjøres«, men ej anden Rang og Titel end den, ethvert Embede medfører. Ingen personlige eller blandede arvelige Forrettigheder maa for Fremtiden tilstaas nogen (N. Grl. § 23).

Ved Kundgjørelse af 21. Avg. 1847 oprettedes St. Olafs Ordenen med 3 Klasser: Storkors, Kommandører af 1ste og 2den Grad og Riddere; allerede i 1819 indstiftedes en Medaille for Borgerdaad, og i Anledning af Kroningen i Trondhjem har Kong Oskar 2 indstiftet en »Belønningsmedaille« for Fortjenester af det kgl. Hus, af Kunst, Videnskab og Literatur m. v. samt i 1877 en Medaille for Fortjenester af det norske Landbrug. — Embedernes Rangfølge indeholder 18 Nummere. — Ligesom Adel ifølge det nys anførte ikke fremtidig kan meddeles nogen, saaledes vil ifølge Adelsloven af 1. Avg. 1821 alt endnu bestaaende Adelskab i Løbet af faa Aar være ophørt.

5) Kongen drager Omsorg for Kundgjørelsen og Efterlevelsen af Landets Love, som stedse skulle udfærdiges i Landets Sprog og udgaa i Kongens Navn (N. Grl. § 81, jvfr. dog nedenfor under 10).

Ved Lov 1. April 1876 har Norge ligesom Danmark faaet en Lovtidende, gjennem hvilken Lovene offentliggjøres i Stedet for paa de tidligere brugelige Maader.

6) Kongen kan ved Anordning nærmere bestemme Forhold, som det efter Lovenes Bydende

eller Sagens Natur tilkommer Regeringen at ordne, saasom udstede Vejledninger og Instruktioner for Embedsmyndigheder, Regulativer o. dsl.

7) Kongen kan meddele Undtagelser fra Lovenes almindelige Bydende — hvad angaar Forhold, som ere blevne ordnede ved ny efter 1814 udstedte Love, for saa vidt de udtrykkelig hjemle en slig Myndighed — og hvad angaar Forhold, som endnu væsentlig afgjøres efter den ældre, før 1814 gjældende Ret, for saa vidt der under dennes Herredømme allerede havde dannet sig Sædvane for Anvendelsen af den kgl. Bevillingsmagt (jvfr. N. Grl. § 95 jvfr. § 94).

II. I Henseende til den lovgivende Magt og Statshusholdningen.

8) Kongen aabner og slutter Storthingets Møder. Det ordentlige Storthing kan ikke uden Kongens Samtykke være samlet længere end 2 Maaneder (N. Grl. § 80). Kongen kan sammenkalde Storthinget til overordentlige Sammenkomster, hvis Varighed beror paa ham (N. Grl. § 69 og § 70), og paa Grund af Fjendevold og Smitsot indkalde et ordentligt Storthing til Møde anden Steds i Riget end i Kristiania (N. Grl. § 68).

Storthinget kan ikke opløses, saaledes som Tilfældet er saa vel i Danmark som i Sverige.

9) Kongen kan for Storthinget lade fremsætte Forslag til Love og andre Beslutninger (N. Grl. §§ 74 og 76)

10) Kongens Samtykke udfordres for at give Storthingets Beslutninger Retsgyldighed (N. Grl. § 80 og § 78) i alle de Tilfælde, hvor det ikke særlig er erklæret for ufornødent (N. Grl. § 82). Billiger Kongen ikke en Beslutning, sender han den tilbage til Storthinget med Angivelse af sine Grunde, hvorefter den

ikke mere af det da samlede Storthing maa forelægges ham. Alle de Storthingsbeslutninger, som Kongen ikke udtrykkelig har tilkjendegivet Storthinget at ville stadfæste, forinden Thinget hjemsendes, anses som forkastede (N. Grl. § 80).

Imidlertid bestemmer § 79, at hvis en Beslutning er blevet uforandret vedtaget af 3 ordentlige Storthing, sammensatte efter tre forskjellige, paa hinanden følgende Valg og indbyrdes adskilte ved mindst to mellemliggende ordentlige Storthingssammenkomster, uden at der i Mellemtiden, fra den første til den sidste Vedtagelse af Storthinget, er blevet fattet nogen fra samme afvigende Beslutning, og den derefter forelægges Kongen med Begjæring, at »han ikke vil nægte en Beslutning sin Sanktion, som Storthinget efter det modneste Overlæg anser for gavnlig«, saa vorder den Lov, om end Kongens Sanktion ikke paafølger, inden Storthinget adskilles (N. Grl. § 79).

Efter denne Bestemmelse har Kongen i Norge, saa vidt almindelige Lovgivningssager vedrører, ikkun saa kaldet suspensivt ɔ: opsættende, i Modsætning til det i Danmark og Sverige indrømmede endelige Veto.

De Love, som paa denne Maade maatte komme i Stand, udgaa ikke i Kongens Navn.

Det ommeldte Lovsted (§ 79) handler ikkun om almindelige Love, og da N. Grl. § 112 ikke udtrykkelig nævner, at kongelig Stadfæstelse udkræves til Grundlovsforandringer (jvfr. nedenfor under Nr. 95 c), omtvistes det, hvorvidt der overhovedet tilkommer Kongen noget Veto med Hensyn til Grundlovsændringer samt, for saa vidt det maatte tilkomme ham, om det, saaledes som i andre Stater, er absolut eller, saaledes som lige overfor almindelige Lovforslag efter N. Grl. § 79, blot suspensivt. Tidligere Storthing, navnlig Storthinget i 1824, have erkjendt, at der maatte tilkomme Kongen absolut Veto, hvilket ogsaa udtales af den norske Regering i dens Indstilling til Kongen om at nægte

Stadfæstelse paa Grundlovsforslaget om Statsraadernes Ret til at deltage i Storthingets Forhandlinger (jvfr. nedenfor Nr. 95 a 6), men dette har Storthinget i Mødet af 9de Juni 1880 bestemt forkastet — uden at det imidlertid med Tydelighed ses, om det overhovedet har villet nægte Kongemagtens Veto, eller dog har indrømmet det suspensive Vetos Berettigelse —, idet det har tilstillet den norske Regering det nys omhandlede af Storthinget 3de Gange vedtagne Lovforslag med Anmodning om — uagtet Kongens Nægtelse af dets Stadfæstelse — at kundgjøre det som gjældende Grundlov. Dette har den norske Regering, som væsentlig støtter sin Opfattelse af det kongelige Veto til den ovennævnte Regel i N. Grl. § 80, imidlertid afslaaet (Resolution af 15. Juni 1880), og der er saaledes opstaaet en alvorlig Uoverensstemmelse mellem Statsmagterne, hvis Følger endnu ikke lade sig overskue.

11) Kongen kan ifølge N. Grl. § 17 give og ophæve Anordninger, der angaa Handel, Told, Næringsveje og Politi, hvilke dog ikke maa stride mod Forfatningen og de efter denne udstedte Love. De gjælde foreløbig til næste Storthing. Medens denne Kongens foreløbige Lovgivningsmyndighed udtrykkelig i Modsætning til vor Statsret (D. Grl. § 25) er begrænset til et snævert Omraade, er dens Anvendelighed paa den anden Side ikke som hos os indskrænket til »paatrængende Tilfælde«.

12) Kongen vaager over, at Statens Ejendomme og Regalier bestyres paa den af Storthinget bestemte og for Almenvæsenet nyttigste Maade (N. Grl. § 19) og lader de af Storthinget paalagte Skatter indkræve og anvende efter den for dem vedtagne Bestemmelse. — Den norske Statskasse forbliver i Norge, og dens Indtægter anvendes alene til Norges Tarv (N. Grl. § 18).

III. I Henseende til den dømmende Magt.

13) Kongen har Ret til at benaade Forbrydere, efter at Dom er faldet; men Forbryderen har Valget mellem at modtage Naaden eller underkaste sig Straffen. I de af Odelsthinget for Rigsretten anlagte Sager kan ingen anden Benaadning end Fritagelse for idømt Livsstraf finde Sted (N. Grl. § 20).

Benaadning før Dom (ɔ: Amnesti) kan Kongen ikke meddele; hertil vil i Norge udfordres Lov.

Om den kongelige Myndigheds Udøvelse ved Rigsret, Regentskab og i visse Tilfælde ved sammensat Statsraad er handlet paa sit Sted i det foregaaende under Hovedafdeling A.

Andet Afsnit.

Statsraadet.

Norges Statsraad er saa vel i sin Ordning som Virksomhed beregnet ikke blot paa det Tilfælde, som i andre Lande er det sædvanlige, at Kongen opholder sig i Landets Hovedstad eller i alt Fald dog i Landet, men ogsaa og fornemmelig paa det Tilfælde, som her danner Reglen, at Kongen er fraværende i Naboriget.

Her skulle først fremstilles Reglerne om Statsraadets Dannelse, Forhandlingsmaade og Omraade i dets Helhed og Almindelighed og derefter Bestemmelserne om Statsraadets Deling under Kongens Fraværelse og den det for dette Tilfælde tillagte Stilling.

88. Statsraadet i dets Helhed.

a. Sammensætningen.

Ifølge N. Grl.s §§ 12 og 14, saaledes som disse nu ved Grundlovsbestemmelsen af 5. Juni 1873 ere omdannede, skal Statsraadet tælle 9 Medlemmer, nemlig 2 Statsministre og i det mindste 7 andre

Medlemmer; men ligesom Kongen kan beskikke en Vicekonge, der er fast Medlem af Statsraadet, og hvortil kan udvælges enten Kronprinsen eller dennes ældste Søn, saafremt de have fyldt det 18de Aar (N. Grl. § 14), saaledes kan han ogsaa forøge Antallet af Statsraadets ordentlige Medlemmer og i særdeles Tilfælde tilkalde overordentlige Medlemmer. Naar nærmeste Tronarving, uden Hensyn til om han er Kronprins eller dennes ældste Søn, har fyldt sit 18de Aar, er han ifølge § 35 berettiget til at tage Sæde i Statsraadet, dog uden Stemme.

For Tiden bestaar Statsraadet af 2 Statsministre og 9 Statsraader.

Fordelingen af Forretningerne mellem Statsraaderne, der som oftest tillige forestaa et Regeringsdepartement, tilkommer, som berørt, alene Kongen.

Ingen kan blive Statsraad, som ikke er norsk Borger, har fyldt sit 30te Aar og bekjender sig til den evangelisk-lutherske Lære. Bliver en Storthingsmand Statsraad, maa han opgive sit Sæde i Thinget. Fader og Søn eller to Brødre maa ikke paa én Gang være Statsraader. Ved sin Udnævnelse aflægger det ny Medlem af Statsraadet, saafremt saadant ikke tidligere er sket, Ed paa Forfatningen (N. Grl. §§ 92 og 12).

b. Forhandlingsmaaden m. v.

Forsædet i Statsraadet fører Kongen, naar han er nærværende, ellers føres det af Vicekongen, saafremt en saadan er beskikket, eller i modsat Fald af den ene af Statsministrene. Ved Statsraadets Møder skulle efter § 27 almindeligvis alle Medlemmer, som ikke have lovligt Forfald, være til Stede; dog er det beslutningsdygtigt, naar over Halvdelen af Medlem-

merne ere nærværende. Forhandlingerne føres i det norske Sprog og tages til Protokols (N. Grl. §§ 33 og 30). Sagerne foredrages i Reglen af den Statsraad, under hvis Fag de høre, og expederes da af ham i Overensstemmelse med den fattede Beslutning (N. Grl. § 28).

c. Statsraadsmedlemmernes Ansvarlighed.

Enhver, som har Sæde i Statsraadet, er ifølge § 30 pligtig »til med Frimodighed at sige sin Mening, hvilken Kongen er forbunden at høre«. Men det er denne forbeholdt, at fatte Beslutning efter sit eget Omdømme. Finder noget Medlem af Statsraadet, at Kongens Beslutning er stridende mod Statsformen eller Rigets Love eller øjensynlig er skadelig for Riget, er det Pligt at gjøre kraftige Forestillinger derimod samt at tilføje sin Mening i Protokollen. Den, der ej saaledes har protesteret, anses for at have været enig med Kongen og er ansvarlig derfor og kan af Odelsthinget sættes under Tiltale for Rigsretten. I Forbindelse hermed foreskriver § 31, at alle af Kongen udfærdigede Befalinger (militære Kommandosager undtagne) skulle kontrasigneres af en af Statsministrene, medens det i § 5 udtales, at Ansvarligheden for Regeringshandlingerne paahviler Kongens Raad, og i § 86, at Statsraadets Medlemmer kunne tiltales ved Rigsret »for Embedsforbrydelser«.

d. Statsraadets Forretningsomraade.

For og i Statsraadet behandles saa godt som alle Regeringsanliggender (bl. a. alle Embedsudnævnelser og Afskedigelser, N. Grl. §§ 21, 22 og 28, og Benaadninger § 20). Undtagne ere: de diplomatiske Sager

(jvfr. Hovedafdeling A under Nr. 4 b), land- og sømilitære Kommandosager, — hvorved omtrent forstaas det samme som efter svensk Statsret, hvilke blot behøve at foredrages for den vedkommende Statsraad, Sager om Ordensuddelinger og endelig alle saadanne Sager, som af Kongen ere henlagte til udelukkende Afgjørelse af den saakaldte norske Regering eller paa Grund af deres mindre Vigtighed til de enkelte Regeringsdepartementer eller de dem underlagte Myndigheder.

Om Statsraadets Myndighed til i visse Tilfælde at deltage i Rigernes Styrelse i Forening med det svenske m. v., henvises til, hvad der under Hovedafdeling A er bemærket.

89. Det delte Statsraad.

For det sædvanlige Tilfælde, at Kongen opholder sig i Sverige, indtræder en Deling af Statsraadet, idet nogle af dets Medlemmer ledsage Kongen, medens det øvrige Statsraad forbliver i Kristiania.

a. Statsraadsafdelingen i Sverige.

Statsraadsafdelingen i Sverige bestaar ifølge N. Grl. § 15 af den ene Statsminister og tvende af Statsraadets Medlemmer, som aarlig skifte, og i deres Overværelse alene skulle de norske (ɔ: udelukkende norske) Anliggender afgjøres af Kongen.

I Reglen indkomme og forberedes Sagerne til Statsraadsafdelingen i Stockholm gjennem Statsraadsafdelingen i Kristiania (§ 15), som forsyner dem med de fornødne Oplysninger og afgiver sin Betænkning om dem. De foredrages derefter Kongen af Statsministeren i de to andre sig i Stockholm opholdende Statsraaders Overværelse, i øvrigt under de

samme Former og med samme Ansvar som ovenfor fremstillet. Statsministeren er ansvarlig for Expeditionernes Overensstemmelse med de fattede Beslutninger. Den førte Statsraadsprotokol med Kongens kontrasignerede Beslutning tilbagesendes derefter Statsraadsafdelingen i Kristiania til Udfærdigelse m. v.

Kun naar »vigtige Hindringer maatte forbyde saadant«, tilsteder § 15 Kongen i Statsraadsafdelingen i Sverige at afgjøre Sagerne uden forud at have indhentet den i Kristiania værende Afdelings Betænkning.

b. Statsraadsafdelingen i Kristiania. (Den norske Regering).

Foruden paa nys berørte Maade at forberede Sagernes endelige Afgjørelse i Statsraadsafdelingen i Stockholm, — hvorved i øvrigt følges samme Fremgangsmaade og paadrages samme Ansvarlighed som i det samlede Statsraad — har Statsraadsafdelingen i Kristiania tillige, af Hensyn til at hindre den alt for store Langsomhed i Sagernes Afgjørelse, som vilde indtræde, hvis Kongens Beslutning stedse skulde indhentes, det Hverv at fungere som »den i Norge værende Regering« (N. Grl. § 15)*) eller den »norske Regering«, idet en Del af den kongelige Myndighed med Hensyn til Rigets indre Styrelse under Kongens Fraværelse er overdraget den.

Ifølge N. Grl. § 13 bestaar denne Regering, hvis Medlemmer altsaa, naar Kongen er til Stede, træde fuldkommen tilbage som saadanne og blot blive Statsraader, af Vicekongen som Formand, hvis en saadan

*) Benævnelsen »norsk Regering« bruges for Kortheds Skyld om alle de Hverv, Statsraadsafdelingen i Kristiania udfører saa vel i Egenskab af Statsraad, som i Egenskab af Regering.

er beskikket, og ellers af den ene Statsminister og mindst 5 Statsraadsmedlemmer (f. T. Statsministeren og 7 Medlemmer). Disse føre Regeringen i Kongens Navn og paa hans Vegne og skulle efterkomme de Instruktioner, han har meddelt dem. De afgjøre Forretningerne med Stemmeflerhed, i Tilfælde af lige Stemmer gjør Formanden Udslaget. Om deres Afgjørelser afgives Indberetning til Kongen. De tagne Beslutninger underskrives af Formanden og de øvrige Medlemmer.

Indtil Grundlovsbestemmelsen af 5te Juni 1873 kunde Kongen ogsaa i Stedet for en Vicekonge beskikke en Statholder, som da førte Forsædet i Regeringen og kunde være Normand eller Svensker.

Vicekongen faar Apanage og omgives af en Hofstat; han skal bo inden Riget og maa ikke være mere end 3 Maaneder om Aaret fraværende (N. Grl. §§ 14 og 75 e). Hans Embede ophører ligesom selve den norske Regerings, naar Kongen er til Stede.

Det beror, som alt ovenfor bemærket, paa Kongen dels for enkelte mødende Tilfælde i Henhold til særlig Bemyndigelse, dels for hele Klasser af Sager (Instrux for den norske Regering af 11te Oktbr. 1825) at overdrage den norske Regering til Afgjørelse Anliggender, som vedrøre »Rigets indre Styrelse«, saasom Politisager, Sager om Ordenens Opretholdelse, Fuldbyrdelse af Forskrifter, indeholdte i Love eller kongelige Resolutioner, af den Betydning, at vedkommende Ministerium ikke alene kan tage Bestemmelse, end videre Bevillingssager, i det hele Sager, i hvilke der vilde lides uforholdsmæssigt Tab ved at afvente den kongelige Beslutning o. s. fr.

Den »norske Regerings« Virksomhed forbliver den samme, hvad enten den kongelige Myndighed udøves af Kongen selv i Stockholm eller af Regent, Regentskab eller sammensat Statsraad dersteds.

Tredje Afsnit.

Storthinget.

I. Storthingets Dannelse og Sammensætning.

90. Storthingets Bestanddele.

»Folket«, hedder det i N. Grl. § 49, »udøver den lovgivende Magt ved Storthinget, som bestaar af 2 Afdelinger: et Lagthing og et Odelsthing.« I Henhold til §§ 57 og 58, som de nu ere ændrede, tæller Storthinget 114 Medlemmer, de 38 fra Kjøbstæderne og de 76 fra Landet, valgte for 3 Aar ad Gangen (N. Grl. § 71).

Kjøbstædernes Repræsentation i Forhold til Landets skulde allerede efter Grundlovens oprindelige Lydende være som 1 : 2.

91. Valgret til Storthinget.

Ifølge N. Grl. § 50 og den sig hertil sluttende Praxis tilkommer Valgretten enhver sig i Landet opholdende og der over 5 Aar bosat, 25 Aar gammel norsk Borger, som, efter at have »offentlig til Thinge« aflagt Ed paa Forfatningen, er bleven optaget paa Mandtalslisterne, der føres for hver Kjøbstad af Magistraten og for Landet præstegjældsvis af Fogden og Sognepræsten (jvfr. Lov 24. Juni 1828),

1) naar han enten er eller har været kgl. Embedsmand;

2) naar han enten ejer eller for længere Tid end 5 Aar har bygslet*) særskilt (om end nok saa lavt) matrikuleret (skyldsat) Jord, hvormed sættes lige at have været »Rettighedsmand« (ↄ: udredet visse

---

*) Bygsel kaldes et Lejeforhold, naar der foruden en aarlig Lejesum, én Gang for alle ved Stiftelsen betales et Beløb, Bygselsummen kaldet (jvfr. Indfæstningen hos os).

lovbestemte Afgifter til vedkommende Distrikt) i Finmarken i 5 Aar.

Ved Storthingsbeslutning af 19. Juni 1878 bleve 13 Personer anerkjendte som stemmeberettigede, der for 5 Aar havde bygslet 3 □ Alen af en Myr (ɔ: Mose eller Kjærjord), saaledes at hvers Part var sat til $^1/_{200,000}$ Skyldskilling. I Henhold hertil ere i $18^{78}/_{79}$ uden for Finmarken 983 Grundparceller blevne skyldsatte til en Værdi af én Skyldskilling eller derunder (deraf 213 under $^1/_{10}$ Skyldskilling). Ved 387 af disse Udstykninger er det udtrykkelig udtalt, at Lodderne ere blevne fraskilte for at tjene til Grundlag for Stemmerettens Udøvelse (»Myrmandsforholdet«).

3) naar han er Kjøbstadborger, ɔ: har Borgerskab som saadan, selv om han ej faktisk driver borgerlig Næring, eller endelig

4) naar han i Kjøbstad eller Ladested ejer Gaard eller Grund, hvis Værdi i det mindste er 600 Kr. (150 norske Specier).

Valgrettens Udøvelse standses ved Anklage til Thinge for Forbrydelser, Umyndiggjørelse og Konkurs og fortabes ved Domfældelse til Strafarbejde, Afsættelse eller til Fængsel for Mened, Tyveri, Røveri og Bedrageri, ved Indtrædelse i fremmed Tjeneste uden Regeringens Samtykke, ved Erhvervelse af Borgerret i en anden Stat, eller endelig naar man overbevises at have kjøbt Stemmer, solgt sin egen Stemme eller stemt i flere end én Valgforsamling (N. Grl. § 53).

Antallet af de stemmeberettigede Vælgere angives i Aaret 1870 til o: 128,000, medens Antallet af Mænd paa over 25 Aar var omtrent 390,000.

92. Valgbarhed til Storthinget.

»Ingen«, bestemmer § 61, »kan vælges til Repræsentant, med mindre han er 30 Aar gammel og i 10 Aar har opholdt sig i Riget.«

»Statsraadets Medlemmer«, hedder det i N. Grl. § 62, »og de Embedsmænd, som ere ansatte ved dets Kontorer — hvilket fortolkes kun at gjælde om dem, der ere saaledes ansatte, at de ere pligtige til at udføre deres Gjerning umiddelbart under en Statsraad og efter hans Forskrift om Form og Maade — samt Hoffets Betjente og dets Pensionister kunne ikke vælges til Repræsentanter.

93. Valgmaaden.

Valgene, der efter N. Grl. § 54 i deres Helhed skulle være tilendebragte hvert 3dje Aar inden Decbr. Maaneds Udgang, ere middelbare, saaledes at de valgberettigede først i de saakaldte Valgforsamlinger udnævne Valgmænd og derefter Valgmændene i de saakaldte Distriktsforsamlinger Repræsentanter og dem, som i deres Forfald skulle indtræde i Storthinget (ɔ: Suppleanter).

a. Valgforsamlingerne.

Enhver Kjøbstad og ethvert Præstegjæld paa Landet danner under Ledelse, henholdsvis af Magistraten med Formændene og af Sognepræsten med hans Medhjælpere, en Valgforsamling, der afholdes efter forud sket Kundgjørelse om Tiden og Stedet (Præstegjældets Hovedkirke, i Byerne Raadhuset eller et andet bekvemt Sted). Før end Valgene begynde, skal Konstitutionen lydelig oplæses, i Kjøbstæderne af den første Magistratsperson, paa Landet af Præsten (N. Grl. § 56). De stemmeberettigede møde personlig eller, hvis de ere inden Riget, men have lovligt Forfald, ved fremsendt Stemmeseddel (jvfr. Lov 14. Maj 1872) og udnævne saa mange Valgmænd, at der bliver i Kjøbstæderne én Valgmand for hver 50 stemmeberettigede Vælgere og paa Landet én Valgmand for

de første 99 og derefter end videre én for hver af de følgende 100. Tallet, som i det hele skal vælges, beregnes hver Gang forinden og meddeles Vælgerne (N. Grl. §§ 57, 58 og 60). — De udnævnte Valgmænd forsynes med Fuldmagt eller, som vi kalde det, Valgbrev.

b. Distriktsforsamlingerne.

Med Hensyn til det egentlige Repræsentantvalg er Riget delt i Distrikter: Kjøbstæderne for sig i 25 omfattende fra 1 til 3 Byer, og Landet for sig i 18 Distrikter, idet hver Amt udgjør et Distrikt (N. Grl. §§ 57 og 58).

Efter udgaaet Kundgjørelse fra Distrikternes Valgstyrelse (Magistraten i Byerne, Amtmanden paa Landet) om Tiden og Stedet, møde Distrikternes Valgmænd med deres Fuldmagter, der prøves, og udnævne derpaa uden Forhandlinger og med simpelt Flertal det Antal Repræsentanter, som grundlovsmæssig er tildelt hvert Distrikt blandt deres egen Midte eller blandt de øvrige stemmeberettigede i Distriktet (Bostedsbaandet).

Den valgte er pligtig at modtage Valget, med mindre hans paaskudte Forfald godkjendes af Valgmændene, hvis Afgjørelse kan indankes for Storthinget, eller saafremt han paa de 3 ordentlige Storthing efter samme Valg har mødt som Repræsentant (N. Grl. § 63). De, som efter de valgte Repræsentanter have faaet de fleste Stemmer, ere Distriktets Suppleanter, dog kan det forud vedtages, at der efter Repræsentantvalget særlig skal stemmes paa Suppleanter.

Samtlige valgte forsynes med Fuldmagter underskrevne af Valgstyrelsen og Valgmændene til Vidnesbyrd om, at de ere valgte paa forfatningsmæssig Maade (N. Grl. § 64).

Der er i Reglen tildelt hvert Kjøbstaddistrikt 1 eller undtagelsesvis 2 Repræsentanter, dog vælger Kristianias, Bergens og Trondhjems Valgdistrikter hver 4 Repræsentanter. Af Landdistrikterne eller Amterne vælge 8 Amter (Akershus, Nordre- og Søndre-Bergenhus, Kristiania, Hedemarken, Romsdalen, Stavanger og Nordlands Amter) hver 5, Tromsø og Finmarkens Amter hvert ikkun 2, og de øvrige 8 Amter hvert 4 Repræsentanter (Grlvsbest. 6. Juni 1878).

II. Storthingets Virkemaade og Omraade.

94. Storthingets Sammentrædelse og Udfoldning i 2de Thing eller Afdelinger.

I Henhold til den Omdannelse, N. Grl. § 68 ved Bestemmelsen af 24. April 1869 modtog, sammentræder Storthinget, hvis Møder før den Tid ikkun fandt Sted hvert tredje Aar, uden særlig Indkaldelse aarlig den første Søgnedag i Februar Maaned i Kristiania til ordentligt Møde (jvfr. dog Nr. 87 Stykke 8).

Efter at have prøvet Gyldigheden af Medlemmernes Fuldmagter (§ 64), konstituerer Storthinget sig ved at vælge Præsident (Formand), Vicepræsident og 2 Sekretærer, hvornæst det udfolder sig i tvende Afdelinger, idet (N. Grl. § 73) en Fjerdepart af Medlemmerne (ɔ: 28) indvælges i det saakaldte Lagthing, medens de øvrige tilbageblivende Medlemmer danne Odelsthinget. Naar derpaa hver af disse Afdelinger, der holde deres Møder særskilt, paa lignende Maade har konstitueret sig ved Valg af Formænd og Sekretærer, underrettes Regeringen herom, og nu finder Storthingets højtidelige Aabning Sted (N. Grl. § 74) af Kongen eller hvem, han dertil maatte have bemyndiget, med en Tale, hvori han underretter Thinget om Rigets Tilstand og de Gjen-

stande, hvorpaa han særlig ønsker at henlede dets Opmærksomhed.

Thingenes Embedsmænd omvælges ligesom vort Folkethings hver 4de Uge, men kunne gjenvælges; i øvrigt vedbliver den én Gang trufne Inddeling i Lagthing og Odelsthing og den nedenfor anførte Sammensætning af Komitéerne uforandret paa »alle efter samme Valg sammensatte Storthing«, altsaa for hele det 3-aarige Valgtidsrum (§ 73 jvfr. Forretningsordenen for 26de Storthing af 1877).

95. Storthingets Forhandlingsmaade.

Idet vi forudsende den Bemærkning, at Adskillelsen mellem Lagthing og Odelsthing har sin væsentligste Betydning ved den egentlige Lovgivningsvirksomhed, medens de øvrige Beslutninger i Reglen fattes af det samlede Storthing, skulle vi først fremstille den i Almindelighed gjældende Forhandlingsmaade, saa vel ved det samlede Storthing som ved de tvende Afdelinger, og derefter fremhæve, hvad der særlig iagttages ved Behandlingen, dels af sædvanlige Lovforslag, dels af Grundlovsændringer.

a. Fremgangsmaaden i Almindelighed.

1) Naar Storthinget er blevet aabnet, udnævner det ifølge sin Forretningsorden af sin Midte et Udvalg eller, som det i Storthingssproget kaldes, »en Komité«, »Valgkomitéen«, bestaaende af 23 Medlemmer, hvoraf Halvdelen afgaar hver 4de Uge, men kan gjenvælges, med det Hverv:

a) at foreslaa Odelsthinget Valget af en Protokolkomité, hvortil 9 Medlemmer alle af Odelsthinget udnævnes, og som har den Opgave at gjennemgaa dels den norske Regerings og Statsraadets

Protokoller og Papirer i Gjenpart (N. Grl. § 75), dels Statsrevisionens Antegnelser til Statsregnskaberne og over Udfaldet af sit Gjennemsyn at gjøre Indberetning til Odelsthinget, dels endelig at underrette Odelsthinget om, hvor vidt Revisionen af Regnskaberne er foregaaet overensstemmende med den givne Instrux.

Om fornødent kan Protokolkomitéen til Forretningernes Besørgelse dele sig i 3 Afdelinger, hver paa 3 Medlemmer.

b) umiddelbart selv blandt samtlige Storthingets Medlemmer, saa vidt saadant efter Storthingets eller én af dets Afdelingers Bestemmelser findes fornødent, at udnævne faste Udvalg til at forberede Sager om Grundlovsændringer eller om hvilke som helst andre under Storthinget hørende Sager.

De faste Komitéer, f. T. 11, ere: Konstitutions-K., hvorunder bl. a.: Grundlovsforandringsspørgsmaal, Unionssager og Sager om Indfødsrets Meddelelse, Kirke-K., Komitéen for Justits- og Politivæsen, Told-K., Militær-K., Gage- og Pensions-K., 2 Komitéer for Næringsvæsenet og Bank- og Pengevæsenet, en Komité for Vej- og Postvæsen samt Landboforhold, Jærnbane-K., samt Budget- og Skatte-K.

Valgkomitéen bestemmer selv, hvor mange Medlemmer hvert af de særlige Udvalg skal bestaa af, og fører et Slags Overtilsyn med, at disse fremme deres Arbejde med tilbørlig Hurtighed. Der kan i øvrigt ogsaa nedsættes andre end de nævnte faste Komitéer (f. Ex. Fuldmagtskomitéen til Prøvelse af Valgbesværinger og fl.).

2) Storthinget fastsætter selv sin Forretningsorden (N. Grl. § 82 b), som »enhver er pligtig at rette sig efter« (§ 66).

3) Ifølge denne lede Præsidenterne Forhandlingerne, hver i det Thing, for hvilket han fører For-

sædet, beramme Moderne og give Medlemmerne Ordet. Det tilkommer dem i Reglen i Forbindelse med Udvalgene at inddele de henviste Sager i 2de Klasser efter deres Vigtighed, saaledes at de vigtigere først fremmes, ligesom de i øvrigt have at iagttage alt, hvad Grundloven og Forretningsordenen paalægger dem; navnlig skulle de ogsaa ordne det ceremonielle, bl. a. ved Afsendelsen af Deputationer til Kongen og Kongehuset (Lykønskninger ved forefaldende Lejligheder o. dsl.), til den norske Regering og til Modtagelse af Statsraaderne, naar disse indfinde sig i Thinget for at fremlægge Regeringsforslag m. v. (jvfr. strax nedenfor under 6te Stykke).

Forslag, som indkomme efter den 15. Februar, tages almindeligvis først under Forhandling, naar de tidligere indkomne ere tilendebragte.

4) Intet af Thingene kan holdes, med mindre Totredjedelen af dets Medlemmer ere tilstede (N. Grl. § 73).

Afstemningen foretages dels ved at rejse sig, dels ved Navneopraab, dels ved Stemmesedler. Simpelt Flertal er tilstrækkeligt i alle Tilfælde, hvor ej anderledes særlig er foreskrevet. Staa lige Stemmer mod hinanden, gjøre Formændene Udslaget.

5) Ingen Forhandlinger maa finde Sted i Kongens Nærværelse (N. Grl. § 74).

6) Statsraadets Medlemmer kunne ikke være Medlemmer af Storthinget (N. Grl. §§ 62 og 12), og skjønt de møde ved Fremsættelsen af Regeringsforslagene, kunne de hverken faa Ordet eller i det hele deltage i Forhandlingerne.

Et Forslag til Forandring i denne Statsraadernes parlementariske Stilling er nu for 3dje Gang den 17. Marts 1880 blevet vedtaget af Storthinget. Efter dette Forslag

vilde Statsraaderne faa Ret til af egen Drift, og ikke blot efter Opfordring fra Storthinget (jfr. nedenfor Nr. 97 Stykke 14), at møde i Thingene og deltage i Forhandlingerne. Kongen har imidlertid nægtet Forslaget Stadfæstelse (jvfr. ovenfor Nr. 87 II. Stykke 10).

7) Ifølge § 84 ere Thingets Møder offentlige og dets Forhandlinger kundgjøres ved Trykken, undtagen i de Tilfælde, hvor det modsatte besluttes ved Stemmeflerhed.

b. Fremgangsmaaden ved Lovforslags Behandling.

8) Lovforslag indbringes stedse i Odelsthinget enten af Regeringen (»Propositioner« ligesom i Sverige) eller af dette Things egne Medlemmer (N. Grl. § 76) og henvises da almindeligvis til et af de ovenanførte Udvalg, som afgiver sin Betænkning over det.

9) Naar Forslaget, som paa hvert af sine Stadier i Reglen kun underkastes én Behandling, med mindre Thinget udtrykkelig har forbeholdt sig en foreløbig og en endelig Afstemning, af Odelsthinget med eller uden Forandring er billiget, gaar det til Lagthinget. Tiltrædes det uforandret af dette, fremsendes det til kongelig Stadfæstelse (N. Grl. § 77); men dersom Lagthinget forandrer det, gaar det tilbage til Odelsthinget, som paa ny forhandler det og, hvis det ikke overhovedet lægges til Side, atter sender det med eller uden Forandring (»Anmærkning«, som det hedder) til Lagthinget, hvilket da igjen behandler det.

10) Bifalder Lagthinget ikke det saaledes anden Gang fra Odelsthinget oversendte Lovforslag, bliver dette i den Form, hvori det sidste Gang har været Lagthinget forelagt, undergivet Afstemning i det samlede Storthing, og hvis det i denne Skikkelse vedtages med Totredjedel af Storthingets Stemmer (N.

Grl. § 76), tilstilles det Regeringen til Stadfæstelse (jvfr. Nr. 87 Stykke 10), men er i modsat Fald forkastet.

Imellem Behandlingen i hvert af de tre Thing skal hengaa 3 Dage.

c) Fremgangsmaaden ved Grundlovsændringer.

11) Forslag om Grundlovsændringer skulle ifølge N. Grl. § 112 fremsættes paa første ordentlige Storthing efter et nyt Valg og kundgjøres ved Trykken; men det tilkommer først et af de ordentlige Storthing efter næste Valg med Totredjedel af Medlemmernes Stemmer at bestemme, om den foreslaaede Forandring, som dog aldrig maa modsige Grundlovens Principer, men alene angaa Lempelser i enkelte Bestemmelser, som ikke forandre Konstitutionens Aand, bør finde Sted eller ikke (jvfr. i øvrigt ovenfor under Nr. 87 II. 10).

Under Storthinget hører en Kontorchef, som tillige er Arkivar, og en Fuldmægtig. Kontorchefen med den fornødne Medhjælp fører Tilsyn med Bibliotheket samt forestaar Udgivelsen af Storthingstidenden og af Registret til samme, ligesom han eller Fuldmægtigen har at overtage Oplærelsen af Hurtigskrivere.

96. Thingenes retlige Beskyttelse og almindelige Myndighed.

»Den«, hedder det i N. Grl. § 85, »der adlyder en Befaling, hvis Hensigt er at forstyrre Storthingets Frihed og Sikkerhed, gjør sig derved skyldig i Forræderi mod Fædrelandet«, og det er i Grundlovens § 100 bl. a. udtrykkelig betegnet som strafbart i et trykt Skrift at udvise eller tilskynde andre til »Ringe-

agt mod de konstitutionelle Magter eller Modstand mod disses Befalinger«.

Idet bemærkes, at Ordet »Storthing« i det norske Forfatningssprog bruges dels om Repræsentationen i Almindelighed, dels om Foreningen af Lag- og Odelsthing i én Forsamling i Modsætning netop til disse 2de særlige Thing, skulle vi i det følgende betragte først den Myndighed, som tilkommer Storthinget som Helhed og derefter den særlige Myndighed, som er tillagt enhver af dets tvende Afdelinger.

97. Den Storthinget som Helhed tilkommende Myndighed.

a. Med Hensyn til Lovgivning, Statshusholdning og almindelige Statsanliggender.

Det tilkommer Storthinget:

1) at give og ophæve Love, N. Grl. § 75 a, jvfr. hvad ovenfor under Nr. 95 8—10 er anført om Fremgangsmaaden hermed og det under Nr. 87 Stykke 10 om det kongelige Veto i Lovgivningssager bemærkede; samt at vedtage Grundlovsændringer i Henhold til Grlvs § 112;

2) at paalægge Skatter, Afgifter, Told og andre offentlige Byrder, som dog ej gjælde længere end til 1ste Juli det Aar, i hvilket næste ordentlige Storthing sammentræder, med mindre de af dette udtrykkelig fornyes (N. Grl. § 75 a og § 18);

Norges Finansaar regnes fra 1. Juli til 30. Juni, hvilket ifølge vedtagen Grundlovsforandring i Samlingen 1880 ligeledes fremtidig vil blive Tilfældet med Regnskabsaaret, der forhen faldt sammen med Kalenderaaret.

3) at aabne Laan paa Rigets Kredit (§ 75 b) ɔ: bevilge Statslaan;

4) at bestemme, hvor meget aarlig skal udbetales Kongen og Vicekongen til deres Hofstat, og at fastsætte den kongelige Families Apanage, som dog ikke maa bestaa i faste Ejendomme (§ 75 e);

5) at bevilge de til Statsudgifterne fornødne Pengesummer (§ 75 d), om hvilke Begjæring ligesom hos os fremsættes af Regeringen i Form af et Udgifts- og Indtægtsoverslag med forskjellige Hoved- og Biposter, ledsagede af de fornødne Oplysninger;

Der stilles i saa Henseende omtrent de samme Krav som hos os, og Regeringen kan ikke anvende mulige Besparelser uden for den Konto, hvorfor de vedkommende Beløb ere blevne bevilgede. Storthinget er efter fast Sædvane berettiget til at knytte sine Bevillinger til visse inden for det tilsigtede Øjemeds Omraade liggende Betingelser. — Behandlingen af Finanslovforslaget foregaar, som i Sverige, afsnitsvis.

6) at bestemme Anvendelsen og Bestyrelsen af Statens Ejendomme og Regalier (Postvæsenet, Domænerne, Udmøntninger o. s. v.) ifølge N. Grl. § 19;

7) at gjennemgaa de midlertidig af Regeringen inden Storthingets Sammentræden tilstaaede Gager og Pensioner og deri gjøre de Forandringer, det finder fornødne, altsaa nægte, nedsætte eller forhøje dem, hvorefter de blive endelige, med mindre særlige Forbehold tages (§ 75 i), jvfr. selvfølgelig, hvad tidligere er bemærket under Kongemagten;

Om Embedsmændenes og deres efterladtes Pensioneringsret henvises til, hvad under Nr. 87 Stykke 3 er bemærket.

8) at meddele Samtykke til at forøge eller formindske Rigets Land- og Sømagt, at tilstede fremmede Troppers Inddragelse i Riget, uden for det Tilfælde, at et fjendtligt Overfald truer, og at bevilge

Anvendelsen af Norges Tropper og Roflotille til Angrebskrig (N. Grl. § 25);

Det maa antages, at der, ogsaa om de under 2 til 8 og især om de under 7 og 8 nævnte Anliggender, kan udfærdiges formelige Love.

9) at naturalisere fremmede, ɔ: meddele dem Indfodsret (N. Grl. §§ 75 l, 82 e og 92 e).

Om Storthingets Ret til jævnsides med den svenske Rigsdag at foretage Kongevalg, at træffe Bestemmelse om Regeringens Førelse i visse Tilfælde, at modtage Kongens og Interimsregeringens Ed paa Forfatningen, at underrettes om Fødslen af en arveberettiget Prins og derom gjøre Vedtegning i Protokollen m. v. er ovenfor det fornødne fremstillet.

b. Storthingets kontrollerende Myndighed.

10) Storthinget fører Opsyn med Rigets Pengevæsen, N. Grl. § 75 c, jvfr. § 110, som udtaler, at »Norge beholder sin egen Bank og sit eget Penge- og Montvæsen, hvilke Indretninger ved Lov bestemmes«.

Norges Bank med en Grundfond af 12,500,000 Kr. og en Reservefond af 3,200,000 Kr. sorterer i Henhold til Loven 14. Juni 1816 særlig under Storthinget. Den har sit Hovedsæde i Trondhjem og styres af 5 Direktører og 15 Repræsentanter. Filialer ere oprettede i Kristiania, Kristianssand, Skien, Drammen og Bergen, hver under 3 Administratorer, og Bankkontorer paa 5 andre passende Steder i Riget. Samtlige Bankens højere Tjenestemænd vælges af Storthinget, som ogsaa fastsætter deres Lønning. Banken er alene berettiget til at udstede Sedler, der gaa mellem Mand og Mand som Betalingsmiddel og paa Anfordring indløses.

Norges Hypothekbank (for Udlaan i faste Ejendomme med Grundfond ɔ: 6 Mill. Kr.) har sit Sæde i Kristiania under 3 Direktører, af hvilke den ene vælges af Kongen og de andre to af Storthinget, jfr. Lov 18. Septbr. 1851.

Om Norges nuværende Møntsystem henvises til dette Skrifts 1ste Del Indledningen Nr. 11.

11) Storthinget udnævner 5 Revisorer (med 3 Suppleanter og den fornødne Medhjælp, siden 1875 bestaaende af en Sekretær og 3 Kopister), der aarlig skulle gjennemgaa Statens Regnskaber og bekjendtgjøre Extrakter af samme ved Trykken (N. Grl. § 75 k, jvfr. Instr. af 12. Septbr. 1845).

12) Storthinget har Ret til at lade sig gjennem den ovenfor under Nr. 95 a omhandlede Protokolkomité de sammesteds nævnte Protokoller og Papirer forelægge (N. Grl. § 75 f).

13) Storthinget har fremdeles ifølge § 75 g Ret til at lade sig meddele de Forbund og Traktater, Kongen paa Statens Vegne har indgaaet med fremmede Magter, med Undtagelse af hemmelige Artikler, som dog ej maa stride mod de offentlige.

14) Storthinget kan fordre enhver til at møde for sig i Statssager, Kongen og den kongelige Familie undtagen; dog gjælder denne Undtagelse ikke for de kongelige Prinser, som beklæde andet Embede end Vicekongens (§ 75 h). Det er Storthingets Præsident alene, som taler til og med den Indkaldte, og ingen Forhandling finder i hans Nærværelse Sted (Forretningsordenen af 1877 § 40).

15) Storthinget kan indhente Højesterets Betænkning om juridiske Gjenstande (N. Grl. 83).

16) Storthinget kan endelig dels gjennem Addresser til Kongen, dels gjennem Vedtagelse af Beslutninger og motiverede Dagsordener tilkjendegive sine Ønsker og Anskuelser med Hensyn til de offentlige Anliggender og Forhold (jvfr. Forretningsordenen af 1877 § 44).

98. Den Myndighed, som særlig tilkommer enhver af Storthingets Afdelinger.

Det tilkommer særlig

Odelsthinget:

at have Initiativet i alle egentlige Lovgivningssager, idet det, som tidligere berørt, er i dette Thing, at enhver sædvanlig Lov ifølge Grls § 76 først skal foreslaas enten af dets egne Medlemmer eller af Regeringen ved en Statsraad,

og at rejse Anklage ved Rigsretten mod Statsraadets eller Højesterets Medlemmer for Embedsforbrydelser eller mod Storthingets Medlemmer for Forbrydelser, de som saadanne maatte begaa.

Odelsthinget kan ogsaa paa egen Haand benytte den ovenfor under Nr. 97 Stykke 12 anførte Ret. Ligeledes kan Odelsthinget forlange, at den i Stykke 14 nævnte Indkaldelse for Storthinget iværksættes.

Lagthinget:

i Forbindelse med Højesteret at dømme i de ved Rigsretten anlagte Sager.

Hvert af de 2de Thing kan, ligesom nys berørt det samlede Storthing, indgive Addresser til Kongen og udtale sine Ønsker og Anskuelser enten ved en Beslutning eller en motiveret Dagsorden (jvfr. Forretningsordenen af 1877 § 44).

Om Rigsretten nærmere i næste Hovedstykke.

99. Den enkelte Storthingsmands Pligter og Rettigheder.

1) Storthingsmændene ere paa deres Rejser til og fra Storthinget og under deres Ophold der befriede fra personlig Hæftelse, med mindre de gribes i offentlige Forbrydelser (N. Grl. § 66).

2) De ere paa Storthinget berettigede til at indbringe Lovforslag (N. Grl. § 76) og berettigede som forpligtede til at udtale sig og deltage i Afstemningerne under Iagttagelse af Forretningsordenens Forskrifter (§ 66).

Om Interpellationsret fra de enkelte Medlemmers Side kan der selvfølgelig ikke være Tale, saa længe Statsraaderne ej have Adgang til at møde i Thinget og deltage i Forhandlingerne.

3) For deres Ytringer paa Thinge kunne Medlemmerne ikke drages til Ansvar uden for samme (N. Gr. § 66).

4) Storthingsmændene behøve ikke Regeringens Samtykke til at modtage Valg til Storthinget, og de kunne ikke bindes ved Forskrifter fra Vælgerne.

5) Ligesom enhver, der vælges, som tidligere berørt, er pligtig til at modtage Valget, naar han ej har lovligt af Valgmændene godkjendt Forfald, saaledes er han pligtig til derefter at indfinde sig og give Møde ved Storthinget, med mindre han har lovligt Forfald, i hvilket Tilfælde den valgte Suppleant indkaldes i hans Sted (§ 63).

6) Der tilkommer Storthingsmændene fri Rejse til og fra Thinget (N. Grl. § 65), et dagligt Vederlag af 12 Kr. for hver Dag, Thinget er samlet (Lov 25. Septbr. 1845), og Kost og Pleje i Tilfælde af Sygdom under Thingets Samværen samt Begravelse paa Statens Regning (Lov 14. Juni 1816 § 8).

I det samlede Storthing og i Odelsthinget tage Medlemmerne Plads efter den alfabetiske Orden af de Valgdistrikter, hvorfra de ere sendte; i Lagthinget efter Antallet af de Stemmer, hvormed de ere valgte.

Fjerde Afsnit.

Domstolenes forfatningsmæssige Stilling.

100. Domstolene ifølge Grundloven.

Den norske Grundlov udtaler vel ikke ligefrem saaledes som den danske, at den dommende Magt er hos Domstolene, og indeholder ej heller tilsvarende udtrykkelige Bestemmelser om Domstolenes Selvstændighed og Uafhængighed lige overfor mulige Indgreb fra den udøvende Magt; men at den ikke desto mindre i alt væsentligt er gaaet ud fra det samme Grundsyn paa Forholdene, fremgaar klarlig dels af hele dens Aand, dels af enkelte spredte, i den forekommende Bestemmelser.

For ikke at dvæle ved, at Grundloven indeholder en særskilt Afdeling med Overskrift »om den dommende Magt«, i hvilken der gives visse Regler med Hensyn til Rigsretten og Højesteret som de tvende øverste Indehavere af Rigets Domsmagt, er det saaledes udtrykkelig i Grl.s § 90 fremhævet, at »Højesterets Domme i intet Tilfælde kunne paaankes eller underkastes Revision«, medens §§ 96 og 97 forbyde at »dømme nogen uden efter Lov eller straffe ham uden efter Dom« samt at give Love tilbagevirkende Kraft. Dommerne ere derhos alle uafsættelige (N. Grl. §§ 22) uden ifølge Dom og kunne ej heller mod deres Vilje forflyttes, og Bestemmelsen i Grl.s § 100 om Ansvaret for »Ringeagt mod de konstitutionelle Magter« i trykt Skrift og Tilskyndelse til Modstand mod disses Befalinger maa antages anvendelige lige overfor Domstolene i deres Helhed og særlig lige overfor Højesteret og Rigsretten.

Som et særligt politisk Hverv ganske uden for dens øvrige Virksomhed, paahviler det, som paa sit Sted i det foregaaende fremhævet, Højesteret at sammenkalde Storthinget, saafremt Statsraadet eller Regenten skulde forsømme dette, for at træffe Bestemmelse om Kongevalg m. v.

Femte Afsnit.

Kirkens forfatningsmæssige Stilling.

101. Statskirken og de øvrige Trossamfund.

»Den evangelisk-lutherske Religion forbliver«, ifølge N. Grl.s § 2, »Statens offentlige Religion«. Kongen skal, efter sammes § 4, »stedse bekjende sig til den evangelisk-lutherske Religion, haandhæve og beskytte denne«. I den ere alle de Indbyggere, som bekjende sig til den, forpligtede at opdrage deres Børn, og lige til den Forandring, Grl.s § 92 i 1878 modtog, skulde alle Landets Embedsmænd henhøre til samme, hvorimod det nu blot af Medlemmer af Statsraadet og Domstolene efter Grundloven fordres, at de skulle bekjende sig til Statskirken, medens det ved almindelig Lov kan fastsættes, af hvilke andre Embedsmænd den evangelisk-lutherske Trosbekjendelse fremdeles skal kræves.

En slig Lov er nu vedtaget af Storthinget i dets Samling 1880 og gaar ud paa, at Medlemmerne af Statsraadet, Dommere, civile Overøvrigheder, Universitetslærere under det theologiske Fakultet, Embedsmænd, hvem det paahviler at give Undervisning i Kristendom, samt alle ved Almueskoler ansatte Embedsmænd og Bestyrere af Skoler for den højere Almendannelse skulle bekjende sig til Statskirken, hvorimod andre Embeder kunne beklædes af Mænd, som bekjende sig til den kristelige Religion uden at høre til Statskirken, eller af Mosaiter.

Grundlovens oftere nævnte § 100 sætter Straf for i trykt Skrift at udtale Ringeagt mod Religionen; Statskirkens Helligdage maa iagttages af alle Statsborgere, og den opretholdes ved Bidrag, som Staten paalægger samtlige Landets Undersaatter i Almindelighed.

I N. Grl.s § 106 hedder det: Saa vel Kjøbesummer for som Indtægter af det Gejstligheden beneficerede Gods skal blot anvendes til Gejstlighedens Bedste og Oplysningens Fremme. Milde Stiftelsers Ejendomme skulle blot anvendes til disses Gavn.

Kongen staar i Spidsen for Statskirken som dens øverste Hoved og Biskop, og det tilkommer ham at beskikke Kirkens Lærere og Tilsynsmænd (N. Grl.s §§ 21 og 22), og — under Storthingets Medvirkning, for saa vidt Lov skal anvendes, — at »anordne al offentlig Kirke- og Gudstjeneste, alle Møder og Forsamlinger om Religionssager og at paase, at Religionens offentlige Lærere følge de dem foreskrevne Normer« (N. Grl. § 16).

Alle andre kristelige Trossamfund have fri offentlig Religionsøvelse ifølge Loven af 16. Juli 1845 (Dissenterloven), saa at Staten blot vaager over, at de ikke lære eller foretage noget til Afbræk for Samfundet og Sædelighedstilstanden i Almindelighed og Statskirken i Særdeleshed, og den samme Ret er ved Lov af 24. Septbr. 1851 tilstaaet Mosaiter.

Ifølge N. Grl. § 2 maa Jesuiter- og Munkeordener ikke taales i Norge; det samme gjaldt indtil 1851 ogsaa om Jøder.

Andet Hovedstykke.

Norges Statsforvaltning.

102. Almindelig Oversigt.

Den øverste Ledelse af alle Rigets Forvaltningsanliggender foregaar under Kongen gjennem 7 Regeringsdepartementer eller Ministerier, nemlig: Departementet for det Indre, Justits- og Politidepartementet, Departementet for Kirke- og Undervisningsvæsenet, Armédepartementet, Marine- og Postdepartementet, Finansdepartementet og Revisionsdepartementet, hvis Chefer i Henhold til, hvad ovenfor er udviklet, i Forening med den ene af Statsministrene danne den i Kristiania værende Statsraadsafdeling og den kongelig norske Regering.

Under selve Statsraadet fungerer en Statssekretær med flere underordnede Embedsmænd, deriblandt en Trykningskommissær for og Redaktøren af Lovtidenden og Statskalenderen; hos Formanden for den norske Regering er desuden ansat en særskilt Sekretær. — Ved Statsraadsafdelingen i Stockholm er der en Expeditionssekretær med den fornødne Medhjælp. For Armé- og Marinekommandosagers Referat og Expedition fungerer end videre henholdsvis en Generalstabsofficer og en højere Flaadeofficer.

Sagernes Fordeling mellem Ministerierne er, som anført, forbeholdt Kongen ikke mindre end Beskikkelsen af Statsraaderne. Paa Grund af den aarlige Omvexling af Statsraaderne ved Afdelingen i Stockholm blive Statsraaderne imidlertid ikke saa nøje knyttede til deres Ministerier, som anden Steds er Tilfældet. Ligesom det er overladt den norske Regering paa Kongens Vegne at afgjøre en stor Del Sager under hans Fraværelse fra Riget, saaledes er der atter, som i øvrigt allerede tidligere fremhævet, givet det enkelte

Departement rigtig nok en meget begrænset Bemyndigelse til paa egen Haand at træffe Bestemmelse i forskjellige mindre vigtige Anliggender, der følgelig hverken komme for Kongen eller Statsraadet.

Under vedkommende Statsraad eller Minister er der almindeligvis for hvert Departement ansat en eller to Expeditionssekretærer eller Expeditionschefer, svarende til vore Departementschefer i Betydning og Embedsstilling, og et større eller mindre Antal Bureauchefer, hver især som Chef for et Bureau eller Kontor, og under dem atter det fornødne Antal Fuldmægtige, Kopister og Extraskrivere, Bud o. dsl.

Den hele Ordning stemmer i Hovedtrækkene med den danske, og de store, i Sverige saa betydningsfulde Embedsværk uden for Ministerierne til Bestridelse af den egentlige Statsforvaltning ere i Norge som i Danmark kun lidet kjendte. Departementerne ere de egentlige Organer for selve den virkelige Statsstyrelse og ikke blotte Mellemled for Sagernes Expedition til og fra Kongen gjennem Statsraadet.

I det efterfølgende skal — væsentlig under hvert enkelt Ministerium for sig, dog med Undtagelse hvor Sammenhængen opfordrer til det — fremstilles de væsentligste af de til Departementerne henhørende Forretningshverv og de vigtigste Mellemled og stedlige Myndigheder, som Statsmagten benytter til Gjennemførelse af Landets Forvaltning.

Første Afsnit.

Departementet for det Indre
(Indenrigsministeriet).

103. Departementets Omraade.

Under dette Departement ere henlagte alle de Rigets almindelige indvortes Styrelse vedkommende

Anliggender, saasom Omsorgen for Næringsvæsenet, Landbrug, Fiskeri og Bjærgværksdrift samt Handel, Samfærdselsvæsenet (dog med Undtagelse af Post-, Telegraf- samt Lods- og Fyrvæsenet), Justervæsenet, det statistiske Centralbureau, Brandsager, Konsulatssager, for saa vidt de vedrøre Norges særlige Interesser, samt Kommunalvæsenet.

Under Departementet henhører en Expeditionssekretær, en Expeditionschef for Brandforsikringsvæsenet og 6 Bureauer.

104. Den almindelige indre Forvaltnings Virkeled.

a. Overøvrighederne.

I Henseende til den indre Forvaltning er Riget delt i 20 Overøvrighedskredse, nemlig:

de 2de Byer Kristiania og Bergen og følgende 18 Amter — omfattende som i Danmark Kjøbstad og Land —

Akershus	Amt,	Stavanger	Amt,
Smaalenenes	—,	Søndre Bergenshus	—,
Hedemarkens	—,	Nordre Bergenshus	—,
Kristians	—,	Romsdals	—,
Buskeruds	—,	Søndre Trondhjems	—,
Jarlsberg og Laurviks	—,	Nordre Trondhjems	—,
Bratsbergs	—,	Nordlands	—,
Nedenæs	—,	Tromsø	—,
Lister og Mandals	—,	Finmarkens	—.

Hver af disse Overøvrighedskredse forestaas af en Overøvrighedsperson, der fører Titel af Amtmand undtagen i Kristiania og Bergen samt Amterne Hedemarken, Lister og Mandal, Søndre Trondhjem og Tromsø, i hvilke han kaldes Stiftamtmand, idet han her i Forbindelse med vedkommende Biskop tillige er Stifts-

øvrighed henholdsvis for Kristiania, Bergens, Hamars, Kristianssands, Trondhjems og Tromsø Stifter.

Overøvrighederne have, ligesom i Danmark, den overordnede Styrelse af alle under deres Embedsomraade forefaldende borgerlige Anliggender, der i sidste Instants høre under Departementerne, med mindre de særlig maatte være undtagne herfra; de ere Underøvrighedernes og Politimestrenes Foresatte og have den øverste Politimyndighed i Kredsene; de have en ikke ringe Indflydelse paa Retsplejen bl. a. paa Grund af deres Myndighed til at bestemme offentlig Sags Anlæg og til at træffe Bestemmelse om de fældede Dommes Indankning for højere Ret; der tilkommer dem en temmelig betydelig Bevillingsmyndighed paa forskjellige Omraader og Ret til at anordne forskjellige Tvangsforholdsreglers Iværksættelse; endelig øve de paa Statens Vegne Tilsyn med Kommunalforvaltningen og paase herved saa vel det heles Tarv, som at ingen Overgreb fra Kommunalforvaltningens Side finder Sted.

b. Underøvrighederne, Politi m. v.

Landet deles amtsvis i Fogderier, hvis Tal for hele Riget udgjør 56, hvert under en kgl. udnævnt Foged. Uagtet Fogden, af Hensyn til, at han har at oppebære og indbetale de offentlige Skatter og Afgifter, for saa vidt dette ikke er overdraget andre Myndigheder, lyder under Finansministeriet, er han dog paa Landet at betragte som den egentlige Underøvrighed. Fogden er tillige Politimester i sin Kreds, har at vaage over Retssikkerhed og Orden og at paatale begaaede Retsbrud for Domstolene; han er derhos Bestyrer af Fogedretten, i hvilken Egenskab

han har at iværksætte de afsagte, civile og kriminelle Dommes Fuldbyrdelse.

Fogderierne deles atter i Lensmandsdistrikter, hvoraf der i alt findes 416, for hvert af hvilke der af Amtmanden er beskikket en Lensmand. Lensmanden, hvis Embedskreds i Reglen omfatter ét og kun undtagelsesvis to Herreder — af saadanne gives der nemlig i alt 466 —, staar baade i Statens og Kommunens Tjeneste. Det er væsentlig hans Bestemmelse at gaa Fogden til Haande i dennes forskjellige Hverv, ogsaa med Hensyn til Oppebørslen; han har at virke for Ordenens Opretholdelse, vaage over Retsbrud og føre Tilsyn med Vejene, han skal paa Forlangende holde frivillige Avktioner saa vel over Løsøre som fast Ejendom og afholde Udlægs-, Indførsels- samt Afsætningsforretninger med Hensyn til Gjældsfordringer under 500 Kr., og ligesom hans Embedsomraade i stedlig Henseende er langt større, saaledes maa ogsaa hans Myndighed betragtes som en Del mere betydende end vore Sognefogeders, med hvilke det ellers ligger nær at sammenligne ham (jvfr. ogsaa den svenske Kronelensmand).

Hvad Byerne angaar, maa skjelnes mellem de egentlige Kjøbstæder, 39 i Tallet, og Ladestederne 22 i Tallet, af hvilke de 19 have selvstændigt Kommunalformandskab uden Forbindelse med det omgivende Land, medens de 3 tilbageblivende have Formandskab sammen med dette (jvfr. i det følgende 3dje Hovedstykke).

I Kjøbstæderne tilkommer Underøvrighedsmyndigheden den kgl. udnævnte Byfoged, med mindre der er beskikket en særskilt Borgmester, hvilket er Tilfældet i Kristiania, Bergen, Trondhjem,

Frederikshald, Drammen og Kristianssand — i de 2 først nævnte Byer er der tillige 2de Raadmænd —, eller med mindre Myndigheden udtrykkelig er tillagt andre Embedsmænd. Politimestermyndigheden er ligeledes i Reglen overdraget Byfogden, men i Kristiania og 18 af de større Byer er der ansat særlige Politimestre, og i 7 Smaabyer er Omlandets Foged Politimester.

Kristianias Politistyrke bestaar under Politimesteren af en Inspektør, en Chef for Opdagelsespolitiet, en Adjudant og 7 Fuldmægtige foruden talrige underordnede Politikonstabler.

I Ladestederne er enten nærmeste Kjøbstads Byfoged eller Omlandets Foged eller Sorenskriver (om hvilken jvfr. Nr. 108 senere) eller aldeles undtagelsesvis Lensmanden Underøvrighed. Politimestermyndigheden tilkommer i Reglen Omlandets Foged, dog er den paa enkelte Pladser overdraget Sorenskriveren eller nærmeste Byfoged. Paa Horten er Marineavditøren saa vel Underøvrighed som Politimester.

Herefter gaa vi over til nærmere at betragte Statens Omsorg for Næringsvejene og Samfærdslen, idet vi, for at kunne fremstille det hele i Sammenhæng, medtage adskillige Institutioner, som dog ikke høre under Indredepartementet, men derimod under Marine- og Finansdepartementerne.

105. Omsorgen for Næringsvejene.

For Bjærgværksdriftens Vedkommende er Riget delt i 3de Bjærgdistrikter: det østre søndenfjældske, det vestre søndenfjældske og det nordenfjældske, hvert under en »Bergmester«, med en saa

kaldet »Geschworner« (i Sverige Ingeniør) under sig. Røraas Kobberværk og Kongsberg Sølvværk, hvilket sidste hører under Finansdepartementet, have hvert sin særegne Styrelse. I Kongsberg er oprettet en Bergskole især for Sølvminearbejdere, ved hvilken unge Mennesker, i et Antal af indtil 8, gjennemgaa et 2aarigt Kursus.

I Spidsen for Norges geologiske Undersøgelse staar en kgl. Geolog med 2 Assistenter.

Med Grubedrift og Metallers Forædling angaves for Aaret 1865 sysselsatte som Hovedpersoner, Familiemedlemmer og Tyende hen ved 43,000 Mennesker.

Til Varetagelse af Landbrugets Tarv fungerer en Landbrugsdirektør med 3 Landbrugsingeniører, 1 Landbrugskemiker og 4 Statsagronomer, der foretage Undersøgelser i landøkonomiske Øjemed og paa deres Rundrejse efter Anmodning meddele Landbrugerne Oplysninger og Vejledning. En højere Landbrugsskole med 2de Klasser, hver for 20 Lærlinge, under en Direktør med 5 Lærere er oprettet paa Aas; men desforuden findes 6 private Landboskoler, der faa Tilskud fra Statskassen, samt 4 Mejeriskoler.

Til Gjennemførelse af Udskiftningen af Fællesskab, hvori i 1870 endnu næsten ¹/₃ af Landets Jordegods befandt sig i Henseende til Jord og Skov (Lov 12. Oktbr. 1857), er der af det offentlige ansat f. T. 12 Udskiftningsformænd; naar der er Spørgsmaal om Udskiftning af større Ejendomsheler (Komplexer), beskikkes der for hvert enkelt Tilfælde særlige Udskiftningskommissioner.

Uagtet Norges betydelige Landomraade (5800 d. □ Mil) angives i 1875 det dyrkede Land kun til et Areal af omtrent 90 d. □ Mil (efter andre Opgivelser 50 d. □ Mil), de naturlige Enge til o: 85 d. □ Mil

(efter andre Opgivelser 225 d. □ Mil), medens Resten optages af Indsøer, Vandløb, Fjælde, Myrstrækninger og Sommergræsgange samt Skove.

Af det dyrkede Land angives for 1875 at have været tilsaaet: med Hvede o: 9000 Td. Land, med Rug o: 27,000 Td. L., med Byg o: 112,000 Td. L., med Havre o: 181,000 Td. L., med Blandingssæd o: 41,000 Td. L., med Ærter o: 9,300 Td. L. og med Kartofler o: 70,000 Td. Land (alt i dansk Tøndemaal).

Kvægbestanden udgjorde efter Opgivelser for 1875: af Heste og Føl o: 151,900, af Hornkvæg og Kalve o: 1,016,500, af Faar og Lam 1,686,300, af Geder og Kid o: 322,800, af Svin og Grise o: 101,000 og af Rensdyr og Renkalve 96,500.

Udstykning af Jordegods er meget betydelig. Antallet af skyldsatte Ejendomme beløb sig i 1870 til lidt over 149,000, hvoraf noget over 135,000 vare i Selveje og Resten bortforpagtet, bortbygslet (til Dels svarende til vort Fæste) eller bortlejet til Husmænd.

I Aaret 1836 blev den fra ældre Tider paahvilende saa kaldte Landskat afskaffet, saa at Jordejendomme i Norge nu ikke længere svare direkte Skat til Staten; thi de saa kaldte »Jordebogsrettigheder« ere nu næsten alle Vegne afløste og kunne i alt Fald indløses af den afgiftspligtige mod at indbetale deres 16dobbelte Beløb. Der paahviler dog endnu Jorderne Tiendepligt, ligesom ogsaa kommunale Skatter og Afgifter. Disse paalignes efter en i Aaret 1818 udarbejdet Matrikulering, som dog ikke omfatter Finmarken. Efter deres formentlige Nettoudbytte ere Ejendommene satte hver især til visse »Skylddalere« eller Dele af samme, og udgjør Antallet af hele Rigets »Skylddalere« lidt over 240,000, hvorved bemærkes, at en Skylddaler for Øjeblikket antages at repræsentere en Værdi af o: 2500 Kr. gjennemsnitlig. Denne Matrikel vil imidlertid i en nær Fremtid vige Pladsen for en ny, i Følge hvilken hele Rigets Matrikelskyld skal indeholde 500,000 Skyldmark. Finmarkens Amt undtages ligeledes fra denne Matrikulering.

I Aaret 1870 udgjorde Jordbrug af $^1/_5$ Skylddaler

og derunder omtrent 1 Procent; Jordbrug fra 1/5 til 2 Skylddaler ɔ: 32 pCt.; Jordbrug fra 2 til 10 Skylddaler ɔ: 54 pCt., og Jordbrug paa over 10 Skylddaler 13 pCt. af den samlede Matrikelskyld. Af de sidst nævnte Jordbrug var kun 344 med en Matrikelskyld af over 20 Skylddalere. Af Stamhuse findes endnu kun 3 tilbage i Norge. Derimod tilkommer der en Familie, naar en Gaard har været i dens Eje i mere end 20 Aar, Odelsret ɔ: Ret til inden 3 Aar efter, at den er kommet ud af dens Besiddelse, at løse den tilbage efter Taxt, ligesom Grundejendom er forbundet med Aasædesret ɔ: Ret for den afdøde Gaardejers ældste Søn til udelt at forlange sig Gaarden overdraget, mod at gjøre Medarvingerne Fyldest for deres Arvepart.

Af Landets samlede Befolkning finde omtrent 55 p. Ct. (ɔ: 1 Million Mennesker) Sysselsættelse og Livsophold ved Jordbruget (som Hovedpersoner, Familielemmer, Tyende o. s. v.).

Selskabet for Norges Vel (med en Kapital af f. T. ɔ: 220,000 Kr. foruden aarlige Statstilskud til Beløb af 16,500 Kr.), som staar under kongelig Beskyttelse, har for Norges landøkonomiske Udvikling haft en lignende Betydning som Landhusholdningsselskabet hos os. Foruden dette og til Dels i Forbindelse med dette findes der en Del mindre Selskaber med beslægtede Formaal, omfattende dels Amterne, dels mindre Kredse.

Skovbruget — som er underlagt Finansdepartementet — forestaas af en kongelig Skovdirektør, under hvem Forvaltningen af de Staten, Oplysningsfonden og de offentlige Stiftelser tilhørende Skove, der anslaas til 1/9 af Landets samlede Skovareal, sker ved 10 Forstmestre, som hver især have et Skovdistrikt under sig, 17 Forstassistenter, 5 Skovplantere, 157 Opsynsbetjente for Statens og 100 Opsynsmænd for »Oplysningsfondens« Skove. Ved Kongsberg Skovdistrikt, som har sin særlige Styrelse, er der oprettet en Skovbrugsskole, beregnet paa 12 Lærlinger med et Kursus af 9 Maaneder, og der er i

indeværende Aars Storthingssamling foreslaaet Oprettelsen af endnu en Skovbrugsskole efter lignende Mønster.

Norges Skovareal kan sættes til o: 1,150 danske □ Mil. Savbrugene beløb sig i 1865 til o: 1,500. Ved samme Tid opgaves over 13,500 Mennesker som sysselsatte ved egentlig Skovdrift og o: 50,000 ved Forædling af Trævarer (ɔ: som Hovedpersoner, Familiemedlemmer og Tyende).

I n d u s t r i - o g H a a n d v æ r k s d r i f t. Ved forskjellige Love fra den nyere Tid er Haandværksdriften frigjort for de tidligere Indskrænkninger, og enhver myndig Mand eller Kvinde, saa vel i Byerne som paa Landet, kan nu opnaa Borgerbrev eller Næringsbevis. Til Fremme af den højere Industri og af Fabriksdrift er der i Trondhjem, Kristiania og Bergen oprettet tekniske Skoler, hver under en Direktør med et større Antal Lærere, og til Haandværkernes Uddannelse 2de tekniske Aftenskoler henholdsvis i Kristianssand og Stavanger; samtlige disse Skoler staa under Kirke- og Skoledepartementet.

I øvrigt yder Staten ligesom i begge Nabolandene Understøttelse baade til Deltagelse i Industriudstillinger i Udlandet og til saadannes Afholdelse i Landet selv.

I 1865 regnedes 230,000 Mennesker (Hoved- og Bipersoner) sysselsatte ved Haandværk og Industri.

H a n d e l o g S ø f a r t varetages af Kontoret for Handels- og Konsulatssager under Indredepartementet, medens dog Konsulernes Ansættelse, som det vil erindres, som et Unionsanliggende er henlagt under det svenske Udenrigsdepartement.

Rigets H a v n e ere underlagte en under Marinedepartementet staaende Havnedirektør med 2de Medhjælpere og det fornødne Kontorhold, under hvem

der atter er ansat 51 Havnefogder. Der er i 16 forskjellige Kjøbstæder og Havnepladser oprettet Sømandsskoler, medens Kysten er delt i 7 Distrikter med Hensyn til Afholdelse af aarlige Navigationsprøver, ved hvilke Officerer af Flaaden examinere.

I Søfartens Interesse virker ogsaa Lods-, Fyr- og Redningsvæsenet, ligeledes under Marinedepartementets Overstyrelse.

Lodsvæsenet har faaet sin seneste Ordning ved Lov 17. Juni 1869. Kysten omfatter 3 Overlodsdistrikter, hvert under en Chef, med et samlet Antal af 51 Lodsoldermandskaber, under hvilke atter flere eller færre Lodsstationer, tilsammen f. T. 153.

Lodspersonalet naar op til over 1000 Mand.

Fyrvæsenet staar under en Fyrdirektør med den fornødne tekniske Medhjælp m. v. Ved Slutningen af 1879 havde Norge 127 Fyrstationer — hvoraf adskillige kommunale —, der forestaas, de større af Fyrforvaltere og de mindre af Fyrvogtere.

Redningsvæsenet endelig er af forholdsvis ny Oprindelse, idet de første Redningsstationer ligesom i Sverige oprettedes i 1855. I Spidsen for det som Bestyrer staar Fyrdirektøren; der er f. T. 4 Stationer, ved hver af hvilke fungerer en Opsynsmand med fornøden Medhjælp.

Adgang til Handel og Søfartsnæring er fri omtrent paa samme Maade som til Haandværks- og Fabrikdrift. Efter Søfartsloven af 24. Marts 1860 skal et Skib for at gjælde som norsk udelukkende ejes af norske Borgere, eller, hvis det tilhører et Aktieselskab, skal dette have sit Sæde i Norge. Ved Søretssagers Behandling tiltrædes vedkommende Domstol af søkyndige Medlemmer, hvorom nærmere i næste Afsnit.

Norges Handelsflaade hører, som bekjendt, til de største i Verden. Ved Udgangen af Aaret 1879 talte den 8,248 Skibe med en Drægtighed af over 1,526,000 Reg. Tons; deraf udgjorde Dampflaaden 306 Skibe med over 51,000 Reg. Tons. Bemandingen angives til o: 60,000 Md.

Ved Handelen sysselsattes i 1865 hen ved 65,000 Mennesker som Hoved- og Bipersoner.

Tilsynet med Fiskerierne, der i Norge have en langt større Betydning, end Tilfældet er hos os, føres, hvad det vigtige Lofotsfiskeri angaar, af en Opsynschef, og for Ferskvandsfiskeriets Vedkommende af en Inspektør med 2de Assistenter, henholdsvis for den nordlige og sydlige Del af Landet.

I 1865 regnes 80,000 Mennesker som Hoved- og Bipersoner at have været sysselsatte med Fiskeri.

106. Omsorgen for Samfærdslen.

Vejvæsenets øverste tekniske Ledelse er under Indredepartementets Vejkontor lagt i Hænderne paa en kgl. beskikket Vejdirektør, som under sig har 2de Kontorer: Expeditions- og Ingeniørkontoret med det fornødne Antal af stedlige Vejingeniører — i Reglen Officerer af Linie eller Landeværn — (15 Arbejdsstyrere med 18 Medhjælpere foruden 11 Amtsingeniører), alt, saa vidt den Del af Vejvæsenet angaar, hvortil Staten bevilger Penge ɔ: (ifølge Hovedloven om Vejvæsenet af 15. Septbr. 1851) Omkostningerne ved Anlæg og Omlæg dels af Hovedveje, — saa kaldes de Veje, som forbinde Norge og Sverige eller større norske Landsdele indbyrdes, dels af særdeles vanskelige Bygdeveje (over Højfjælde og dsl.). De øvrige Vejanlæg bestrides derimod af Amts- og Herredskommunerne, hvilket desuden tillige gjælder om den

blotte Vedligeholdelse af alle offentlige Veje, og denne Del af Vejvæsenet staar derfor ikke under Vejdirektøren, men under de vedkommende Amtmænd, som herved bistaas af Vejinspektører og Vejingeniører, til hvilke Amtskommunerne tilstaa Lønning.

I 1874 angaves Hovedvejenes Længde til o: 1,030 danske Mile og Bivejenes til o: 1,800. — Dette Vejnet omfatter imidlertid ikke de 3 nordlige Amter (Nordlands, Tromsøs og Finmarkens A.), hvor der endnu i 1870 kun fandtes kortere Bygde- og Rideveje.

Jærnbanerne i Norge ere tilvejebragte dels ved Aktietegning af private, Kommunerne og Staten i Fællesskab, dog at Staten selv er i Besiddelse af den langt overvejende Del af Aktierne, dels ogsaa ved Laan fra Staten mod Prioritet i Jærnbanerne; men Bygningen af Banerne udføres af Staten ved de af den ansatte Ingeniører.

De enkelte Baners Drift styres af Staten under en Trafikdirektør, hvis Myndighed dog er temmelig begrænset, med det fornødne Kontorhold, ved dertil af Kongen udnævnte særlige Direktioner (almindeligvis paa 3 til 5 Medlemmer), under hvilke atter Driftsstyrere og et talrigt underordnet teknisk Personale virke, og kun ved Kristiania-Ejdsvoldsbanen ere de andre Aktionærer berettigede til at besætte det halve Antal af Direktionspladser (ved denne Bane 6 i alt).

Hovedstyrelsen med Hensyn til de bevilgede Baners Anlæg m. m. og Undersøgelse af ny Linier tilkommer en kongelig udnævnt Jærnbanedirektør, under hvem der er dels en Bestyrelse for Jærnbaneanlæg, bestaaende af selve Jærnbanedirektøren og 2 Medlemmer med et Hovedkontor for Sagernes Expedition og et Revisionskontor, begge i Kristiania,

og det fornødne Antal af Distriktsingeniører og Sektionsingeniører samt Assistenter, der lede og udføre selve Arbejderne, alt foruden Kasserere, Læger og 2 gejstlige, dels en Chef for Jærnbaneundersøgelser med den fornødne Medhjælp.

De norske Jærnbaneanlæg have i det hele været forbundne med særdeles betydelige Vanskeligheder paa Grund af Naturforholdene. — Jærnbanernes Længde udgjør f. T. ɔ: 136 danske Mil, og under Bygning er ɔ: 48 Mil; ved Slutningen af 1881 paaregnes Jærnbaneanlægene at have en Længde af ɔ: 205 d. Mil.

For indeværende Aars Storthing har Regeringen forelagt Forslag til en Omordning af Styrelsen af Jærnbanedriften, saaledes at samtlige de nu bestaaende, stedlige Direktioner ophøre, og at Ordningen fremtidig bliver i det væsentlige som i Sverige, saaledes at en Generaldirektør stilles i Spidsen for samtlige Baner med 3 Overdirektører henholdsvis for Maskinafdelingen, Baneafdelingen og Driftsafdelingen. Under denne Centralstyrelse foreslaas Landets Jærnbaner delt i 6 Distrikter, hvert især under en Overstyrelse, bestaaende af 3de Direktører, henholdsvis for Maskin-, Bane- og Driftsafdeling. — Derimod er der ikke foreslaaet nogen Forandring i Styrelsen vedkommende Jærnbaneanlæg og Undersøgelser.

Postvæsenet medtages her for Sammenhængens Skyld, skjønt det ligesom Telegrafvæsenet hører under Marinedepartementet. — Den gjældende Hovedlov om Postvæsenet er af 3. Maj 1871, og Postvæsenet har efter denne omtrent de samme Hovedopgaver som i begge Nabolandene. — Norges Naturforhold frembyde i ikke faa Egne store Vanskeligheder for Landforbindelsen, hvis Aarsag Samfærdslen tilvejebringes ved Dampskibslinier, til hvis Vedligeholdelse Statskassen yder meget betydelige Bidrag (jvfr. senere under Nr. 135). I Aaret 1875 beløb Antallet af Postanstalter sig til 805, hvoraf 24 vare kgl. Post-

kontorer, 26 Postexpeditioner og de øvrige Postaabnerier.

For Aaret 1878 udgjorde Antallet af befordrede Breve ɔ: 12,600,000, af Blade over 9,500,000 og af andre trykte Sager ɔ: 800,000 Stykker.

I Forbindelse med Postvæsenet maa nævnes Skydsvæsenet eller Omsorgen for at skaffe rejsende frem, hvilket her sker ved Oprettelsen af saakaldte Skydsstationer paa Bondergaardene langs Vejene med omtrent 1½ til 2 danske Mils Mellemrum. Stationerne skaffe de rejsende Vogn (Karre), Hest og Kusk for en taxtmæssig Betaling, ligesom der gjærne er Gjæstgiveri forbundet med dem.

Af slige Skydsstationer var der i 1875 1,090; Staten yder Tilskud til deres Vedligeholdelse.

Telegrafvæsenet ledes af en kongelig Telegrafdirektør, under Marinedepartementet, med det fornødne Tjenestepersonale. Under Direktøren ere Landets 130 Stationer, hvoraf dog de 20 kun ere aabne i Fiskeritiden, henlagte i 11 Distrikter, som hvert forestaas af en Telegrafinspektør, der tillige har en Station at bestyre. — I øvrigt bestaar Personalet af 250 Telegrafister, 12 Reservetelegrafister, 89 Telegrafistinder og 16 tjenestegjørende Elever foruden Budene. Liniernes Længde angaves ved Udgangen af 1878 til ɔ: 1,015 d. Mil, og Traadene til ɔ: 1828.

Antallet af indenlandske Telegrammer naaede i 1878 op til ɔ: 469,500, af mellemrigske til ɔ: 245,400 og af gjennemrigske til ɔ: 2800.

Ved Jærnbanerne var ved Udgangen af 1878 203 Stationer med en Linielængde af 115 d. M.

Af vigtigere Embedsmyndigheder under Indredepartementet skal endnu nævnes Direktøren for Kanalvæsenet, Styrelsen for Justérvæsenet, bestaaende af en Direktør og 2 Medlemmer, under hvilken fungere 7 Justérmestre, 12 Justerere og 24 Forhandlere af Maal- og Vægtredskaber, hvorved bemærkes, at i Norge er ligesom i Sverige det metriske System for Maal og Vægt blevet indført. — Direktøren for det statistiske Centralbureau med 3de Sekretærer og de fornødne underordnede Tjenestemænd og Ingeniørkommissionen, bestaaende af en Formand og 3 faste Medlemmer, hvis Hverv det er at afgive Betænkning over Arbejdsplaner og overhovedet over tekniske Spørgsmaal, som af Ministerierne maatte blive dem forelagte. Om fornødent kunne andre sagkyndige tilkaldes.

Andet Afsnit.

Justits- og Politidepartementet

(Justitsministeriet).

107. Departementets Omraade.

Under dette Ministerium henhøre alle Justits- og Politivæsenet vedkommende Sager, alle Rigets Domstole samt Fængslerne og Straffeanstalterne og endelig Medicinalvæsenet. — Ministeriet har foruden en Expeditionssekretær en særlig Expeditionschef for Fængslerne og Straffeanstalterne og 4 Bureauer.

Domstolene og Retsordningen.

108. De almindelige Underretter.

a. Landet

er amtsvis i Henseende til Retsordningen delt i 80 Sorenskriverier, som hvert for sig udgjøre en Underretskreds, omfattende flere eller færre Herreder

og de i Kredsen liggende Ladesteder under en Sorenskriver eller, som vi vilde kalde det, Underdommer. Til Dommerstillingen høre Besørgelsen af Skiftevæsenet og Afholdelsen af offentlige Tvangsavktioner, medens andre Avktioner frit kunne afholdes af hvem som helst, og Dommeren er tillige Retsskriver, i hvilken Egenskab det paahviler ham at bestyre Skjøde- og Panteprotokolvæsenet; — derimod er Sorenskriveren, i Modsætning til, hvad der for Tiden gjælder hos os, hverken Underøvrighed eller Politimester, men disse Hverv ere, som tidligere (Nr. 104 b) bemærket, overdragne Fogderne, hvem det ogsaa tilkommer at paatale Lovovertrædelse og at iværksætte Dommenes Fuldbyrdelse, alt med Bistand af de dem underordnede Lensmænd.

I Finmarkens Amt ere Sorenskriverne imidlertid tillige Fogder.

Med Hensyn til Rettens eller Thingets Afholdelse ere Sorenskriverierne alle delte dels i mindre Kredse eller Thinglag, hvoraf der for hele Riget gives 399, dels i større Kredse, de saakaldte Maanedsthingsdistrikter.

I hvert Thinglag skal Sorenskriveren 3 eller mindst 2 Gange aarlig sætte Ret paa et bestemt Thingsted fra 1 til 2 Dage efter Sagernes Mængde ɔ: »holde Sage- og Skattething«, som det hedder i det norske Retssprog; dog at en overordentlig Thingdag bliver at beramme, dersom nogen Sag ikke skulde blive ført til Ende, efter at Dommerens Rundrejse gjennem Thinglagene er fuldført (ɔ: der holdes da »Udsættelsesthing«).

I Maanedsthingsdistrikterne skal der saa vidt muligt holdes Ret én Gang maanedlig i de Maaneder, hvor der ikke har været afholdt Sage- og Skattething i Thinglagene, og kaldes disse Thing »Maanedsthing«, me-

dens alle tre Slags Thing sammenfattes under Benævnelsen »Bygdething«.

b. Kjøbstæderne.

I Byerne er Byfogden Dommer og i Reglen Retsskriver, med mindre en saadan i enkelte af de større Byer undtagelsesvis maatte være ansat, og har de heraf flydende nys anførte Hverv, dog at Avktions- og Skiftevæsenet i Byer med særskilt Magistrat er henlagt under denne, men imidlertid skal bestyres af et enkelt Medlem af samme. Byfogden er — heri forskjellig fra Underdommeren paa Landet — tillige Politimester og Underøvrighed, hvor ingen særlig Politimester eller Borgmester er beskikket (jvfr. Nr. 104 b), eller vedkommende Myndighed ikke særskilt er blevet andre overdragen. Bythingene holdes ugentlig.

Saa vel i Byerne som paa Landet udfordres Tilstedeværelsen af et vist Antal (4 eller 2) »Lagrettesmænd«, der dels ere Vidner, dels i Livs- og Æressager og i Sager om faste Ejendomme (bl. a. om Odelsretten) Meddomsmænd.

For Søretssagers Vedkommende tiltrædes Retten af 2de for 4 Aar ad Gangen af vedkommende Amtmand beskikkede søkyndige Medlemmer.

c. Kristiania.

I Hovedstaden udøves den egentlige Dommermyndighed af en Byret, bestaaende af en Justitiarius og f. T. 11 Assessorer med en Justitssekretær, tvende Referenter og det fornødne underordnede Personale. Fra Byretten indankes Sagerne umiddelbart til Højesteret; den har 2de Afdelinger, den ene kaldet »Forhørsafdelingen«, for hvilken Sagernes Oplysning (ved Forhør i kriminelle Sager) og Ledelsen af Proceduren foregaar under Enkeltdommere, den anden »den

dømmende Afdeling«, som er domfør med 3 Medlemmer.

Kristiania har, foruden, som tidligere berørt, en særskilt Politimester med underordnede Embedsmænd (jfr. Nr. 104) og sin særskilte Øvrighed (Stiftamtmand som Overøvrighed og Borgmester med 2 Raadmænd som Underøvrighed), tillige en særlig Byfoged, hvem Exekutionsmyndigheden tilkommer, en særlig Skifteforvalter og en Skifteskriver, som tillige er Raadstueskriver, samt en særlig Avktionsforvalter og en Byskriver, under hvem Bestyrelsen af Skjøde- og Pantevæsenet henhøre.

Overformynderiforvaltningen er vel ligesom hos os afsondret fra Retsforvaltningen, men henlagt til stedlige Overformynderier, af hvilke der findes 1 for hver Kjøbstad, hvert Ladested og hvert Thinglag, og som bestaa af 2 Overformyndere, der for 4 Aar ad Gangen vælges af Kommunalrepræsentationen og vedkommende Underdommer. Deres Regnskaber gjennemses af lønnede Revisorer og decideres henholdsvis af Magistraten og Amtmanden. For Aaret 1876 opgives de umyndiges Midler for By og Land tilsammen til o: 28,800,000 Kr., hvilket i Sammenligning med de foregaaende Aar vidner om en jævn Fremgang.

I Kristiania er Byfogden tillige Notarius publicus, hvilket ligeledes almindeligvis gjælder om de øvrige Kjøbstæder; men paa Landet og i Ladestederne har Sorenskriveren dette Hverv.

Under Retterne er der selvfølgelig beskikket Politibetjente, Arrestforvarere, Stævningsmænd o. dsl.

109. Overretterne.

Fra de foranførte Underdomstole paa Landet og i Byerne — dog, som nys berørt, med Undtagelse af Kristiania Byret — foregaar i Reglen Sagernes Ind-

ankning til Stiftsoverretterne, af hvilke der findes 4, nemlig 1 for Kristiania og Hamars Stift med 2de Afdelinger, 1 for Kristianssands, 1 for Bergens og 1 for Trondhjems Stift, til hvilken sidste ogsaa Sagerne fra Tromsø Stift indankes.

Ved hver Stiftsoverret (eller Afdeling af samme) er der ansat en Justitiarius, 2 Assessorer, en Justitssekretær og de fornødne Betjente m. v.

110. Højesteret.

Øverste og sidste Instants, til hvilken Sager fra alle Rigets øvrige Domstole kunne indankes, naar de have den fornødne Størrelse og Betydning og den foreskrevne Følgeorden i øvrigt iagttages, danner Højesteret i Kristiania, bestaaende af en Justitiarius og 10 ordentlige foruden 5 overordentlige Assessorer samt en Justits- og 3 Protokolsekretærer.

Til at dømme i den enkelte Sag er et Antal af 7 Dommere tilstrækkeligt (N. Grl. § 88).

Til 2de af de ordentlige Assessorer ere Gagerne dog kun bevilgede indtil videre henholdsvis siden 1842 og 1863, og ved Beslutning af 21. Juni 1880 har Storthinget vedtaget, at begge disse Embeder ved indtrædende Ledighed skulle inddrages.

111. Sagførerne.

Ved Rigets Domstole sysselsættes en stor Del Sagførere, der nu ligesom hos os ikke længere beskikkes af Kongen, men avtoriseres af Justitsministeriet, naar de lovbestemte Egenskaber foreligge, med en lignende udelukkende Ret til at føre Sager for andre. — Til at kunne blive Sagfører udfordres at være uberygtet, myndig (21 Aar) og at have aflagt juridisk Embedsprøve; til at blive Overretssagfører udkræves

end videre bedste Karakter eller et Aars Virksomhed som Underretssagfører og til at blive Højesteretsadvokat ubetinget bedste Karakter og 3 Aars Virksomhed som Dommer, Avditor, Universitetslærer, Sagfører el. dsl.

Ved Over- og Underretterne udgjorde Antallet af Sagførere i 1879 o: 440, hvoraf i Hovedstaden alene 110; ved Højesteret var der til samme Tid o: 60. — Mange af disse Sagførere praktisere imidlertid ikke som saadanne, men ere i andre Stillinger.

112. Nogle særlige Domstole.

Af særlige Domstole mærkes — bortset fra Brandretterne, Sessionerne, Politiretterne i Bergen, Trondhjem og Kristianssand for visse Politisager, bestaaende af de vedkommende Stiftsoverretters Medlemmer —

a) Krigsretterne, for militære Tjenestesager og Forbrydelser, — af hvilke der ved Hæren er en Ret ved hver Brigade og i de større Garnisoner, omfattende samtlige Militærpersoner fra Menige indtil Kaptajner, og ved Horten en Ret for Flaademandskabet under Landtjenesten, men under Togt en Ret for hvert Orlogsskib eller Flaadeafdeling. — Disse Retter ere i alt væsentligt organiserede paa selvsamme Maade som vore tilsvarende, saaledes at der dømmes af Militære alene, fordelte i 7 Klasser, hver paa 2 Personer, med Undtagelse af Rettens Præses, som danner en Klasse for sig selv, og at Avditøren blot foredrager Sagen og forelægger sin paa Lovgivningens Bestemmelser og Tilfældets Beskaffenhed stottede Opfattelse af denne, medens Afgjørelsen træffes af Flertallet af Klasserne. Fra de almindelige Krigsretter saa vel som fra General- og Overkrigsretterne, for hvilke Officerer af højere Rang end

Kaptajner svare, foregaar — heri forskjelligt fra det hos os gjældende — Indankning i alle Sager, som angaa enten Liv eller Ære eller Friheds Tab for længere Tid end 3 Maaneder, umiddelbart til Højesteret, som for saadant Tilfælde tiltrædes af 2 højere Land- eller Søofficerer, eftersom Sagen vedrører Hæren eller Flaaden.

b) De gejstlige Retter, for hvilke gejstlige svare i Embeds- og gejstlige Sager: Provsteretten, bestaaende af Sorenskriveren og Provsten tillige med 2de gejstlige i Stiftet, danner her 1ste Instants; fra Provsteretten indankes Sagen for Konsistorialretten, bestaaende af Stiftamtmanden og Biskoppen med nogle ansete Stiftsgejstlige (deriblandt ogsaa Stiftsskolens Rektor), og derfra atter til Højesteret.

c) Rigsretten. Om denne Rets Domsomraade og Sammensætning er paa sit Sted i det foregaaende talt; her skal blot tilføjes, at Lagthingets Præsident er Justitiarius i Rigsretten, medens det dog er Justitiarius i Højesteret, som leder Forhøret over den anklagede, samler Stemmerne og affatter Dommen. Af Retten udtræde alle de, som paa Grund af Slægtskab med den anklagede eller af andre Hensyn ere ugilde til at dømme, og det tilkommer end videre anklagede at vrage indtil en Tredjedel af Rettens øvrige Medlemmer, dog at Retten ikke herved maa nedbringes til et mindre Antal Dommere end 15, hvoraf mindst 4 skulle være Højesteretsassessorer. — Forhandlingen ved Rigsretten er mundtlig og offentlig, dog at Retten kan lade Dørene lukke, naar den af særdeles Grunde finder det fornødent.

113. Rettergangsmaaden ved Domstolene i Almindelighed.

Ligesom hos os er Rettergangsmaaden ved Under- og Overretterne i det væsentlige skriftlig, medens Parterne forhandle mundtlig ved Højesteret.

I de borgelige Sager er Foretagelse af Forligsmægling ved Forligelseskommissionen i Reglen det første Skridt, hvorved bemærkes som en Ejendommelighed for Norge, at Forligelseskommissionen i Gjældssager under 120 Kr. kan afsige Dom, naar indstævnte uden lovligt Forfald udebliver eller indrømmer Fordringens Rigtighed.

I de kriminelle Sager afholdes de foreløbige Forhør og afgives Fængslingskjendelserne af vedkommende Underdommer, hvorefter Overøvrigheden udsteder Aktionsordren og beskikker en Referent og en Forsvarer, hvilke forberede den egentlige Bevisførelse, som først nu finder Sted ved Afhørelsen af den tiltalte og de til Sagens Oplysning nødvendige Vidner. Naar Bevisførelsen er tilendebragt, fremmes Sagen til Paakjendelse ofte ved korte Protokollationer af Referenten og Forsvareren, men i vidtløftigere Sager ved Indlægsvexling, hvorefter den optages til Doms. Dommen skal afsiges inden 3 Uger efter Optagelsen. I offentlige Politisager er Politimesteren ikke blot Paataler, men ogsaa offentlig Anklager, for saa vidt han er en fra Dommeren forskjellig Embedsmand, hvilket jo, som det vil erindres, er Tilfældet overalt paa Landet. — Endelig er der ved Lov 6. Septbr. 1845 for visse mindre betydelige Straffesager — og under Forudsætning af, at den tiltalte har afgivet fuld Bekjendelse — indført en meget kortfattet Rettergangsmaade uden Aktionsordre og

Referent, dog at den anklagede, om han ønsker det, selv kan antage en Forsvarer.

Skjønt Norge har faaet mange nyere endog temmelig omfattende Hovedlove paa det borgerlige Retsomraade, t. Ex. Love om Næringsvæsen, Søfart, Fattigvæsen, Arv, forskjellige Landboforhold o. s. v., maa dog Kristjan 5tes Norske Lov af 15. April 1687 endnu stedse anses som Grundlaget for dets borgerlige eller civile Ret, ligesom samme Konges Danske Lov af 15. April 1683 er det i Danmark. Straffelovgivningen har derimod modtaget en hel ny Omstøbning (Kodifikation) ved Loven af 20. August 1842, der imidlertid atter er blevet ikke ubetydelig omændret ved Loven af 3. Juni 1874, medens Straffe-rettergangsmaaden i flere væsentlige Punkter er bleven omformet ved Lovene af 24. Juli 1827, (den nys nævnte) af 6. Septbr. 1845 og senest af 17. Marts 1866.

114. Fængselsvæsenet og Straffeanstalterne.

Den ovenanførte Expeditionschef har under Ministeriet den øverste Styrelse.

Af Straffeanstalter haves, foruden Bodsfænglet i Kristiania, hvilket er en nyere efter Cellesystemet indrettet Anstalt under en Direktor, end videre 3 Tugthuse, henholdsvis i Kristiania, Bergen og Trondhjem, hvert under en Overinspektor, og 1 Straffearbejdsanstalt paa Akershus Fæstning under vedkommende Pladsmajor.

Det samlede Fangetal udgjorde ved Udgangen af 1878 1,111, hvoraf 260 Kvinder. Paa Gaarden »Toftesgave« er indrettet en Opdragelsesanstalt for Børn, som af Domstolene henvises til Anstalten i Stedet for at undergives Straf. Den er beregnet paa at skulle huse i alt 120 Børn.

115. Omsorgen for Sundhedsvæsenet.

Overstyrelsen af Sundhedsvæsenet tilkommer under Ministeriet en Medicinaldirektør, som til sin Bistand har 4 Læger, en Farmacevt, 4 retskyndige og 1 Konsulent for Dyrlægesager.

Under Medicinaldirektøren er Riget delt i f. T. 143 Lægedistrikter, hvert under en Distriktslæge, medens der i Kristiania, hvor der tillige er beskikket en Politilæge, og 5 af de større Byer er ansat særlige Stadsfysici. Distriktslægernes Embedsvirksomhed er af samme Omfang og Beskaffenhed som hos os; ved Siden af dem findes der rundt omkring i Byerne og paa Landet privat praktiserende Læger, der have underkastet sig den offentlige Lægeprøve ved Universitetet, saaledes at det samlede Antal af avtoriserede Læger ved Udgangen af 1877 udgjorde 518. — Af Apotheker, hvis Drift er knyttet til lignende Forudsætninger som i Danmark og Sverige, fandtes til samme Tid 79, hvoraf de 10 i Kristiania, foruden flere Filialapotheker.

Under Lægedistrikterne er der atter Jordemødredistrikter, for Tiden 645; til Jordemødrenes Oplærelse er der tvende Undervisningsanstalter henholdsvis i Kristiania og Bergen, for den tvungne Kokoppeindpodnings Skyld er der beskikket over 600 Hjælpevaccinatører omkring i Bygderne. — Af Dyrlæger var der i 1877 et Antal af 73.

Ifølge Lov 16. Maj 1860 er der overalt i Byerne og Landkommunerne oprettet Sundhedskommissioner, hvori en Læge stedse er Ordfører, og approberet Sundhedsforskrifter, navnlig med Hensyn til Boligernes Indretning og Udhusenes Fraliggenhed.

Forudèn det store Rigshospital i Hovedstaden

findes i Norge 44 civile Sygehuse, hvoraf de fleste ere kommunale, 2 store offentlige Sindssygeanstalter ved Kristiania og Trondhjem foruden én under Bygning ved Kristianssand og 8 dels kommunale, dels private, som staa under Statens Tilsyn. For de af Spedalskhed angrebne er der 4 Pleje- og 1 stor Helbredelsesanstalt. Af Blindeinstituter haves 1 af privat Oprindelse og af Døvstummeinstituter 1 af Staten oprettet og 3 private, som understøttes af Staten; for aandssvage Børn er der 2de Skoler i Kristiania, som ligeledes nyde Statsunderstøttelse.

Efter Opgivelsen af 1875 udgjorde Antallet af sindssyge 4,568, af døvstumme 1,571 og af blinde 2,468. De spedalske beløb sig i Aaret 1878 til 1,681; i Aaret 1858 var Tallet endnu 2,767, men siden den Tid har der været en jævn Aftagen. For Sygeplejen ved de store Vaarfiskerier (især ved Lofoten) og i Finmarken træffes der særlige Foranstaltninger ved Ansættelse af Læger og Oprettelsen af midlertidige Sygehuse.

Tredje Afsnit.

Kirke- og Undervisningsdepartementet

(Kirke- og Undervisningsministeriet.)

116. Departementets Omraade.

Ministeriet omfatter ligesom hos os Kirkens Anliggender, den højere og den lavere Undervisning, hvilken sidste ligesom i Sverige og Danmark dog hovedsagelig er et kommunalt Anliggende, Anstalterne til Fremme af Videnskab og Kunst og de til dette Øjemed henlagte Fonds, hvorblandt den saakaldte »Oplysningsfond«, der efterhaanden er bleven dannet, fornemmelig ved

Salget af det gejstlige Beneficiærgods, og af hvis Renter 1/3 tilfalder Universitetet og 2/3 Oplysningens Fremme i Almindelighed, samt endelig Fattigvæsenssager, der ligeledes væsentlig ere af kommunal Natur.

Foruden Expeditionssekretæren og en særlig Chef for Skolesager har Ministeriet ikke mindre end 7 forskjellige Bureauer og Kontorer.

I. Kirkevæsenet.

117. Landets kirkelige Inddeling.

I kirkelig Henseende deles Norge i 6 Stifter.

Kristiania	St.	med	14	Provstier	og 98 Sognekald eller Præstegjæld.
Hamars	—	—	10	—	og 50 S.
Kristianssands	—	—	19	—	og 97 S.
Bergens	—	—	14	—	og 77 S.
Trondhjems	—	—	12	—	og 69 S.
Tromsø	—	—	14	—	og 63 S.
		Ialt	83	—	og 454 S.

Præstegjældene, der hver for sig almindeligvis udgjøre en Kommune og i det væsentlige falde sammen med Herrederne, omfatte atter i Reglen flere Kirkesogne, og disse sidste danne det nederste Led i Menighedslivets Organisation. Mellem Præstegjældets Menighedsmedlemmer og Sjælesørgeren bestaar Sognebaandet, der ikke, som hos os, kan løses ved de først nævntes Viljesbestemmelse.

Hovedstaden udgjør et Provsti for sig med (fra 1. Oktbr. 1880) 12 Sogne foruden forskjellige særlige Menigheder.

118. De kirkelige Embedsmænd.

For hvert Stift er ansat en Biskop med samme Embedsmyndighed som vore i Henseende til Tilsynet

med den underordnede Gejstlighed og Skolerne; i Forbindelse med vedkommende Stiftamtmand (jvfr. Nr. 104) udgjør han Stiftets højeste gejstlige Øvrighed og udøver den dømmende Myndighed i 2den Instants i gejstlige Sager (jvfr. Nr. 112).

I hvert Provsti er der ansat en Provst, som tillige er Sognepræst, og som fører det tilsvarende Tilsyn med Provstiets Præster og Skoler.

I hvert Præstegjæld endelig er der beskikket en Sognepræst, hvem Sjælesorgen for Menigheden paahviler som Hovedpligt, men som tillige er Ordfører i Kommissionen for Sognets Fattig- og Skoleanliggender og desuden har en Del verdslige Hverv (saasom ved Valglisternes Førelse, Valgmandsvalgene o. s. v.). Der er for hvert Præstegjælds Vedkommende beskikket Medhjælpere for Sognepræsten, som gaa ham til Haande ved hans Embedsgjernings Bestridelse.

Foruden de nævnte gejstlige Embedsmænd er der end videre beskikket Stifts- og Kaldskapellaner (de sidst nævnte svare til vore residerende Kapellaner og benævnes ogsaa hyppig saaledes; de først nævnte, fra 3 til 5 for hvert Stift, ere ordinerede Gejstlige, som ikke ere ansatte ved nogen Menighed, men ere stillede til Biskoppens Raadighed for efter Behov at anvendes i Stiftet), personelle Kapellaner, ordinerede Kateketer, og Præster ved Straffeanstalter og Hospitaler m. v., ligesom der paa forskjellige Steder i og uden for Evropa er ansat ordinerede gejstlige, som staa i Underordnelsesforhold til den norske Statskirke. Af saadanne ere f. T. 9 Sømandspræster og 31 Missionspræster, de først nævnte udsendte af »Foreningen til Evangeliets Forkyndelse blandt skandinaviske Søfolk«, de sidst nævnte af »det norske Missionsselskab«, der tæller

784 Foreninger, samlede i 7 større Kredse hver med særlig Styrelse under en Hovedstyrelse i Stavanger paa 10 Medlemmer. Selskabet har oprettet en Skole, hvori Missionærerne uddannes og raader over en betydelig aarlig Indtægt (i 1878 o: 195,000 Kr.).

II. Undervisningsvæsenet.

119. Universitetet og de højere Læreanstalter.

Norges Universitet blev stiftet den 2. Septbr. 1811 under Kong Frederik 6. Det tæller f. T. 52 Professorer, hvoraf 9 overordentlige, fordelte i 5 Fakulteter: det theologiske, juridiske, medicinske, historisk-filosofiske og mathematisk-naturvidenskabelige, hvortil kommer 10 Stipendiater, som har den Forpligtelse at deltage i Examinernes Afholdelse og at holde Forelæsninger. Dets Anliggender styres af »det akademiske Kollegium«, bestaaende af de 5 Fakulteters aarlig valgte Dekaner, som af deres Midte vælge en Formand. Under Kollegiet hører Universitetssekretæren og for de økonomiske Anliggender Universitetskvæstoren.

Antallet af studerende var i 1878 768. Universitetets Udgifter beløb sig i samme Aar til hen ved 480,000 Kr.; dets Indtægter hidrøre dels fra aarlige Afkastninger af dets særlige Midler (1878 o: 75,000 Kr.), dels som tidligere nævnt fra dets Andel i Oplysningsfondens aarlige Indkomster (i 1878 o: 192,000 Kr.), dels fra Tilskud af Statskassen (1878 o: 225,000 Kr.).

Foruden et fortrinligt Bibliothek, som nu tæller over 210,000 Bind, besidder Universitetet en Mængde Samlinger, blandt hvilke mærkes den ethnografiske og den nordiske Oldsagssamling, der, hvad Sager fra den yngre Jærnalder angaar, er den rigeste i Norden. Under

Universitetet høre flere Laboratorier, et navtisk-meteorologisk Institut af samme Beskaffenhed som de tilsvarende i Sverige og Danmark og et rigt udstyret Observatorium.

Til Uddannelse af Skolelærere findes 7 Statsseminarier, hvert især med en Bestyrer og 3de Lærere; desuden 5 Lærerskoler med Statstilskud, hvorhos der i Kristiania ved Statens Foranstaltning afholdes Lærekursus for vordende Lærerinder.

Om de tekniske Skoler er tidligere talt, og om de militære vil senere blive handlet.

Af Indstiftelser til Fremme af Videnskab og Kunst skal endnu nævnes: Kristiania Nationaltheater, som dog er af aldeles privat Natur og ikke understøttes af Staten, National-Billedgalleriet, hvormed er forbundet en af Staten (16,000 Kr. aarlig) understøttet Tegneskole, som tilsigtes udvidet til et Kunstakademi, og Videnskabernes Selskab saa vel i Kristiania som i Trondhjem, hvilket sidste ejer et Bibliothek paa 50,000 Bind; den norske historiske Forening, Foreningen til Fortidsmindernes Bevaring og fl.

I Kristiania er der oprettet et Rigsarkiv, under en Rigsarkivar med 2de Fuldmægtige og den fornødne Medhjælp, og i Trondhjem et Centralarkiv, især for Aktstykker vedkommende Finmarkens Forhold.

120. Den højere Skoleundervisning.

Den højere Skoleundervisning meddeles f. T. i Norge af 17 lærde Skoler, som føre deres Lærlinge frem til Universitetet. Hver af disse Undervisningsanstalter forestaas af en Rektor med flere Overlærere og et større eller mindre Antal Adjunkter, Time- eller Klasselærere og Kunstlærere (i Tegning, Musik, Legemsøvelser).

Det samlede Antal Lærere udgjorde i 1877 o: 236, deraf 17 Rektorer, 43 Overlærere og 86 Adjunkter, og af Lærlinge 2,863; Udgifterne naaede op til hen ved 650,000 Kr.

Af private Skoler med samme Formaal og Undervisning som lærde Skoler havdes 3de i Kristiania med 93 Lærere og 1,448 Lærlinge.

121. Den lavere Skoleundervisning.

For alle Børn, som ikke godtgjøre paa anden Maade at nyde tilstrækkelig Undervisning, er der med det fyldte 8de Aar indtil Konfirmationen Undervisningstvang i Almueskolerne. Undervisningsfagene ere som hos os Læsning, Religion, Skrivning, Regning og Legemsøvelser, men kunne udvides med Jordbeskrivelse, Fædrelandshistorie, Naturhistorie og Tegning.

I Bykommunerne har en Skolekommission (som en særlig Afdeling af Kommunalbestyrelsen), med en af dens Præster efter Biskoppens Beskikkelse som Ordfører, Bestyrelsen af Skolevæsenet, medens Overtilsynet, foruden af Provsten, føres af Stiftsdirektionen (ɔ: vedkommende Biskop og Stiftamtmand), jvfr. Lov 12. Juli 1848 § 29; i de store Byer beskikker Kommunen dog ofte en særlig lønnet Inspektør, som da under denne har Overstyrelsen af samtlige Byens kommunale Skoler.

I Landkommunerne styres ligeledes Skolevæsenet af en Skolekommission (som særlig Afdeling af Kommunalbestyrelsen) med Søgnepræsten som Ordfører, men Tilsynet føres af Provsterne og Stiftsdirektionen, med Tiltrædelse af en af Kongen beskikket Skoledirektør, som har det Hverv at rejse omkring mellem Stiftets Skoler, undersøge deres Til-

stand og herom gjøre Indberetning (jvfr. Lov 16. Maj 1860 §§ 79 og 80).

Lærerne, hvoraf i Reglen ingen maa have over 60 Børn at undervise, ansættes i Kjøbstæderne af Biskoppen og paa Landet af Stiftsdirektionen efter Forslag fra de vedkommende Skolekommissioner; dog kunne Underlærere, Hjælpelærere og midlertidige Lærere antages af Skolekommissionerne. Ikke blot Mænd, men ogsaa Kvinder have Adgang til Lærerembederne.

Et Forslag om Forandring i Kjøbstadsskolevæsenet har været behandlet i Storthingssamlingen for indeværende Aar; men Storthingets Affattelse af samme har ikke vundet kgl. Stadfæstelse.

Paa Landet deles hver Skolekommune i Skolekredse. Ligge Kredsens Bosteder hinanden saa nær, at mindst 30 Børn daglig kunne søge samme Skole, skal der for denne tilvejebringes et selvstændigt Skolelokale (»Fastskole«). Ligge Bostederne derimod spredte, holdes Skolen som »Omgangsskole« saaledes, at det paahviler vedkommende Gaarde efter Tur at skaffe forsvarligt Lokale, Kost og Husly til Læreren. Hvert Barn skal undervises mindst 320 Timer aarlig.

Foruden disse almindelige Almueskoler er der oprettet dels kommunale (Amtsskoler) dels private Skoler for unge Mennesker og Børn, som ønskes fyldigere underviste, og i enkelte Byer højere kommunale Realskoler, foruden lignende private. I mangfoldige Sogne paa Landet er der frivillige Aftenskoler for den konfirmerede Ungdom, til hvilke Staten yder Tilskud, ligesom der i de senere Aar ved private Midler er opstaaet Folkehøjskoler i forskjellige Egne af Riget.

I Aaret 1877 opgaves Antallet af Skolekredse paa

Landet til 6,413; af Almueskoler i Byerne til 134, af kommunale Skoler for viderekomne til 37 og af tilsvarende private til 71, foruden 15 højere Realskoler og en Del private, hvis Tal ej er særlig oplyst. Af skolepligtige Børn var Tallet over 272,500, og af disse undervistes i Almueskolerne ɔ: 247,000; i de andre Skoler 21,000, imedens ɔ: 4,500 vare uden Undervisning. Antallet af Lærere og Lærerinder ved de kommunale Skoler udgjorde til samme Tid næsten 4,500, og Udgifterne ved disse ɔ: 4 Mill. Kr., hvoraf en mindre Del, ɔ: 375,000 Kr., er blevet tilskudt af Staten.

Til Undervisning i Ordets videste Forstand — derunder Universitetet, Tegneskoler, Blinde- og Døvstummeskoler, Grammatikundervisning, Skoler af enhver Slags — medgik i 1877 ɔ: 6,290,000 Kr., hvoraf Staten bidrog 1,850,000 Kr.

Fjerde Afsnit.

Armédepartementet
(Krigsministeriet).

122. Departementets Omraade.

Herunder hører den hele Forvaltning af Hærens Anliggender og Omsorgen for Fæstninger og Landforsvaret overhovedet. Ministeriet har en Expeditionssekretær for de økonomiske og administrative Sager med 3 Bureauer, men desuden en særlig Chef med fornøden Medhjælp for de militære Kommandosager, om hvilke det vil erindres, at de ikke skulle foredrages i Statsraadet, men umiddelbart for Kongen gjennem Statsraaden for Krigsministeriet i hans Egenskab af Højstkommanderende for Hæren efter Kongen.

Hæren.

123. Mandskabets Tilvejebringelse og Bestanddele.

Ifølge Lovene af 12. Maj 1866 og 3. Juni 1876 udskrives enhver norsk Borger i Almindelighed

med det fyldte 22de Aar efter sin Brugbarhed, Legemsførlighed og forudgaaende faglige Uddannelse enten til den egentlige Linietjeneste eller til Trætjeneste.

Fritagne ere gejstlige Embedsmænd. Ingen kan mere stille for sig.

I Spidsen for Udskrivningsvæsenet staar en Generalkrigskommissær og 6 Krigskommissærer ɔ: 1 i hvert af de 6 Krigskommissariater, hvori Riget er delt. Tromsø Stift har en Embedsmand, der forestaar saa vel Sø- som Landudskrivningen.

Krigskommissæren leder den aarlige Udskrivning paa Sessionerne i Forbindelse med vedkommende Amtmand, 2 Officerer og 3 Læger.

For at kontrollere de værnepligtiges Optagelse i Rullen, hvilken almindeligvis sker ved Konfirmationen, og deres behørige Møde til Udskrivning, er Riget end videre delt i Lodtrækningsdistrikter, hvert i Reglen udgjørende en Kjøbstad eller et Thinglag, under Ledelse af 2de for Distriktet valgte kommunale Medlemmer og en af Hærens Afdelingschefer som Formand. Lodtrækningsdistrikterne ere atter delte i Roder, for hvilke de kommunale Myndigheder beskikke Forstandere, hvis Pligt det er at føre Indseende med det til Roden henhørende unge Mandskab, dets Afgang og Tilgang.

I Linien forbliver den udskrevne staaende i 7 Aar, hvorefter han i 3 Aar henhører til Landeværnet, hvis Mandskab alene kan kaldes til Tjeneste inden for Rigets Grænser. I Trænet tjenes ligeledes i 10 Aar; men i de 3 sidste Aar kan vedkommende ikke kaldes til Tjeneste uden for Rigets Grænser.

Foruden ved Udskrivning rekruteres Hæren ogsaa ved Hvervning. Der kan paa denne Maade

antages frivillige i et Antal af indtil 2000, hvilke ligeledes maa forpligte sig til en Tjeneste af mindst 10 Aar, og som fortrinsvis anvendes til Kavalleriets, Ingeniørkorpsets og Artilleriets Forsyning samt til Dannelsen af Jægerkorpset i Kristiania, hvoraf et Gardekompagni anvendes til Tjeneste hos Kongen i Stockholm.

124. Hærens taktiske Afdelinger og civil-militære Korps.

Bortset fra Kongens Adjudantstab, bestaaende af en General som Chef og 5 Adjudanter, hvoraf dog den ene tilhører Flaadens Officerskorps, har Hæren følgende Hovedafdelinger:

a) Generalstaben under en General som Chef, 4 Oberstlieutenanter og 6 Kaptajner, 9 Adjointer og 8 Aspiranter, hvis Medlemmer dels udgjøre Armékommandoens Personale (under Krigsministeriet) dels danne det topografiske Korps, som opmaaler og affatter Kort over Riget.

b) Ingeniørkorpset danner en Brigade under en General som Chef med en Oberstlieutenant, 2 Majorer, 4 Kaptajner, 4 Stabskaptajner, 4 Premier- og 6 Sekondlieutenanter samt 7 Voldmestre m. fl. Ingeniørtroppernes Organisation hidrører først fra de senere Aar. Af Fæstninger og Pladser, som særlig sortere under Ingeniørbrigaden, har Norge f. T. 11.

c) Artillerikorpset danner en Brigade under en Generalfelttøjmester, med 5 Batailloner, hvoraf 3 kjørende, 1 ridende og 1 til Fods, hver paa 2 Batterier med 6 Kanoner. Af Batterierne rekruteres det ene af hvervede Folk, som forrette Garnisonstjeneste, det andet af sædvanlig udskrevne. Til Artilleriet hører desuden en Fyr- og en Haandværker-

afdeling. Brigaden tæller 8 Oberstlieutenanter, 30 Kaptajner, 18 Premier- og 6 Sekondlieutenanter m. fl.

Under Artilleriet henhører Hovedarsenalet i Kristiania og 5 mindre Arsenaler, Vaabenfabrikken paa Kongsberg, Hærens Krudtværk og forskjellige Vaabenkommissioner.

d) Kavalleriet danner ligeledes en Brigade under en General som Chef, med 3 saa kaldte ridende Jægerkorpser, der hvert kommanderes af en Oberstlieutenant og i alt tilsammen tælle 11 Eskadroner, af hvilke den ene rekruteres ved Hvervning og udfører Garnisonstjeneste. Foruden Cheferne høre til Vaabnet 3 Oberstlieutenanter, 3 Majorer, 21 Ritmestre, 15 Premier- og 12 Sekondlieutenanter m. fl.

e) Infanteriet bestaar — foruden af det før nævnte hvervede Jægerkorps paa 5 Kompagnier, der til Chef har en Oberst og i øvrigt 2 Majorer, 5 Kaptajner, 8 Premier- og 11 Sekondlieutenanter — af 5 Brigader, hver paa 4 Batailloner à 4 Kompagnier Linie og 2 Kompagnier Landeværn, og med en Depotafdeling, bestaaende af 2 Kompagnier hvervede Folk, som forrette Garnisonstjeneste. Hver Brigade kommanderes af en General eller Oberst som Chef. Hver Bataillon og hver Depotafdeling har til Chef en Oberstlieutenant, hvoraf der altsaa er 5 ved hver Brigade; desforuden findes der ved hver Brigade 30 Kaptajner som Kompagnichefer og Kvartermestre, 24 Premier- og 6 Sekondlieutenanter, foruden overtallige Officerer, Lieutenanter (Premier- og Sekondlieutenanter uden fast Løn) ved Landeværnsdivisionerne, Fæstningsofficerer og Officerer paa Vartpenge.

f) Civil-militære Embedsmænd. Af saadanne haves:

for Retstjenesten en (for Hær og Flaade

fælles) Generalavditør og 7 Brigadeavditører, der tillige fungerer som Garnisonsavditører (jvfr. Nr. 112), og 2 særlige Garnisonsavditører:

for Forplejningsvæsenet en Arméintendant med 3 Kontorchefer og 5 Brigadeintendanter samt forskjellige underordnede Tjenestemænd;

for Sundhedstjenesten en Generalkirurg, 7 Brigadelæger, 34 Korpslæger, 14 Kompagnikirurger og en Sanitets- (ɔ: Sundheds-) Intendant, under hvem Sanitetsunderbefalingsmændene uddannes. Desuden er der ved Artilleri- og Kavalleriafdelingerne ansat 6 Overdyrlæger og 7 Dyrlæger.

Af betydeligere militære Sygehuse findes 3 foruden mindre i Garnisonsbyerne.

125. Mandskabets og Befalingsmændenes Uddannelse.

a) De udskrevne Rekrutter vaabenøves:
ved Infanteri og Fodartilleriet i 50 Dage og
ved de øvrige Vaaben i 90 Dage.

Til aarlige Vaabenøvelser paa 30 Dage, foruden Marschdagene, kunne indkaldes af Kavalleriet de 5, af Artilleri- og Ingeniørtropperne de 4 og af Infanteriet de 3 yngste Aarsklasser. De øvrige Aarsklasser ere i Fredstid fritagne for Tjeneste.

Trænets Uddannelsesøvelser bestemmes af Kongen, for saa vidt dertil af Storthinget bevilges Pengemidler.

b) Til Uddannelse af Underbefalingsmænd, som kunne antages fra det 18de Aar, er der i Forbindelse med det hvervede Jægerkorps i Kristiania sat en Underofficersskole for alle Hærens Afdelinger. Desuden er der ved Kavalleriets, Artilleriets og Infanteriets hvervede Afdelinger indrettet Underofficersskoler for disse Vaaben.

c) Til Officerer uden fast Løn kunne unge Mænd med nogenlunde Fordannelse melde sig, naar de have fyldt det 20de Aar, for paa denne Maade at aftjene deres Værnepligt. De underkastes da en 10 Maaneders Uddannelse ved en saa kaldet »Instruktionsskole«, der har Chef fælles med Krigsskolen, og maa forpligte sig til efter særlig Indkaldelse at tjene under de aarlige Øvelser 6 Aar i Linien og 4 Aar i Landeværnet.

d) Til Uddannelse af faste Officerer haves i Kristiania:

en Krigsskole under en Chef med 5 tilforordnede Officerer og 17 Lærere. I dennes Forberedelsesafdeling kunne unge Mennesker i en Alder af 15 Aar optages. Fra Krigsskolen indtrædes umiddelbart i Fodfolket og Rytteriet efter bestaaet Afgangsprøve, hvilken tillige giver Adgang til Universitetet som Realstudent;

en Krigshøjskole under en Direktør, en tilforordnet Inspektionsofficer og 10 Lærere. I denne maa de, der agte at opnaa Forfremmelse som Officerer i Generalstaben, Ingeniørkorpset eller Artilleriet, gjennemgaa et 3aarigt Kursus.

For Lærere i Legemsøvelser og Vaabenbrug er oprettet en Centralskole under en Direktion, bestaaende af en Generalstabsofficer, en militær Læge og en i Skolevæsenets Tjeneste ansat Embedsmand. Skolen har en Bestyrer og 2 militære Lærere samt en Lærer i Anatomi og Fysiologi (ɔ: Læren om Livsfunktionerne).

126. Hærens Størrelse.

Den norske Hærs Størrelse udgjør efter de ved Loven af 3. Juni 1876 indtraadte Forandringer:

af Stridende i Linien: o: 35,500*) (18,600 Linie, 16,900 af den for Fremtiden ophævede Reserve) Mand af alle Vaaben, og 559 Officerer, 1845 Underbefalingsmænd (Underofficerer og Korporaler) samt 385 Spillemænd;

i Landeværnet: o: 12,700 Mand samt 157 Officerer, 629 Underbefalingsmænd og 185 Spillemænd, tilsammen o: 52,000 Mand Stridende.

Hertil kommer et forholdsvis betydeligt Antal af Ikke-Stridende (Officerer, Underofficerer og Menige).

Et paa Storthinget for 1880 forelagt Forslag til yderligere Omdannelse af Hæren nød ikke Fremme.

Femte Afsnit.

Marine- og Postdepartementet
(Marineministeriet).

127. Departementets Omraade.

Under dette Ministerium høre foruden Flaadens og Søforsvarets Anliggender Lods- og Fyrvæsenet samt Post- og Telegrafvæsenet, hvilke Forvaltningsæmner for Sammenhængens Skyld allerede ovenfor under Nr. 106 ere blevne behandlede.

I Ministeriet fungere 2 Expeditionssekretærer: 1 for egentlige Marinesager med 2 Bureauer og 1 for Postsager med 4 Bureauer under sig. Desuden er en Søofficer Referent i Marinekommandosager, der, ligesom Hærkommandosager, ikke foredrages

*) Det hedder i Lov 3. Juni 1876 § 17 bl. a.: „Af Liniens 7 Aarsklasser maa ikke uden Storthingets Samtykke en større Styrke sættes paa Krigsfod end 18,000 Mand, Korporaler og Menige.«

Kongen i Statsraadet, men af Marineministeren alene gjennem vedkommende Kommandoexpedition i Stockholm, for saa vidt Kongen ej personlig er i Norge.

Flaaden.

128. Søvæbningens Bestanddele og Størrelse m. v.

Søvæbningen bestaar af:

a) en fast Styrke hvervede: omfattende 80 Underofficerer foruden de med dem ligestillede Haandværkere, det sømilitære Korps og de faste Mandskaber, i alt 233 Mand, medens i øvrigt Værftsarbejdet besørges af dertil antagne private Arbejdere (f. T. omtrent 700 Md.).

Norge har 5 Værfter, hvert under en Søofficer som Chef, ét Skibsbyggeri samt mekaniske Værksteder og en Sømineafdeling ved Karl Johansværn, som er Flaadens Hovedstation og undergivet en Kontraadmirals Kommando.

b) af de udskrevne Søfarende — hel- eller halvbefarne —, hvis Værnepligt varer fra det 22de til det 35te Aar. Disses Indførelse i Rullen forestaas af 7 Indrulleringschefer, hver i sit Kystdistrikt med underordnede Indrulleringsbetjente omkring i de større Søstæder (i alt 40), og optages i samme alle, der ernære sig af Søfart, hvorefter de forsynes med en Søfartsbog. Udskrivningen af Mandskabet foregaar paa Søsessioner, der afholdes efter Kongens nærmere Bestemmelse. Ved Udskrivningen fritages i Fredstid de, som tidligere have været udskrevne, saa vel som værnepligtige, der have fyldt det 30te Aar og mindst én Gang deltaget i Lodtrækning.

Antallet af indrullerede hel- eller halvbefarne naar op til over 20,000, medens det aarlige Forbrug i de senere Tider næppe har været 300. Hertil kommer

endnu o: 4500 Skippere og Styrmænd, der almindeligen kun kunne udskrives som Styrmænd eller Underbefalingsmænd.

c) af Distriktssøtropper, hvilke som saadanne dog nu kun udskrives i Nordlands og Tromsø Amter. De ere underlagte en Kommandør af Flaaden som Chef og inddelte i 4 Afdelinger, hver under en Officer af Flaaden. I de 5 sydlige Stifter kan der i de Distrikter, der støde op til Søen, udtages et saa stort Antal af Linieværnepligtige, der uden at være søfarende dog ere vante til at færdes paa Søen, som Kongen med Storthingets Samtykke bestemmer, til Tjeneste ved Kystforsvaret og til Marinesoldater.

De egentlige Distriktssøtropper beløbe sig til hen ved 1,400 Mand.

Flaadens Officerskorps bestaar af en Kontraadmiral, 5 Kommandører, 15 Kommandørkaptajner, 16 Kaptajner, 24 Premierlieutenanter og 25 Sekondlieutenanter foruden nogle overtallige Officerer. Lægetjenesten besørges af en Overlæge, en Korpslæge, 3 Marine- og 2 Underlæger; Retstjenesten af den for Hær og Flaade fælles Generalavditør og en Avditør i Karljohansværn.

129. Uddannelsen af Mandskab og Befalingsmænd.

Der foretages, som i Naborigerne, aarlige Øvelsestogter. Det er allerede tidligere nævnt, at der rundt omkring i Kystbyerne er oprettet Navigationsskoler; Examinerne ved disse afholdes til visse Tider i Overværelse af dertil af Regeringen udsendte fagkyndige og som berørt med en Søofficer som Examinator. Disse Skoler ere naturligvis af megen Betydning ogsaa for Flaaden, som imidlertid paa Karljohansværn har en Konstabel- og Underofficersskole

med en Chef og 6 Lærere og tillige en marine-teknisk Undervisningsanstalt.

Samme Steds findes ogsaa Søkrigsskolen, i hvilken Flaadens Officerer under en Chef med 2 Inspektionsofficerer og 10 Lærere uddannes fra det fyldte 15de Aar. Skolen uddanner i øvrigt ikke blot faste Søofficerer, men ogsaa Reserveofficerer, som i Fredstid ere tjenestefri, men i Krigstid førpligtede indtil deres fyldte 35te Aar.

Antallet af Søkadetter eller Lærlinge paa Søkrigsskolen er 20.

130 Flaadens Skibsantal og Kanoner m. v.

Af Fartøjer tæller Flaaden for Øjeblikket:

4 Monitorer, 2 Dampfregatter, 2 Dampkorvetter og 22 Dampkanonbaade, med tilsammen over 2,750 Hestes Kraft og 2 Sejlkorvetter. Samtlige disse 32 Skibe føre i alt 155 Kanoner. End videre høre til Flaaden 3 Damptorpedobaade og Skjærgaardsflotillen, bestaaende af 55 Kanonchalupper og 30 Kanonjoller, samt nogle Værftsfartøjer.

Under Bygning er 3 Dampkanonbaade.

Sjette Afsnit.

Finans- og Tolddepartementet

(Finansministeriet.)

131. Departementets Omraade.

Foruden Bestyrelsen af Statskassens Midler og Statens Ejendomme (Domæner, Skove, Kongsberg Sølvværk m. v.) høre under dette Departement alle Skatte- og Toldsager, ligeledes alle Stempelsager, Mønt- og Bankvæsenet, Brændevins- og Malttilvirk-

ningen samt Pensionsvæsenet. 2 Expeditionssekretærer, den ene for Finansafdelingen, den anden for Toldafdelingen, forestaa under Ministeren Forretningerne, hvorhos Zahlkammeret (Finanshovedkassen), med en Chef (»Zahlkasserer«) og den fornødne Medhjælp, er henlagt umiddelbart under Departementet; af Bureauer under Departementet er der 8.

Om Skovene og Skovforvaltningen er ovenfor talt; ligeledes er Landets Inddeling i Fogderier m. v. omhandlet under Nr. 104 b., hvor der er fremhævet, at Fogderne nærmest ere at anse som hørende under dette Ministerium paa Grund af, at Afgiftsoppebørslen, der dog ikke spiller den Rolle som hos os, fordi de direkte Skatter ere saa forholdsvis ubetydelige, er overdraget dem og de dem underordnede Lensmænd. I øvrigt er der i Kristiania, Bergen, Drammen og Trondhjem ansat særlige Skattefogder, som blot have med Oppebørslen at gjøre.

Udmøntningen af Landets Penge foregaar paa den kongelige Møntanstalt i Kongsberg under en Møntmester med den fornødne tekniske Medhjælp. I Spidsen for Stempelvæsenet staar en kongelig Stempelforvalter.

Kongsberg Sølvværk staar under en Direktion paa 3 Medlemmer, under hvilken de fornødne Tjenestemænd ere ansatte.

132. Oppebørslen af Tolden og Brændevinsafgiften.

Tolden hører ligesom og i endnu højere Grad end i Naborigerne til de vigtigste Indtægtskilder for Staten.

I Henseende til Opkrævningen er Riget delt i 16 Tolddistrikter foruden Kongsvinger med Opland, som udgjør en Grænsekreds for sig selv. Hvert Distrikt forestaas af en kongelig Toldinspektør med 2 eller

3 Toldkasserere samt et efter Tjenestens Behov afpasset større eller mindre Antal af Over- og Undertoldbetjente.

Antallet af Toldtjenestemænd naar op til ɔ: 320 foruden de aldeles underordnede.

Brændevins- og Malttilvirkningen er ogsaa et meget vigtigt Beskatningsæmne. Kontrollen ved samme tilvejebringes ved 5 Overtoldkontrollører ɔ: 1 for hvert Distrikt, hvori Landet i saa Henseende er delt, med flere eller færre underordnede Kontrollører, hvis samlede Antal beløbe sig til 15.

Tolden og Brændevins- og Malttilvirkningsafgiften tilsammen give Norge over 2/3 af dets regelmæssige Statsindtægter.

Syvende Afsnit.

Revisionsdepartementet.

133. Departementets Omraade.

Dette Departement har den Opgave, at gjennemgaa og prøve samt afgjøre (»decidere«) samtlige offentlige Myndigheders Regnskaber, for saa vidt ikke Revisionen undtagelsesvis maatte være henlagt anden Steds, navnlig under det Departement, hvorunder vedkommende Bestyrelsesgrene henhøre.

Det forestaas under vedkommende Statsraad af en Expeditionssekretær og omfatter 7 Bureauer, af hvilke ethvert har med en særlig Slags Regnskaber at gjøre.

Ovenfor er blevet talt saa vel om Norges Bank som om Hypothekbanken, der begge ere nærmere knyttede til Storthinget. Af andre Banker har Norge f. T. 15 i de større Byer. Sparekassernes Antal

udgjorde ved Slutningen af 1879 i alt 308, spredte paa Landet og i Byerne, med indskudte Summer af tilsammen o: 150 Mill. Kr.

Af Forsikringsanstalter haves et almindeligt Brandforsikringsselskab for Bygninger over hele Riget med 2de Afdelinger, den ene for Byerne med en Risiko i 1878 af over 361 Mill. Kr. og den anden for Landet, hvori er indtegnet Bygninger for over 200 Mill. Kr.; end videre et særligt for Akershus Amt, ligeledes for Bygninger, med en Risiko af 86 Mill., foruden en stor Del andre saa vel Aktie- som især gjensidige Forsikringsselskaber mod Ildsvaade og Søskade.

Af Livrente- og Livsforsikringsanstalter havde Norge ved Udgangen af 1875 et Antal af 35, hvoraf 2de oprettede og garanterede af Staten, tilsammen med o: 15,000 Medlemmer og en Kapital af over 15 Mill. Kr. Af andre Foreninger med lignende Øjemed mærkes 46 Understøttelsesforeninger og 85 Syge- og Begravelseskasser, af hvilke dog ingen har naaet nogen betydelig Størrelse. Desuden findes saa vel i Hovedstaden som i Rigets øvrige Byer og paa Landet talrige milde Stiftelser (Hospitaler, Asyler o. dsl.); deres Tal angaves 1878 til 1,097 med en samlet Kapital af over 13 Mill. Kr. Særlig fortjene de rige angellske Stiftelser i Trondhjem, hvis rene Indtægter i Aaret 1878 naaede op til over 94,000 Kr., at nævnes.

Tillæg til første og andet Hovedstykke.

Nogle Oplysninger om Norges Statshusholdning.

134. Statsindtægterne.

For 18⁷⁷/₇₈ stillede Indtægterne, angivne i afrundede Summer, sig, som følger:

1. Ordentlige Indtægter:		
A. Skatter og Afgifter		26.430,000 Kr.
Tolden (Brutto)	21.000,000 Kr.	
Afgift af Brændevin og Malttilvirkning(Brutto)	4,050,000 —	
Stempelafgifter	0,480,000 —	
Arveafgift	0,170,000 —	
Retssportler	0,730,000 —	
B. Statsejendommenes Afkastning		1,310,000 —
Domæner og Skove	0,220,000 —	
Bruttoindtægt af Kongsberg Sølvværk	1,090,000 —	
C. Indtægter af Aktiverne		1,700,000 —
(derunder Bankudbytte, Renter og Afdrag af udestaaende Fordringer.)		
D. Indtægter af offentlige Indretninger (Brutto)		5,050,000 —
Posterne	1,460,000 Kr.	
Telegrafen	0,950,000 —	
Jærnbanerne	2,640,000 —	
E. Andre Indtægter		1,150,000 —
Ordentlige Indtægter tilsammen		35,640,000 —
2. Overordentlige Indtægter		14,800,000 —

A. Midler af Statslaan til Fremme af Jærnbaneanlæg 12,800,000 Kr.
B. Kommunale og private Bidrag til Jærnbaneanlæg . . . . . 2,000,000 —

I alt 50,440,000 Kr.

135. Statsudgifterne.

1. Ordentlige Udgifter.

A. Kongehuset m. m. . . . . 0,490,000 Kr.
B. Storthinget . . . . 0,370,000 —
C. Statsraadet og selve Ministerierne (Embedslønninger m. v. tilsammen) . . . . 1,030,000 —
D. Under Indenrigsministeriet . . . . 6,480,000 —
deriblandt
Overøvrighederne og Magistraterne 0,230,000 Kr.
Agerdyrkning og Kvægavl . . . . 0,376,000 —
Skovene (Lønninger m. v) . . . . 0,180,000 —
Vejene . . . . 0,720,000 —
Jærnbanerne . . . 2,560,000 —
Læge- og Medicinalvæsen . . . . 0,210,000 —
E. Under Justitsministeriet . . . . 2,000,000 —
deriblandt
Domstole og Politi 0,810,000 —
Straffeanstalterne 0,360,000 —

Almindelige Retsplejeudgifter . .	0,780,000 Kr.	
F. Under Kirke- og Undervisningsministeriet		2,100,000 Kr.
deriblandt		
Universitetet . . .	0,240,000 —	
Kunst og Videnskab	0,110,000 —	
Offentlig Undervisning (højere og lavere)	1,490,000 —	
(foruden 1,000,000 fra separate Fonds)		
G. Krigsministeriet		7,440,000 —
Ordentlige Udgifter	6,170,000 —	
Overordentlige Udgifter	1,270,000 —	
H. Marineministeriet		7,070,000 —
deriblandt		
Søværnet	2,420,000 —	
Fyr-og Lodsvæsen	0,610,000 —	
Havne	0,290,000 —	
Postvæsenet . . .	1,510,000 —	
Telegrafvæsenet .	1,220,000 —	
Tilskud til Skyds	0,230,000 —	
Tilskud til Dampskibsforbindelsen i forskjellige Egne af Riget .	0,720,000 —	
I. Finansministeriet		9,230,000 —
deriblandt		
For Oppebørslen		

af de direkte Afgifter m. v. . . .	0,400,000 Kr.	
Toldvæsenets Lønninger	1,900,000 —	
Driften af Kongsberg Sølvværk .	0,630,000 —	
Pensionsvæsenet	0,420,000 —	
Forrentning af Statsgjælden . .	3,520,000 —	
Afbetalinger paa samme.	2,030,000 —	
K. Bidrag til Udenrigsministeriet i Stockholm		0,480,000 Kr.
deriblandt		
til Diplomati . . .	0,200,000 —	
til Konsulatvæsen	0,210,000 —	
2. Overordentlige Udgifter:		
Fuldførelse og Fortsættelse af Jærnbaneanlæg		14,940,000 —
	Tilsammen	51,630,000 Kr.

136. Statens Formuestatus.

Efter Adskillelsen fra Danmark overtog Norge en Del af den tidligere Danmark og Norge i Forening paahvilende Statsgjæld. Tid efter anden er Gjælden blevet forøget, navnlig i de senere Aar ved Laan til Jærnbaneanlæg, og udgjorde ved Udgangen af 1879 o: 100,500,000 Kr., hvoraf o: 11,800,000 Kr. er indenlandsk til Dels uopsigelig Statsgjæld.

I Storthingssamlingen 1880 er der blevet vedtaget Forslag fra Regeringen om Optagelse af et nyt Laan

paa 21 Mill. Kr., dels til Jærnbaneanlæg, dels til Konvertering af ældre Gjæld til lavere Rente, dog at de 5 Mill. Kr. først emitteres efter senere nærmere Bestemmelse af Stortinget. — Herom er der imidlertid nu fremsat og af Storthinget vedtaget en kgl. Proposition, og Statsgjælden er saaledes, bortset fra den tilsigtede Konvertering, f. T. 121,500,000 Kr.

Statens Aktiver bestaar i Aktier i Norges Bank, Panteobligationer, Hypothekbankens Grundfond, Aktier i Jærnbanerne og Tilgodehavende hos Kommunerne og private i Anledning af disses Anlæg, Kongsberg Sølvværks Driftsfond. Disse Aktivers samlede Værdi opgaves ved Udgangen af 1876 (da Statsgjælden beløb sig til noget over 73 Mill. Kr.) til over 89 Mill. Kr. eller efter Reduktion af Værdien af Jærnbaneaktier tils. til o: 77,500,000 Kr., men Værdien er selvfølgelig ikke lidet forøget, bl. a. ved de senere tilkomne nye Baneanlæg.

For Norges Vedkommende haves ikke en saadan Beregning over Nationalformuen og Nationalindtægten, som er meddelt for Danmark og Sverige.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene i Norge.

137. Almindelig Oversigt.

Kommunalforholdene have faaet deres nærværende Ordning ved 2de Love af 14. Januar 1837, den ene for Landet, den anden for Kjøbstæderne, hvilke begge endnu i de fleste væsentlige Henseender ere gjældende. — Der maa i Norge som i Nabolandene skjelnes mellem Kommunalforholdene paa Landet og

i Kjøbstæderne, og for de først nævntes Vedkommende atter mellem Præstegjælds- eller Herredsformandskaberne og Amtsformandskaberne.

De kommunale Anliggender have i Hovedsagen samme Omfang og Beskaffenhed som i Danmark (jvfr. 1ste Del Nr. 87).

138. Præstegjældsformandskaberne eller Herredsstyrelsen.

Hvert Præstegjæld, hvis Omraade, som tidligere nævnt, almindeligvis falder sammen med Herredets, udgjør i Reglen en Landkommune for sig selv og har som saadan sin særegne Kommunalbestyrelse, Herredsstyrelse kaldet, bestaaende dels af et Formandskab dels af Repræsentanter.

Formandskabet sammensættes af valgte Formænd for hvert af de under Præstegjældet hørende Kirkesogne i et Antal af ikke under 3 og ikke over 9 efter vedkommende Amtmands nærmere Fordeling mellem Sognene. — Valget af Formænd foretages af og blandt dem i Sognet, der paa Mandtalslisterne ere indførte som stemmeberettigede til Storthingsvalgene, paa det almindelige Skattethings 1ste Thingdag under Fogdens Ledelse, og ingen kan uden lovgyldig Grund unddrage sig Valget.

Foruden Formændene og af og blandt de samme Vælgere udnævnes tillige Repræsentanterne, hvis Antal skal være 3 Gange saa stort som Formændenes.

Hverken Amtmænd eller Fogder eller Formænd kunne vælges til Repræsentanter og ingen af de først nævnte saa lidt som Sorenskrivere eller Lensmænd til Formænd. Halvdelen af Formænd og Repræsentanter afgaar hvert andet Aar, saa at ingen kommer

til at fungere mere end 4 Aar, men Gjenvalg er tilladt.

Er et Landsogn henlagt som Annex til et Kjøbstadpræstegjæld, faar det sin særlige Kommunalstyrelse.

Ladestederne have Herredsstyrelse fælles med det Præstegjæld, hvori de ligge; men vedtage Indbyggerne med Stemmeflerhed at ville have særlig Styrelse, skal saadant tilstedes, og Ladestedet gaar da i kommunal Henseende ind under de for Kjøbstæderne gjældende Regler. — Denne Adgang er, som under Nr. 104 bemærket, bleven benyttet af 19 af de 22 Ladesteder, der altsaa for saa vidt maa henføres til Kjøbstæderne.

Hvor et Præstegjæld er delt mellem flere Amter, skal hver Del deraf udgjøre et særskilt Kommunaldistrikt med selvstændig Styrelse, dog at Forsamlingerne sammentræde for at forhandle og afgjøre de dem i Forening vedkommende Anliggender (nærmest Fattig- og Skolesager).

At et Præstegjæld deles i flere, bliver ifølge Lov 25. Febr. 1860 uden Indflydelse paa den kommunale Inddeling, med mindre anderledes ved kongelig Beslutning fastsættes.

Det paaligger Formandskabet, af hvis Midte den samlede Herredsstyrelse (Lov 14. Juni 1879) for 2 Aar ad Gangen vælger en Ordfører og en Viceordfører, og som beslutter med Stemmeflerhed, naar over Halvdelen af dets Medlemmer ere til Stede:

a) at forvalte Kommunens Anliggender og varetage dens Tarv;

b) at vaage over Kommunens økonomiske Stilling og hævde dens Rettigheder;

c) at lade Kommunens Regnskaber gjennemgaa ved tvende af den samlede Herredsstyrelse beskikkede Mænd og at bringe dem til Decision for Herredsstyrelsen;

d) at sørge for Skole- og Fattigvæsensforholdene, dog med Tiltrædelse af Præstens Medhjælpere og selve Sognepræsten som særlig Ordfører for disse Sager (Skole- og Fattigkommissionen benævnes det saaledes forstærkede Formandskab) og saaledes, at der til Kasserer og Regnskabsfører for deres Vedkommende antages en dertil skikket, vederhæftig, lønnet Mand;

e) at bistaa Øvrigheden med de Oplysninger og Betænkninger, som i kommunale Øjemed forlanges af denne.

Naar der for Kommunen bliver Spørgsmaal om Bevilling af ny Lønninger, ny Foretagender, Afhændelse eller Kjøb af faste Ejendomme eller Afstaaelse af dens Rettigheder, fremdeles naar Øvrigheden særlig forlanger det, eller naar Formandskabet i øvrigt selv finder det ønskeligt, indhentes Repræsentanternes Beslutning. — Disse sammenkaldes af Ordføreren, som tillige giver Fogden Underretning om Samlingen. I Mødet, som almindelig holdes for aabne Døre, deltager den samlede Herredsstyrelse og Fogden, der dog ikke kan udøve nogen Stemmeret. — Den fattede Beslutning meddeles Amtmanden og bliver gyldig, naar den er taget med $^2/_3$ af de afgivne Stemmer, og Amtmanden ikke har fundet noget mod den at erindre; men i modsat Fald foretages Sagen paa ny i et Styrelsesmøde. — Faar den nu igjen $^2/_3$ af Stemmerne for sig, har den med det samme Retskraft; men erholder den derimod ikke dette Stemmetal, kan Mindretallet fordre Beslutningen forelagt Regeringen, og det beror da paa denne, om den ved sin Stadfæstelse vil give den Gyldighed. Fordres saadan Forelæggelse ikke, er Beslutningen strax gyldig.

Gjælder Sagen Udgifter, som skulle udredes af

Kommunen for længere Tid end det næstfølgende Femaar eller Afhændelse af Jorder og Grundstykker, udkræves Regeringens Samtykke.

139. Amtsformandskaberne.

Hvert Aar i Juni eller Juli samles ordentligvis for et Tidsrum af 10 Dage (Lov 14. Juni 1879) Ordførerne for hvert Amts Herredsstyrelse og Amtets Fogder under Amtmandens Forsæde paa et bestemt Sted i Amtet. Af Amtmanden, der ligesom Fogderne vel kan deltage i Forhandligerne, men ikke i Afstemningerne, forelægges Overslag over de af Fogedkassen forskudsvis afholdte Udgifter, som skulle tilbagebetales af Amtet ved Repartition paa dets Beboere, samt over andre Udgifter, som skulle udredes af Amtskommunen, deriblandt navnlig hvad der vedkommer Vej- og Samfærdselsvæsenet.

Billiger Forsamlingen, som er beslutningsdygtig, naar ²/₃ af de stemmeberettigede Medlemmer ere til Stede, og som tager sine Beslutninger med simpelt Stemmeflertal — hvorved bemærkes, at en af Herredsformændene forud udvælges til at gjøre Udslaget, hvis lige Stemmer skulde staa mod hinanden —, ikke Overslaget, og bestrider den navnlig, at den Udgift, hvorom der handles, overhovedet paahviler Amtet ifølge Lovgivningen, har den (Lov 11. Febr. 1860) Valget mellem at lade Spørgsmaalet afgjøre af Regeringen eller at lade sig sagsøge. — Forsamlingen vælger fremdeles af eller uden for sin Midte 2de Mænd til at gjennemgaa de aflagte Regnskaber for det forløbne Aar, og saa vel Amtmanden og Fogderne som Herredsordførerne kunne fremsætte Forslag sigtende til Amtskommunernes Tarv.

Bliver der Spørgsmaal om at bebyrde Amtskom-

munen eller Dele af samme for længere Tid end de næstfølgende fem Aar, udfordres Kongens Stadfæstelse. Overordentlige Møder kunne finde Sted, naar Forsamlingen med Enstemmighed vedtager, og Amtmanden billiger det, eller naar Regeringen i en eller anden Anledning ønsker det.

140. Kjøbstadformandskaberne.

Hver af Kjøbstæderne — hvis samlede Tal i Henhold til det nys foran bemærkede saaledes f. T. maa sættes til 58 — danner en Kommune for sig, i hvilken Valget af Formænd og Repræsentanter, der i Forening udgjøre den samlede Kommunebestyrelse, sker af og blandt dem, som ere opførte paa vedkommende Mandtalslister til Storthingsvalgene, under Magistratens Ledelse. — Formændenes Tal skal mindst være 4 og ingen Steds over 12, og Repræsentanternes 3 Gange saa mange som Formændenes. Ingen Overøvrighedsperson eller Magistratsmedlem eller kommunal regnskabsaflæggende Tjenestemand kan vælges til Formand eller Repræsentant.

I indeværende Aars Storthingssamling er vedtaget og af Kongen stadfæstet et Forslag om at forøge Antallet af Formænd og Repræsentanter i Kristiania henholdsvis til 15 og 45.

Formandskabet samles, saa ofte Forretningerne udkræve det, under Ledelse af en Ordfører, der, ligesom Viceordføreren vælges af den samlede Kommunalbestyrelse for et Aar ad Gangen af Formændenes Midte (Lov 14. Juni 1879). — Byformandskabet har de samme Rettigheder og Forpligtelser som Herredsformandskabet; det beskikker af sin egen Midte Medlemmerne saa vel af Politi- og Brandkommissionerne som af Fattig- og Skolekommissionerne, dog at sidst

nævnte end videre tiltrædes af de Medlemmer, der paa Embeds Vegne uden Valg skulle have Sæde i disse, bl. a. Præsten, som i de herunder henhørende Sager stedse skal være Ordfører, og hans Medhjælpere.

Formandskabet forhandler umiddelbart med Magistraten og ikke med de denne underordnede Myndigheder. Formandskabet og Magistraten overveje i Forening, hvilke Indretninger og Arbejder der bør foretages for det kommende Aar, og hvorledes Midlerne skulle tilvejebringes, ligesom de besætte Kommune- og Overformynderiposterne samt udnævne Mæglere, disse dog under Forbehold af kongelig Stadfæstelse. Naar Magistraten forlanger det, ere Formændene forpligtede til at sammentræde med den til Raadslagning om kommunale Anliggender. Amtmanden har til enhver Tid Adgang til Formandskabernes Protokoller og Arkiv.

I de samme Tilfælde, hvor det finder Sted med Repræsentanterne i Landkommunerne, sammenkalder Kommunebestyrelsens Ordfører Kjøbstadrepræsentanterne til Fællesmøde, som i Reglen holdes for aabne Døre. — Om den fattede Beslutning underrettes Amtmanden af Ordføreren gjennem Magistraten, som har Ret til at overvære og deltage i Forhandlingerne, men uden Stemmeret. — Beslutningens Gyldighed er knyttet til aldeles tilsvarende Betingelser som for Herredsstyrelsernes, ligesom ogsaa kongeligt Samtykke er fornødent i de samme Tilfælde, hvor det udfordres for Præstegjældskommunerne.

Kommunernes Indtægt tilvejebringes, foruden ved de dem tilhørende Ejendommes Afkastninger, end videre ved Afgifter paa Detailhandlen og Brændevins- og Øludskjænkningen samt ved Paaligningen af direkte Skat

paa fast Ejendom (efter disses Ansættelse til Skatteskyld) og Formue og Lejlighed.

Ifølge Opgivelse for Aaret 1876 udgjorde i dette Aar samtlige Landkommuners Udgifter (i ubetydelig afrundede Tal) o: 10,090,000 Kr., af hvilke bl. a. udrededes: til Skolevæsenet o: 2,450,000 Kr.; til Fattigvæsenet o: 3,950,000 Kr.; til Sundhedsplejen 275,000 Kr.; til Politi og Fængsler o: 150,000 Kr.; til Vejvæsen o: 1,150,000 Kr. og til Forrentning af Gjæld o: 300,000 Kr. Af disse Beløb gik o: 275,000 Kr. gjennem Amtsformandskabernes Kasse. Landkommunernes Gjæld udgjorde ved Udgangen af 1876 o: 6,500,000 Kr.

Bykommunernes Udgifter udgjorde for det nævnte Aar o: 9,590,000 Kr.; hvoraf bl. a. anvendtes til Fattigvæsenet o: 2,135,000 Kr.; til offentlige Arbejder (Havnevæsen, Brolægning, Vandledning o. s. v.) 2,230,000 Kr.; til Skolevæsenet 1,350,000 Kr.; til Sundhedsplejen o: 100,000 Kr.; til Forvaltningen af Kommunernes Anliggender o: 190,000 Kr; til Retspleje og Fængselsvæsenet o: 660,000 Kr. og til Forrentning af og Afdrag paa Gjæld 830,000 Kr.

Der paahvilede samtlige Bykommuner og deres Kasser en Gjæld af tilsammen lidt over 18,400,000 Kr.

Fjerde Hovedstykke.

Det almindelige statsborgerlige Forhold i Norge.

Lige indtil Norges og Danmarks Adskillelse var Lovgivningen paa dette Omraade aldeles overensstemmende, og vi kunne derfor, hvad de forskjellige Slags statsundergivne og disses Begreb angaar, i alt væsentligt henvise til, hvad herom findes anført under 4de Hovedstykke af nærværende Skrifts 1ste Del, idet vi her blot indskrænke os til at fremdrage de vig-

tigste af de Afvigelser, som Norges senere særlige Udvikling har hidført.

141. Udlændinge.

Med Hensyn til Udlændingenes Retsforhold er overhovedet lidet eller intet forandret; de ere fuldt berettigede til at drage ind i Norge, tage Ophold der og erhverve Gods under Lovenes Beskyttelse og med Forpligtelse til at rette sig efter disse, og navnlig udkræves der ikke, saaledes som i Sverige, særlig kongelig Tilladelse for at blive Ejer af faste Ejendomme.

142. Statsborgere eller Undersaatter.

Hvad Statsborgerretten angaar, da opstaar den og ophører den ligeledes under de samme Forudsætninger som hos os, og særlig, saa vidt dens Stiftelse ved Indvandring vedkommer, maa det i Norge som i Danmark anses for tilstrækkeligt, at det er den paagjældendes Hensigt at gjøre Landet til sit andet Fædreland og der for bestandig at tage Ophold — en Hensigt, hvis Tilstedeværelse maa afgjøres dels efter hans egne Udtalelser, dels efter de hans Bosættelse ledsagende Omstændigheder.

Imidlertid opnaas ikke strax, om end Hensigten at blive Statsborger vitterlig er til Stede, alle de hermed forbundne Rettigheder; men den positive Lovgivning har sat forskjellige Tidsbegrænsninger i saa Henseende. — Den indvandrede kan saaledes vel uden at afvente nogen Frist opnaa Kjøbstadsborgerskab, Handelsberettigelse og Adgang til at drive Fiskeri, Søfart og Rhederi; men til at erhverve Fattigforsørgelseshjem og saaledes undgaa Udvisning, hvis han maatte blive trængende, udkræves et toaarigt

Ophold i samme Fattigdistrikt; til at undgaa Udvisning, hvis han maatte blive hendømt til Straf af offentligt Arbejde for begaaede Forbrydelser, fordres et stadigt Ophold i Riget af 3 Aar; til at blive stemmeberettiget til Storthinget og de kommunale Anliggender forlanges et Ophold af 5 Aar, og til at kunne blive Repræsentant eller Embedsmand (derunder ogsaa Medlem af Statsraadet) er et tiaarigt Ophold nødvendigt.

De saakaldte statsborgerlige Rettigheder*) ere med ringe Forandring de samme som i Danmark. Dette gjælder saaledes om den fri og uhindrede Adgang til at forfølge sin Ret ved Domstolene og at indgive Ansøgninger og Klager, om Retten til Fattigunderstøttelse med den Indskrænkning lige overfor indvandrede, som følger af Fordringen om et toaarigt Ophold, om Retten til fri Undervisning i Almueskolerne, hvilket i øvrigt lige saa meget er en Pligt, om Retten til at indgive Andragender til Folkerepræsentationen og Regeringen, om Retten til at paakalde Statens Sendebuds og Konsulers Bistand og om Retten til Beskjærmelse mod Udlevering til fremmede Magter, dog med de Indskrænkninger, som i indgaaede Traktater maatte blive fastsatte med Hensyn til indvandrede Statsborgere. Ligeledes tilsikrer den norske Grundlov Ejendomsrettens Ukrænkelighed fra det offentliges Side (N. Grl. § 105 og § 104, som udtrykkelig bestemmer, at Jord og Boslod i intet Tilfælde kan forbrydes), Forenings- og Forsamlingsfrihed ifølge Grundlovens § 99 (ved Modsæt-

*) Jvfr. hermed 1ste Del Nr. 101.

ningsfortolkning), samt Trykkefrihed, idet Grl. § 100 udtrykkelig udtaler, at ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, med mindre han forsætlig og aabenbart har enten selv vist eller tilskyndet andre til Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen (ved haanlige Ytringer eller Optræden), Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod deres Befalinger eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod nogen, hvorimod frimodige Ytringer om Statsstyrelsen og hvilken som helst anden Gjenstand ere enhver tilladte. Endelig tilsiger Grundloven borgerlig Lighed, idet § 108 forbyder for Fremtiden at oprette Grevskaber, Baronier, Stamhuse og Fideikommisser, § 23 at tilstaa nogen personlige eller blandede arvelige Forrettigheder og § 101 at indrømme ny eller bestandige Indskrænkninger i Næringsfriheden (jvfr. Lov 14. April 1866).

Ifølge Loven af 1. Avg. 1821 vil, som forhen ommeldt, Adel i Løbet af faa Aar være fuldstændig forsvundet.

Af Stamhuse findes, som tidligere berørt, ikkun 3, men hverken Grevskaber eller Baronier mere.

Hvad Tros- og Samvittighedsfrihed angaar, da er denne vel nu efterhaanden kommet mere og mere til Anerkjendelse (jvfr. navnlig Dissenterloven af 16. Juli 1845 og Lov 24. Septbr. 1851); men lige indtil Grundlovsforandringen af 1879 bestod imidlertid Forskriften i Grls. § 92, der udelukkede alle, som ikke hørte til den evangelisk-lutherske Kirke, fra Landets Embeder — en Udelukkelse, der ved det af Regeringen i Stortinget 1880 vedtagne og af Kongen stadfæstede Forslag endnu tilsigtes bevaret for de vigtigste af disse (jvfr. Nr. 101), og Jesuiter og Munke-

ordener ere endnu stedse ifølge Grls. § 2 udelukkede fra Riget.

Hvad endelig Betryggelse for den personlige Frihed imod ubeføjet Fængsling og Boligens og Papirers Ukrænkelighed angaar, da forbyder Grls. § 96 pinligt Forhør, og § 99 udtaler, at ingen maa fængslig anholdes uden i lovbestemte Tilfælde og paa den ved Lovene foreskrevne Maade, med Tilføjende, at for ubeføjet Arrest eller ulovligt Ophold staa vedkommende den fængslede til Ansvar, medens § 102 bestemmer, at Husinkvisitioner ikke maa finde Sted uden i kriminelle Tilfælde. Politimyndighederne kunne vist nok i Norge baade fængsle og foretage Ransagninger; imidlertid staar Bestemmelsen i Fr. 3. Juni 1796 § 25 fremdeles ved Magt, hvorefter den fængslede inden 24 Timer eller dog hurtigst mulig skal undergives Forhør af en Dommer, som da afgjør, om Fængslingen skal vedvare. I Almindelighed vil der i blotte Bødesager hverken blive anvendt Varetægtsfængsling eller Husundersøgelse.

Foruden de nævnte Rettigheder, af hvilke, som let vil ses, adskillige dog allerede tilkomme enhver, som overhovedet opholder sig i Riget, maa, som Rettigheder, der kunne blive norske Statsborgere til Del — hvad de indvandrede angaar, som ovenfor ommeldt, dog først efter forskjellige Aaremaal — anføres Stemmeret til Valgene til de lovgivende og kommunale Forsamlinger (5 Aar), Valgbarhed til disse og Adgang til at kunne blive Embedsmand (10 Aar): jvfr. N. Grl. §§ 50, 61 og 92 d).

Embedsmænd i Norge behøve saaledes ikke at have Indfødsret. Det kan derfor hænde, at Børn, som fødes

af Forældre af norsk Embedsstand i Udlandet, ikke have norsk Indfødsret, jvfr. det strax nedenfor bemærkede.

De statsborgerlige Pligter bestaa foruden i Forpligtelsen til at rette sig efter de bestaaende Love og Anordninger og at udrede de lovlig paalagte Skatter og Afgifter — Pligter, der i øvrigt ogsaa paahvile Udlændingerne — end videre i Skyldigheden at udføre de borgerlige Ombud og offentlige Hverv, som efter behørig Udmeldelse kunne paalægges, og med sin Person at deltage i Landets Forsvar (Værnepligten), dog at Loven af 12. Maj 1866 § 12 udtrykkelig fritager indvandrede eller tidligere anden Statshøjhed undergivne værnepligtige for Militærtjeneste, saa længe Riget er i Krig med deres Fødeland.

143. Indfødsretten.

Da selve Statsborgerretten, som nys paavist, har et noget videre Indhold end hos os, bliver Indfødsretten af noget mindre Værd. Imidlertid har den dog under alle Omstændigheder den Betydning, at den, naar den er til Stede, strax giver paagjældende Adgang til Landets Embeder ligesom til Fattigforsørgelse og til Fritagelse for Udvisning eller Udlevering, og den kan saaledes ingenlunde betragtes som ørkesløs.

Indfødsretten erhverves dels ved Fødsel, nemlig af Børn, der fødes i Norge af Forældre, som der have Borgerret, eller som fødes af Forældre, der selv have norsk Indfødsret ifølge Fødsel eller Optagelse, under Ophold i fremmed Land, naar de ikke ere traadte i

undersaatligt Forhold til dette*), N. Grl. § 92 a og b, dels ved Optagelse.

At optage fremmede blandt Landets indfødte eller at naturalisere dem er ifølge N. Grl. §§ 75 l, 82 e og 92 en det samlede Storthing tilkommende Ret, som ikke behøver kongelig Stadfæstelse. Optagelse vil efter den senere Praxis ikkun blive bevilget, naar særegne Grunde anbefale Ansøgningen. Optagelsesbevillingen udfærdiges gjennem Storthingets Præsident.

Om Indfødsretten er erhvervet ved Fødsel eller Optagelse, vil i Reglen blive uden Forskjel, navnlig med Hensyn til Overførelse af Indfødsretten paa Børnene' og den Tvivl, som hos os kan rejses med Hensyn til Fattigforsørgelse, opstaar ikke i Norge, hvis Lovgivning tillægger den naturaliserede Hjemstavnsret i det Forsørgelsesdistrikt, i hvilket han ved Optagelsen havde Ophold (jvfr. Lovene af 6. Juni 1863 om Fattigvæsenet i Kjøbstæderne og paa Landet, henholdsvis § 15 og § 16).

*) Børn, som fødes af fremmede Forældre under et midlertidigt Ophold i Norge, kunne saaledes, selv om de af Forældrene efterlades i Norge, ikke i og for sig betragtes som indfødte.

Efterskrift.

Blandt de Værker, som have været benyttede ved Udarbejdelsen af nærværende Fremstilling, maa jeg, foruden de i Forordet til 1ste Del anførte, endnu nævne Rydins tvende Arbejder om Foreningsforholdene mellem Norge og Sverige og om den svenske Rigsdag samt den af Hellstenius gjennemsete, ny Udgave af »Sveriges Statskunskap«.

Særlig Tak maa jeg fremdeles bringe til Hr. Professor ved Lunds Universitet, Grev Hamilton, som for Sveriges Vedkommende paa ikke faa Punkter har ydet mig sin kyndige Vejledning, og til Hr. Cand. mag. A. Bjerck i Kristiania, hvem jeg skylder en stor Del Oplysninger om norske Forhold, som jeg ellers ikkun med megen Møje vilde have kunnet erhverve hernede.

Forklaring af Forkortelser, som særlig ere anvendte i 2den Del.

R. A. . . betyder Rigsakten mellem Sverige og Norge af 6. Avgust 1815.

Rgsf. . . — den svenske Regeringsform af 6. Juni 1809.

R. O . . — den ny Rigsdagsordning for Sverige af 23. Juni 1866.

N. Grl. . — den norske Grundlov af 4. Novbr. 1814.

Rettelser og Tilføjelser

til 2den Del.

Side 14 Linie 3 fra oven: (Nr. 97) læs: (Nr. 87, 2).

Side 50 10de Linie fra neden: efter »Svenske Kirkens Ombud« indskydes: — 60 i Tallet —.

Side 52 L. 8 f. o.: efter Parenthesen indskydes: i Forbindelse med Nedre-Justitierevisionens Embedsmænd og Justitiekansleren.

Side 71 2det Stykkes Slutning tilføjes: Sagerne foredrages for Retten af Generalavditøren, hvis Embede forvaltes af en af Nedrejustitierevisionens dertil beskikkede Revisionssekretærer.

Side 76 3dje Stykke tilføjes: I de større Sogne er der tillige ansat Komministre eller Kapellaner.

Side 77 L. 10 f. n.: Kirker og Skoleraad læs: Kirke- og Skoleraad.

Side 95 sidste Stykke 1ste Linie efter »maa« indskydes: ihvorvel de nærmest vedkomme Koffardifarten.

Side 96 øverst. Slutningen af Nr. 65 tilføjes: Ifølge en afdød privat Mands (Grosserer Rydberg) Gavmildhed udrustes der aarlig i Sommermaanederne et Øvelsesskib til Uddannelse af indtil 60 unge Mennesker i Alderen fra 12 til 20 Aar i praktisk Sømandskab under orlogsmæssig Tugt og Ledelse af Lærere fra Karlskrona. — Lærlingene have under Øvelsestiden alt frit om Bord og kunne almindeligvis hver deltage i 3de Sommertogter.

Side 97 næstsidste Linie: »8« læs: »6«.

Side 98 ved Slutningen af 3die Stykke tilføjes: Antallet af »hemman« eller Mandtal paa Landet angives i Aaret 1875 til 66,639; deraf var 5,692 kronohemman (ɔ: tilhørende Staten), 39,285 almindelige skattehemman og 21,662 frelse hemman, som altsaa enten ikke svarede »ordinarie Renten« eller dog kun en Del af samme. Kjøbstædernes Jord udgjorde 910 hemman. — Fideikommisgodserne angives at omfatte 3,218 hemman til en Værdi af 85½ Mill. Kr.

Side 129, L. 3 f. n. tilføjes:

De Tilfælde, hvor Kongens Samtykke særlig erklæres ufornødent, ere ifølge N. Grl. § 82:

a) naar Storthinget erklærer sig samlet som Storthing efter Forfatningen;
b) naar det bestemmer sit indvortes Politi;
c) naar det antager eller forkaster de tilstedeværende Medlemmers Fuldmagter;
d) naar det stadfæster eller forkaster Kjendelser om Valgstridigheder;
e) naar det naturaliserer fremmede og
f) endelig naar Odelsthinget fatter Beslutning om at sætte Statsraader eller andre under Tiltale ved Rigsret.

Side 150 nederst tilføjes: I Storthingssamlingen 1880 er det blevet vedtaget at forøge Hypothekbankens Grundfond med 800,000 Kr.

Side 185 i Slutningen af Nr. 119 tilføjes: I Storthingssamlingen 1880 er bevilget i Understøttelse til Videnskabsmænd 6000 Kr. og et lige saa stort Beløb til Kunstnere; ligeledes er bevilget Oprettelsen af et nyt Professorat i Botanik.

Yderligere

Tilføjelser og Rettelser

til 1ste Del.

Side XIV Nr. 6 2det Stykke 3dje Linie fra oven: efter »Danmark« indskydes: bortset fra Bilandene og de vestindiske Besiddelser.

Side XX 11te Linie fra oven tilføjes: Udkastet til en Vexellov har nu under 7de Maj 1880 faaet kongelig Stadfæstelse saa vel for Sveriges og Norges som for Danmarks Vedkommende og træder i Kraft fra 1ste Januar 1881.

Side XXVII 17de Linie fra oven: Ordene »tvende Døtre Luise og Ingeborg« rettes til: trende Døtre Prinsesserne Luise, Ingeborg og Thyra.

Side 61 15de Linie fra oven (om det jydske Hedeselskab) efter »Virksomhed« indskydes: der bl. a. i Aaret 1879 har haft under sin Ledelse 81 Plantninger paa i alt hen ved 17,000 Tdr. Land.

Side 61 1ste Stykkes Slutning tilføjes: Her mærkes ogsaa Loven af 28. Maj om Oprettelsen af 2de Kreditforeninger for Ejere, henholdsvis paa Øerne og i Jylland, af mindre Ejendomme paa Landet (ej over 4000 Kr.s Værdi). Staten tilsikrer de af Foreningen udstedte Obligationer en Rente af 4 % aarlig.

Side 64 2det Stykke 11te Linie fra oven tilføjes: Dette Lovforslag (om Husdyravlens Fremme) er under 2. Juli 1880 udkommet som Lov.

Side 70 Slutningen af 1ste Stykke tilføjes: Antallet af Jordemødre udgjorde i 1879 86 i Kjøben-

havn og 900 i det øvrige Land, deraf 755 Distrikts- og Reservejordemødre og 145 privat praktiserende.

Side 71 17de Linie fra oven: Tallet af Apotheker i Kjøbenhavn rettes fra 18 til 16.

Side 71 7de Linie fra neden: Antallet af Sygehuse (Provinssygehuse) udgjorde i 1879 83 med 1,922 Senge. Kjøbenhavns Hospitaler og Sygehuse (i alt 10, nemlig 6 foruden de 4 store tidligere nævnte) have 1,946 Senge, og de militære Sygehuse (11 i Tallet) have 948 Senge.

Side 95 3die Stykke L. 2 f. o.: »8« (Avditører) forandres til »9« (ifølge Lov 28. Maj 1880 om Søværnets Ordning).

Side 95 5te Stykke 1ste Linie: Ordene »ligesom Avditørkorpset fælles for Hær og Flaade« udgaa.

Side 113 Nr. 70 1ste Stykke L. 4 f. o.: efter »Kjøbenhavn« indskydes: med 12 Sognekald, næsten alle med flere Præster, foruden Præsterne ved Straffeanstalten og Fængslerne, ved Hospitalerne og ved Petri tyske Menighed.

Side 113 L. 4 f. n.: henved 900 Sognekald rettes til: henved 1000, foruden c. 50 faste Kapellanier, med c. 1715 Sognekirker.

Side 114 sidste Linie: Hjælpperæster læs: Hjælpepræster.

Side 116 Nr. 72 L. 8 f. o.: efter »Bedehus« (for Valgmenighederne) indskydes: for mindst Halvdelen af dem (Tillægsloven af 7. Juni 1873).

— — L. 10 f. o.: foran »Afholdelse« indskydes: Handlingers.

— — L. 8 f. n.: foran Stregen indsættes: Ifølge nys anførte Tillægslov kan ogsaa en theologisk Kandidat, der har opfyldt Betingelserne for gejstligt Embede i Folkekirken, beskikkes til Præst, naar han derefter modtager behørig Ordination.

Side 120. Ved Slutningen af Nr. 74 tilføjes: Gjennemsnittet af dimitterede fra de kongelige Skolelærerseminarier har siden 1875 været o: 60 aarlig.

Side 121. Ved Slutningen af Nr. 75 til-

føjes: I 1878 udgjorde Antallet af Lærere ved de lærde Skoler 13 Rektorer, 29 Overlærere og 88 Adjunkter foruden Kunst- og Timelærere.

Side 123 nederst og 124 øverst tilføjes:

Ifølge de under Rigsdagssamlingen 18⁷⁹/₈₀ fremkomne Oplysninger var der — bortset fra Kjøbenhavn — ved Begyndelsen af 1880 af almindelige Almueskoler paa Landet o: 3,000 med 3,103 Lærere og 160 Lærerinder og af Almue- og Borgerskoler i Kjøbstæderne 123 med mere end én Lærer, ved hvilke vare ansatte i alt 416 Lærere og 182 Lærerinder. Af private saa kaldte Pogeskoler (Forberedelsesskoler for Smaabørn) fandtes paa Landet 168 med 41 Lærere og 127 Lærerinder og i Kjøbstæderne 223 med 9 Lærere og 222 Lærerinder, medens der af andre private Skoler gaves paa Landet (ɔ: de saakaldte Friskoler) 270 med 181 Lærere og 96 Lærerinder og i Kjøbstæderne 365 med 569 Lærere og 785 Lærerinder. — Desuden var der oprettet en Del private Haandgjerningsskoler, Aften- og Søndagsskoler (heraf 125 med 500 Lærere og o: 11,000 Lærlinge) og i Kjøbstæderne desuden Tegneskoler; af samtlige disse understøttedes adskillige af det offentlige.

Antallet af skolepligtige Børn udenfor Hovedstaden opgaves til over 245,000, af hvilke o: 25,000 dels undervistes i de nys nævnte private (og Poge-) Skoler, dels i de lærde Skoler, dels i Hjemmet, medens de øvrige søgte de almindelige Almueskoler. — Udgifterne til Almueskolevæsenet udenfor Kjøbenhavn have efter de sidste 3 Aars Gjennemsnit udgjort over 4,600,000 Kr. foruden Skolelærernes Bopæl og Jord, Brændsel og Foderlevering samt Nybygninger.

Side 131 Slutningen af Nr. 78 tilføjes: Under 28. Maj 1880 er udkommet Lov om Statens Tilsyn med Sparekasserne i Riget, ifølge hvilken der bl. a. under Indenrigsministeriet ansættes en Sparekasseinspektør, hvem det paahviler dels gjennem Indberetninger fra Sparekasserne, dels ved Rundrejser at føre et nøje Tilsyn med disse og at afgive aarlig Indberetning til Ministeriet, ligesom han, naar en Sparekasse har paa-

draget sig et saadant Underskud, at der ikke er Dækning for 5 Procent af Indskuddene, kan standse dens Virksomhed.

Side 140 Nr. 86: Ved Statens Overtagelse af det sjællandske Jærnbaneselskabs Baner (ifølge den nu udkomne Lov af 2. Juli 1880) forøges den indenlandske Statsgjæld med ɔ: 28 Mill. Kr., der skulle forrentes med 4 % og afdrages i 20 Aar, foruden en Jærnbaneprioritetsgjæld paa 13 Mill. Kr., der ligeledes aarlig forrentes med 4 %. Til Gjengjæld har Staten erhvervet et værdifuldt Aktiv, der, naar Afdragene ere tilendebragte, kan paaregnes at ville give en anselig aarlig Indtægt.

Side 144 L. 9 f. n.: 67 (Kjøbstæder) læs 66.

Side 181 L. 5 f. o.: efter »Haandgjerningsskole« (i Thorshavn) indskydes: Med Realskolen er siden 1870 forbundet en Lærerskole, ved hvilken Lærere til Almueskolerne paa Landet uddannes.

Side 181 andet Stykke forandres saaledes:

Der angives f. T. (paa Færøerne) at være 42 Almueskoler paa Landet, ved hvilke 21 Lærere, for største Delen uddannede i den ovennævnte Lærerskole, virke. I de senere Aar er der blevet bevilget Statstilskud til Opførelse af hensigtsmæssige Skolebygninger; bl. a. er der paa Finansloven 18⁸⁰/81 bevilget 6 ny Bygninger.

Side 186 3dje Stykke L. 1 f. o.: Missionsanstalter (paa Grønland) læs: Missionsstationer.

Side 193 i Slutningen tilføjes: Det turde i øvrigt af det anførte fremgaa, at Benævnelsen »de nordlige Bilande« nu, hvad Island og Færøerne vedrører, nærmest er en blot geografisk Betegnelsesmaade.

De 2de Love af 28de Maj og 25de Juli 1880 henholdsvis om Flaadens og Hærens Omordning have her ikke kunnet medtages, men Forfatteren forbeholder sig lejlighedsvis at udgive et særligt Tillæg, indeholdende de ved disse hidførte Forandringer i den tidligere Tilstand.

Indhold.

A.

De tvende Rigers fælles statsretlige Forhold.

B.

Sveriges særlige statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Sveriges Statsforfatning.

II. Rigsdagens Virkemaade og Omraade.

Fjerde Afsnit.

Domstolenes forfatningsmæssige Stilling.

Femte Afsnit.

Kirkens forfatningsmæssige Stilling.

Andet Hovedstykke.

Sveriges Statsforvaltning.

Første Afsnit.

Utrikesdepartementet (Udenrigsministeriet).

Andet Afsnit.

Civildepartementet (Indenrigsministeriet).

Tillæg til første og andet Hovedstykke.

Nogle Oplysninger om Sveriges Statshusholdning.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene i Sverige.

Fjerde Hovedstykke.

Det almindelige statsborgerlige Forhold i Sverige.

C.

Norges særlige statsretlige Forhold.

Første Hovedstykke.

Norges Statsforfatning.

II. Storthingets Virkemaade og Omraade.

Fjerde Afsnit.

Domstolenes forfatningsmæssige Stilling.

Femte Afsnit.

Kirkens forfatningsmæssige Stilling.

Andet Hovedstykke.

Norges Statsforvaltning.

Første Afsnit.

Departementet for det Indre (Indenrigsministeriet).

Andet Afsnit.

Justits- og Politidepartementet (Justitsministeriet).

Domstolene og Retsordningen.

Tredje Afsnit.

Kirke- og Undervisningsdepartementet (Kirke- og Undervisningsministeriet).

I. Kirkevæsenet.

II. Undervisningsvæsenet.

Fjerde Afsnit.

Side.

Armédepartementet (Krigsministeriet).

Hæren.

Femte Afsnit.

Marine- og Postdepartementet (Marineministeriet).

Flaaden.

Sjette Afsnit.

Finans- og Tolddepartementet (Finansministeriet).

Syvende Afsnit.

Revisionsdepartementet.

Tillæg til første og andet Hovedstykke.

Nogle Oplysninger om Norges Statshusholdning.

Tredje Hovedstykke.

Kommunalforholdene i Norge.

Fjerde Hovedstykke.

Det almindelige statsborgerlige Forhold i Norge.
